

НАУКОВИЙ ВІСНИК

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОГО БОГОСЛОВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ СВ. ІВАНА ЗОЛОТОУСТОГО

«ДОБРИЙ ПАСТИР»

Богослов'я

Випуск 9

2016

Наукове видання

НАУКОВИЙ ВІСНИК
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОГО БОГОСЛОВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ СВ. ІВАНА ЗОЛОТОУСТОГО
«ДОБРИЙ ПАСТИР»

Богослов'я
Збірник наукових праць
Випуск 9

Наукове редагування: *Олег Єгреший, Руслан Делятинський*
Комп'ютерний набір: *Автори статей*
Технічне редагування, комп'ютерна верстка: *Руслан Делятинський*
Літературне редагування: *Олег Єгреший, Руслан Делятинський*
Оригінал-макет: *Мирослав Крицак*

Науковий вісник Івано-Франківського богословського університету УГКЦ «Добрий Пастир». Богослов'я / Гол. ред. Р. А. Горбань. - Вип. 9: до 70-х роковин Львівського псевдо-собору. - Івано-Франківськ: ІФБУ, 2016. - 286 с.

Свідоцтво Міністерства юстиції України
про державну реєстрацію засобу масової інформації
Серія ІФ № 580-53-р від 03.03.2008 р.

Підписано до друку: 06.09.2016 р.
Папір офсетний. Друк лазерний. Формат 60X84/8.
Умов. друк. арк. 38,47. Гарнітура Times New Roman.
Зам. № 128. Наклад 300 примірників.

Видавець: Івано-Франківський богословський університет
імені св. Івана Золотоустого
Україна, 76019, м. Івано-Франківськ, вул. Гарбарська, 22.

Друк: Видавництво «Нова Зоря»
76018, м. Івано-Франківськ, пл. Міцкевича, 5
Тел.: (0342) 52 73 48; факс: (0342) 55 24 45

Свідоцтво суб'єкта видавничої діяльності
ДК № 402 від 04.04.2001 р.

НАУКОВИЙ ВІСНИК

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОГО БОГОСЛОВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

ІМЕНІ СВ. ІВАНА ЗОЛОТОУСТОГО

«ДОБРИЙ ПАСТИР»

Богослов'я

Збірник наукових праць

Випуск 9

Науковий вісник ІФБУ «Добрий Пастир» засновано у березні 2007 р. Івано-Франківською Теологічною Академією як періодичне наукове фахове видання за галузями «богословські науки», «філософські науки», «історичні науки» та «соціологічні науки».

Видається з 2007 року.

Свідоцтво Міністерства юстиції України
про державну реєстрацію засобу масової інформації
Серія ІФ № 580-53-р від 03.03.2008 р.

Адреса редакції: Івано-Франківський богословський університет
імені св. Івана Золотоустого
вул. Гарбарська, 22, м. Івано-Франківськ, Україна, 76019

Тел. (0342) 72-47-30 - головний редактор, відповідальний секретар

Редакція наукового вісника може публікувати статті й матеріали, не поділяючи позиції авторів.

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен та назв несуть автори.

Подані рукописи рецензуються і не повертаються.

Редакція залишає за собою право виправляти мову і редагувати матеріали.

Редакція не вступає у листування з авторами.

При передруку посилання на «Науковий вісник ІФБУ «Добрий Пастир» обов'язкове.

Усі права застережено ©.

Івано-Франківськ

Івано-Франківський богословський університет

2016

УДК 215-08

ББК 86.37

Н-34

Науковий вісник Івано-Франківського богословського університету УГКЦ «Добрий Пастир». Збірник наукових праць. Богослов'я / Гол. ред. Р. А. Горбань. - Вип. 9: до 70-х роковин Львівського псевдо-собору. - Івано-Франківськ: ІФБУ, 2016. - 286 с.

Збірник підготовлений за результатами Всеукраїнської науково-практичної конференції «Львівський псевдо-собор 1946 р. у процесі ліквідації Греко-Католицької Церкви радянським режимом (до 70-х роковин)», що відбулася у м. Івано-Франківську 12 квітня 2016 р.

Для фахівців з соціально-гуманітарних та богословських наук, докторантів, аспірантів і здобувачів, студентів вищих навчальних закладів, а також усіх, хто цікавиться проблемами теологічних наук, зокрема історії УГКЦ.

Редакційна рада:

Кир Володимир Війтишин - доктор богословських наук, професор Івано-Франківського богословського університету імені св. Івана Золотоустого, Архієпископ і Митрополит Івано-Франківський УГКЦ, Великий Канцлер ІФБУ (голова редакційної ради).

прот. Річард Горбань - доктор богословських наук, професор ІФБУ (головний редактор).

прот. Олександр Левицький - доктор східного канонічного права, професор ІФБУ.

прот. Олег Каськів - доктор східного канонічного права, професор ІФБУ.

прот. Іван Козовик - кандидат філологічних наук, професор ІФБУ.

Редакційна колегія:

Василь Костицький - доктор юридичних наук, професор.

Людмила Филипович - доктор філософських наук, професор.

Вікторія Ларіонова - доктор філософських наук, професор.

Михайло Марчук - доктор філософських наук, професор.

Володимир Возняк - доктор філософських наук, професор.

Микола Сидоренко - доктор філософських наук, професор.

о. Святослав Кияк - доктор філософських наук,

доктор богословських наук, професор.

Володимир Шеремета - доктор богословських наук, професор ІФБУ.

к.с. Чеслав Станіслав Бартнік (Польща) - доктор богословських наук, професор.

Кароль Клявза (Польща) - доктор богословських наук, професор.

к.с. Кжиштоф Гудзовскі (Польща) - доктор богословських наук, професор.

к.с. Мірослав Ковальчик (Польща) - доктор богословських наук, професор.

к.с. Лешек Адамовіч (Польща) - габілітований доктор канонічного права, професор.

Дмитро Степовик - доктор богословських наук, професор.

Василь Балух - доктор історичних наук, професор.

Василь Марчук - доктор історичних наук, професор.

Ігор Пилипів - доктор історичних наук, професор.

Олег Єгрешій - кандидат історичних наук, доцент (відповідальний секретар).

Друкується за ухвалою редакційної ради Івано-Франківського богословського університету імені св. Івана Золотоустого

© Р. А. Горбань, 2016

© Івано-Франківський богословський університет імені св. Івана Золотоустого, 2016

© Автори статей, 2016

*Збірник наукових праць
Івано-Франківського богословського університету
імені св. Івана Золотоустого
«Добрий Пастир». Богослов'я. - Випуск 9
видано за сприяння Івано-Франківського Архієпархіального Управління
Української Греко-Католицької Церкви
та Фонду імені Блаженного мученика Симеона Лукача*

*Збірник присвячено
70-им роковинам Львівського псевдо-собору*

ЗМІСТ

Від Редакції

Передмова до видання

7

**Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції
«Львівський псевдо-собор 1946 р. у процесі ліквідації Греко-Католицької
Церкви радянським режимом (до 70-х роковин)»
(м. Івано-Франківськ, 12 квітня 2016 р.)**

*Доповіді на пленарному засіданні***о. Святослав КИЯК**

Львівський псевдо-собор 1946 року: історично-канонічна
ретроспектива і наслідки для УГКЦ.....10

Наталія КОНЦУР-КАРАБІНОВИЧ

Львівський собор 1946 р. в антиунійній політиці
радянського тоталітарного режиму.....18

Руслан ДЕЛЯТИНСЬКИЙ, Олег ЄГРЕШІЙ, Любов СОЛОВКА

«Від Голгофи через катакомби до Воскресіння»:
до 70-х роковин Львівського псевдо-собору 1946 р.....32

Ольга МАСЛІЙ

Політика радянської влади щодо жіночих чернечих
спільнот УГКЦ у Галичині (1953 - перша половина 1980-х рр.).....78

Секція I

*Роль Греко-Католицької Церкви в українському національному
відродженні (XIX - першої половини XX ст.)*

Валерій БАБЕНКО

Формування і ранній період розвитку уніатства як
загальний контекст становлення київського
християнства (IX - XII ст.).....89

Олена ГАЙДУКЕВИЧ

Отець-митрат Тит Войнаровський як сподвижник національного
відродження галичан.....105

Володимир ПАШУК

Історія Церкви у перших виданнях товариства
«Просвіта» (1868 - 1876).....112

Іван ПАТЕР

Громадянська позиція митрополита Андрея Шептицького та
його суспільна пошана.....123

Ігор ПИЛИПІВ, Тетяна ГОРАН

Благодійницька діяльність Греко-Католицької Церкви
у 20 - 30-ті роки XX століття.....140

Юрій ПЛЕКАН

Громадсько-політична та законодавча діяльність греко-католицьких єпископів у представницьких органах Австро-Угорської імперії (кін. XIX - поч. XX ст.).....148

Наталія СОФ'ЯК

Участь римо-католицького духовенства у Січневому польському повстанні 1863 - 1864 рр.....154

Секція II

«Шлях на Голгофу»: Львівський псевдо-собор 8 -10 березня 1946 року як завершальний акт ліквідації Греко-Католицької Церкви радянським режимом, його історична та канонічно-правова оцінка

Наталія ВИННИК

Сучасна історична думка про ліквідацію Української Греко-Католицької Церкви та її наслідки.....164

Галина ГЛАДКА

Підготовка ліквідації УГКЦ в руслі антиунійної політики радянської влади (1944 - 1946 рр.).....172

Іван ПАСЛАВСЬКИЙ

Участь адептів старого галицького москвофільства у підготовці та проведенні Львівського псевдо-собору 1946 року.....179

Софія ПРЕДКА

Душпастирі Української Греко-Католицької Церкви під час Другої світової війни: стратегії та приклади подолання травматичного досвіду.....187

Секція III

Греко-Католицька Церква в умовах «катакомб» та в діаспорі

с. Християна (Марія) ГОЛОМІДОВА МЧСВВ

Заснування Мирянського Чину Святого Василя Великого в УГКЦ Митрополитом Андреем Шептицьким та віднова його діяльності в підпіллі в Галичині: на прикладі осередку МЧСВВ у Івано-Франківську.....194

Василь ІГНАТЮК, Ольга ІГНАТЮК

«Віра - не одежина, яку можна міняти щодень»: пам'яті отця Михайла Сулятицького (1894 - 1977).....212

о. Святослав КИЯК, Дарина МАРЦІНОВСЬКА

Українська католицька діаспора в умовах глобалізації: проблеми і перспективи.....226

Світлана ФЛІС

Отець Роман Гузан (1910 - 1992): ісповідник віри, педагог, дослідник історії Церкви.....234

Секція IV*Українська Греко-Католицька Церква перед викликами XXI ст.***Андрій ВИПАСНЯК**

Заповідь «Не убий» і екуменічні форми захисту майбутнього життя,
здоров'я, сім'ї і нації 242

Олег ЄГРЕШІЙ, Оксана ДИМОВА

«Фестиваль рівності» 2016 р. у Львові: перебіг,
громадський резонанс, наслідки 255

Світлана КОБУТА

Віра як засіб формування особистості (на матеріалі романів
Івана Багряного та Джорджа Орвелла) 264

*«Світлоїпам'яті...»: некролог***Любов ГЕНИК**

З усіх принад суспільства його найбільше вабили мистецтво і наука
(пам'яті В. І. Ігнатюка, 1960 - 2015 - професора ІФТА
в 1998 - 2008 рр.) 270

Відомості про наших авторів 280

До відома авторів 283

ПЕРЕДМОВА ДО ВИДАННЯ

«Що таке історія Церкви: гуманітарна дисципліна чи богословська? Історія чи богослов'я? ...» (Гі Бедуелл)¹.

«... історія Церкви є історія спасіння. ... В історії Церкви ми маємо справу із зустріччю божественного та людського начал як наслідком Воплочення...» (Йозеф Лортц) .

Історія Української Греко-Католицької Церкви упродовж ХХ століття, очевидно, у свій спосіб виразно засвідчує співіснування двох окреслених в епіграфі ознак - «божественного та людського начал»: як інституція суспільна Церква через активну суспільну працю ієрархії та духовенства впливала на формування релігійної й національної ідентичності українського народу; як установа Божа - архіпастирським словом і ділом дбала передусім про спасіння душ людських в умовах різних державно-політичних режимів і воєнно-політичних катаклізмів.

Суспільний авторитет і внутрішня сила УГКЦ стали одним із факторів, що спонукали атеїстичний тоталітарний режим СРСР розгорнути активну кампанію її компрометації та насильної ліквідації шляхом репресій щодо ієрархів і священників та «возз'єднання» з РПЦ. Втім, режисери та виконавці цієї акції намагалися передбачити «ризики» збереження УГКЦ, тому організували та провели т.зв. «Львівський собор», що, на їх думку, мав забезпечити її повну «самоліквідацію».

Львівський псевдо-собор 8-10 березня 1946 р. став рубіжним актом насильної ліквідації УГКЦ та її «поглинання» (т.зв. «возз'єднання») РПЦ, організованого вищим партійно-державним керівництвом Радянського Союзу. Але оскільки його рішення не мали і не мають жодної юридичної, канонічно-правової сили, то УГКЦ продовжувала своє існування та розвиток, щоправда, в інших обставинах - нелегально (з точки зору радянського законодавства), в умовах «катакомб», подібно до часів переслідувань перших поколінь християн язичницькими імператорами Римської імперії. У такий спосіб виявились «божественне і людське начала» в катакомбній Греко-Католицькій Церкві, яка, за висловом Блаженнішого Любомира Гузара, дала свідчення вірності через жертви «сотні тисяч незнаних нам поіменно мучеників за віру»³.

¹ Бедуелл Гі. Історія Церкви / Переклад з франц. - Львів: Свічадо, 2000. - 296 с. - С. 12.

² Лортц И. История Церкви, рассмотренная в связи с историей идеи / Перевод с нем. - М.: Христианская Россия, 1999. - Т.1: Древность и средние века. - XXII+512 с. - С. VII-VIII.

³ Послання Синоду Єпископів Києво-Галицького Верховного Архиепископства до духовенства, монашества й мирян Української Греко-Католицької Церкви та до всіх людей доброї волі з приводу 60-ї річниці Львівського псевдособору 1946 року // УГКЦ - офіційна сторінка: [електронний ресурс] - режим доступу: http://old.ugcc.org.ua/ukr/documents/appeal2006/poslannYa_psevdo/.

Упродовж 2016 р., відповідно до рішень Синоду єпископів УГКЦ, було проведено ряд заходів «щодо спомину 70-ї річниці Львівського псевдо-собору»¹, покликаних сформувати об'єктивну оцінку Львівського псевдо-собору 1946 р. та його наслідків для сучасного стану Церкви.

Відтак, з метою формування належної історичної та канонічно-правової оцінки Львівського псевдо-собору 1946 р., вивчення обставин процесу ліквідації Греко-Католицької Церкви радянським тоталітарним режимом, вшанування пам'яті репресованих ієрархів, священників і мирян, врахування уроків минулого у сучасному житті УГКЦ, Івано-Франківський богословський університет імені св. Івана Золотоустого УГКЦ разом з Прикарпатським національним університетом імені Василя Стефаника за підтримки Івано-Франківського Архиепархіального управління УГКЦ, за участю Управління культури, національностей та релігій Івано-Франківської обласної державної адміністрації та Державного архіву Івано-Франківської області провів 12 квітня 2016 р. Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Львівський псевдо-собор 1946 р. у процесі ліквідації Греко-Католицької Церкви радянським режимом (до 70-х роковин)». У рамках роботи конференції проведено пленарне засідання, на якому заслухано виступи провідних науковців і презентацію тематичної науково-просвітницької виставки, а також п'ять секційних засідань, де обговорено близько 40 доповідей за тематичними напрямками: «Роль Греко-Католицької Церкви в українському національному відродженні (XIX - першої половини XX ст.)», «Шлях на Голгофу»: Львівський псевдо-собор 8 - 10 березня 1946 року як завершальний акт ліквідації Греко-Католицької Церкви радянським режимом, його історична та канонічно-правова оцінка», «Греко-Католицька Церква в умовах «катакомб» та в діаспорі», «Українська Греко-Католицька Церква перед викликами XXI ст.».

За підсумками роботи конференції співробітниками Інституту історії Церкви ІФБУ зібрані та зредаговані матеріали, які публікуємо в черговому, дев'ятому випуску «Наукового вісника Івано-Франківського богословського університету «Добрий Пастир».

Від Редакції

¹ Постанови Сімдесятої сесії Синоду Єпископів Києво-Галицького Верховного Архиепископства УГКЦ // УГКЦ: офіційна сторінка: [електронний ресурс] - режим доступу: http://ugcc.ua/official/official-documents/postanovy_arxvepvsopskoho_synodu/postanovi_s%D1%96mdesyatoi_ses%D1%96i_sinodu_yepiskop%D1%96v_kiievogalitskogo_verhovnogo_arhiiepiskopstva_ugkts_75930.html.

**Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції
«Львівський псевдо-собор 1946 р. у процесі ліквідації Греко-Католицької
Церкви радянським режимом (до 70-х роковин)»
(м. Івано-Франківськ, 12 квітня 2016 р.)**

Доповіді на пленарному засіданні

УДК 261.6: 281.5 (477)

о. Святослав КИЯК*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
Кафедра релігієзнавства, теології і культурології***ЛЬВІВСЬКИЙ ПСЕВДО-СОБОР 1946 РОКУ:
ІСТОРИЧНО-КАНОНІЧНА РЕТРОСПЕКТИВА І НАСЛІДКИ
ДЛЯ УГКЦ**

В статті розглядаються церковно-історичні і суспільно-політичні передумови і наслідки для Української Греко-Католицької Церкви й українського народу Львівського псевдо-собору 1946 року. Розкриваються участь і роль у псевдо-соборі комуністичної влади та московського православ'я, які спільними зусиллями марно намагались досягнути єдиної цілі - ліквідації УГКЦ.

***Ключові слова:** Львівський псевдо-собор 1946 року, державне служіння московського православ'я, підпільна діяльність УГКЦ, духовно-церковна консолідація українства, Московський патріархат.*

Друга більшовицька окупація Галичини принесла нові мільйонні жертви та мучеництво серед українців-католиків, небувалі за своєю жорстокістю і масштабами випробування вселенсько-помісної та національної ідентичності українського католицизму в умовах тотального переслідування і нищення комуністичною владою Української Греко-Католицької Церкви (УГКЦ), за активної співучасті РПЦ.

Співпраця московського православ'я зі сталінським тоталітарним режимом, яка принесла нові кривди та терпіння для українського католицизму, отримала не лише осуд у Ватикану, але й папа Пій XII у липні 1949 року, в світлі останніх даних про цю співпрацю, змушений був підкреслити несумісність сталінського соціалізму із християнством, оголосивши декрет Конгрегації у справах віри, яким встановлювались церковні санкції за приналежність до комуністичних партій або за активну їх підтримку, забороняючи в обох випадках уділяти християнам Святе Причастя¹.

Вершиною співпраці сталінської та православної влади в СРСР стала підготовка та проведення так званого собору у Львові в 1946 році з метою ліквідації Української Греко-Католицької Церкви. В цій акції сталінської влади значну роль відіграла, як справедливо стверджують історики, пропаганда Московського патріархату перед собором, зокрема - його пастирське послання до уніатів, а особливо - після нього, відкрито закликаючи католиків Галичини до зради віри батьків, а саме послання та

¹ Див.: Суттнер Е.-К. Українське християнство на початку III-го тисячоліття: історичний досвід та еkleзіологічні перспективи / Е.-К. Суттнер. - Львів: Свічадо, 2001. - С. 108.

інші звернення РПЦ, на думку відомого українського католицького історика, отця Івана Гриньоха, стали вказівниками для майбутніх репресивних акцій радянських органів, чи, принаймні, іще раз засвідчили тісну співпрацю влади і РПЦ в нищенні українського католицизму¹.

Соборові передували не лише прийняття до складу РПЦ 22 лютого в Києві «ініціативної групи» в складі 13 священників УГКЦ та свячення 24-25 лютого на єпископів РПЦ отців Антонія Пельвецького та Михаїла Мельника, що з точки зору канонічних норм сьогоднішнього московського православ'я мало б кваліфікуватись як прозелітизм, але й каральні акції та примус серед українських католицьких священників задля забезпечення масовості у приєднанні до православ'я, однак на початок 1946 року у західноукраїнських областях із 1294 священників 859 (66 %) заявило про підтримку дій «ініціативної групи»².

Тому твердження РПЦ про те, що УГКЦ внутрішньо була готова до об'єднання з православ'ям, чи, що навіть сама ініціювала його, не відповідають історичній правді, оскільки репресивні каральні акції влади щодо католицького духовенства поставили його в жорстку залежність від неї. Окрім того, напередодні собору вся ієрархія УГКЦ та значна частина її духовенства були ув'язнені, а тому не може бути й мови про легітимність собору, на якому не був присутній жоден єпископ УГКЦ, який би мав представляти інтереси Церкви. Присутні на соборі нововисвячені православні єпископи - відступники від католицизму, були, як справедливо висновує один із провідних каноністів УГКЦ - єпископ Софрон Мудрий, не представниками УГКЦ, але РПЦ, а православні єпископи, згідно католицького канонічного права, взагалі не можуть бути присутніми на греко-католицькому церковному соборі, решту ж 232 учасники собору, серед яких було 216 священників та 16 світських осіб, не мали підтверженого владою УГКЦ делегатського мандату, котрий би окреслював коло членів церкви, яких вони представляли. Окрім того, РПЦ напередодні собору засвідчила своє брутальне втручання в справи УГКЦ, що, як справедливо зауважують історики, не лише є некоректним, але й суперечить канонам Православної Церкви, які забороняють їй втручання в справи іншої конфесії⁴. Однак 12 лютого 1946 року патріарх Алексій надіслав благословення «ініціативній групі» на проведення собору.

Безпосередньо напередодні собору, 1 березня 1946 року, влада іще раз вчинила агресивний тиск на духовенство УГКЦ, опублікувавши в республіканській пресі «Повідомлення прокурора УРСР про притягнення до

¹ Див.: Hrynioch I. The Destruction of the Ukrainian Catholic Church in the Soviet Union / I. Hrynioch // Prologue Quarterly. Problems of Independence and Amity of Nations. - 1960. - № 4. - S. 5-51.

² Див.: Волошин Ю. Ліквідація греко-католицької церкви / Ю. Волошин // Визвольний шлях. - 1996. - № 3. - С. 344.

³ Див.: Мудрий С Нарис історії Церкви в Україні / Владика Софрон Мудрий, ЧСВВ. - Івано-Франківськ, 1999. - С. 487.

⁴ Див.: Bociurkiw B.-R. The Ukrainian Greek-Catholic Church and the Soviet State (1939 - 1950) / B.-R. Bociurkiw. - Edmonton, Toronto: Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, 1996. - S. 153.

судової відповідальності керівних діячів греко-католицької церкви за антирадянську діяльність на користь фашистських окупантів у роки Великої Вітчизняної війни», чим мала попередити чи змусити священиків, які перебували в опозиції до влади, до співпраці з нею¹. Однак дане повідомлення можна і слід трактувати й зовсім у іншому сенсі: всі ієрархи УГКЦ в час комуністичного переслідування непохитно, аж до самої смерті, дотримувались своїх католицьких переконань, зради яких від них настійно домагались комуністичні репресивні органи.

Час «собору возз'єднання» УГКЦ з РПЦ був вибраний не випадково - він був скликаний у 350-ту річницю Берестейської унії та проведений у Львові 8-10 березня 1946 року, від п'ятниці і до першої неділі Великого посту - неділі «Православ'я». Приготування до нього тривали сім місяців, а сам «собор», матеріали якого були опубліковані окремим виданням на 176 сторінках², завершив свою роботу за 6 годин, включно із відслуженим молебнем, зачитаними вітаннями та представленнями делегатів від Московської патріархії, з 12 доповідями, які відображали позицію лише присутніх на соборі і в яких не допущено жодного інакомислення чи позиції репресованої частини УГКЦ³, подвійним голосуванням, представленням нових єпископів - відступників від католицизму, співом «многоліття» та молитви «Достойно єсть», а також - включно із обідньою перервою. Такий прискорений темп проведення «собору» викликав слушне поцінування його в істориків, як «стахановський собор» двадцятого століття, «який радше робив враження спрепарованої комедії, ніж церковного збору. Хоч «собор» практично закінчився першого дня за 6 годин, однак формально тривав три дні, бо треба було дочекатися неділі Православ'я, щоб проклинати давніх єретиків, як це водиться, а серед них «проклятого» Петром I гетьмана Івана Мазепу. А тим часом повідомлено і Сталіна і Московського патріарха Алексія телеграмами, як головних режисерів, про виконання замовлення, з проханням про ласкаве «благословення» і прийняття петиції про повернення до православ'я. ... Був Великий піст 1946 року, час покаяння і покути, коли згрішили перед Богом і людьми наші брати»⁴. Однак відповіддю патріарха Алексія на це прохання було його мовчання, а сама патріархія повідомлення про собор у своєму «Журналі Московської патріархії» навіть не відносила до офіційної інформації про життя РПЦ⁵, підтвердивши тим самим пропагандистський характер цього собору. При цьому ця Церква навіть не зважила на те, що рішення собору мали б мати історичну вагу для неї, адже в них йшлося про надзвичайно важливі рішення. По-перше - анулювання постанов Берестейської унії 1596 року, які, до речі, приготувались і

¹ Див.: Історія релігії в Україні: у 10-ти томах. - К.: Світ знань, 2001. - Т. 4: Католицизм. - С. 462.

² Див.: Діяння Собору греко-католицької церкви 8-10 березня 1946 року у Львові. - Львів, 1946. - 176 с.

³ Див.: Там само. - С. 127 і далі.

⁴ Мудрий С Нарис історії Церкви в Україні / Владика Софрон Мудрий, ЧСВВ. - Івано-Франківськ, 1999. - С. 488.

⁵ Див.: Журнал Московской патриархии. - 1946. - № 4. - С. 5-96.

дискутувались на загально-церковних соборах Руської - Українсько-Білоруської Церкви та в тодішньому суспільстві упродовж 1590 - 1595 років, хоча і в межах цього часу не всім суспільним верствам, як відомо з історії, в достатній мірі вдалось долучитись до обговорення проблем унії. Однак в часовому відношенні і стосовно можливостей дискутування порівняння цих двох соборів явно не на користь псевдо-собору 1946 р., адже напередодні та в час його проведення владою взагалі були виключені будь-які можливості обговорення його пропозицій. По-друге, на соборі розглядалось питання «відізвання» цієї Української Церкви від Римської (Папської) Церкви, а також її «повернення» до «прадідівської православної віри» та «возз'єднання з Руською Православною Церквою в Радянському Союзі». І, насамкінець, доказом того, що собор 1946 року насправді був не лише «псевдо-собором», але й був інспірований владою і РПЦ, є те, що «стихійним піднесенням рук собор одноголосно прийняв ці історичні рішення»¹, не скріпивши їх ні печатками, ні підписами, а найголовніше - підписами єпископів УГКЦ, з яких жодного не було серед «соборових отців». До того ж делегація отців цього псевдо-собору на чолі з Г. Костельником та єпископами-самозванцями М. Мельником та А. Пельвецьким була поспішно, вже 5 квітня 1946 року, прийнята в Москві патріархом Алексієм та владними чинниками, точно за такою ж схемою, як це відбувалось за царів Миколи I 1839 року та Олександра II 1875 року, які приймали «уклінні прохання вірних про прийняття до православ'я» та чолобитні, відповідно, від Семашка та Попеля із «сотоварищами» із Холмщини. Все ж схема 1946 року мала одну відмінність - тоді були відсутні слова відповіді: «Дякую Богові і приймаю», сказані царем Миколою I, яких не міг сказати сатрап-атеїст Сталін, хоча це і не завадило всім без винятку отцям-доповідачам на псевдо-соборі проголошувати хвалебні оди і гімни не Богові, не Синові Божому, а «незрівнянному Сталіну», «збирачеві українських земель» (с. 18), «великому Генералісимусу» (с. 91), «великому вождеві» (с. 108), бо під «геніальним керівництвом великого Сталіна здійснилося те, за що боролися кращі покоління українського народу» (с. 141), а також - «рідній партії», яка «на чолі з великим Сталіним, забезпечила українському народові щасливе життя у своїй власній державі» (с. 115).

Таким чином, увесь перебіг дособорових, соборових та пособорових подій, зокрема, свідчення преси (лише 20 березня 1946 року «Вільна Україна» видрукувала текст лакейських телеграм-подяк від «собору уніатської церкви Сталіну і Хрущову»), учасників собору (так, Г. Костельник приводив, замість властивих для його довоєнних богословських творів «глибоко догматичних» засад необхідності ліквідації унії, чисто політичний аргумент: «В умовах, коли весь український народ об'єднаний в єдиній радянській державі, було б абсурдом зберігати зв'язки з Римом»³), а також -

¹ Див.: Діяння Собору греко-католицької церкви 8-10 березня 1946 року у Львові. - Львів, 1946. - С. 43.

² Див.: Там само. - С. 17, 22.

³ Див.: Журнал Московской патриархии. - 1946. - № 4. - С. 34-35, 37.

архівних документів НКВС тих часів, в яких засвідчено, що «возз'єднання Греко-Католицької Церкви з Православною в основному не зачепило релігійне життя віруючих, останні цілком не реагують на цю подію»¹. Всі ці факти однозначно виявили політичний характер псевдо-собору 1946 року, оскільки основні учасники «ініціативної групи» - зрадники українського католицизму, після виконання своїх ролей в цьому кремлівському церковному фарсі, не лише опинились на маргінесі православної стратегії в Галичині, але й в скорому часі були знищені фізично, бо головна роль в соборовому дійстві була відведена Російській Православній Церкві, котра після собору 1946 р. «поглинула» УГКЦ, що стало іще одним кроком «до того, щоб ліквідувати своєрідність сприйняття українцями християнства і загнати їх для зросійщення до Московсько-церковної православної імперії»².

У зверненні Синоду єпископів Києво-Галицького Верховного Архієпископства УГКЦ до духовенства, монашества й мирян та всіх людей доброї волі з приводу 60-ї річниці Львівського псевдо-собору 1946 року, оприлюдненому 7 березня 2006 року, аргументовано підкреслюється обґрунтованість вживання до означення цієї акції назви «псевдо-собор», оскільки «його було скликано в умовах страхітливого терору й проведено з неприпустимими порушеннями норм церковного права і релігійних свобод людини» і він став «прикладом бруталного втручання держави в релігійне життя людей. Його справжня мета була .викреслити з буття Київської Церкви саму ідею єдності з Римським Апостольським Престолом. Проте скріплена віками єдність вистояла, витримала всі випробування» . У документі наголошується, що проведення цього псевдо-собору ієрархія Російської Православної Церкви в унісон з офіційною радянською пропагандою виправдовувала необхідністю ліквідації наслідків Берестейської унії та «повернення уніатів у лоно Церкви-матері», тобто Московського патріархату, до якого, як наголошується у зверненні, «ні самі греко-католики, ні їхні історичні попередники ніколи не належали». Зрештою, українські католицькі ієрархи підкреслюють, що УГКЦ й після 400 років єдності - унії з Римом все ж не втратила своєї церковної самобутності, а натомість Львівський псевдо-собор, який в очах православних уневажнив Берестейську унію, якраз і був типовим актом уніатизму з боку Російської православної церкви, оскільки вона під виглядом «возз'єднання» підпорядкувала собі іншу Церкву й зросла її коштом⁴.

Завдяки «унії» 1946 року, інспірованій комуністичним режимом та московським православ'ям, котра стала яскравим виявом розбійницького прозелітизму, як кваліфікує цей акт дослідник новітньої історії українського

¹ ДАЛО. - Ф. Р-13323. - Оп. 1т. - Спр. 4. - Арк. 3.

² Колодний А. Україна в її релігійних виявах / А. Колодний. - Львів: Сполом, 2005. - С. 169, 271.

³ Звернення Синоду єпископів Києво-Галицького Верховного Архієпископства УГКЦ до духовенства, монашества й мирян та всіх людей доброї волі з приводу 60-ї річниці Львівського псевдо-собору 1946 року (7 березня 2006 року) // Нова Зоря. - 2006. - Ч. 11 (681). - С. 2.

⁴ Див.: Там само. - С. 2.

католицизму Михайло Гайковський, Московська патріархія отримала 30 % із 4 млн. 283 тис. віруючих, 3040 парафій, 4400 храмів і 2950 священників, що склало більшу частку від кількості вірних, храмів та парафій, наявних у патріархії¹, як тоді, так і аж до розпаду СРСР, коли основну масу їх вірні, які за умов свободи повернулись до прадідівського українського католицизму, перевели у власність рідної історичної Церкви, однак цей «грабіжницький баланс» РПЦ і до сьогодні фігурує в її претензіях до УКЦ та до Ватикану, як незаконно відібрані у православ'я храми та наслідки насильного прозелітизму українського католицизму серед московських православних вірних у Галичині. При цьому Москва не бере до уваги іще один «здобуток» Львівського псевдо-собору, на який звертає увагу згаданий вчений, - РПЦ отримала після псевдо-собору «священників, вишколених в європейських університетах і католицьких духовних закладах, які стали елітною частиною забитого московського попівства», а в пособоровий час аж до розпаду СРСР «галичани щорічно регулярно додавали третину семінарійного контингенту в Москву, Ленінград і Одесу, з якого рекрутувалось священство на всю Русь» .

В цілому темпи «навернення» українських католиків на московське православ'я були значно нижчими, ніж цього вимагала влада і прагнула РПЦ, задля сповнення «віковичного бажання»: на 1 листопада 1946 року в Галичині, в умовах постійної загрози арештів, продовжувало діяти 270 уніатських парафій, в тому числі - в Тернопільській області 136, Станіславській - 54, Львівській - 48, Дрогобицькій - 32, а на середину цього року близько 1600 греко-католицьких священників перебували у тюрмах, а кілька сотень душпастирів перейшло на нелегальну діяльність. Всього у 1945 - 1946 роках лише 43 % (1111) священників УГКЦ перейшло на православ'я, а чернечі спільноти іще навіть значно довше залишались духовними твердинями церкви: в 1949 році лише на Львівщині продовжували діяти три монастирі, незважаючи на шалений тиск органів радянської влади . Серед монашого духовенства, як твердить відомий дослідник «катакомбної» історії УГКЦ Богдан Боцюрків, лише декілька осіб зреклося унії, а монастирі іще тривалий час після псевдо-собору залишались островами українського католицизму. Натомість РПЦ в той період не спромоглася відкрити в Галичині жодного ні чоловічого, ні жіночого монастиря. Так, василіянський монастир у Гошеві, до закриття в 1950 році, був місцем активного паломництва українських католиків, а жіночі монастирі вистояли іще довше: у Станіславі провінційний будинок сестер Службниць провадив свою діяльність до 1949 року, а в 1950 році 28 сестер Службниць було ув'язнено, з них 25 - заслано до Сибіру й Далекого Сходу⁴,

¹ Див.: Гайковський М. «Соборно-більшовицький» прозелітизм Московської патріархії і ліквідація Греко-Католицької Церкви в Україні / М. Гайковський // Київська Церква. - 2000. - № 3 (9). - С. 18.

² Там само. - С. 18.

³ Пашенко В. Греко-католики в Україні: від 40-х років ХХ століття до наших днів / В. Пашенко. - Полтава, 2002. - С. 103, 105, 106.

⁴ Див.: Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква і Радянська держава (1939 - 1950) / Б. Боцюрків. - Львів: Вид-во Українського Католицького Університету, 2005. - С. 171, 174.

монастир сестер Василіянок у Суховолі проіснував до 1952 року, а дві сестри-василіянки доглядали митрополичу резиденцію у Львові до 1957 року, служачи православним «наступникам» Й. Сліпого. За даними управління МВС у Львівській області, лише в цьому в регіоні в 1954 році іще проживало та діяло 75 ченців і 170 черниць¹. Однак хвиля арештів практично припинила відкриту діяльність усіх інших жіночих монастирів у Галичині та на Закарпатті в 1950 році, в результаті чого було заарештовано близько ста монахинь усіх чинів та згромаджень, серед яких, зокрема, було 40 сестер Служебниць, 29 із яких загинули в Сибірі та на Далекому Сході. В наступні роки черниці, які перейшли в підпілля, створили невеликі підпільні спільноти, переважно в містах, де ще діяли костели і де вони отримували необхідну постійну духовну допомогу і опіку, займаючись переважно мирською працею медичних сестер, санітарок, куховарок, швачок і т. п. Завдяки довір'ю вірних монахині були надзвичайно важливою організаційною ланкою в конспіративній мережі УГКЦ, забезпечуючи посередництво між духовенством і вірними, оберігаючи в підпільних молитовних домах та на конспіративних квартирах Найсвятіші Тайни між відвідинами священників, уділяючи причастя вмираючим, організовуючи релігійну освіту вірних.

Загалом, на противагу рішенням і діям Львівського псевдо-собору, УГКЦ в другій половині 40-х - 80-х роках ХХ ст. стала величною іконою Христа, страждаючого у своїх єпископах, священниках, монахах, монахинях і вірних, котрі, будучи одухотвореними вірністю українському католицизму, надавали навіть перевагу смерті, ув'язненню чи засланням над ослабленням цієї вірності, не бажаючи бачити свої храми замкненими і бути позбавленими духовної опіки, що надихало сотні підпільних душпастирів на активну безстрашну працю, завдяки чому репресована Церква, терплячи жахливі переслідування, стала істинним виразником національних і загальнолюдських цінностей, росла і зміцнювалась та й не лише не була знищена, але і спричинилась до зміцнення католицької віри в українському народі, до іще ревнішого збереження українцями-католиками духовної спадщини батьків не тільки в Галичині, на сході України та за її межами на колишніх територіях СРСР, але й до активнішого духовно-пасторального розвитку українського католицизму в діаспорі, про що свідчить сучасний стан церковної структури УГКЦ в Україні та світі.

За умов жорстоких переслідувань тоталітарного комуністичного режиму УГКЦ та її провідники виявили велику моральну силу і залишились не скомпрометованими у співпраці із цим режимом, засвідчивши свою вірність християнським та історичним церковно-католицьким ідеалам, а натомість спільна антикатолицька діяльність сталінського режиму та РПЦ в Галичині підтвердила збереження московським православ'ям споконвічної,

¹ ЦДАГОУ. - Ф. 1. - Оп. 24. - Спр. 3867. - Арк. 2-4.

² Див.: Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква в катакомбах (1946 - 1989) / Б. Боцюрків // Календар «Благовіста». - 1998. - С. 93-94.

притаманної для нього традиції одержавлення, згідно якої втручання світської влади в церковне життя вважалось не лише допустимим, але й бажаним і всіляко підтримувалось впродовж усієї російської історії.

Svyatoslav KYIAK

**LVIV PSEUDO-COUNCIL IN 1946: HISTORICAL AND CANONICAL
CONSEQUENCES AND RETROSPECTIVE FOR UGCC**

In the article deals with church-historical and socio-political conditions and consequences for Ukrainian Greek Catholic Church and the Ukrainian people Lviv pseudo-council 1946. Disclosed participation and role in the pseudo-communist government and the Cathedral of the Moscow Orthodox Church, which tried in vain to joint efforts to achieve common goals - liquidation of the UGCC.

Keywords: *Lviv pseudo-council in 1946, public service Moscow Orthodoxy Church clandestine activities, spiritual and ecclesiastical consolidation Ukrainians, Moscow Patriarchate.*

УДК 94(477.8):262.4«39/46»

Наталія КОНЦУР-КАРАБІНОВИЧ*Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
Кафедра історії та політології***ЛЬВІВСЬКИЙ СОБОР 1946 р. В АНТИУНІЙНІЙ ПОЛІТИЦІ
РАДЯНСЬКОГО ТОТАЛІТАРНОГО РЕЖИМУ**

Стрімке відродження в 90-х роках ХХ століття Української Греко-Католицької Церкви (УГКЦ) обумовило зміну не тільки суспільних, але й духовних доміант і, відповідно, підвищення інтересу до складної історії Церкви в радянські часи. У цьому контексті необхідним є зняття усіх фальсифікованих радянською ідеологічною системою звинувачень на адресу УГКЦ, яка працювала на збереження національної ментальності, духовних і культурних традицій мільйонів українців.

Ліквідація УГКЦ на західноукраїнських землях у повоєнний, після Другої світової війни, період стала темою багатьох наукових досліджень, в яких з різних позицій висвітлювалися причини, перебіг, масштаби, результати та багато інших питань, пов'язаних з даною акцією. Подія здобула значний резонанс в Україні та за її межами, а її наслідки, незважаючи на хронологічну віддаленість, донині позначаються на житті українського суспільства.

Ключові слова: *антиунійна політика, греко-католики, Львівський собор, органи НКВС-НКДБ, репресії, Українська Греко-Католицька Церква.*

Весна 1944 року стала початком повернення на західноукраїнські землі радянських військ, що перейшли у загальний наступ, звільнивши Правобережну Україну та наблизившись до західноукраїнських земель.

З відновленням радянської влади сталінський режим знову розгорнув широкомасштабний процес їх радянзації, неухильного і послідовного викорінення всіх громадських інституцій, що не вписувалися у жорстоку схему тоталітарної держави та виявляли опір її утвердженню.

За загальними оцінками вітчизняних дослідників, влітку 1944 року Греко-Католицька Церква була ослаблена значними втратами, які перенесла впродовж війни. Незважаючи на звернення до духовенства митрополита А. Шептицького та владики Г. Хомишина залишатися на своїх місцях, понад 300 її священників покинуло свої парафії. Крім того, за роки війни значно зменшилась і кількість віруючих унаслідок мобілізацій до Червоної армії в 1939 - 1941 рр., до УПА, до дивізії «Галичина», через вивезення на каторжні роботи до Німеччини, масові розстріли мирного населення фашистами та добровільну еміграцію багатьох цивільних мешканців у 1943 - 1944 рр.¹

¹ Андрухів І. О. Релігійне життя на Прикарпатті: 1944 - 1990 рр. Історико-правовий аналіз / І. О. Андрухів. - Івано-Франківськ, 2004. - С. 121-122.

Незважаючи на це, УГКЦ зберегла свою структуру, моральний авторитет, залишаючись однією з потужних національних сил, що мала значний вплив на місцеве українське населення, в тому числі і на діяльність структур ОУН та УПА.

На рівні НКДБ УРСР у грудні 1945 року було прийнято рішення про підготовку загального церковного собору УГКЦ (Загальногалицького собору) як «єдиної канонічної форми організаційного закріплення ліквідації греко-католицької церкви і возз'єднання її з православною церквою». Скликання такого «собору буде найбільш чуттєвим ударом по Ватикану, ... виб'є підґрунтя у бандитсько-терористичного підпілля ОУН та інших націоналістичних формувань і створить передумови для використання уніатських священників в сфері православ'я для релігійно-патріотичної роботи в західних областях України»¹.

У процесі опрацювання цієї проблеми було визначено хронологічні межі здійснення цього заходу - перша декада березня 1946 року, приурочена до так званого «тижня православ'я». Таким чином, проведення собору священників УГКЦ з боку влади переслідувало мету узаконити за церковно-канонічним правом фактичний стан розгрому церкви, що здійснювався на той час активними методами владних і репресивних органів.

Структури НКДБ сформували розгалужену вивідувальну мережу для систематичного таємного збору інформації стосовно УГКЦ. З метою запобігання будь-яких непрогнозованих дій з боку греко-католицького духовенства серед священників було проведено численні арешти. За період відновлення радянської влади (з літа 1944 р. до квітня 1946 р.) «по уніатській лінії» було заарештовано 287 осіб, серед них 1 митрополит, 4 єпископи, 182 священники, 11 настоятелів монастирів, 6 дяконів, 23 ченці, 9 слухачів богословської духовної академії, чимало віруючих, у тій чи іншій формі пов'язаних з діяльністю націоналістичного підпілля або загонами УПА. Під юрисдикцію Ініціативної групи Г. Костельника адміністративними методами було переведено 1805 парафій на чолі з їх пастирями. Письмове зобов'язання про це часто вдавалося добути шляхом «індивідуальної обробки», а також в ході проведення нарад духовенства².

Таким чином, з організаційної точки зору радянських органів були створені відповідні передумови для проведення собору, на якому мали бути прийняті заздалегідь очікувані рішення. Щоб позбавити когось із священників бодай думки про можливість уникнення прямої чи опосередкованої участі у планованому дійстві, влада в черговий раз пішла на демонстративне залякування. У газетах західних областей України 1 березня 1946 р. було надруковане повідомлення Прокурора УРСР Р. Руденка про висунуті заарештованим у 1945 році ієрархам Церкви звинувачення. У повідомленні вказувалося: «За активну зрадницьку і пособницьку діяльність на користь

¹ Ліквідація УГКЦ (1939-1946): документи радянських органів державної безпеки - К.: ПП Сергійчук М.І., 2006. - Т. 2. - С. 439-440.

² Там само. - С. 518.

німецьких окупантів слідчими органами арештовані Сліпий Й. А., митрополит Греко-католицької (уніатської) Церкви, Чарнецький М. А., Будка М. М., Хомишин Г. Л., Лятишевський І. Ю., єпископи уніатської церкви. При арешті у названих осіб знайдені документи, які викривають їх у злочинних зв'язках з німецько-фашистськими окупантами, зокрема з гестапо та іншими каральними та розвідувальними органами»¹. Арештованих звинувачували в активному співробітництві з німецькими властями, сприянні у «збройній боротьбі німецьких загарбників проти Червоної армії», «в їх участі у формуванні дивізії СС «Галичина» для боротьби з партизанським рухом і Червоною армією». Такі звинувачення підпадали під кваліфікацію статей 54-I та 54-II Кримінального кодексу УРСР - «зрада батьківщині, тобто дії, вчинені громадянами СРСР на шкоду військовій силі СРСР, його державної незалежності, а саме: шпигунство, видача військової чи державної таємниці, перехід на бік ворога, втеча чи переліт за кордон», за які передбачалася найвища міра покарання - розстріл із конфіскацією майна, а за пом'якшувальних обставин - 10 років позбавлення волі теж із конфіскацією майна.

Для підвищення рівня представництва ініціаторів проведення собору з числа духовенства було вирішено висвятити кількох з них у сан єпископів. Уповноважені рад у справах релігій та РПЦ при уряді УРСР П. Ходченко і П. Вільховий у листах до Москви патріарху Алексію та екзархові України Іоанну пропонували висунути і негайно висвятити із числа священиків-уніатів хоча би двох єпископів. Серед найімовірніших кандидатур було названо найбільш прийнятними претендентами членів Ініціативної групи М. Мельника та А. Пельвецького, які зарекомендували себе надійними провідниками політики радянської влади і яких підтримував Г. Костельник².

На виконання цієї вимоги за поданням Ініціативної групи було підібрано до складу делегації десять, за характеристикою секретаря Ініціативної групи С. Хруцького, «найвидатніших та найавторитетніших» греко-католицьких священиків, а саме: Є. Юрик, Й. Маринович, Т. Марко, І. Крук, В. Дрелих, М. Крутяк, К. Добрянський, Р. Дорик, Ю. Ванчицький, М. Павлюк. Разом з Г. Костельником, А. Пельвецьким і М. Мельником вони відбули до Києва. 22 лютого вони взяли участь в урочистій Літургії, яку відправив митрополит Київський і Галицький, екзарх України Іоанн з нагоди так званого «першого возз'єднання», коли всі члени галицької делегації перейшли в православну віру. Після Літургії відбувся постриг у монаший чин А. Пельвецького і М. Мельника. Того ж дня, під час вечірнього Богослужіння у Володимирському соборі, за участю вищих ієрархів Українського екзархату РПЦ відбувся акт наречення кандидатів в єпископи, а 24-25 лютого проведено хіротонію (висвячення) А. Пельвецького та М. Мельника. Першого було призначено єпископом Станіславсько-Коломийської, а

¹ Гайковський М. І. Хресною дорогою / М. І. Гайковський. - Львів: Місіонер, 2006. - С. 330.

² ЦДАГОУ. Ф.1. оп.23: Спр.1638. - Арк.130-135.

другого - Самбірсько-Дрогобицької єпархії РПЦ. Патріарший екзарх не оминув своєю увагою і Г. Костельника, якому за «велику подвижницьку роботу» було надано найвищий серед одруженого духівництва сан - митрофорного протоієрея та нагороджено нагрудним золотим хрестом із прикрасами¹.

Ось як описував деталі процесу підготовки та забезпечення побутових умов делегатів безпосередній учасник собору Ю. Герич: «Делегатів назначував райком партії, звичайно, після відповідної препарації. Кожний делегат одержав квиток на проїзд залізницею до Львова й назад у «м'ягких вагонах». Місця були резервовані й дбайливо бережені. На місці, у Львові, відпущено делегатам на увесь час тривання «собору» готель «Брістоль». Вхід до готелю було замкнено для всіх, що не мали ніякого діла з працями «собору». Для делегатів оголошено точні вказівки щодо їхньої поведінки, заборонено приймати відвідини. Рідня якогось священника-делегата могла його вправді відвідати, але розмова відбувалась в приявності свідка й тривала лише декілька минут. Заборонено було теж отцям-делегатам виходити куди-небудь з готелю, їхній маршрут був визначений заздалегідь: з готелю «Брістоль» до катедри св. Юра й назад. Ці всі обмеження і «засоби безпеки» - тлумачилися делегатам, - були на те, щоб охоронити їх від «ворожої пропаганди й можливого нападу на їхні імунні особи». Удержання в готелі, вибагливі обіди і напитки (вина, лікери і т.п.,) - все те було безплатне. Кошти поносила держава»².

За даними мандатної комісії собору, для участі в ньому було запрошено 225 делегатів-священиків - членів Ініціативної групи і 22 делегати від мирян з трьох греко-католицьких єпархій (Львівської, Самбірсько-Дрогобицької і Станіславської), прибуло на собор 216 священників і 19 мирян. Запрошені священники, які не приєдналися до Ініціативної групи, брати участь у соборі відмовилися. Варто зауважити, що за даними згадуваного Ю. Герича, кількість учасників була набагато меншою, ніж її представила мандатна комісія і А. Пельвецький, і не перевищувала 140 осіб⁴. Гостьову делегацію від Московського патріархату очолював екзарх України митрополит Київський і Галицький Іоанн.

Вранці 8 березня 1946 р. Львівський собор розпочав свою роботу. Процедуру цього дійства у піднесено-схвальному тоні передано у тогочасному виданні «Діяння Собору УГКЦ 8-10 березня 1946 р. у Львові», виданому одразу ж по завершенню його роботи. У ньому, зокрема, було зазначено: «О год. 10.30 починається молебн «О призованні Св. Духа». Його правлять всі три основники Ініціативної групи. Співають священники,

¹ Гайковський М. І. Хресною дорогою / М. І. Гайковський. - Львів: Місіонер, 2006. - С. 326.

² Герич Ю. Як відбувався «возсоединительний собор» у Львові 8 березня 1946 р. / Ю. Герич // Календар «Світла». - Торонто; Нью-Йорк, 1995. - С. 89-90.

³ Львівський церковний собор: документи і матеріали. 1946 - 1981. - К., 1984. - С. 39.

⁴ Герич Ю. Як відбувався «возсоединительний собор» у Львові 8 березня 1946 р. / Ю. Герич // Календар «Світла». - Торонто; Нью-Йорк, 1995. - С. 88.

делегати Собору. Співають гарно, з піднесенням. Недаром, бо ми - співуча нація. Ніколи ще не було в храмі св. Юра стільки священників зі всіх трьох єпархій: Львівської, Станіславської і Перемишльської, 216 делегатів і 19 світських членів Собору. Кінчився молебень. До президіального столу підходять о. д-р Костельник, о. Антоній Пельвецький (учасники Собору ще не знають, що перед ними Преосвященний єпископ Антоній) і о. д-р Мельник (Дрогобицький владика). Місця секретарів займають оо. Павлосюк Микита і Ванчицький Юрій. Так ухвалено на предсоборному засіданні в дні 6.ІІІ. 1946 р. І пощо, навіщо потрібна тут формальна процедура вибору президії? Може, на світських зборах цього уникнути не можна. О. д-р Костельник в очах всіх делегатів не тільки Адміністратор Церкви, але більше, - всіма признаний вождь всього великого церковного руху. І спокійно, з найбільшою простотою і скромністю, о. д-р Костельник займає місце предсідника і, стоячи, вітає оо. делегатів, членів і гостей Собору, оголошує порядок нарад Собору»¹.

Першим з доповіддю про діяльність Ініціативної групи виступив єпископ вже Російської Православної Церкви А. Пельвецький. У своїй доповіді він окреслив мету роботи собору: «Нинішній Собор є Собором Греко-Католицької Церкви, скликаним Ініціативною групою для того, щоб у нових умовах нашого державного життя, коли український народ возз'єднався, переглянути постанову Берестейського Собору 1596 року і вирішити питання нашого возз'єднання з Руською Православною Церквою». Серед формальних причини скликання собору було названо: «а) винятковий стан, щоб Церква існувала без єпископів, взагалі не може довго тривати; б) вже тепер по деяких парафіях забракло святого мира; в) неможливо нам організувати богословський інститут, а також висвячувати нових священників, бо православні ще не признають нас за своїх, а католики вже не признають нас за своїх. До нормалізації церковного життя може нам відчинити двері тільки Собор, який ствердить наше повернення до Православної Церкви» .

Після А. Пельвецького з доповіддю «Про мотиви возз'єднання Греко-католицької церкви з Руською православною церквою» виступив Г. Костельник. Основну доповідь собору Г. Костельник розпочав з екскурсу в історію унії, намагався переконати присутніх, що Рим систематично і послідовно використовував Берестейську унію для поглинення православ'я. «Відколи папи стали світськими королями у своїй папській державі і навіть надцарями, відтоді папи реалізували свою ідею, щоб увесь християнський світ перетворити в «*imperium romanum papale*» (в папську римську імперію). Тоді вони де тільки могли, там нищили Грецьку Церкву. Їх тактика була завжди однакова: де папи не могли знищити Грецької Церкви задля політичних умов, там вони пропагували чи насаджували унію. Коли ж осягнули всю владу над уніатами, то цілком нищили грецький тип Церкви, а

¹ Діяння Собору УГКЦ 8-10 березня 1946 р. - Львів: Видання Президії Собору, 1946. - С. 35.

² Гайковський М. І. Хресною дорогою / М. І. Гайковський. - Львів: Місіонер, 2006. - С. 342.

насаджували своє латинство»¹. Отже, одним з перших мотивів розриву з Ватиканом Г. Костельник вважав те, що унія не виправдала надії українців: «Унія внесла кривавий роздор в нашому суспільстві, стала засобом знищення його. Підірвалися усі історичні основи унії! Хто ще й нині хотів би унії триматися, той тіні хапається! Дякувати Богові, ми вільні і хочемо одним серцем і одною душею прославляти Бога і Христа Господа з найближчими братами: з православними українцями, росіянами, білорусами і з усіма православними народами. Адже Православ'я є історичною вірою слов'ян, а слов'яни - спадкоємці християнської віри й культури греків. Хочемо, щоб наше релігійне серце було не в Римі, який нам нічого не дав, який навіть для нас, уніатів, був мачухою, а щоб воно було в Києві, який є матір'ю всієї Русі, а також у Москві, яка є столицею і оборонною силою всієї Русі і всіх слов'ян. Сама доля, саме Боже Провидіння ставить нас на великий шлях. Невже ж маємо противитися цьому великому нашому покликанню? Я ще за часів польського впливу передбачав і писав про те, що перше християнське тисячоліття було грецьке, друге романсько-германське, а третє повинно бути слов'янське. Тепер це вже здійснюється, і ми повинні йти назустріч цій нашій великій долі».

У заключній частині доповіді Г. Костельник закликав учасників собору: «Перед нами стоїть велика справа, і ви, всечесні отці, подолайте всі труднощі, відкрийте очі незрячим, підбадьоруйте малодушних, віддайте всі свої сили для повернення нашого галицького народу до віри своїх предків, до чистої християнської віри, до Святого Православ'я! Я пропоную, щоб наш Собор ліквідував постанови Брестського Собору 1596 року, зрікся Рима та унії з Римом, вернувся до Святої Православної Церкви. Пропоную просити Його Святість Алексія, Патріарха Московського і всієї Русі прийняти нас до Всеруської Православної Церкви. На закінчення хочу сказати, що наш Собор висловлює свою вдячність Урядові Радянського Союзу за наше визволення та об'єднання всіх українських земель. Цьому щасливому повороту в Божому Провидінні ми і вдячні, за те, що можемо стати на великий шлях возз'єднання з Церквою нашого народу»².

В основу доповіді Г. Костельника лягли вже відомі положення, викладені у відомих листах до РНК і священників в травні 1945 р. Після його виступу розпочалася «дискусія», в якій брали участь наперед визначені співдоповідачі з відредагованими текстами. Виступи у ході дискусії священників І. Лоточинського, Й. Мариновича, Й. Ванчицького, І. Іваньо, Г. Закаляка, Й. Гривнака та інших, за виключенням В. Лесюка, а також мирян С. Щурка, П. Дурбака не порушували плану. Всі вони були на підтримку пропозицій оповідачів А. Пельвецького і Г. Костельника.

А коли священник Василь Лесюк запропонував уважати собор тільки першим етапом, а ухвалення остаточного рішення про возз'єднання

¹ Львівський церковний собор: документи і матеріали. 1946 - 1981. - К., 1984. - С. 65.

² Там само. - С. 75.

перенести на пізніший час, то Г. Костельник обговорення на цьому припинив, заявивши: «На Соборі оо. делегати не видвинули ні одного аргументу проти нашого возз'єднання з Православною Церквою. У своїй же пропагандивно-підготовчій діяльності я зустрічався тільки з прикритим фактом «заляканої совісті». А, як історія свідчить, такі важні справи, як та, що її нині маємо вирішити, можуть повстати раз на 500 літ. Тому треба відкинути всі сентименти, щоб орлиним оком обняти цілість ситуації і стати на шлях, який веде у творчу майбутність. Без сумніву, в нинішньому світі все дуже переплутане, але Бог нам дав і спеціальну поміч для нашої орієнтації. Хіба тільки Апостольський Собор мав таке благословення свише, як наш»¹.

Після цього було запропоновано перейти до процедури голосування. Воно відбувалося у відкритому режимі, підняттям рук, причому за голосуючими спостерігали як співробітники НКДБ, так і об'єктиви кінокамер, які знімали «історичний собор» для кінохроніки. Відповідно делегати «одноголосно» підтримали проект ухвали з чотирьох пунктів: «1) анулювати постанови Брестської унії 1596 року; 2) відірватись від Римської (папської) Церкви; 3) повернутися до прадідівської православної віри; 4) возз'єднатися з Всеруською Православною Церквою в Радянському Союзі». Далі одностайно були прийняті ще кілька документів. Зрештою Ю. Герич про цей момент собору писав: «Треба було проголосувати. Отці-делегати сиділи непорушно. Мабуть кожний думав, що піднявши руку, поповнює насильство над своєю совістю, стягає з себе проклин своїх вірних і своєї Церкви. Але, поволі, зачали руки підноситися. Їх піднялося трохи поза сто. Цього вистачило. Тих сто рук відголосували долю всієї Церкви, послужили за вияв трьох тисяч священиків і п'яти мільйонів вірних»².

Головним документом була постанова собору. Вона проголошувала: «Зібравшись уперше в кафедральному храмі святого Юра у Львові, в умовах, коли всі українські землі, зібрані в єдину Радянську Соціалістичну Республіку, Собор стверджує:

1. Рим штучно відколовся в XI столітті з первісної братерської Православної Соборної Церкви, щоб накинути свою диктатуру всій Церкві. Церковна унія була нав'язана нашому народові в XVI столітті римсько-католицькою шляхетською Польщею з метою спольщення і латинізації нашого українського і білоруського народу. Тепер, коли український народ став хазяїном на своїй землі, було б нерозумним підтримувати далі уніатські тенденції і було б непростим гріхом розпалювати в нашому народі ненависть та братовбивчу боротьбу, причиною якої була і завжди буде унія.

Виходячи з цих засад, Собор постановив скасувати постанови уніатського Брестського собору 1596 року, ліквідувати унію, анулювати залежність від Рима і повернутись до нашої батьківської Святої Православної віри і до Руської Православної Церкви.

¹ Львівський церковний собор: документи і матеріали. 1946 - 1981. - К., 1984. - С. 43.

² Герич Ю. Як відбувався «возсоединительний собор» у Львові 8 березня 1946 р. / Ю. Герич // Календар «Світла». - Торонто; Нью-Йорк, 1995. - С. 256-257.

2. Грунтуючись на словах Христа «да будут всі єдино», тобто що християнам слід єднатися в любові й богочитанні, Собор вважає необхідним звернутися до Святішого Алексія, Патріарха Московського і всієї Русі, з проханням прийняти нас в лоно Руської Православної Церкви, і довести постанови ці до відома Раднаркому УРСР, а також Голови Ради в справах Руської Православної Церкви при Раді Народних Комісарів СРСР.

3. ...Собор від імені всього духовенства і віруючих висловлює свою глибоку подяку й довір'я Урядові Радянського Союзу і Української РСР, а також свідчить про свою нерушиму вірність Батьківщині.

4. У зв'язку з поверненням до Святої Православної Церкви, Собор постановив послати відповідні телеграми його Блаженству Константинопольському Вселенському Патріархові, Святішому Патріархові Московському і всієї Русі Алексію, Високопреосвященному Іоанну, митрополиту Київському і Галицькому, Екзархові всієї України, а також прийняти звернення від Собору до всього духовенства і віруючих уніатської Церкви із закликом повернутися до віри своїх предків»¹.

Наступного дня, 9 березня, відбувся процес церковно-канонічного оформлення переходу у православ'я. У соборі св. Юра сповідалися 12 священників, які возз'єдналися з РПЦ у Києві в лютому 1946 р. Собор розглянув питання «канонічного оформлення», ухваленого рішення про «возз'єднання», а під час спільної Літургії, яку провели єпископи Макарій, Антоній і Михайл, владика Макарій здійснив чин «приєднання до Православної Церкви», прийнявши від 204-х делегатів-священників відречення від католицизму. Після літургії одразу ж відбулася панахида за упокій душі митрополита А. Шептицького, яку після нападів на його ім'я з боку влади, можна оцінити як поступку з боку організаторів собору цим «возз'єднаним» священникам, щоб утамувати їхню совість.

Після богослужіння собор продовжив свою роботу. Зокрема, було ухвалено низку звернень та вітальних телеграм. У «Зверненні Собору до духівництва і віруючих греко-католицької Церкви в західних областях України» наводилися мотиви ліквідації Берестейської унії 1596 р., розриву з Ватиканом і возз'єднання з Православною церквою. «Унія, нав'язана нашим предкам 1596 р., спричинила тривалий роздор у нашому народі, - стверджували автори звернення Г. Костельник, М. Мельник і А. Пельвецький. - Православ'я для нас рідне, своє від віків, воно в історії найсильніше об'єднувало наш народ і тепер веде воно нас до єдиноможливої єдності. Ми належимо до Святої Православної Церкви. Господь Бог, безсумнівно, благословить наше велике діло»², й у підсумку закликали всіх, хто ще цього не зробив, «піти слідами» собору.

Насамкінець учасники собору ухвалили зміни в церковно-адміністративній, шлюбній, богослужбовій практиці. Відтепер єпархія діяла в

¹ Львівський церковний собор: документи і матеріали. 1946 - 1981. - К., 1984. - С. 127-128.

² Діяння Собору УГКЦ 8-10 березня 1946 р. - Львів: Видання Президії Собору, 1946. - С. 129-131.

межах існуючого обласного адміністративного поділу¹. Заключну частину роботи собору зайняла церемонія за участю прибулого митрополита Київського Галицького Іоанна, екзарха України. Саме йому на руки Г. Костельник склав повноваження голови Ініціативної групи, як такої, що виконала своє завдання. Митрополит зачитав вітальну Грамоту патріарха Московського, якою Греко-Католицька Церква приймалася в лоно Православної і вручив її Г. Костельнику.

10 березня у соборі св. Юра відбулися урочисті Богослужіння за участю гостей, інші церемоніали та спільний обід у ресторані готелю «Брістоль». Після цього делегати роз'їхалися по домівках. Перед від'їздом частина учасників собору надіслала на адресу редакції львівської газети «Вільна Україна» листа з подякою на адресу керівництва та персоналу ресторану «Брістоль» за те, що «кожне побажання під час сніданків, обідів та вечерь було сповнено скоро та докладно, їда та напитки були кожного разу смачні та подостатком подані. Довго пам'ятатимемо наш побут у Львові і весь робочий персонал в ресторані «Брістоль» в часі Св. Собору»².

Незважаючи на постанови Львівського собору, значна частина греко-католицьких священиків продовжувала активний і пасивний опір заходам радянської влади щодо повної ліквідації УГКЦ. У квітневому 1946 року спецповідомленні начальника Львівського обласного управління НКДБ Вороніна вищим органам влади вказувалося на численні приклади негативної реакції греко-католицьких священиків щодо проведеного собору та його рішень, їхньої готовності продовжувати свою релігійну діяльність за уніатським обрядом .

Слід відзначити, що командування УПА і керівництво оунівським підпіллям підтримувало опір насильницькому приєднанню УГКЦ до православ'я. Вони вели широку пропагандистську діяльність, здійснювали моральний тиск на духовенство, яке піддалося тиску влади. Втім були також випадки вбивства священиків, які перейшли у православ'я, зокрема М. Шовала, А. Білика, А. Хощевського на Станіславщині, Бобиляка на Тернопільщині⁴. За даними офіційної влади, до кінця 1946 року на Станіславщині перед страхом можливої розправи з боку УПА відмовилися від переходу в православ'я і розірвали свої обов'язки перед Ініціативною групою 22 священики⁵. На Тернопільщині серед неприєднаних 55 греко-католицьких священиків мотивувала свою відмову острахом перед можливими репресіями з боку націоналістичного підпілля⁶. Однак, на думку

¹ Там само. - С. 50-51.

² Гайковський М. І. Хресною дорогою / М. І. Гайковський. - Львів: Місіонер, 2006. - С. 365-366.

³ Ліквідація УГКЦ (1939 - 1946): документи радянських органів державної безпеки - К.: ПП Сергійчук М.І., 2006. - С. 656-659.

⁴ Лисенко О. Церковне життя в Україні. 1943 - 1946 рр. / О. Лисенко. - К.: Інститут історії України НАНУ, 1998. - С. 324.

⁵ ЦДАВОВУ. - Ф. 4648. - Спр. 22. Информационные отчеты Уполномоченного Совета по делам русской православной церкви при СМ СССР по УССР за 1946 г. - Арк. 45.

⁶ Стоцький Я. Українська Греко-Католицька Церква і релігійне становище Тернопільщини (1946 - 1989) / Я. Стоцький. - Тернопіль, 2003. - С. 34-35.

І. Андрухів, погрози з боку ОУН та УПА проти священників, що перейшли в православ'я, мали більше психологічний характер, масового застосування терору проти них не було. Подібної точки зору дотримувався і Б. Боцюрків, спростовуючи кліше радянської історіографії про націоналістичний терор банд стосовно православних священників.

Загалом до кінця 1946 р. перейшли у РПЦ 1111 греко-католицьких священників, з них з Львівської єпархії - 532, Перемиської - 203, Станіславської - 277, тобто всього 43%. Але навіть з цієї кількості не всі прийняли православ'я за переконаннями. За офіційними даними, станом на 1 листопада 1946 р. продовжувала діяти значна кількість греко-католицьких парафій: у Тернопільській області - 136, Станіславській - 54, Львівській - 48 і Дрогобицькій - 32. На думку І. Біласа, у результаті масових арештів у в'язницях і таборах перебувало щонайменше 1600 священників, а кілька сотень перейшли на нелегальний стан, багато з них продовжували пастирську службу¹.

Таким чином, Львівський собор 1946 р. не став моментом рішучого повороту уніатського духовенства і вірних до православ'я, на що розраховував радянський уряд та ієрархи РПЦ. Він був лише одним із етапів процесу ліквідації Греко-Католицької Церкви, складовою частиною антиунійної політики радянського режиму в загальному процесі радянзації західноукраїнських земель у післявоєнний період. Єдиним досягненням ініціаторів проведення собору, якщо можна так вважати, була імітація легітимності й спроба представити світовому суспільству насильницьку акцію як «вільне волевиявлення українського народу». Тож видається слушним твердження о. Ігоря Мончака, що «ставити наголос не псевдособорі 1946 року як на моменті «ліквідації» Галицької митрополії було б в інтересах уряду ССРСР. Цим уряд усував себе від обвинувачення як головного автора «ліквідації» Церкви, а вину спихав як на саме галицьке духовенство та, щонайменше, на Московську церкву. Така фальшива інтерпретація подій прийнялася навіть на Заході»².

Але ці намагання виявилися марними, про що свідчили реакція і відгуки у пресі органів держави та численної української діаспори. Для світового суспільства було очевидним, що широкомасштабна акція ліквідації Української Греко-Католицької Церкви, у епіцентрі якої опинився Львівський собор 1946 р. з його рішеннями, здійснена комуністичним режимом спільно з Руською Православною Церквою в інтересах останньої. Вона була спрямована проти Ватикану та католицизму й мала ціль послабити їх позиції у християнському світі.

Що ж до наукових оцінок самого Львівського собору та прийнятих на ньому рішень, то й у церковних колах, що зберегли вірність унії, і в наукових

¹ Білас І., Репресивно-каральна система в Україні 1917 - 1953 Суспільно-політичний та політико-правовий аналіз / І. Білас. - К.: Либідь, 1994. - Кн. 1. - С. 130.

² Мончак І. Хто ліквідував Греко-Католицьку Церкву / І. Мончак // Берестейська Унія (1596 - 1996): статті й матеріали. - Львів: Логос, 1996. - С. 124.

дослідженнях сам він та прийняті постанови вважають нелегітимними й неканонічними. Цих підходів дотримується і більшість сучасників церковних та світських дослідників історії УГКЦ. Суть їхньої позиції зводиться до наступного. Тогочасний собор у проведеному вигляді юридично не спроможний був вирішувати питання про возз'єднання церков. Зібрання, іменоване як собор Української Греко-Католицької Церкви, відбулося без участі жодного з її єпископів, які перебували в тюрмах і на засланні. Це автоматично робило його неканонічним, а прийняті у такому випадку рішення були незаконними, оскільки грубо порушували встановлені Вселенськими соборами церковні закони. Тож ні одне із рішень Львівського собору за церковними канонами не можна вважати легітимними.

По-друге, Г. Костельник був призначений главою УГКЦ з правами її митрополита не Ватиканом, тобто церковною владою, а рішенням радянського режиму, який згідно положень тогочасної конституції про відділення церкви від держави, не мав на це законних прав. Крім того, делегати собору не обиралися за канонічним правом, отже не могли юридично і канонічно представляти увесь загальний клір і вірних¹. На переконання історика церкви Ю. Федоріва «всякий собор, який відбувається проти волі ієрархів, без участі єпископів, не є ніяким собором. Його рішення не мають ніякого канонічного значення. Це (в теорії) визнає також Російська православна церква»².

На думку Ю. Герича, у відповідності з церковними законами, Російська Православна Церква як помісна не мала права втручатися у внутрішні справи іншої помісної Церкви, тим більше Греко-Католицької, підпорядкованої Ватикану. Таким чином, на його переконання, радянська влада, яка згідно таємно укладеного плану і за допомогою репресивних органів і РПЦ ліквідувала Греко-Католицьку Церкву на теренах України, і офіційно скріпила цю акцію Львівським псевдособором 1946 р., брутально порушила елементарне право людини на вільне віросповідання, визнане у всьому світі, навіть у інших тоталітарних державах .

Таким чином, собор 1946 року був скликаний проти всіх і всяких правил Католицької Церкви. Львівський собор ставив собі за мету ліквідувати Греко-Католицьку Церкву і через це не може зватися греко-католицьким. Тому всі католики були морально зобов'язані відмовитися від рішень цього собору, бо згідно з нормами Католицької Церкви такий собор є незаконний. Г. Костельник не одержав також повноважень від РПЦ, бо він не був православним. Собор 1946 року не міг бути православним також з тих міркувань, що рішення собору не торкалися православних, а інаквовірних. Отже, Г. Костельник міг одержати повноваження для скликання такого роду

¹ Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква і Радянська держава (1939 - 1950) / Б. Боцюрків. - Львів: Вид-во УКУ, 2005. - С. 782.

² Федорів Ю. Історія Церкви в Україні / Ю. Федорів. - Торонто, 1967. - С. 315.

³ Герич Ю. Як відбувався «возсоединительний собор» у Львові 8 березня 1946 р. / Ю. Герич // Календар «Світла». - Торонто; Нью-Йорк, 1995. - С. 258.

собору тільки від уряду УРСР. Оскільки собор 1946 року вирішував справи великої важливості, які могли втягнути країну у міжнародні ускладнення, то ясно, що Г. Костельник не міг скликати собор на власний ризик і від власного імені. Отже, собор не є чиеюсь приватною забаганкою, а державним заходом.

Доля конкретних ініціаторів та активних учасників процесу нищення УГКЦ теж була достатньо промовистою. У вересні 1948 року за загадкових обставин було убито голову Ініціативної групи Г. Костельника. Представники влади традиційно пов'язали його смерть із так званим слідом «українських буржуазних націоналістів». У 1949 році загинув Я. Галан. У двох цих випадках напередодні загибелі, з Г. Костельника та Я. Галана було знято охорону, а в останнього ще й вилучено особисту зброю. У 1955 році загинув ще один із трьох чільних членів Ініціативної групи - єпископ Самбірсько-Дрогобицької єпархії РПЦ М. Мельник. І хоч на документальному рівні поки що не віднайдено документів про безпосередню причетність до цих убивств тогочасних радянських спецслужб, більшість дослідників вважають саме такий розвиток подій найімовірнішим. Непрямим свідченням жорсткої лінії до колишніх активістів Ініціативної групи була доля її секретаря С. Хруцького, заарештованого та депортованого з України у 1948 році, якому навіть після смерті Й. Сталіна у 1954 році було відмовлено в праві повернутися в Україну та відновити свої громадянські прав. Ці люди, чия діяльність та енергія спрямовувалися на підтримку антиунійної лінії тогочасного режиму, для комуністичної влади залишалися небажаними свідками істинної політики більшовиків, спрямованої на знищення УГКЦ. Тому цей режим робив все можливе для їхньої нейтралізації.

Отже, Львівський церковний собор 1946 р. став кульмінаційним моментом антиунійної політики радянської влади, спрямованої на ліквідацію греко-католицизму на західноукраїнських землях. У процесі дослідження було з'ясовано, що рішення про скликання собору приймалося не церковними діячами, навіть тими, що входили до складу Ініціативної групи, а, перш за все, органами держбезпеки. На переконання спецслужб собор як акція церковно-канонічного оформлення процесу переведення греко-католиків під юрисдикцію РПЦ мав формально завершити процес ліквідації унії в Галичині.

Але проведений у березні 1946 року Львівський церковний собор не став завершальним акордом боротьби комуністичної держави із греко-католицизмом, не зміг забезпечити рішучого повороту греко-католицького духовенства і віруючих до православ'я, як на це розраховували ініціатори його проведення. Він був одним із етапів процесу ліквідації Греко-Католицької Церкви, складовою частиною антиунійської політики радянського режиму у процесі радянзації західноукраїнських земель післявоєнного періоду. Значна частина священників та віруючих не визнали церковно-релігійної канонічності його рішень, залишилися вірними Церкві та Римському Престолові.

Та все ж остаточної мети знищити українських греко-католиків комуністичне керівництво не досягло. УГКЦ упродовж чотирьох десятиріч років продовжувала існування в підпільних умовах, витворивши певний феномен так званої «катакомбної Церкви». В умовах активної фази боротьби за державну незалежність України на рубежі кінця 80-х - початку 90-х років ХХ століття УГКЦ легалізувала свою діяльність. Львівський собор УГКЦ 1990 року скасував усі рішення по суті псевдособору 1946 року, Греко-Католицька Церква відновила статус, церковну структуру та масову підтримку мільйонів віруючих українців, ще раз підтвердивши своє історичне право на звання національної церкви.

Nataliya KONTSUR-KARABINOVYCH
THE LVIV UNION IN 1946 IN ANTIUNION POLICY OF SOVIET
TOTALITARIAN REGIME

The thesis is a complex historic research in which on the basis of involving a wide range of archives and published sources is made system analysis of antiunion activity of soviet authority organs and organs of national security, directed to the abolishment of Ukrainian Greek Catholic Church (UGCC) on the territory of West Ukraine during 1939-1949.

The defines character, peculiarities and main tendencies of soviet state policy towards UGCC during the period under investigation, concerning statements of soviet researchers about its antinational activity during WWII. The attempts and events of the church authority directed to preserving of independent church organization under the conditions of reign of two totalitarian regimes are shown.

It is proved that the aim of abolishment of UGCC was the wish of soviet authority to abolish national religious structure which remained the spiritual heart of millions of Ukrainians and with its activity prevented the formation of communist regime on the Western Ukrainian lands. In the struggle against Greek-Catholic they used a wide arsenal of ideological, repressive and administrative methods. The main role in the realization of communist authority plans played national security organs which prepared the plan of abolishing of the church, fulfilled all practical job in terms of its realization. All the activity of soviet structure had a determined antiunion character that had a defined political line of communist authority directed to the struggle against religion on the whole and Vatican in particular.

The process of abolishment of the church had different forms but its efficiency generally depended on the level of repressive violent acts of soviet special organs. For the generalization of punitive actions the authority used open forged and ideological accusation of the church of the cooperation with the Nazi, provocations and blackmail towards the Greek-Catholic priests and monks. Arrests of the higher authority of UGCC in spring 1945 demonstrated cynicism of the soviet regime concerning civil rights of the Greek-Catholic clergy and readiness to achieve the necessary result at any cost. The declared abolishment of

the Brest Union and "directing" of Greek-Catholic people to orthodox belief with the help of manipulation of the initiative group was fully controlled and worked out by the organs of the National Committee of State Security and accompanied by constant administrative and repressive pressure on the clergy and the faithful. Transference to Orthodox religion Greek-Catholic communities was done with administrative -forced methods. Such brutal acts influenced the strained political and religious situation in western regions of the USSR, strengthening of military resistance from the side of the Ukrainian Nationalists Organization and the Ukrainian Rising Rebellion Army.

The Lviv Union in 1946 became one of culmination episodes of the process of the abolishment of UGCC but it couldn't provide definite turn of the Greek-Catholic clergy and the faithful to Orthodox religion. The attempts to give church-canonic legacy failed. In the work you can see rupture of the union and the process of "reunion" with Russian Orthodox Church, repressive mechanisms of the state influence on hierarchy, priests and the faithful of UGCC, sacrificial readiness of the Greek-Catholic clergy of Galychyna and Transcarpathia to stand for their belief in spite of official policy of the Soviet regime.

Key words: *antiunion policy, the Greek-Catholic faithful, the Lviv Union, organs of the National Committee of Internal Affairs - the National Committee of State Security, repressions, Ukrainian Greek-Catholic Church.*

УДК 94 (477.83/.86)

Руслан ДЕЛЯТИНСЬКИЙ*Інститут історії Церкви Івано-Франківського богословського
університету імені Св. Івана Золотоустого
Івано-Франківський навчально-науковий інститут менеджменту
Тернопільського національного економічного університету***Олег ЄГРЕШІЙ***Інститут історії, політології та міжнародних відносин
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
Інститут історії Церкви Івано-Франківського
богословського університету імені Св. Івана Золотоустого***Любов СОЛОВКА***Івано-Франківська обласна організація
Національної спілки краєзнавців України***«ВІД ГОЛГОФИ ЧЕРЕЗ КАТАКОМБИ ДО ВОСКРЕСІННЯ»:
ДО 70-х РОКОВИН ЛЬВІВСЬКОГО ПСЕВДО-СОБОРУ 1946 р.**

У статті на матеріалах пересувної виставки «Від Голгофи через катакомби до Воскресіння» проаналізовано процеси насильної ліквідації УГКЦ (1945 - 1946р.) державним тоталітарним режимом, формування і розвитку катакомбної Церкви (1946 -1989 рр.) та відродження УГКЦ (1980-ті -1991 рр.).

***Ключові слова:** Греко-Католицька Церква, Львівський псевдо-собор 1946р., Ініціативна група, катакомбна Церква, єпископи, генеральні вікарії, священики, руху за легалізацію УГКЦ, пересувна виставка, джерельна база.*

Актуальність проблеми. Відзначення 70-х роковин Львівського псевдо-собору 1946 р., що став початком страждального шляху «катакомбної» Греко-Католицької Церкви, спонукає спільноту істориків до критичного переосмислення цілого ряду проблем - від процесу насильної ліквідації державним тоталітарним режимом і формування підпільних структур до легалізації та відновлення УГКЦ в незалежній Україні. Це можливо зробити, керуючись принципами об'єктивності та історизму, на основі критичного аналізу історичних джерел, як раніше доступних, так і виявлених тепер, зокрема, завдяки практичній реалізації законів України про декомунізацію та відкриття доступу до раніше засекречених архівних фондів репресивних органів радянського тоталітарного режиму, прийнятих Верховною Радою України у квітні 2015 р.¹. Додатковою спонукою дослідження вказаної проблеми стали також рішення 70-ї сесії Синоду

¹ Головні новації законів «невідкладної декомунізації» // Український інститут національної пам'яті: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://www.memory.gov.ua/news/golovni-novatsii-zakoniv-nevidkladnoi-dekomunizatsii> [зчитано: 28.02. 2016].

єпископів Києво-Галицької митрополії УГКЦ про «заходи щодо спомину 70-ї річниці Львівського псевдо-собору», прийняті 3-4 лютого 2016 р.¹.

З нагоди відзначення цієї сумної дати колективом Інституту історії Церкви Івано-Франківського богословського університету ім. св. Івана Золотоустого УГКЦ (ІЩ ІФБУ) спільно з науковцями Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника та Державного архіву Івано-Франківської області (ДАІФО) було проведено евристичну, науково-пошукову роботу по виявленню нових джерел про насильну ліквідацію УГКЦ радянським тоталітарним режимом, становлення і щоденне життя «катакомбної» Церкви, легалізацію та відродження УГКЦ на початку доби незалежності України. Виявлені джерела стали основою для підготовки науково-популярної, інформаційно-просвітницької пересувної виставки, яка має спільне гасло **«Від Голгофи через катакомби до Воскресіння»**, але водночас кожен з її банерів має власне тематичне гасло, що умовно репрезентує три періоди розвитку УГКЦ: «Шлях на Голгофу: насильна ліквідація Греко-Католицької Церкви 1945 - 1946 рр.» (*додаток № 1*), «Шляхами Господніми: долі єпископів і священників катакомбної УГКЦ 1946 - 1989 рр.» (*додаток № 2*) та «Воскресіння УГКЦ: від катакомб до відродження 1980-ті - 1991 рр.» (*додаток № 3*). Зауважимо, що добрим прикладом для наслідування стала виставка «До світла Воскресіння крізь терни катакомб», підготовлена Інститутом історії Церкви Українського Католицького університету в Львові².

Метою даної статті є висвітлення процесів насильницької ліквідації УГКЦ, особливостей її «катакомбного» періоду та відродження в незалежній Україні на основі матеріалів інформаційно-просвітницької виставки. Власне, специфіка даної статті полягає у послідовному деталізованому висвітленні матеріалів виставки, які, у свою чергу, наочно відображають окреслені три періоди розвитку УГКЦ.

В основі будь-якого історичного дослідження лежить комплекс джерел, кожен вид якого по-своєму допомагає історику відкрити певну частину історичної реальності. Тому **джерельною базою** виставки стали джерела, різноманітні за типами і видами, походженням і місцем зберігання. Автори виставки, керуючись думкою українського історика, фахівця в галузі джерелознавства М. Я. Варшавчика про те, що кожне джерело «є не лише свідченням про історичні факти, а й саме є історичним фактом, історичним явищем свого часу»³, прагнули використати максимально можливу кількість

¹ Постанови Сімдесятої сесії Синоду Єпископів Києво-Галицького Вєровного Архиепископства УГКЦ // УГКЦ: офіційна сторінка: [електронний ресурс] - режим доступу: http://ugcc.ua/official/official-documents/postanovy_arxvepyskopskoho_synodu/postanovi_s%D1%96mdesyatoi_ses%D1%96i_sinodu_yepiskop%D1%96v_kiievogalitskogo_verhovnogo_arhiiepiskopstva_ugkts_75930.html [зчитано: 04.02. 2016].

² Виставка «До світла Воскресіння крізь терни катакомб», присвячена 20-й річниці легалізації Української Греко-Католицької Церкви (1989 - 2009) [опубліковано: 03.01. 2013] // Інститут історії Церкви Українського Католицького університету, м. Львів (далі - ІЩ УКУ, м. Львів): [електронний ресурс] - режим доступу: <http://ichistorv.org.ua/blog/2013/01/03/vvstavka-1/> [зчитано: 15.02. 2016].

³ Варшавчик М.Я. Джерело історичне / М. Я. Варшавчик // Джерелознавство історії України: Довідник. - К.: Київський ун-т ім. Т. Шевченка, 1998. - С.40.

джерел, котрі можуть репрезентативно відобразити окреслені процеси і події, так би мовити, «передати дух епохи». Саме тому значну увагу було приділено вибору та поєднанню офіційних актових і зображальних (фото) документів.

У процесі підготовки виставки науковими співробітниками ІІЦ ІФБУ було опрацьовано значну кількість історичних джерел, що зберігаються в різних архівних установах, музеях і приватних колекціях.

Так, у Державному архіві Івано-Франківської області (за сприяння директора І. І. Гриника) виявлено офіційну статистику органів радянської влади про стан релігійних громад у Богородчанському та Коломийському районах у 1945 р., матеріали про ліквідацію УГКЦ у 1945 - 1946 рр. з фонду Р-388 «Уповноважений Ради у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР по Станіславській / Івано-Франківській області»¹, а також розсекречені справи отців Романа Бахталовського, Григорія Балагурака ЧСВВ та Ярослава Сов'яка з фонду Р-2157 «Реабілітовані особи»². Значний інтерес становлять й розсекречені особові справи отців Авксентія Бойчука, Йосифа Гірняка, Петра Слугоцького, Мар'яна Пеняка з фондів Архіву Управління Служби безпеки України в Івано-Франківській області³. Окремі фото (владик С. Лукача та І. Слезюка) запозичено із електронного репозитарію Архіву Інституту історії Церкви Українського Католицького університету у м. Львів⁴. Деякі документи авторами виставки використано із архівних фондів Архиепархіального управління Івано-Франківської архиепархії та митрополії УГКЦ⁵, Івано-Франківського богословського університету ім. св. Івана Золотоустого УГКЦ⁶ і монастиря Царя Христа ЧСВВ у м. Івано-Франківськ⁷.

¹ ДАІФО. - Ф. Р-388, оп. 2, спр. 1 (09.09. 1944 - 01.08. 1945 рр. Книга реєстрації релігійного товариства греко-католицької церкви «Вознесіння і воскресіння» Богородчанського району Станіславської області). - 11 арк.; спр. 13 (26.09. 1944 - 01.08. 1945 рр. Дані про релігійні общини всіх віросповідань по Коломийському району Станіславської області). - 15 арк.; спр. 31 (13.02. 1945 - 02.03. 1946 рр. Дані, листування про монастирі, відомості про монахів і монашок греко-католицької і римо-католицької церков по Станіславській області). - 66 арк.; спр. 32 (17.07. 1945 - 07.03. 1946 рр. Матеріали про возз'єднання греко-католицької церкви з православною церквою по Станіславській області). - 192 арк.; спр. 32а (05.09. - 07.2. 1945 рр. Інформації уповноваженого у справах релігійних культів про возз'єднання греко-католицької церкви з православною церквою. Дані про діючі та недіючі молитовні будинки в Станіславській області). - 121 арк.; спр. 44 (24.03. - 01.08. 1945 р. Дані про релігійні общини всіх віросповідань по місту Станіславу). - 42 арк.

² ДАІФО. - Ф. Р-2157, оп. 1, спр. 7497П, в 2 томах (Кримінальна справа: Бахталовський Роман Данилович). - Том 1. - 342 арк.; спр. 7498П, в 3 томах (Кримінальна справа: Балагурак Володимир Ілліч, Бахталовський Роман Данилович, Совяк Ярослав Михайлович). - Том 1. - 392 арк.

³ Архів УСБУ в Івано-Франківській області (далі - Архів УСБУ ІФО). - Спр. 15968П (Кримінальна справа: Бойчук Авксентій Григорович). - 209 арк.; Спр. 11565П (Гірняк Йосип Устинович): в 2-х томах. - Том 2 (18.12. 1949 - 17.03. 1950). - 107 арк.; Спр. 10495П (Кримінальна справа: Слугоцький Петро Іванович). - 54 арк.; Спр. 14714П (Пеняк Мар'ян Іванович). - 110 арк.

⁴ Блаженні новомученики УГКЦ // ІІЦ УКУ, м. Львів: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://ichistory.org.ua/blazhenni-novomuchenyky-ugkts/> [зчитано: 04.02. 2016].

⁵ Архів Архиепархіального управління Івано-Франківської архиепархії та митрополії УГКЦ (далі - Архів АУ ІФМ УГКЦ). - Справа «Борщівський деканат»; справа «Бучацький деканат», справа «Чортківський деканат»; колекція фотографій.

⁶ Архів Івано-Франківського богословського університету ім. св. Івана Золотоустого УГКЦ (далі - Архів ІФБУ УГКЦ). - Справа «Накази ректорату 1990 - 1994 рр.»; колекція фотографій.

⁷ Архів монастиря Царя Христа ЧСВВ у м. Івано-Франківськ, УГКЦ. - Колекція фотографій.

Значну кількість фото та інших документів автори виставки отримали із фондів Музею єпископа Софрона Дмитерка у м. Івано-Франківськ (вул. Коломийська, 36)¹ і Музею історії УГКЦ парафії с. Фитьків Надвірнянського деканату Коломийсько-Чернівецької єпархії УГКЦ², приватних архівів О. Єгрешія, завідувача кафедри релігієзнавства, теології і культурології Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника о. С. Р. Кияка⁴, сотрудника парафії с. Фитьків Надвірнянського деканату Коломийсько-Чернівецької єпархії УГКЦ о. М. Григорука⁵, доцента кафедри історії України Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника С. Й. Кобути⁶, аспірантки цієї ж кафедри І. В. Гавриш⁷. Особливо цінними є матеріали, надані родичами священників, мирянами, котрі свого часу належали до підпільної Церкви, зокрема, із приватних колекцій п. Оксани Андріївни Заторської (Сірецької)⁸, п. Марії Ярославівни Григорука⁹, п. Марти Зубик¹⁰.

Вказані історичні джерела стали основою пересувної виставки **«Від Голгофи через катакомби до Воскресіння»**, яка має ряд особливостей:

по-перше, географічні рамки матеріалів виставки охоплюють переважно територію Станиславівської єпархії, а нині - Івано-Франківської архієпархії та митрополії УГКЦ і частково Бучацької єпархії УГКЦ;

по-друге, більшість виявлених джерел (близько 85 %), публікуються вперше на банерах виставки, лише окремі документи уже відомі історикам.

Перший тематичний банер виставки під гаслом **«Шлях на Голгофу: насильна ліквідація Греко-Католицької Церкви 1945 - 1946 рр.»** висвітлює стан УГКЦ у 1939 р., процес її ліквідації й початкову стадію становлення «катакомбної» Церкви.

¹ Музей єпископа Софрона Дмитерка у м. Івано-Франківськ (вул. Коломийська, 36) (далі - Музей єп. С. Дмитерка). - Фотокопії експонатів.

² Музей історії УГКЦ парафії с. Фитьків Надвірнянського деканату Коломийсько-Чернівецької єпархії УГКЦ (далі - Музей історії УГКЦ с. Фитьків...). - Фотокопії експонатів.

³ Приватний архів Єгрешія Олега Ігоровича, директора Інституту історії Церкви Івано-Франківського богословського університету ім. св. Івана Золотоустого, доцента кафедри історії України Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника (далі - Приват. архів О. І. Єгрешія). - Колекція фотографій.

⁴ Приватний архів о. Кияка Святослава Романовича, завідувача кафедри релігієзнавства, теології і культурології Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника (далі - Приват. архів о. С. Р. Кияка). - Колекція фотографій.

⁵ Приватний архів о. Миколи Григорука, сотрудника парафії с. Фитьків Надвірнянського деканату Коломийсько-Чернівецької єпархії УГКЦ (далі - Приват. архів о. М. Григорука). - Колекція фотографій.

⁶ Приватний архів Кобути Степана Йосиповича, доцента кафедри історії України Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника (далі - Приват. архів С. Й. Кобути). - Колекція фотокопій документів; наукові статті.

⁷ Приватний архів Гавриш Івони Вікторівни, аспірантки кафедри історії України Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника (далі - Приват. архів І. В. Гавриш). - Колекція фотографій; колекція фотокопій документів.

⁸ Приватний архів Заторської (Сірецької) Оксани Андріївни (далі - Приват. архів О. А. Заторської-Сірецької)). - Колекція фотографій; колекція особових речей священників Антона і Ярослава Сірецьких.

⁹ Приватний архів Григорука Марії Ярославівни (далі - Приват. архів М. Я. Григорука). - Колекція фотографій.

¹⁰ Приватний архів Зубик Марти (далі - Приват. архів М. Зубик). - Колекція фотографій.

Українська Греко-Католицька Церква напередодні сумних подій 1945 - 1946 рр. була авторитетною духовною і суспільною інституцією, яка зробила значний внесок у національне відродження українського суспільства в Галичині наприкінці ХІХ - на початку ХХ ст., а потім суттєво впливала на розвиток українського національного руху упродовж першої половини ХХ ст. Така безпрецедентна роль УГКЦ в суспільстві стала однією з вагомих причин протистояння із радянським тоталітарним режимом практично з перших днів Другої світової війни, що розпочалася із т.зв. четвертого поділу Польщі й анексії Радянським Союзом західних областей України 17 вересня 1939 р. На початку «першої радянзації» (1939 - 1941 рр.) Галицька митрополія УГКЦ становила духовний моноліт з добре розвиненою організаційною структурою: складалася з Львівської архієпархії, Станиславівської та Перемишльської єпархій.

У **першому розділі першого банера** показано стан Станиславівської єпархії в структурі Галицької митрополії УГКЦ напередодні Другої світової війни, наприкінці 1938 - на початку 1939 рр.

У цей час Станиславівську єпархію УГКЦ очолювали єпископи - ординарій Григорій Хомишин (*фото № 1*) та його помічник Іван Лятишевський (*фото № 2*)¹.

Владика Г. Хомишин (25.03. 1867 - 28.12. 1945), доктор богослов'я, парох в Коломиї (1910 - 1902), ректор Львівської духовної семінарії (1902 - 1904), іменованій та інтронізований на єпископський престол в Станиславові у квітні - червні 1904 р., уже з перших років служіння розгорнув активну архіпастирську діяльність, основним лейтмотивом якої була реформація УГКЦ в окцидентальному напрямі як протипага поширенню впливу ідей православ'я, радикалізму і москвофільства. У 1907 р. владика відкрив духовну семінарію в Станиславові, ініціював створення парохіяльних бібліотек і читалень, у 1908 р. провів єпархіальний синод, у 1911 р. - підтримав створення Християнсько-суспільної партії (ХСП). Продовжуючи релігійну реформу у своїй єпархії, Г. Хомишин 1916 р. запровадив григоріанський календар, а 1920 р. - обов'язковий цілібат. Дотримуючись консервативних політичних переконань, владика був лояльним до династії Габсбургів, згодом - підтримав українську державність (1918 - 1919 рр.), а в міжвоєнний період схилився до ідей українсько-польського порозуміння, автономії української Галичини в складі Польщі та «органічної праці» в українському суспільстві. Розвиваючи свої ідеї, владика Г. Хомишин підтримав створення та діяльність у 1920-х роках Української Християнської організації (УХО), а в 1930-х роках - Української католицької народної партії (УКНП) і Української народної обнови (УНО), а також ініціював у рамках Католицької Акції в Галичині створення клерикально-просвітницького товариства «Скала». У 1939 - 1941 рр. єпископ Г. Хомишин став об'єктом

¹ Єпископ Григорій Хомишин (фото) // Приват. архів О. І. Єгрешія. - Колекція фотографій; Єпископ Іван Лятишевський (фото) // Галицький кореспондент: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://gk-press.if.ua/x18029/> [зчитано: 11.02. 2016].

уваги радянських органів безпеки (в рамках агентурної справи «Чума»). У період Другої світової війни владика підтримав відновлення Української держави 30 червня 1941 р., згодом мусив контактувати з німецькою окупаційною адміністрацією, але зберігав критичне відношення до її політики, навіть був затриманий органами гестапо в лютому 1942 р.; відтак він також критично оцінював боротьбу ОУН і УПА, формування дивізії «Галичина». Владика Г. Хомишин був арештований органами НКДБ 11 квітня 1945 р. разом з владикою І. Лятишевським. Після тривалих допитів владика Г. Хомишин помер 28 грудня 1945 р. в лікарні Лук'янівської в'язниці у Києві¹.

Владика І. Лятишевський (17.10. 1879 - 27.11. 1957), доктор богослов'я, професор церковної історії в духовній семінарії у Станиславові (з 1911 р.), керівник відділу релігійних справ Державного секретаріату освіти і віросповідань уряду ЗУНР (1919 р.), радник і заступник голови церковного суду в подружніх справах, крилошанин капітули (1927 - 1929), іменованій єпископом-помічником у листопаді 1929 р., хіротонізований у січні 1930 р., тоді ж додатково призначений архипресвітером капітули і генеральним вікарієм єпархії. З перших днів був активним помічником владики Г. Хомишина, у 1930-х роках організував у єпархії осередки Католицької Акції, товариства «Скала». У 1939 - 1941 рр. І. Лятишевський також «розроблявся» радянськими органами державної безпеки (в рамках агентурної справи «Чума»). У період Другої світової війни підтримав ідею української державності, мусив контактувати з німецькою окупаційною адміністрацією. Владика І. Лятишевський був арештований органами НКДБ 11 квітня 1945 р. з владикою Г. Хомишином. У серпні 1946 р. засуджений на 5 років заслання, у листопаді 1950 р. продовжено термін заслання. У 1957 р. повернувся із заслання до Станіслава і продовжив підпільне служіння (про це детальніше згадаємо нижче)².

Владики Г. Хомишин та І. Лятишевський проголошені блаженними під час візиту Папи Івана Павла II до України в червні 2001 р. .

На історичній мапі (карті) українських Церков у міжвоєнний період (1920 - 1939 рр.) **(фото № 3)** окреслено територіальні рамки Станиславівської єпархії в структурі Галицької митрополії УГКЦ⁴.

¹ Єгрешій О. Єпископ Григорій Хомишин: портрет релігійно-церковного і громадсько-політичного діяча / О. Єгрешій. - Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2006. - 168 с.

² Соколовський О., ЧСВВ. Слуга Божий Єпископ Кир Іван Лятишевський: Хронологія останніх років земних скитань // Нова Зоря. - 1993. - Ч. 33-34. - С. 5; «Нічого більше не бажаю, як лише, щоби моя молитва була вислухана...»: До 135-річчя з дня народження Слуги Божого Івана Лятишевського, Єпископа Помічника Станиславівського (17.10. 1879 - 27.11. 1957). Підготував о. І. Пелехатий, у 2001 р. постулятор у справах новомучеників Івано-Франківської Єпархії УГКЦ // Нова Зоря: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://novazorya.if.ua/last/1891-2014-04-18-11-00-10> [зчитано: 04.02. 2016].

³ Церква мучеників [біографічні довідки на проголошених Папою Іваном Павлом II у 2001 році блаженними] / Упорядник О. Турій; Інститут Історії Церкви УКУ. - 2-е вид., виправлене. - Львів: Свічадо, 2007. - 56 с.

⁴ Українські Церкви у 1920 - 30-х рр.: [історична мапа] // Атлас з історії України (1914 - 1939 рр.) / Упор.: О.В. Гісем, Д.В. Ісаєв, О.О. Мартинюк. - К.: ЗАТ «Ін-т передових технологій», ТОВ «Антекс-К», 2000. - 16 с. - Мапа 11.

Територіально Станиславівська єпархія співвідносилась із 15 політичними повітами (Борщівським, Бучацьким, Городенківським, Гусятинським (Копичинецьким), Заліщицьким, Коломийським, Косівським, Надвірнянським, Снятинським, Станиславівським, Товмацьким, Чортківським, частково - Підгаєцьким, Рогатинським, Терехівським) та структурно поділялась на 20 деканатів (Богородчанський, Бучацький, Городенківський, Гусятинський, Єзупільський, Жуківський, Заліщицький, Коломийський, Косівський, Кудринський, Надвірнянський, Пістинський, Скальський, Снятинський, Стиславів-місто, Станиславівський, Тисменицький, Товмацький, Устецький і Чортківський)¹.

Станиславівська єпархія 1938 р., за офіційними даними, у межах 20 деканатів налічувала 421 парафію, 18 експозитур, 86 сотрудництв і 26 капеланій, 421 «материнську» і 392 «дочірні» церкви та 73 каплички, 531 священика (в т.ч. 222 одружених, 58 рідівців, 245 целібсів і 6 монахів на парафіях), 1.044.992 вірних (*фото № 4*) .

З перших днів анексії Галичини радянський режим ліквідував економічну основу діяльності УГКЦ через націоналізацію (конфіскацію) церковних і монастирських земель та накладення високих податків на духовенство, а також обмежив суспільну роль Церкви через закриття і націоналізацію мережі освітніх і виховних закладів, заборону навчання релігії в школах, закриття духовних семінарій і релігійних видавництв, передачу ведення метричних книг цивільним органам влади. Поступово проведено активну антирелігійну кампанію, здійснено невдалу спробу розсварити ієрархію, почався збір компромату на єпископів і священиків, проведено поодинокі арешти священиків, заведено агентурні кримінальні справи («Ходячие» і «Чума»), продовжені уже згодом, після війни .

Активний наступ на УГКЦ розпочався на завершальному етапі Другої світової війни, коли радянський тоталітарний режим повернувся в західні області України у червні - жовтні 1944 р. З цього моменту, як відзначає С. Гуркіна, УГКЦ вважалася в Кремлі не лише зрядям «реакційних впливів Ватикану та міжнародного імперіалізму», але й осердям «українського буржуазного націоналізму»⁴. Спроби ієрархії УГКЦ, зокрема митрополитів А. Шептицького і Й. Сліпого, налагодити відносини з владою для забезпечення функціонування структуру виявилися невдалими: держава вимагала сприяння УГКЦ у припиненні збройного опору УПА, але не гарантувала їй «безперешкодного відправлення релігійних обрядів». Водночас органи держбезпеки почали ретельно проводити збір

¹ Шематизм всього кліру греко-католицької Станиславівської єпархії на рік Божий. - Станиславів, 1938. - С. 26.

² Там само. - С. 194-195.

³ Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква і Радянська держава (1939 - 1950) / Б. Боцюрків; переклад з англ. Н. Кочан, за ред. О. Турія. - Львів: Вид-во УКУ, 2005. - С. 27-53.

⁴ Гуркіна С. В. Греко-католицьке духовенство Львівської архієпархії в умовах переслідування радянською владою (1944-1950 рр.): 07.00.01 - історія України: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук / С. В. Гуркіна. - Львів, 2012. - С.11.

тенденційного «компромату» про «співпрацю з фашистами» й «антирадянську діяльність» ієрархії та духовенства, відновили заведені раніше агентурно-слідчі справи.

У процесі підготовки органами НКДБ ліквідації УГКЦ історик С. Гуркіна виокремлює три етапи: 1 - етап підготовки (вересень 1944 - березень 1945 р.); 2 - етап інституційної ліквідації (квітень 1945 - червень 1947 р.); 3 - етап «профілактики» (1945/1947 - 1950 рр.)¹.

Поділяючи такий підхід до періодизації процесу насильної «державної» ліквідації УГКЦ, у нашій виставці спробуємо її деталізувати, виокремлюючи наступні етапи:

1-ий - підготовка ліквідації (вересень 1944 - 11.04. 1945 рр.), коли проведено детальний збір анкетних даних про ієрархію і духовенство, продовжено агентурно-кримінальні справи, розроблено і затверджено на найвищому рівні детальний план ліквідації Церкви, проведено арешти митрополита, єпископів і деяких священників у Львові і Станіславі;

2-ий - створення та діяльність санкціонованої владою і контрольованої органами держбезпеки «Ініціативної групи по возз'єднанню ГКЦ з РПЦ» (травень 1945 - лютий 1946 рр.);

3-ій - завершується режисованим органами радянської влади неканонічним Львівським собором 8-10 березня 1946 р.

У другому розділі банера «Підготовка ліквідації УГКЦ (вересень 1944 р. - 11.04. 1945 рр.)» представлено ряд документів і фотографій, що дозволили простежити перехід від етапу «збору компромату» до арештів духовенства УГКЦ, зокрема, у межах Станіславівської єпархії.

У серпні - жовтні 1944 р. органами радянської влади проведено збір анкетних даних про релігійні громади та священників, що могли розцінюватися з боку греко-католицького духовенства як спроби налагодження відносин із радянським режимом, а насправді ж мали забезпечити детальні відомості для збору «компромату» на ГКЦ органами держбезпеки.

Так, у Коломийському районі 4 вересня 1944 р. голова райвиконкому Рубан зареєстрував 23 греко-католицькі церкви (у селах Камінка Мала, Годи-Добровідка, Воскресінці, Ценева, Перерів, Матійці, Ганів-Цуцилин, Трач, Кропивище, Семаківці, Пилипи, Тростянка, Кривоброди, Залуче, Дебеславці, Корнич, Турка, Іспас, Королівка, Замулинці) і 3_д римо-католицькі костели (в селах Ценева, Турка, Замулинці) (*фото № 5*). Згодом, у 1946 - 1947 рр., практично всі вказані греко-католицькі церкви будуть перереєстровані як православні церкви Коломийського району (благочиння)³.

У персональній реєстраційній анкеті о. Михайла Петраша (1914 - 1975?) (*фото № 6*), зокрема, вказано детальні біографічні дані священника.

¹ Там само. - С. 12.

² ДАІФО. - Ф. Р-388, оп. 2, спр. 13. - арк. 8.

³ ДАІФО. - Ф. Р-389, оп. 2, спр. 2 (Журнал обліку служителів культу Івано-Франківської області за 1946 - 1951 рр.). - арк. 35зв-37.

Михайло Іванович Петраш народився 1914 р. у містечку Богородчани Станіславівського повіту. Вищу освіту здобув у духовній семінарії в Станіславові, після закінчення якої отримав свячення та призначався єпископом на душпастирські посади в с. Бариш Бучацького району Тернопільської області (24.03. 1940 - 28.06. 1944), у с. Похівка Богородчанського району Станіславської області (20.07. - 05.11. 1944), у с. Грабовець Богородчанського району та с. Цуцилів Ланчинського району Станіславської області (з 05.11. 1944). Особливий інтерес для радянських репресивних органів безпеки становила відповідь на типові у цих анкетах питання: «Чи знаходився на тимчасово-окупованій місцевості німцями і чим там займався?». Отець Михайло вказав своє місце душпастирювання у с. Бариш. На час заповнення анкети (16 квітня 1945 р.) священник був зареєстрований за місцем проживання у с. Грабовець. Тоді ж він отримав від уповноваженого Ради у справах релігійних культів по Станіславській області довідку про реєстрацію, якою визначено право душпастирювати до 30 червня 1945 р.¹. Видана на вимогу органів влади 16 квітня 1945 р. за підписом о. Авксентія Бойчука «від імені Єпископського Ординаріату» посвідка також підтверджувала місце служіння о. М. Петраша «душпастирем при церкві Вознесення і Воскресення в с. Грабівці р-н Богородчани і св. Николая в Цуцилові р-н Ланчин» (*фото № 7*). Детальні відомості про священника були згодом використані репресивними органами для збору «компромату» та контролю за його діяльністю. На соборчик духовенства Богородчанського деканату 11 вересня 1945 р., на якому вирішено підтримати діяльність «Ініціативної групи.», як свідчив уповноважений Ради у справах релігійних культів по Станіславській області, «не з'явилися два священники із Богородчанського району - батько і син Петраш Йосиф із села Горохолина і Петраш Михайло з села Грабовець з невідомих причин». Згодом, додамо, обидва священники (насправді, не родичі - батько і син⁴) були репресовані й разом відбували заслання в Хабаровському краю⁵.

На початку 1945 р. радянський режим перейшов до насильницького варіанту ліквідації УГКЦ, відповідно до затвердженого найвищим керівництвом СРСР плану практичних оперативних заходів. Тривожним сигналом стала опублікована 8 квітня 1945 р. стаття «З хрестом чи з ножем?» публіциста Я. Галана (В. Росовича), в якій містилися прямі нападки на УГКЦ. Врешті, 11 квітня 1945 р. радянськими органами держбезпеки були заарештовані ієрархи, зокрема, у Станіславі єпископи Григорій Хомишин та

¹ ДАІФО. - Ф. Р-388, оп. 2, спр. 1. - арк. 10.

² Там само. - арк.11.

³ ДАІФО. - Ф.Р-388, оп. 2, спр. 32а. - арк. 4.

⁴ Порівн.: ДАІФО. - Ф. 504, оп. 1, спр. 330г (Метрика кліру Станіславівської єпархії за 1887 - 1941 рр. Том 6). - арк. 186-187; спр. 195а (Метрика кліру Станіславівської єпархії за 1887 - 1941 рр. Том 4). - арк. 19, 131.

⁵ Приват. архів О. А. Заторської-(Сірецької). - Колекція фотографій.

Іван Лятишевський¹. Пізніше, у січні 1946 р. у радянській пресі опубліковано інформаційне повідомлення «От прокурора УССР» (*фото № 8*), в якому зазначалося, що під час арешту «у вказаних осіб виявлено документи, що викривають їх у злочинному зв'язку з німецько-фашистськими окупантами.». Згодом перелік звинувачень було розширено в ході «слідства», зокрема, додано сприяння у формуванні органів німецької окупаційної адміністрації, співпрацю з гестапо, активну участь у формуванні дивізії «Галичина»². Водночас прокурор УРСР оминув увагою насильницькі методи здобуття подібних «зізнань» та «свідчень», якими співробітники органів держбезпеки часто зловживали у т.зв. «слідчому процесі», переслідуючи єдину мету - скомпрометувати та ліквідувати УГКЦ як осередок духовного і національного життя українців західного регіону.

Третій розділ банера розкриває процес арештів єпископів і генеральних вікаріїв Станиславівської єпархії органами НКДБ.

Уже на початку 1945 р. ієрархи УГКЦ та органи НКДБ, звичайно, кожен по-своєму, намагалися передбачити можливості створення підпільної структури Церкви: ієрархи старалися забезпечити правонаступність через таємні призначення генеральних вікаріїв чи хіротонії, а органи держбезпеки - намагались «знекровити» ієрархічний провід Церкви. Так, перед своїм арештом, на початку квітня 1945 р. єпископ Г. Хомишин призначив генеральним вікарієм єпархії ігумена монастиря Чину Василіян у Станиславові о. Григорія Володимира Балагурака³. Тоді ж, імовірно, владика таємно хіротонізував на єпископів-помічників отців Симеона Лукача (*фото № 13*), Степана Вапровича (фото відсутнє) та Івана Слезюка (*фото № 15*)⁴, яких так само наділено повноваженнями генерального вікарія.

У перші дні після арештів владик «від імені Єпископського Ординаріату в Станиславові» діяв також ректор духовної семінарії та архідиякон капітули, доктор богослов'я о. Авксентій Бойчук⁵. В одному з

¹ Ліквідація УГКЦ (1939 - 1946). Документи радянських органів державної безпеки / За заг. ред. В. Сергійчука. - К.: ПП Сергійчук М. І., 2006. - Т. 1. - С. 391-395, 461-479.

² ДАІФО. - Ф. Р-388, оп. 2, спр. 32. - арк. 193.

³ Порівн.: Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква в катакомбах (1946 - 1989) // Ковчег: Збірник статей з церковної історії. - Ч. 1. - Львів, 1993. - С. 124-125; Сергійчук В. Нескорена Церква: Подвижництво греко-католиків України в боротьбі за віру і державу. - Київ: Дніпро, 2001. - С. 268.

⁴ Див.: Гудзяк Борис, о. д-р. Керівництво Української Греко-Католицької Церкви під радянським режимом, 1946 - 1989: сучасні підходи вивчення релігійного підпілля [опубліковано: 11 листопада 2002 р.] // Інститут изучения религии в странах СНГ и Балтии: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://religion.gif.ru/ukr/gudzyaka.html> [зчитано: 04.12. 2012]; о. Качанюк Іван. Душпастирська діяльність мучеників ХХ ст. - жива проповідь Євангелія в «Катакомбній Церкві» (Доповідь на Єпархіяльному Соборі Коломийсько-Чернівецької єпархії УГКЦ на тему євангелізації) [«Християнський вісник», червень-липень 2009 р.]; [опубліковано: 31.08. 2009] // Коломийсько-Чернівецька єпархія УГКЦ: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://kolomyia.org/se/sites/np/?nid=17710> [зчитано: 04.12. 2012]. Порівн.: Ленчик В. Нарис історії Української Церкви. - Львів: Свічадо, 2003. - С. 579-580 (згадує про двох, крім о. С. Вапровича); Експозиція Інституту історії Церкви УКУ «Катакомбна Церква». Підрозділ «Структура УГКЦ» // ІІЦ УКУ, м. Львів: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://www.ichistory.org/ukrsite/churchex/church19.html> [зчитано: 04.11. 2014].

⁵ Порівн.: Ліквідація УГКЦ (1939 - 1946). Документи. - Т. 1. - С. 797; Т. 2. - С. 272; ДАІФО. - Ф. Р-388, оп. 2, спр. 1. - арк. 11; спр. 44. - арк. 29.

документів органів НКДБ прямо зазначалося, що «у м. Станіславі після арешту керуючого єпархією єпископа Хомишина єпархію намагався нелегально очолити колишній ректор духовної академії священник Бойчук»¹. Використані у виставці матеріали кримінальної справи о. Авксентія Григоровича Бойчука (*фото № 9, 10, 11*), свідчать, що постанову на його арешт було видано вже 16 травня 1945 р. Унікальним, досі неопублікованим

є оригінальне фото з анкети арештованого у кримінальній справі. Цікаво, що о. Авксентій вперше потрапив під контроль режиму ще 29 квітня 1940 р., коли за наказом керівництва 2-го відділу ГУДБ НКВС СРСР розпочали вивчення оточення єпископа Г. Хомишина, до якого належав «Бойчук - колишній ректор духовної школи, м. Станіслав»⁴. Після арешту 1945 р. його тримали під слідством понад 10 місяців, згодом засудили до 10 років позбавлення волі, які провів у Воркуті; у 1956 р. повернувся в с. Іванє Пусте Борщівського району Тернопільської області, де помер 1 серпня 1971 р.⁵.

Вже 2 червня 1945 р. був арештований генеральний вікарій (та / або єпископ) Іван Слезюк, якого військовий суд 12 червня 1946 р. засудив на 10 років позбавлення волі, своє заслання він також відбував у Воркуті⁶.

Суперечлива інформація існує щодо іншого генерального вікарія Станіславівської єпархії - о. С. Вапровича. Так, за даними підпільного Комітету захисту УГКЦ, о. С. Вапрович був арештований у травні 1945 р., згодом «вивезений на Сибір»⁷, хоча о. д-р Б. Гудзяк, покликаючись на інтерв'ю з владикою Софроном Дмитерком ЧСВВ, а за ним і о. І. Качанюк, пізніше стверджували, що «єпископ Вапрович зміг уникнути арешту, переховуючись у Карпатах, тому активної архипастирської діяльності вести не міг (він помер своєю смертю на волі)»⁸.

У фонді уповноваженого Ради у справах релігійних культур по Станіславській області нам вдалося виявити цікавий документ, який дозволяє частково уточнити деякі дані про підпільних генеральних вікаріїв (або єпископів) Станіславівської єпархії. Так, у доповідній записці голови Станіславського міськвиконкому Лазаренка на адресу уповноваженого РСРК Сердюченка вміщено детальний перелік духовенства УГКЦ, які не можуть з'явитися до облвиконкому 11 серпня 1945 р., а також вказано відповідні причини. Серед них: арештовані й перебували у в'язниці Степан Вапрович та

¹ Ліквідація УГКЦ (1939 - 1946). Документи. - Т. 2. - С. 272.

² Архів УСБУІФО. - Спр. 15968П. - арк. 2.

³ Там само. - арк. бзв.

⁴ Ліквідація УГКЦ (1939 - 1946). Документи. - Т. 1. - С. 79.

⁵ о. Лебедович І. З мартирології духовенства Західної України. - Філадельфія, 1978. - С. 95-96.

⁶ Ленчик В. Нарис історії Української Церкви. - С. 579.

⁷ Мартирологія Українських Церков: у 4-х томах. - Т.2: Українська Католицька Церква: Документи, матеріали, християнський самвидав України / Упорядкували і зредагували О. Зінкевич і о. Т. Р. Лончина. - Торонто - Балтимор: Українське видавництво «Смолоскип» ім. В. Симоненка, 1985. - С. 112.

⁸ Гудзяк Б. Керівництво УГКЦ під радянським режимом, 1946 - 1989.: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://religion.gif.ru/ukr/gudzyaka.html> [04.12.2012]; о. Качанюк І. Душпастирська діяльність мучеників ХХ ст. - жива проповідь Євангелія в «Катакомбній Церкві».: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://kolomyya.org/se/sites/np/?nid=17710> [зчитано: 04.12.2012].

Іван Слезюк, виїхав Симеон Лукач, втікли з міста Євген Судак, Юліан Вальницький, Ігнатій Луб, за старістю - Василь Баран (*фото № 14*)¹. Отже, з усіх генеральних вікаріїв Станіславівської єпархії у серпні 1945 р. на волі залишились С. Лукач та Г.-В. Балагурак. Із них С. Лукач, слід додати, був арештований пізніше, 26 жовтня 1949 р., звинувачений у тому, що «був нелегальним єпископом», у серпні 1950 р. засуджений до 10 років ув'язнення, яке відбував у Красноярському краї РСФСР, у 1955 р. достроково повернувся до рідного села Старуня Богородчанського району Станіславської області.

Поступово перелік арештованих радянськими репресивними органами греко-католицьких священників розширювався. Так, у таємному листі Кутського виконкому до уповноваженого РСРК Сердюченка від 8 жовтня 1945 р. повідомлено, що «священники Пеняк Мар'ян Іванович і Пугач Василь затримані органами НКВС і НКДБ. за зв'язки з бандами ОУН і УПА» (*фото № 12*)⁴. Співробітники ІЦ ІФБУ виявили у фондах Архіву УСБУ в Івано-Франківській області кримінальну справу о. М. І. Пеняка, священника с. Біло-Берізка Кутського району, якого в березні 1946 р. арештовано за звинуваченням у співпраці з німецькою окупаційною владою та за підтримку ОУН і УПА, згодом засуджено на 15 років позбавлення волі⁵.

За даними уповноваженого РСРК у Станіславській області, за період з 1 серпня до 31 грудня 1945 р. було арештовано 33 священники, яких звинувачено у «зв'язках» з німецькими окупантами та «буржуазними націоналістами» і засуджено на термін від 5 до 10 років; відповідно кількість священників в області до кінця 1945 р. скоротилася з 372 до 339 осіб. У Львівській області станом на 20 листопада 1945 р. було арештовано 104 особи (священників, монахів, монахинь, мирян); у Дрогобицькій - 35 арештовано і 18 репресовано; у Тернопільській - із 45 священників, вороже налаштованих до «возз'єднання», частина виїхала до Польщі, а решту - арештовано⁶. Отже, масові арешти радянськими органами держбезпеки ієрархії та духовенства УГКЦ у квітні - грудні 1945 р. були спрямовані на послаблення опору духовенства акції «возз'єднання».

Четвертий розділ банера присвячений наступному етапу насильної ліквідації УГКЦ - діяльності «Ініціативної групи по возз'єднанню ГКЦ з РПЦ», яка фактично тривала 10 місяців і включала три етапи:

1) формаційний (квітень - червень 1945 р.) - підбір відповідних кандидатів з кожної єпархії Галицької митрополії (Львівську архієпархію

¹ ДАІФО. - Ф. Р-388, оп. 2, спр. 32. - арк. 25.

² Ленчик В. Нарис історії Української Церкви. - С. 580; Через терни - до зірок: Життя, мученицька смерть і прослава Блаженного Мученика Симеона Лукача / Упорядник о. І. Пелехатий. - Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2010. - С. 11.

³ Цит. за: Через терни - до зірок: Життя. Симеона Лукача. - С. 12, 109-110.

⁴ ДАІФО. - Ф. Р-388, оп. 2, спр. 32. - арк. 106.

⁵ Архів УСБУ ІФО. - Спр. 14714П. - арк. 94-105.

⁶ Андрухів І. Станіславська (Івано-Франківська) єпархія УГКЦ крізь призму століть: історико-релігійний аспект / І. Андрухів, О. Лисенко, І. Пилипів. - Івано-Франківськ; Надвірна: ЗАТ «Надвірнянська друкарня», 2010. - С. 306.

репрезентував о. Гавриїл Костельник, Перемишльську - генеральний вікарій о. Михайл Мельник, Станіславську - о. Антін Пельвецький), написання програмних документів і формальне визнання державою;

2) практичний або пропагандистсько-агітаційний (липень - жовтень 1945 р.) - тиражування і розповсюдження серед кліру звернення «До всечесного греко-католицького духовенства в західних областях України», обговорення на деканальних соборчиках, підписання священниками заяв про приєднання до «Ініціативної групи», реєстрація в уповноваженого РСРК або РСРПЦ і отримання дозволу на продовження душпастирювання;

3) заключний (грудень 1945 - березень 1946 рр.) - підведення підсумків «возз'єднаної кампанії» та прийняття рішення про проведення спільного «собору греко-католицького духовенства», перехід у православну юрисдикцію провідних членів «Ініціативної групи» та єпископська хіротонія її співголів о. М. Мельника й о. А. Пельвецького в Києво-Печерській лаврі, провадження засіданнями «Львівського собору» і забезпечення одноголосності його ухвал¹.

Після арештів ієрархії УГКЦ радянські органи держбезпеки розпочали наступну фазу спецоперації: формування «Ініціативної групи» з середовища греко-католицького духовенства. Вже 28 травня 1945 р. цей новостворений орган видав звернення до Ради народних комісарів УРСР, розтиражоване у радянській періодиці (*фото № 16*). Автори звернення, складеного о. Г. Костельником та узгодженого з начальником опер-групи НКДБ УРСР С. Даниленком-Каріним², зокрема, пояснюючи необхідність створення цього центрального адміністративного органу в УГКЦ та потребу «возз'єднання» з РПЦ підкреслювали, що після арештів ієрархії «наша церква опинилась у стані безладдя та дезорганізації. Це боляче відбивається на нашому церковному житті, довший час воно не могло б так бути.». Уникаючи будь-яких натяків на репресивний тиск органів НКДБ, ініціатори «возз'єднання» все ж таки звертались за санкцією уряду УРСР: «просимо затвердити нашу Ініціативну групу і признати їй право вести намічене діло». В офіційній відповіді уповноваженого Ради у справах РПЦ при РНК УРСР П. Ходченка 18 червня 1945 р. «Ініціативна група» визнавалась «як єдиний тимчасовий церковно-адміністративний орган, якому надається право керувати в повному обсязі існуючих греко-католицьких парафій в західних областях України і проводити справу возз'єднання зазначених парафій з руською православною церквою»⁴. Таким чином, уряд УРСР офіційно визнавав не Греко-Католицьку Церкву як єдину «юридичну особу», а лише сукупність «конгломерату» начебто розрізнених греко-католицьких парафій. Всупереч канонічному праву, чинному для УГКЦ у той час, право управління Церквою надавалося

¹ Гуркіна С. В. Греко-католицьке духовенство Львівської архієпархії.: автореферат. - С. 11.

² Ліквідація УГКЦ (1939 - 1946). Документи. - Т. 1. - С. 715-716, 735.

³ ДАІФО. - Ф. Р-388, оп. 2, спр. 32. - арк. 1; Ліквідація УГКЦ (1939 - 1946). Документи. - Т. 1. - С. 743-748.

⁴ ДАІФО. - Ф. Р-388, оп. 2, спр. 32. - арк. 1.

«Ініціативній групі» в складі священників, наділених відповідними повноваженнями не ієрархією, а державною владою.

У зверненні «До всечесного греко-католицького духовенства в західних областях України» 28 травня 1945 р. (*фото № 17*) провід «Ініціативної групи», виправдовуючи порушення церковного права через пресинг органів держбезпеки, дещо завуальовано, але виразно констатував: «Сумно нам і прикро, що наші єпископи не зорієнтували ні в політичній, ні в церковній нововитвореній ситуації, і хвиля життя перейшла їм понад голови. А ми лишилися наче на розбитому кораблі без керманіча. ... з дозволу державної влади зав'язалась Ініціативна група по возз'єднанню греко-католицької церкви з православною церквою з осідком у Львові. Її метою є вивести нашу церкву з безладдя та безвластя, в якому вона опинилася. Державна влада признаватиме тільки зарядження нашої Ініціативної групи, а ніякої іншої адміністраційної влади в греко-католицькій церкві не буде признавати.»¹

Важливим елементом пропагандистсько-агітаційного етапу було проведення деканальних соборчиків греко-католицького духовенства, що скликалися в Станіславській єпархії представником «Ініціативної групи» о. А. Пельвецьким та уповноваженим РСРК по області Сердюченком, фактично під пильним наглядом органів НКДБ. Один із таких планів деканальних соборчиків, затверджений Сердюченком 8 вересня 1945 р., передбачав час і місце скликання соборчиків, охоплені райони відповідно до деканатів, кількість їх учасників і приєднаних до «Ініціативної групи», відповідальних осіб за проведення цих заходів (*фото № 20-21*) .

Незважаючи на тиск органів НКДБ, греко-католицьке духовенство не поспішало підтримувати акцію «возз'єднання» з РПЦ. Так, за даними канцелярії адміністратора Станіславської єпархії о. А. Пельвецького, станом на 20 листопада 1945 р. в межах районів Станіславської області, що належали до канонічної території Станіславської єпархії із 216 священників до «Ініціативної групи» приєднався 141 священник, а в цілому по області, враховуючи окремі деканати Львівської архиєпархії - «возз'єдналися» 170 священників (*фото № 18*) .

Одним із факторів, що впливав на ефективність розгортання та результативність акції «возз'єднання», слід підкреслити, були відмінності між церковним і політичним адміністративно-територіальними поділами - відповідно єпархії на деканати та області на райони. Непоодинокими були випадки, коли духовенство відмовлялося збиратися на соборчик під формальним проводом А. Пельвецького та уповноваженого Ради у справах релігійних культів по Станіславській області лише з тієї причини, що певний деканат належав до юрисдикції Львівської архиєпархії, а не Станіславської єпархії⁴.

¹ ДАІФО. - Ф. Р-388, оп. 2, спр. 32. - арк. 4; Ліквідація УГКЦ (1939 - 1946). Документи. - Т. 1. - С. 752.

² ДАІФО. - Ф. Р-388, оп. 2, спр. 32. - арк. 30-30зв.

³ Там само. - арк. 154.

⁴ ДАІФО. - Ф. Р-388, оп. 2, спр. 32. - арк. 141-141зв.

Радянські органи державної безпеки ще 1941 р. звернули увагу на невідповідність між політичним і церковним адміністративно-територіальним поділами. Так, під час розмови начальника УНКВС в Станіславській області Михайлова з єпископом Г. Хомишиним 27 січня 1941 р. декілька разів «було поставлено питання про зміну структури єпархії відповідно до адміністративного поділу області», але тоді владику аргументовано заперечив, мотивуючи тим, що «це питання може вирішити тільки Рим»¹. У доповідній записці УНКДБ по Станіславській області на адресу начальника 2-го відділу УДБ НКВС УРСР наголошувалося, що вони й надалі будуть «організовувати відповідний «натиск» на Хомишина, щоби змусити його стати на потрібний нам шлях. Через фінансові і судові органи підготуємо проведення заходів, щоби змусити Хомишина нести відповідальність за церковні парафії, що належать до Львівської митрополії»². Отже, узгодження адміністративного поділу Станіславської єпархії з поділом області полегшувало контроль органів держбезпеки за діяльністю духовенства, а тому розглядалося як принципове питання у процесі ліквідації УГКЦ.

З огляду на це, 11 січня 1945 р. адміністратор Станіславської єпархії, член централі «Ініціативної групи» о. А. Пельвецький провів реорганізацію деканатів відповідно до політико-адміністративного поділу області на райони (*фото № 19*). Тоді було виокремлено наступні 34 деканати та призначено деканів і їх заступників: Більшовецький деканат-район (декан - о. Володимир Сваричевський, заступник декана - о. Онуфрій Кузьменко), Богородчанський (о. Зиновій Кисілевський і о. Олександр Середович), Букачівський (о. Дмитро Сеньківський і о. Володимир Любка), Бурштинський (о. Дорош), Вигодський (о. Білий і о. Бодак), Войнилівський (о. Горак і о. Михайло Кос), Галицький (о. Ярослав Посацький і о. Володимир Самотулка), Гвоздецький (о. Михайло Дмитерко і о. Дамян Могилицький), Городенський (о. Микола Корбутяк і о. Микола Лютий), Долинський (о. Михайло Чорнега і о. Бородайко), Жовтневий (о. Олексій Шараневич і о. Михайло Гомик), Жабівський (о. Лука Дзьоба і о. Василь Якимшин), Заболотівський (о. Олександр Мальчинський), Калуський (о. Володимир Тисовський і о. Стефан Маркевич), Коломийський (о. Олександр Русин і о. Петро Томчук), Коршівський (о. Іван Козуб і о. Олексій Сорока), Косівський (о. Олександр Обушкевич і о. Микола Сиротюк), Кутський (о. Ізидор Лоточинський і о. Григорій Маланчук), Ланчинецький (о. Михайло Сояковський і о. Маркіян Карачевський), Лисецький (о. Роман Дорик), Надвірнянський (о. Смачило), Обертинський (о. Григорій Гавдуник і о. Володимир Савчинський), Отинійський (о. Андрій Василина і о. Іван Палагицький), Перегінський (о. Дурбак і о. Циганенко), Печеніжський (о. Іван Лоточинський і о. Іван Горецький), Рогатинський (о. Іван Сулим), Рожнятівський (о. Микола Лисий і о. Нагірняк), Солотвинський

¹ Ліквідація УГКЦ (1939 - 1946). Документи. - Т. 1. - С. 105-106.

² Там само. - С. 107.

(о. Іван Пилипець і о. Іван Корсан), Снятинський (о. Іван Ключас і о. Володимир Долгий), Станіславський (о. Константин Добрянський і о. Григорій Закаляк), Тисменицький (о. Семен Павлюк і о. Олексій Гребенюк), Тлумацький (о. Антін Яворський і о. Іван Чавяк), Чернелицький (о. Любомир Головацький), Яблонівський (о. Роман Миронів)¹. Отже, о. А. Пельвецький, порушуючи будь-які канонічні норми, на вимогу органів держбезпеки самовільно уніфікував адміністративний поділ Станіславської єпархії відповідно до поділу області на райони, тим самим забезпечив контроль державної влади над духовенством.

Четвертий розділ банера торкається заключного етапу «возз'єднавчої кампанії» - подій **Львівського псевдо-собору 8-10 березня 1946 р.**, проведеного під суворим контролем радянських органів держбезпеки. Головними дійовими особами псевдо-собору, контрольованими органами НКДБ, стали члени «Ініціативної групи» - отці Гавриїл Костельник, Михайло Мельник і Антін Пельвецький, кожен з яких представляв відповідно Львівську, Перемишльську та Станіславську єпархії (*фото № 22, 23, 24*). Рядовими учасниками псевдо-собору, за звітом його мандатної комісії, стали 216 священників і 19 мирян з Львівської, Станіславської, Тернопільської та Дрогобицької областей (*фото № 25-26*). Учасниками псевдо-собору були, зокрема, 47 священників зі Станіславської й 40 священників із Тернопільської областей. Серед них - священники В. М. Дорош (р-н Болшівці), М. В. Дмитерко (р-н Гвіздець), В. С. Самотулка (р-н Галич), М. С. Корбутяк і М. П. Лютий (р-н Городенка), П. І. Тимчук, Є. П. Карпінський та О. Русин (р-н Коломия), І. М. Лоточинський, Й. М. Савраш, К. В. Добрянський, Г. М. Закаляк, А. П. Дуткевич і С. В. Смачило (р-н Станіслав), Є. І. Шмериківський (р-н Яремче), Ф. І. Рак-Раченко і С. Гунчак (р-н Гусятин), С. В. Ніцович і М. Плецан (р-н Борщів), С. О. Король (р-н Бучач), М. Я. Чорняк і М. І. Єднак (р-н Копичинці) та ще багато інших⁴. Абсолютну більшість учасників псевдо-собору, слід підкреслити, становили декани та їх заступники, призначені формально членами централі «Ініціативної групи» відповідно у кожній з трьох єпархій; отже, розглядалися радянськими органами безпеки як своєрідний мінімальний «адміністративний ресурс» учасників псевдо-собору; водночас чимало з них усвідомлювали примусовий характер цього заходу та по-різному трактували канонічно-правові наслідки як своєї участі, так і рішень псевдо-собору. Так, 35 із 47 священників зі Станіславської області, направлених на псевдо-собор, виконували функції деканів та заступників деканів⁵. Характерно, що, на відміну від попереднього адміністративно-територіального устрою Станіславської єпархії УГКЦ,

¹ ДАІФО. - Ф.Р-388, оп.2, спр.32. - арк. 183-183зв.

² Діяння Собору Греко-Католицької Церкви у Львові 8 - 10 березня 1946 року. - Львів: Видання Президії Собору, 1946. - С. 11.

³ Там само. - С. 53-58.

⁴ Там само. - С. 55-57.

⁵ Порівн., наприклад, переліки деканів та учасників псевдо-собору зі Станіславської області: ДАІФО. - Ф. Р-388, оп. 2, спр. 32. - арк. 183-183зв.; Діяння Собору Греко-Католицької Церкви. - Львів, 1946. - С. 53-58.

відтепер, після завершення Львівського псевдо-собору 1946 р., православне духовенство Тернопільської області підпорядковувалося Львівському і Тернопільському єпископові Макарію (Окісюку), а православне духовенство Станіславської області - Станіславському і Коломийському єпископові Антонію (Пельвецькому)¹.

Заключний п'ятий розділ першого банера виставки репрезентує процес становлення «катакомбної» Церкви, зокрема на теренах Станіславської єпархії. Ієрархічний провід після арештів єпископів Г. Хомишина та І. Лятишевського, як ми вже згадували раніше, перейшов спершу до о. А. Бойчука, а після його арешту 16 травня 1945 р. - до наступних генеральних вікаріїв почергово або ж, найбільш вірогідно, одночасно до всіх, хто ще міг таємно управляти єпархією, надавати духовенству розпорядження та допомогу в складний період переслідувань.

Приблизно з середини травня 1945 р. функції генерального вікарія єпархії, як засвідчують матеріали розсекреченої кримінальної справи, перейшли до ігумена монастиря Василян у Станіславі о. Григорія-Володимира Балагурака ЧСВВ (*фото № 27-28*). Восени 1949 р. о. Г.-В. Балагурак був арештований разом з ігуменом монастиря Отців Редemptористів у Станіславі о. Романом Бахталовським, за звинуваченням в «організації нелегального єпископату» та «підтримці нелегальних контактів із Ватиканом»³.

Розсекречена кримінальна справа № 7498П (у 3-х томх), виявлена у фондах ДАІФО, стосується репресованих 1949 року отців Володимира-Григорія Ілліча Балагурака (арештований 15 жовтня), Романа Даниловича Бахталовського (арештований 17 вересня) та Ярослава Михайловича Сов'яка (арештований 10 серпня)⁴. Окрема кримінальна справа № 7497П (у 2-х томах) із фондів ДАІФО стосується арешту о. Р.Бахталовського 1968 р., і в перспективі може викликати інтерес не тільки істориків, але й богословів, адже її другий том містить оригінальні твори о. Р. Бахталовського⁵, мабуть, ще мало або й зовсім невідомі до сьогодні навіть дослідникам його життя⁶.

¹ Ярема Ростислав, священник, доцент, кандидат богослов'я (Москва), магістр теології (Варшава). Відновлення Православ'я на Західній Русі в 1946 р. / За благословенням архієпископа Львівського і Галицького Августина. - К.: Видавнича компанія «Кит», 2010. - С. 67-78.

² ДАІФО. - Ф.Р-2157, оп.1, спр. 7498П, в 3 томах. - Том 1. - 392 арк.

³ Див.: Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква в катакомбах (1946 - 1989). - С. 125; Полек В. Нарис історії Івано-Франківської єпархії // Шематизм Івано-Франківської єпархії УГКЦ станом на 10 листопада 1995 р. Б. - Івано-Франківськ, 1995. - С. 141; Сергійчук В. Нескорена Церква. - С. 268-269.

⁴ ДАІФО. - Ф. Р-2157, оп.1, спр. 7498П, в 3 томах. - Том 1. - арк. 1.

⁵ ДАІФО. - Ф. Р-2157, оп. 1, спр. 7497П, в 2 томах. - Том 2.

⁶ Анонімний біограф о. Р. Бахталовського зазначив, що о. Роман «протягом свого життя уклав близько 20 акафістів й інших богослужінь, написав велику повість «Йоанн Дівственник», численні твори з аскетички, повісті про життя Святих, а також підручники з богослов'я та десятки збірок катехиз, розважань і реколекційних наук. КДБ називало о. Романа «ідеологом католицького підпілля», то ж не дивно, що за ним постійно спостерігали та часто організували в його домі обшуки, внаслідок яких забирали усіляку релігійну літературу та власні твори отця. На підставі каталогу, в якому міститься список його творів, написаних напередодні 1949 року, тобто до часу першого арешту, можемо з певністю сказати, а водночас з убульванням ствердити, що матеріали, які вдалося врятувати та зберегти, зокрема завдяки відвазі та старанності Сестер Непорочного Серця Марії, становлять лише невелику частину письменницького доробку

Унікальні фотографії Р. Бахталовського та Я. Сов'яка з анкет арештованих, представлені на виставці, публікуються вперше (*фото № 29-33*)¹.

Другий тематичний банер інформаційно-просвітницької виставки під гаслом «**Шляхами Господніми: долі єпископів і священників катакомбної УГКЦ 1946 - 1989 рр.**» відображає особливості розвитку Станіславської єпархії в окреслений період через призму особистісного підходу - біографії священників і черниць, а також матеріалів буденного життя катакомбної Церкви-мучениці.

Перший розділ цього банера «**Репресовані та підпільні священники катакомбної Греко-Католицької Церкви**» присвячений не стільки ієрархам, як передусім священникам, котрі зазнали переслідувань радянських органів безпеки у процесі насильної ліквідації УГКЦ, а згодом здійснювали підпільне служіння.

Ієрархічний провід Станіславської єпархії в умовах підпілля здійснював єпископ Іван Лятишевський, який у 1946 р. був засуджений на 5 років позбавлення волі. У 1950 р. проведено повторний перегляд справи та проголошено новий вирок - «ув'язнення на поселенні», яке відбував у таборах Мерке (1947 - 1949) і Чулак-Тау (1949 - 1955) Джамбульської області Казахської РСР, а 3 червня 1955 р. був звільнений, повернувся до Станіслава, постійно перебував під наглядом КДБ, у 1957 р. таємно хіротонізував о. Івана Слезюка на єпископа-коад'ютора². Фотопортрет владики із приватної колекції О. А. Заторської (Сірецької), датований 12 травня 1955 р. (*фото № 1*) , публікується вперше.

Значний духовний подвиг у справі збереження і розвитку підпільної УГКЦ здійснили священники і миряни. Його визнанням стало проголошення блаженними 27 синів і дочок УГКЦ під час паломництва Папи Івана Павла II в Україну 2001 р. «Крім цих, нині всім відомих імен, - відзначає Блаженний Любомир Гузар, - були також сотні тисяч незнаних нам поіменно мучеників за віру, які віддали свої життя в тюрмах і концтаборах, а їхні тлінні останки спочили у вічній мерзлоті Сибіру й Заполяр'я, в степах Казахстану й Середньої Азії. Один Бог знає лік усім нашим стратотерпцям. А ми віримо, що Христос у день свого славного знову пришестя явить усім нам їхнє повне число й велич. Мучеництво за «з'єднання всіх» - хоч все ще належно не оцінене деякими нашими співбратами у вірі - стало чи не найбільшим офірним даром, який ми складаємо до скарбниці Вселенської Церкви»⁴.

о. Романа Бахталовського.» (Біографія о. Романа Бахталовського, ЧНІ // Бахталовський о. Роман, ЧНІ. Апостол з'єднання наших часів: Спогади / Богословський редактор о. Богдан Дзюрах, ЧНІ. - Львів: Релігійне видавництво «Добра книжка». 2001. - С. 220-221).

¹ ДАІФО. - Ф. Р-2157, оп. 1, спр. 7497П, в 2 томах. - Том 1. - арк. 5, 7зв.; спр. 7498П, в 3 томах. - Том 1. - арк. 285, 288, 289зв.

² «Нічого більше не бажаю, як лише, щоби моя молитва була вислухана.»: До 135-річчя . Івана Лятишевського. // Нова Зоря: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://novazorya.if.ua/last/1891-2014-04-18-11-00-10>.

³ Приват. архів О. А. Заторської-(Сірецької). - Колекція фотографій.

⁴ Послання Синоду Єпископів Києво-Галицького Верховного Архиепископства до духовенства, монашества й мирян Української Греко-Католицької Церкви та до всіх людей доброї волі з приводу 60-ї річниці

Сьогодні для істориків відкриваються широкі можливості відкрити сторінки біографій хоча б невеликої частини із цих багатьох «незнаних нам поіменно мучеників за віру». Попри значний результат науково-дослідної роботи Інституту історії Церкви Українського Католицького університету у Львові (ІЦ УКУ), в якому зосереджено величезний архів інтерв'ю, фотографій та інших документів¹, **еврестичний, науково-пошуковий етап дослідження «катакомбного» періоду історії УГКЦ**, маємо підстави стверджувати, **ще не завершено**. Про це свідчать, зокрема, факти відкриття музею владики Софрона Дмитерка у м. Івано-Франківську², музею історії підпільної Церкви у с. Фітьків Надвірнянського деканату Коломийсько-Чернівецької єпархії УГКЦ, подібних музеїв у с. Дора і м. Богородчани, а також зібрані співробітниками ІЦ ІФБУ матеріали до виставки.

Одним із видів джерел є фотодокументи, у процесі опрацювання яких виникає ряд проблем - датування, ідентифікації осіб, визначення місця тощо. Так, на виставці представлені декілька фотографій, ідентифікація осіб на яких ще потребує уточнення та доповнення. Серед них - п'ять колективних фотографій з різним ступенем персоніфікації зображених осіб. Так, на фото «Священики на засланні у Мордовії, 1950-ті роки» (**фото № 2**)⁴, очевидно, цілком ідентифікованим є лише о. Антін Сірецький; інші ж священики потребують повної ідентифікації. На фото «Священики на засланні, 1950-ті роки» (**фото № 6**)⁵, зокрема, можна ідентифікувати більшість священиків, а саме: 1-ий ряд знизу зліва направо - Костянтин Котлярчук (імовірно), Костянтин Левицький (імовірно), Йосиф Петраш, Михайло Петраш; 2-ий ряд вгорі зліва направо - Роман Гузан і двоє невідомих. На фото «Священики у в'язниці., 1953 р.» (**фото № 7**)⁶, звичайно, ідентифікованими є о. Богдан Геврич та о. Галькевич, третій священик - невідомий. На іншому фото «Отець Михайло Петраш в колі друзів» (**фото № 11**) ідентифікований тільки сам священик⁷. Водночас усі чотири фото потребують уточнення хронології та місця проведення зйомки.

Унікальним є фото «Священики та їх рідні на засланні. Пос. Джонка, Нанайський р-н, Хабаровська обл., 13.06. 1954 р.» із Музею історії УГКЦ парафії с. Фітьків Надвірнянського деканату (**фото № 10**), на якому вдалося повністю ідентифікувати всіх осіб. Отож, у червні 1954 р. на поселенні Джонка Нанайського району Хабаровської області Російської РФСР перебували на засланні о. Костянтин Левицький з дружиною, о. Мирон Підлисецький з дружиною Наталею і сином Теофілом, о. Степан

Львівського псевдособору 1946 року // УГКЦ - офіційна сторінка: [електронний ресурс] - режим доступу: http://old.ugcc.org.ua/ukr/documents/appeal2006/poslannva_psevdo/.

¹ Каталоги Архіву Інституту історії Церкви УКУ // ІЦ УКУ, м. Львів: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://ichistorv.org.ua/proektv/katalogv-arhivu-iits/>.

² Музей еп. С. Дмитерка. - Колекція фотографій, експонати речей.

³ Музей історії УГКЦ с. Фітьків.. - Колекція фотографій.

⁴ Там само. - Колекція фотографій.

⁵ Приват. архів О. А. Заторської-(Сірецької). - Колекція фотографій.

⁶ Музей історії УГКЦ с. Фітьків.. - Колекція фотографій.

⁷ Приват. архів О. А. Заторської-(Сірецької). - Колекція фотографій.

Венгринович з дружиною Софією, о. Костянтин Котлярчук з дружиною Софією, о. Антоній Сірецький з дружиною Софією та дочкою Марією, о. Йосиф Петраш, о. Михайло Петраш, о. Роман Гузан, о. Йосиф Коберейко¹.

Особливої уваги заслуговують біографічні довідки про згаданих священників на засланні. Втім, зважаючи на стан джерельної бази, необхідної для дослідження біографій греко-католицького духовенства, наведемо лише короткі біографічні дані, які, безумовно, ще будуть доповнені істориками.

Отець Костянтин Котлярчук (14.04. 1905 - 18.01. 1974), син о. Миколи (1857 - 1919), довголітнього пароха Кутиська на Товмаччині та Городенки, і Євгенії з роду Глібовицької (1865 - 1922), зять о. Євгена Гісовського (1878 - 1943), пароха Вовчинця біля Станиславова, одружений з його дочкою Марією-Софією, у листопаді 1942 р. перейшов з Львівської архієпархії до Станиславівської єпархії, з грудня 1942 р. до квітня 1944 р. душпастирював (як сотрудник і адміністратор) у Вовчинці, відтак мав намір переїхати до Апостольської адміністрації Лемківщини, але з сім'єю (дружиною, дочкою Марією-Христіною і сином Богданом) переїхав до Винник біля Львова. Згодом був арештований за відмову перейти до РПЦ, засуджений на заслання і як спец-переселенець з сім'єю у 1950 р. направлений до с. Джонка Нанайського району Хабаровської області. У 1963 р. повернувся із заслання до Винник поблизу Львова, де і помер 18 січня 1974 р.⁴

Отець Костянтин Левицький (1893 - 1974) рукоположений на священника в одруженому стані 1917 р. Душпастирське служіння розпочав у Бурштині Львівської архієпархії, але вже у вересні 1918 р. перейшов до Станиславівської єпархії, де тривалий час душпастирював на Гуцульщині сотрудником в Рунгурах (1918 - 1919) і Печеніжині (1919 - 1927), адміністратором в Лючі та Березові Вижнім (1927 - 1932), Космачі (1932 - 1933), згодом - в Єзуполі Станиславівського повіту (1933 - 1950)⁵. У 1950 р.

¹ Музей історії УГКЦ с. Фитків.. - Колекція фотографій.

² ДАІФО. - Ф. 504, оп. 1, спр. 330г. - арк. 330-331; Матеріали про Вовчинець: Церква // Вовчинець - між горою і містом село: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://vovchynets.if.ua/village/12-1919-1939/12-church.html>.

³ Костянтин Котлярчук (нар. 14 квітня 1905, пом. 18 січня 1974) // Родовід: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://uk.rodovid.org/wk/Запис:728031>; Матеріали про Вовчинець: Церква.: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://vovchynets.if.ua/village/12-1919-1939/12-church.html>; Фото П-1-1-98 #3: Група вивезених священників у с. Джонка Хабаровського краю, 1953 р. Присутні: І ряд — о. Петраш-Котлярчук, о. Романюк, о. Микитка; ІІ ряд — о. Петраш Михайло, о. К. Левицький, монах Смілка, о. Роман Гузан; Фото П-1-1-98 #2: Отець Костянтин Котлярчук з дружиною і дітьми. с. Джонка, Хабаровський край, 1953 р. // Інтернет-база даних Архіву ІІЦ УКУ, м. Львів: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://archive.ec/Y83sj>; Музей історії УГКЦ с. Фитків.. - Колекція фотографій.

⁴ Фото П-1-1-98 #6: Після повернення із заслання, м. Винники, 1963 р. У центрі стоїть о. Костянтин Котлярчук, праворуч - о. Володимир Стернюк // Інтернет-база даних Архіву ІІЦ УКУ, м. Львів: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://archive.ec/Y83sj>; Костянтин Котлярчук.: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://uk.rodovid.org/wk/Запис:728031>.

⁵ ДАІФО. - Ф. 504, оп. 1, спр. 330в (Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887 - 1941 рр. Том 3). - арк. 126; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії від її заснування до початку Другої світової війни (1885 - 1938): англійською мовою. - Львів: Місіонер, 2002. - С. 326; Краєзнавство: Єзупіль - Івано-Франківська область: Коротка історія Єзуполя з часу заснування до демократичних перетворень 90-х років ХХ століття // Наукова бібліотека України: [електронний ресурс] -

арештований з дружиною, засуджений і відправлений на заслання, яке відбував у с. Джонка Нанайського району Хабаровської області¹. Після повернення з Сибіру хотів поселитися в Єзуполі (перейменованому на Жовтень), але радянська влада не дозволила як «неблагонадійному», тому поселився в сусідньому селі Сілець, де продовжив підпільну душпастирську працю. Помер о. К. Левицький у 1974 р., а пізніше, у квітні 2002 р. був реабілітований².

Отець Йосиф Петраш (1885 - 1970) рукоположений на священика в одруженому стані 1916 р. у Львові. Душпастирську працю розпочав у Львівській архієпархії адміністратором парохії с. Підгородці на Стрийщині (1916 - 1918?) і парохом с. Витвиця на Долинщині (1921 - 1927), згодом перейшов до Станиславівської єпархії, де став парохом у Горохолині й Похівці на Богородчанщині (1927 - 1946?) . В грудні 1944 р. Йосиф Петраш був парохом у селах Долишня та Середня Горохолина⁴. У 1945 р. відмовився приєднатися до «Ініціативної групи по возз'єднанню ГКЦ з РПЦ»⁵, за що невдовзі був арештований і засуджений на заслання. У 1950 р. прибув до с. Джонка Нанайського району Хабаровської області⁶. Після звільнення у 1956 р. о. Й. Петраш повернувся до підпільної душпастирської діяльності, помер у 1970 р. . У червні 1993 р. єврейська організація «Яд-Вашем» визнала о. Йосифа Петраша Праведником світу за порятунок Клари Дакс (Аксельрод) у роки Другої світової війни⁸.

Отець Михайло Іванович Петраш (28.03. 1914, м. Богородчани - 01.01. 1991, с. Височанка Калуського району) після закінчення гімназії (1933 р.) та духовної семінарії в Станиславові (1937 р.) був рукоположений на священика в неодруженому стані єпископом Іваном Лятишевським. Душпастирював спершу в селах Тулуків і Заболотів Снятинського повіту

режим доступу: <http://www.info-librarv.com.ua/libs/kraeznavstvo/30-ezupil-ivano-frankivska-oblast/69-kortka-istorij-a-ezupolj-a-z-chasu-zasnovanj-a-do-demokraticnih-peretvoren-90-h-rokrv-xx-stolitj.a.html>.

¹ Боечко Юлія. Єзупіль - містечко Ісуса // Нова Зоря: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://novazorva.if.ua/02072015/2417-2015-07-07-09-46>; Слуги Божі: о. Степан Венгринович // Самбірсько-Дрогобицька єпархія УГКЦ: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://www.sde.org.ua/svjatvni/slugu-bozi/item/2668-o-stepan-vengrnovvch.html>; Музей історії УГКЦ с. Фитьків.... - Колекція фотографій.

² Боечко Ю. Єзупіль - містечко Ісуса.: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://novazorva.if.ua/02072015/2417-2015-07-07-09-46>.

³ ДАІФО. - Ф. 504, оп. 1, спр. 195а. - арк. 19,131; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії. (1885 - 1938). - С. 349; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832 - 1944). Том 1: Адміністрація і парохії: англійською мовою. - Львів - Київ: КМ Академія, 2004. - С. 518, 569; Том 2: Духовенство і релігійні згромадження: англійською мовою. - Львів - Київ: КМ Академія, 2004. - С. 345.

⁴ ДАІФО. - Ф. Р-388, оп.2, спр.1. - арк.6.

⁵ ДАІФО. - Ф.Р-388, оп.2, спр.32а. - арк.4.

⁶ о. Степан Венгринович: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://www.sde.org.ua/svjatvni/slugu-bozi/item/2668-o-stepan-vengrnovvch.html>; Музей історії УГКЦ с. Фитьків.... - Колекція фотографій.

⁷ Голокост на Тернопільщині. Роботу виконав: Гринчук О. О., учень 8-А класу Тернопільської СЗОШ № 16 ім. В. Левицького. Керівник роботи: Вовк Ю. Й., вчитель-методист // [електронний ресурс] - режим доступу: <http://holocaust.kiev.ua/news/GRYNCHUK.pdf>.

⁸ Петраш Йосиф // Праведники народів мира: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://db.vadvashem.org/righteous/righteousName.html?language=ru&itemId=4016902>.; Гринчук О. О. Голокост на Тернопільщині. // [електронний ресурс] - режим доступу: <http://holocaust.kiev.ua/news/GRYNCHUK.pdf>.

(1937 - 1940), згодом - у с. Баріш Буцацького району (1940 - 1944), у селах Похівка, Грабовець і Цуцилів Богородчанського району (1944 - 1946?)¹. У вересні 1945 р. о. М. Петраш відмовився підтримати діяльність «Ініціативної групи». Пізніше, 1948 р. був заарештований за відмову перейти до РПЦ і засуджений на 10 років позбавлення волі та примусових робіт. Покарання відбував у Хабаровському краї, на поселенні Джонка⁴, але був достроково звільнений 1957 р. Перебуваючи під пильним контролем уповноваженого Ради у справах релігій, продовжив підпільну працю священником у Чернівецькій області, пізніше в Калуші Івано-Франківської області⁵. У період період «перебудови» активно домагався визнання УГКЦ, 1989 р. вийшов з підпілля, реабілітований у 1990 р. Після легалізації УГКЦ о. М. Петрашу пропонували хіротонію на єпископа, однак через стан здоров'я він відмовився. У період катакомб о. М. Петраш був ректором підпільної духовної семінарії в Івано-Франківську під патронатом митрополита Володимира Стернюка, аз 1991 р. став професором Івано-Франківського теологічно-катехитичного духовного інституту, де підготував дві групи до рукоположення. З 1990 р. о. Михайло був призначений парохом церкви св. арх. Михаїла в Калуші та Калуським деканом, проте через стан здоров'я перейшов на сотрудицтво. Помер о. М. Петраш 1 січня 1991 р., похований на новому Калуському цвинтарі у с. Височанка⁶.

Отець Роман Миколайович Гузан (18.10. 1910, с. Вербятин Буцацького повіту - 11.08. 1992, м. Надвірна Івано-Франківської області) рано втратив батьків, виховувався в сиротинці, у 1932 р. закінчив державну гімназію в Станиславові й того ж року вступив до духовної семінарії. Значний вплив на його формацію справив ректор семінарії о. А. Бойчук, з яким довгі роки підтримував товариські взаємини. 1 червня 1936 р. Роман Гузан рукоположений на священника в безженному стані єпископом І. Лятишевським. Душпастирську працю розпочав 31 липня 1936 р.

¹ ДАІФО. - Ф. 504, оп. 1, спр. 330г. - арк. 186-187; Ф. Р-388, оп.2, спр.1. - арк.3-4, 6, 10, 11; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії. (1885 - 1938). - С. 349.

² ДАІФО. - Ф.Р-388, оп.2, спр.32а. - арк.4.

³ Яневич Богдан. Пам'ятки національно-визвольної боротьби // Старий Калуш: [електронний ресурс] - режим доступу: http://kalusz.io.ua/s115681/bogdan_yanevich_pamyatki_nacionalno-vizvolnoe_borotbi. - С.3-4 із 10; Історія греко-католицької церкви Святого Архистратига Михаїла м. Калуш // Парафія св. Архистратига Михаїла м. Калуш: [електронний ресурс] - режим доступу: http://mihaelkalush.at.ua/index/istorijaji_cerkvi/0-23; Костишин А. Історія церкви Святого Архистратига Михаїла в Калуші. - Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2004. - 124 с.

⁴ Музей історії УГКЦ с. Фитьків.. - Колекція фотографій.

⁵ Яневич Б. Пам'ятки національно-визвольної боротьби.: [електронний ресурс] - режим доступу: http://kalusz.io.ua/s115681/bogdan_yanevich_pamyatki_nacionalno-vizvolnoe_borotbi. - С. 4 із 10; ДАІФО. - Ф. Р-388, оп. 2, спр. 123 (Документи (інформації, довідки, списки) про наявність та діяльність уніатів, покутників, бувших монахів і монахинь за 1975 рік). - арк. 33.

⁶ Яневич Б. Пам'ятки національно-визвольної боротьби.: [електронний ресурс] - режим доступу: http://kalusz.io.ua/s115681/bogdan_yanevich_pamyatki_nacionalno-vizvolnoe_borotbi. - С. 4, 8 із 10; Музей історії УГКЦ в м. Богородчани Івано-Франківської архієпархії УГКЦ. - Експозиція; Захарчук М. «Хто не знає свого минулого, не достойний майбутнього»: У Богородчанах відкрито музей історії УГКЦ // Нова Зоря: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://www.novazorya.if.ua/last/2745-2016-03-25-08-09-12>; Історія греко-католицької церкви Святого Архистратига Михаїла м. Калуш.: [електронний ресурс] - режим доступу: http://mihaelkalush.at.ua/index/istorijaji_cerkvi/0-23.

сотрудником і катехитом в Нижневі Устецького деканату, звідки перенесений 1 серпня 1938 р. на сотрудника в Тудорові Гусятинського деканату, а з 2 квітня 1939 р. - на сотрудника в Ковалівці Буцацького деканату, де пережив і прихід радянської влади, і початок німецької окупації. З серпня 1942 р. о. Роман служив сотрудником о. М. Цюпика в Надвірній, а з грудня 1944 р. став парохом в Делятині. Тут він мусив поселитися в приватному будинку, бо резиденцію пароха зайняла частина НКВС. Уже 10 травня 1945 р. о. Р. Гузана затримали співробітники РВ НКДБ в Яремче, змушуючи підтримати акцію «возз'єднання», а 15 вересня змусили поїхати до Станіслава на бесіду з уповноваженим Ради у справах релігійних культур, який заборонив йому священнодіяти в церкві Делятина через відмову прийняти юрисдикцію від о. А. Пельвецького. Невдовзі він був арештований і засуджений на 10 років позбавлення волі. У 1950 - 1956 рр. о. Р. Гузан відбував заслання у с. Джонка Хабаровського краю, зарахований спершу на посаду лісоруба в Іннокентійовський ліспромгосп, а з 1952 р. - робітником будівельного управління № 4, звідки звільнений в листопаді 1954 р. «за інвалідністю (II група)». У березні 1956 р. Р. М. Гузану «дозволено повернутись до місць попереднього проживання», і в травні він прибув до Станіслава. Спершу о. Роман працював на будівництві, а згодом здобув фах бухгалтера, водночас продовжив підпільну душпастирську працю в Івано-Франківську, Калуші, Долині, Тисмениці, Стрию, Бучачі, Надвірній, Делятині, Дорі, а також викладав історію Церкви і Святе Письмо в підпільній семінарії у Дорі під проводом о. В. Семенюка. Помер о. Р. Гузан у Надвірній 11 серпня 1992 року, на 82-у році життя і 57-у році священства¹.

Отець Богдан Геврич (19.03. 1907 - 10.10. 1988), син довголітнього пароха с. Хлібичин Лісний Коломийського деканату о. Антона Геврича, навчався в гімназіях у Самборі та Коломиї, закінчив богословську академію у Львові, висвячений 1937 р., душпастирював спершу сотрудником, а згодом парохом у селі Остап'є Гримайлівського деканату Львівської архієпархії. Під час акції «возз'єднання» відмовився перейти до РПЦ, тому був арештований і засуджений на 10 років позбавлення волі. На час заслання

¹ ДАІФО. - Ф. 504, оп. 1, спр. 330г. - арк. 132-133.; Ф. Р-388, оп. 2, спр. 123. - арк. 30; Шематизм всього кліру греко-католицької Станіславівської єпархії на рік Божий. - Станіславів, 1935. - С. 22; Шематизм всього кліру греко-католицької Станіславівської єпархії на рік Божий. - Станіславів, 1938. - С. 164; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станіславівської (Івано-Франківської) єпархії. (1885 - 1938). - С. 303; Флис С. Отець Роман Гузан: ісповідник віри, педагог, дослідник історії Церкви // Нова Зоря: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://www.novazorva.if.ua/last/2866-2016-07-29-13-21-39>.

² ДАІФО. - Ф. 504, оп. 1, спр. 330а (Метрика кліру Станіславівської єпархії за 1887 - 1941 рр. Том 1). - арк. 158; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станіславівської (Івано-Франківської) єпархії. (1885 - 1938). - С. 296.

³ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832 - 1944). Т. 2. - С. 132; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832 - 1944). Т. 1. - С. 531; Богдан Геврич // Сьогодні в історії: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://sjogodni.org.ua/publ/8-1-0-5317>; То все наша доля (с. Остап) // Підволицька централізована бібліотечна система: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://www.pidvol-librarv.org.ua/index.php/mkraveznastvo/folklor/legendi/194-to-vse-nasha-dolja-s-ostap-e>; Остап'є (опубліковано: 21.05.2014) // [електронний ресурс] - режим доступу: https://new.vk.com/topic-19529308_30226627.

сім'я о. Богдана (дружина з п'ятьма дітьми: Марією (1936 р. н.), Ярославом (1937 р. н.), Лідєю (1938 р. н.), Дарією (1939 р. н.) і Юрком (1941 р. н.)) переховувалась у с. Зелене Гусятинського району, ними опікувались вірні з Остап'я та Зеленого, а також о. Роман Зарицький з Вікна. Після звільнення з ув'язнення 1955 р. закінчив Львівське медичне училище, працював медиком в Іспасі й Косові, відновив підпільну душпастирську працю в Івано-Франківській, Тернопільській, Хмельницькій, Вінницькій та Одеській областях, відправляв богослужіння, хрестив дітей, сповідав, привозив матеріальну допомогу священикам, які повернулися із заслання (лише в Коломиї було 30 священників, що повернулися з таборів)¹.

Отець Тадей Галькевич (17.01. 1892, с. Стрілкове Стрийського повіту - 1968), син о. Юліана, пароха Стрілкова і Ходовичів на Стрийщині, закінчив гімназію у Львові (1910 р.), згодом богословську освіту здобував у семінаріях в Римі, Фрайбургу, Відні, Кромержу і Львові, висвячений на священика в одруженому стані 1919 р. єпископом Г. Хомишиним у Станиславові. Душпастирську працю о. Тадей почав адміністратором парохії в Ялинковатім (1919 - 1920) і Рожанці Вижній (1920 - 1921), згодом адміністратором і парохом в Головецько на Стрийщині (1921 - 1936), виконував обов'язки віце-декана Тухлянського деканату, був парохом у Ціневі на Долинщині (1936 - 1942) та віце-деканом Рожнятівського деканату, а в березні 1942 р. перейшов з Львівської архієпархії до Станиславівської єпархії, призначений адміністратором парохії в Рожневі Снятинського деканату. У 1945 р. був арештований і засуджений на заслання до Сибіру, помер у 1968 р. .

Відкриття доступу до раніше засекречених архівних фондів СБУ дозволяє історикам залучити додатковий масив джерел, що сприятимуть персоніфікації історії «катакомбної» Церкви, деталізації особливостей процесів насильної ліквідації УГКЦ, становлення і розвитку підпільних структур тощо.

У цьому контексті, спираючись на розсекречені кримінальні справи, проаналізуємо біографії студента-богослова Петра Слугоцького (1925 - 1945?) та священика Йосифа Гірняка (1902 - 1979).

Отець Слугоцький Петро Іванович (1925, м. Солотвино Богородчанського повіту - 1945?), син селян, студент духовної семінарії в Станиславові з 1942 р., арештований 17 лютого 1945 р. органами НКДБ. У ході слідства йому інкриміновано «контрреволюційну націоналістичну агітацію серед учнівської молоді с. Марково Солотвинського району, збір речей і продуктів харчування для німецької армії і банд УПА», заклики до молоді вступати в дивізію «Галичина», зв'язки з підпіллям ОУН і УПА. Засуджений 4 травня 1945 р. воєнним трибуналом військ НКВС в

¹ ДАІФО. - Ф. Р-388, оп. 2, спр. 123. - арк. 30; Вибір ціною в життя (23.04. 2013) // Школа журналістики УКУ: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://journalism.ucu.edu.ua/program-highlights/1921/>; Богдан Геврич.: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://sjo.godni.org.ua/publ/8-1-0-5317>;

² ДАІФО. - Ф. 504, оп. 1, спр. 330г. - арк. 318-319; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832 - 1944). Т. 2. - С. 121.

Станіславській області на 10 років позбавлення волі з конфіскацією майна. Місце і дата смерті невідомі. Слугоцький Петро реабілітований 10 січня 1993 р. (*фото № 3-5*)¹.

Отець Гірняк Йосиф Юстинович (21.06. 1902, м. Коломия - 15.08. 1979, м. Яремче Івано-Франківської області), син о. Юстина і Юлії з роду Жесковецької, початкову освіту здобував у Тязеві, 1918 р. почав навчання в гімназії в Станиславові, але невдовзі добровольцем вступив до 1-ї бригади УСС (згодом - УГА), після війни закінчив гімназію 30 травня 1921 р. У 1924 - 1929 рр. навчався на гуманітарному факультеті Львівського університету (відділ історії та німецької мови), у 1930 - 1931 рр. закінчив торговельну школу та пройшов бухгалтерську практику в «Центробанку» у Львові. У 1931 - 1937 рр. студював філософію та богослов'я в Урбаніанському університеті в Римі, проживав в Українській Папській Колегії св. Йосафата, здобув ліцензіат з богослов'я. Його шлях до священства був тривалим: піддияконські свячення отримав 23 лютого 1935 р. від єпископа Йосафата Коциловського, дияконські - 25 березня 1936 р. від єпископа Олександра Стойка, пресвітерські - 18 квітня 1937 р. від єпископа Олександра Євреїнова; юрисдикційну грамоту отримав 23 серпня 1937 р. від єпископа Григорія Хомишина. Душпастирську працю розпочав у серпні 1937 р. заступником катехита народних шкіл у Надвірній, з липня 1942 р. став сотрудником у Королівці Кудринського деканату, з серпня 1942 р. - адміністратором у Постолівці Гусятинського деканату, з 1 жовтня 1943 р. - професором богословського ліцею і духовної семінарії в Станиславові, катехитом української гімназії, капеланом-сповідником єпископа Г. Хомишина. У 1944 р. його батько - о. Юстин Гірняк, парох Ямниці, радник і референт консисторії і член капітули в Станиславові, - мусив емігрувати в Європу, згодом до

США³. Тим часом о. Йосиф Гірняк залишився в Станиславові, і 5 квітня 1945 р. був взятий на облік органами радянської влади. У листопаді 1945 р. викликався на бесіду з уповноваженим Ради у справах релігійних культів, але відмовився вступати до «Ініціативної групи по возз'єднання ГКЦ з РПЦ». Після Львівського псевдо-собору 1946 р. о. Й. Гірняк душпастирював підпільно, працюючи офіційно бухгалтером дитячої лікарні в Станіславі, аж був арештований 18 грудня 1949 р. органами

¹ ДАІФО. - Ф. Р-388, оп. 2, спр. 31. - арк. 9-9зв.; Архів УСБУ ІФО. - Спр. 10495. - арк. 5, 41-41зв, 48-48зв, 49, 56.

² ДАІФО. - Ф. 504, оп. 1, спр. 330г. - арк. 208; Альманах Станіславівської Землі: Збірник матеріалів до історії Станіслава і Станіславщини. Том II / Редактор-упорядник М.Климишин. - Нью-Йорк - Париж - Сідней - Торонто: Комісія регіональних дослідів і публікацій НТШ, ЦК Станіславщини, 1985. - С. 35, 397; Відомі випускники першої гімназії (1905 - 1939) // Українська гімназія № 1 м. Івано-Франківськ: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://gimnazia1.if.ua/uk/istoriia-ta-suchasnist/19-vidomi-vipuskniki.html>; Сліпий Йосиф. Спомини / ред. І. Дацько, М. Горяча, вид. 2-ге. - Львів - Рим: Видавництво УКУ, 2014. - С. 343; Dmytro Blazejovskij. Byzantine Kyivan rite students in Pontifical Colleges, and Seminaries, Universities and Institutes of Central and Western Europe (1576-1983). - Analecta OSBM, Sectio I. - Vol. 43. - Rome 1984. - P. 138; Фільварок Олесь. В'язанка пустельного ялівцю була йому за ялинку [о. Й. Гірняк] // Музей історії міста Коломиї: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://museum.ko.if.ua/statti/7.html>.

³ Блажейовський Д. Історичний шематизм Станіславівської (Івано-Франківської) єпархії. (1885 - 1938). - С. 296; Фільварок О. В'язанка пустельного ялівцю була йому за ялинку. : <http://museum.ko.if.ua/statti/7.html>.

КДБ, засуджений 14 серпня 1950 р. Особливою нарадою при МДБ за антирадянську пропаганду на 10 років позбавлення волі, засланий на спец-поселення у Караганді (*фото № 8-9*)¹. Після повернення із заслання бл. 1960 р. продовжив підпільну душпастирську діяльність, деякий час офіційно працював на лісопилні. У 1964 р., імовірно, був таємно висвячений владикою Василем Величковським на титулярного єпископа-помічника. До кінця життя постійно перебував під негласним наглядом органів безпеки².

Значний інтерес становить доля о. Антонія Сірецького (1881 - 1965, с. Дора Надвірнянського району Івано-Франківської області), греко-католицького священика, який за свою принципову позицію щодо акції «возз'єднання» з РПЦ був засуджений на тривалий термін заслання у Хабаровському краю, звідки повернувся 1961 р. (*фото № 12-14*). Отець Антоній Маркелович Сірецький, одружений з Софією Янович, висвячений на священика 8 квітня 1906 р. єпископом Г. Хомишиним, спершу призначений сотрудником, а згодом парохом у Ляцькому Шляхоцькому Тисменицького деканату (1906 - 1920), очолив тут читальню товариства «Просвіта» (з 1909 р.), за активну українофільську позицію був арештований польською владою (1919 р.). У цей період в о. Антона Сірецького народилося троє дітей: Любомир (1907), Ярослав (1909) і Марія (1918). Згодом о. Антін призначений адміністратором парафії у Винограді Тисменицького деканату (1920 - 1921), а з жовтня 1921 р. - адміністратором, потім - парохом у Гаврилівці Тисменицького деканату аж до 1939 р., тут також очолив читальню «Просвіти» (з 1928 р.), водночас коротко обслуговував парафії в Парище (1924 р.) і Глинках (1925 - 1927 рр.) Надвірнянського деканату. У червні 1939 р. о. А.Сірецький перейшов на парафію в Молодятині Пістинського деканату, де душпастирював аж до акції «возз'єднання ГКЦ з РПЦ» 1946 рр. Після арешту, слідства й суду у травні 1950 р. о. А. Сірецький з дружиною Софією був відправлений на заслання на 10 років у поселення Джонка Нанайського району Хабаровського краю. У травні 1961 р. звільнений із заслання, повернувся в Україну, поселився в Дорі поблизу Яремче, у 1963 р. реабілітований, помер 1965 р.⁴

¹ ДАІФО. - Ф.Р-388, оп.2, спр.32. - арк. 157; спр.44. - арк.10; Архів УСБУ ІФО. - Спр. 11565П. - Том. 2. - арк. 101-103; Сліпий Й. Спомини, вид. 2-ге. - Львів - Рим, 2014. - С. 167, 343; Мартирологія Українських Церков: у 4-х томах. - Т.2: Українська Католицька Церква. - Торонто - Балтимор, 1985. - С. 463-464.

² ДАІФО. - Ф. Р-388, оп. 2, спр. 123. - арк. 24, 31; д-р Гудзяк Борис. Керівництво УГКЦ під радянським режимом, 1946-1989 // Парафія Цар Христа УГКЦ в Німеччині: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://www.ugkk.de/index.php/uk/2011-05-14-15-38-46/2011-09-20-20-53-11/115--1946-1989>; Фільварок О. В'язанка пустельного ялівцю була йому за ялинку.: <http://museum.ko.if.ua/statti/7.html>.

³ Приват. архів О. А. Заторської-(Сірецької). - Колекція фотографій; колекція особових речей.

⁴ ДАІФО. - Ф. 504, оп. 1, спр. 330д (Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887 - 1941 рр. Том 5). - арк. 48; Блажейовський Д. Историчний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії. (1885 - 1938). - С. 363; Любчик І. Через роки і долі (Нарис історії села Липівка). - Розділ V. Розвиток культури в селі // Наукова бібліотека України: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://www.info-librarv.com.ua/libs/kraeznavstvo/27-lipivka-ivano-frankivska-oblast/38-rozdil-v-rozvitok-kulturi-v-seli.html> [16.04. 2013]; Кривава книга / Упорядник, автор передмови Я. Радевич-Винницький. - Передрук вид. 1919, 1921 рр. - Дрогобич: Відродження, 1994. - С. 263; Бойко І. На вічну славу Кобзаря [4 квітня 2014] // Народна воля: газета по-надвірнянськи: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://volva.if.ua/2014/04/na-vichnu-slavu-kobzarva/>; Єгреший О. Цінне епістолярне джерело з історії повсякденності // Галичина. Всеукраїнський

Другий син о. Антонія - Ярослав Сірецький (1909, с. Ляцьке Шляхоцьке Товмацького повіту - 20.02. 1990, с. Дора Яремчанської міськради) також зазнав переслідувань за вірність катакомбній Церкві (*фото № 15-16*). Ярослав Сірецький навчався в гімназії у Станіславові (1922 - 1926), духовних семінаріях у Львові (1938 - 1939) й Станіславові (1941 - 1945), на філологічному факультеті Станіславського педагогічного інституту (1945 - 1947), працював вчителем у Молодятині Коломийського району, потім - бухгалтером у лісництві в Росільній, з 1950 р. перейшов на нелегальне становище священика катакомбної ГКЦ. Арештований 2 березня 1957 р., засуджений на 10 років позбавлення волі у виправно-трудовах таборах і 3 роки заслання з конфіскацією майна та заборонаю проживати в Україні 5 років після ув'язнення. Покарання відбував у Мордовських таборах. Звільнений о. Я. Сірецький 2 березня 1964 р. Після цього продовжив підпільну душпастирську працю в Івано-Франківській області, підтримував тісні зв'язки з єпископом І. Лятишевським, навіть відвідав владику на засланні в Мерке Казахської РСР. Реабілітований у 1991 р. у зв'язку з необґрунтованістю вироку¹.

Також варто згадати бодай коротко ще ряд репресованих і підпільних священиків, завдяки яким зберігалася не тільки структура і правонаступність поколінь духовенства катакомбної Греко-Католицької Церкви, але передусім віра людей у непереможність «Церкви Христової, з'єднаної з Престолом св. Апостола Петра», що увінчалась відродженням УГКЦ 1989 р.

Отець Антін Казновський (1878, м. Бучач - 13.02. 1959, м. Маріуполь Донецької області) закінчив академічну гімназію і теологічний факультет Львівського університету, одружений з дочкою священика Теодозією Глібовицькою, рукоположений 1900 р. єпископом А. Шептицьким, спершу був сотрудником у селах Озеряни Бучацького деканату (1901 - 1902), Дзвиняч Заліщицького деканату (1902 - 1903), Сквятин Кудриницького деканату (1903 - 1905), а після смерті тестя о. Омеляна Глібовицького став адміністратором, згодом парохом у Глубічку Скальського деканату (1905 - 1942), де розгорнув активну душпастирську і культурно-просвітницьку працю - розвинув читальню «Просвіти», ініціював будівництво монастиря Сестер Службниць Пречистої Діви Марії, захоронки та приватної школи товариства «Рідна школа», заснував касу взаємодопомоги для селян, у 1918 -

науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. - 2013. - № 24. - С. 343-346; Антоній Сірецький (пом. 1965) // Родовід: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://uk.rodovid.org/wk/Запис:690640>.

¹ ДАІФО. - Ф. Р-388, оп. 2, спр. 31. - арк. 9-9зв.; Арсенич П. Священича родина Сірецьких // Нова Зоря. - 2002. - Ч. 12. - С. 5; Ярослав Сірецький (пом. 1990) // Родовід: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://uk.rodovid.org/wk/Запис:887145>; Єгрешій О. «Хто витерпить до кінця, той таки буде!»: Спроба історичної регенерації повсякденного життя підпільного греко-католицького священика Ярослава Сірецького // Прикарпатський вісник НТШ. Серія: Думка. - 2008. - Вип. 3. - Івано-Франківськ, 2008. - С. 90-96; Єгрешій О. Дидактично-християнські мотиви приватних листів підпільного греко-католицького священика Ярослава Сірецького / О. Єгрешій // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Історія - 2008. - Вип. 3. - С. 271-274; Єгрешій О. Ярослав Сірецький: історія арешту «малої людини» / О. Єгрешій // Наукові записки з української історії: Збірник наукових статей. Вип. 29. - Переяслав-Хмельницький, 2012. - С. 294-301.

1919 рр. був капеланом в УГА, у 1930 р. зазнав підпалу плебанії під час акції «пацифікації». У період німецької окупації виступив з протестом щодо вивезення молоді на примусові роботи до Німеччини, за що був арештований і засуджений до розстрілу, але синам вдалося його відкупити в німецькій комендатурі в Борщеві. З того часу почався його тернистий шлях: спершу переховувався в родинному будинку коло Бучача, а з приходом фронту навесні 1944 р. коротко переховувався у с. Ясень коло Перегінська, потім духовно обслуговував гірське село Красне та лісові станиці УПА, але, розшукуваний органами КДБ, в серпні 1945 р. мусив переїхати до Єзуполя коло Станіслава, де служив деякий час до заборони, коли виявили його вшанування в Богослужіннях Папи Римського. Акцію «возз'єднання ГКЦ з РПЦ» о. Антін категорично не підтримав, тому мусив переховуватись за підтримки своїх зятів - о. Т. Олексієва та о. Л. Головацького - у селах Топорівці та Головецько, а 1949 р. поселився в Дорі, де провадив підпільні Богослужіння у приватному будинку, таємно підготовлював на священика Михайла Косила (*фото № 17-18*). У червні 1958 р. органи КДБ арештували отців А. Казновського та М. Косила, їх засуджено на заслання, яке відбували у виправно-трудовому таборі м. Жданов (нині - Маріуполь) Сталінської (Донецької) області. Тут о. Антін після короткої недуги (пневмонії) помер на руках о. М. Косила 13 лютого 1959 р.¹

Отець Михайло Косило (20.12. 1932, с. Дора Надвірнянського повіту - 12. 2000, м. Чернівці) з раннього віку відчув духовне покликання завдяки впливу студитського монастиря св. Пророка Іллі в Дорі, згодом пройшов вишкіл за програмою Львівської Богословської Академії під духовним проводом о. А. Казновського (*фото № 18*), а 13 червня 1958 р. отримав священичі свячення з рук єпископа Миколая Чарнецького. Невдовзі о. М. Косила з о. А. Казновським за активну підпільну діяльність та спробу зареєструвати у Дорі греко-католицьку громаду арештовано, і вони отримали тривалі терміни ув'язнення у тюрмі м. Жданова. Після звільнення о. М. Косило отримав другий термін в таборах посиленого режиму Омської обл. На початку 1970-х років єпископ Іван Слезюк призначив о. М. Косила ректором підпільної духовної семінарії, в якій здобули формацію понад 20 священиків. У 1989 р. о. М. Косило призначений парохом та деканом у Чернівцях, на Буковині він заснував кільканадцять парафій, домігся повернення собору Успення Богородиці в Чернівцях. За заслуги глава УГКЦ кардинал Мирослав Іван Любачівський нагородив о. Михайла золотим

¹ ДАІФО. - Ф. 504, оп. 1, спр. 330в. - арк. 45; Ф. Р-388, оп. 2, спр. 32. - арк. 54; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станіславівської (Івано-Франківської) єпархії. (1885 - 1938). - С. 67, 71, 158, 197, 245, 310; Скальська У. Життєпис отця Антонія Казновського // Лицар Української Католицької Церкви: [о. Антоній Казновський (1878 - 1959 рр.)] / Автор-упорядник У.Скальська. - Івано-Франківськ: Грань, 2007. - С. 27-36; Антгній Козновський (нар. 1878) // Родовід: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://uk.rodovid.org/wk/Запис:602901>; Голгота УГКЦ: 8 березня минули 65-ті роковини Львівського «псевдо собору», який ліквідував Українську Греко-Католицьку Церкву // Нова Зоря: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://novazorva.if.ua/10102011/69-calvarv-church>.

нагрудним хрестом з прикрасами і митрою, а Івано-Франківський єпископ-ординарій Софрон Дмитерко призначив генеральним вікарієм Буковини¹.

Отець Іван Бойко (нар. 07.07. 1948 р., с. Ямна біля м. Яремче) після середньої школи вступив до підпільної духовної семінарії під проводом о. Михайла Косило (*фото № 17*). Ієрейські свячення Іван Бойко отримав 9 березня 1974 р. з рук митрополита Володимира Стернюка у Львові. За роки підпілля душпастирював на території Надвірнянщини, Яремчанщини, Косівщини та Богородчанщини. Після виходу УГКЦ з підпілля 1989 р. о. Іван став незмінним парохом с. Красна, а з 2005 року виконує обов'язки декана Ланчинського деканату².

Отець Володимир Винявський (17.01. 1890, м. Бібрка - 20.03. 1980, с. Березівка Тисменицького району Івано-Франківської області), висвячений на священника 5 квітня 1914 р., розпочав душпастирську працю адміністратором парафії у Вікнянах Товмацького деканату (1914 - 1918), далі був сотрудником у Тисмениці (1918 - 1919), адміністратором парафій у Лисці Станиславівського деканату (1919), Гаврилівці Тисменицького деканату (1919 - 1921) і Кутиськах Товмацького деканату (1921 - 1922), невдовзі - парохом в Іванківці Станиславівського деканату (1922 - 1942), водночас тимчасово опікувався вірними в Радчі (1924 - 1925) та Похівці Богородчанського деканату (1925, 1932 - 1939), виконував обов'язки ординаріатського шкільного комісара для окремих сіл Станиславівського деканату (1935 - 1939). З 1942 р. о. Володимир душпастирював у селах Гостів Товмацького деканату і Підвисока Городенківського деканату. У 1946 р. не погодився приєднатися до РПЦ, перейшов у підпілля, працював сторожем, таємно душпастирював (*фото № 19*) .

¹ о. Пелехатий І. Світоч Нескороної Церкви (29.12.2012) // Католицький оглядач: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://catholicnews.org.ua/svitoch-neskorenoyi-tserkvi>; о. Голіней П. Життя і пастирські труди о.м. Михайла Косила (10.12.2012) // Архібратство святого священномученика Йосафата: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://www.yosaphat.org/ukrholy/beatific/394-zhittya-i-pastirski-trudi-om-mixavilakosila.html>.

² Івасів Роман. Отець Іван Бойко: Про сіль землі нашої. [11.02. 2012] // Галичина: газета: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://www.galychyna.if.ua/publication/society/otec-ivan-boiko-pro-sil-zemli-nashoji/>; о. Голіней П. Ювілей отця митрата Івана Бойка. (09.07. 2009). // Коломийсько-Чернівецька єпархія УГКЦ: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://diocese.ko.if.ua/se/sites/ep/7896/>; Алфавітний покажчик (по персоналіям): Б: Бойко Іван Юрійович (1948) (священик) // Архів ІІЦ УКУ, м. Львів: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://ichistory.org.ua/proekty/katalogy-arhivu-iits/alfavitnyj-pokazhchyk-po-personaliam-a/alfavitnyj-pokazhchyk-po-personaliam-b/>; Коломийсько-Чернівецька єпархія УГКЦ станом на 1996 рік // Альманах Станиславівської Землі: Збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславщини. Том 3 / Редактор-упорядник Ю. Гаєцький. - Нью-Йорк - Київ - Івано-Франківськ: Комісія регіональних дослідів і публікацій НТШ, ЦК Станиславщини, 2009. - С. 606; О. митрат Іван Бойко: «Бережимо віру, як найбільший скарб». Розмову вів о. І. Пелехатий // Нова Зоря: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://novazorya.if.ua/02012015/2256---1---r> [зчитано: 20.02. 2016].

³ ДАІФО. - Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. - арк. 128; Фото «Винявський Володимир (1890 - 1980)» // Приват. архів О. І. Єгрешія. - Колекція фотографій; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії. (1885 - 1938). - С. 383; Шематизм всього кліру греко-католицької Станиславівської єпархії на рік Божий. - Станиславів, 1925. - С. 202; 1927. - С. 99; 1929. - С. 129; 1930. - С. 129; 1931. - С. 128; 1935. - С. 27, 141; 1938. - С. 27, 142, 143; Алфавітний покажчик (по персоналіям): В: Винявський Володимир Семенович (1890) (священик) // Архів ІІЦ УКУ, м. Львів: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://ichistory.org.ua/proekty/katalogy-arhivu-iits/alfavitnyj-pokazhchyk-po-personaliam-a/alfavitnyj-pokazhchyk-po-personaliam-v/>.

Ієромонах Чину Студитів о. Мирон (Михайло) Деренюк (22.10. 1885, с. Ридодуби Чортківського повіту - 06.01. 1976, с. Дора Надвірнянського району) з раннього дитинства відчув духовне покликання, згодом вступив до монастиря Студитів у Скнилові коло Львова і після випробувального терміну прийняв постриг малої схими та нове ім'я Мирон. Під час Першої світової війни схимонаха Мирона випадково арештували і відправили на фронт, але він відмовився воювати і з молитвою перейшов фронт. У 1919 р. він повернувся до Святоуспенської Унівської Лаври, де працював у монастирській кухні та пекарні, провадив суворе аскетичне життя, пізніше за благословенням архимандрита Климентія брат Мирон отримав дияконські свячення. У 1943 р. отця-диякона Мирона призначено настоятелем монастиря св. пророка Іллі в Дорі, де він провів понад 30 років подвижницького життя. Восени 1943 р. він допомагав місцевим мешканцям рятуватись від голоду на монастирській кухні. У 1944 р. знову був випадково арештований відступаючими німецько-угорськими військовими, але звільнений одним з офіцерів. Після Воскресіння Христового 1946 р. владика Теодор Ромжа висвятив ієродиякона Мирона на священника. Тоді о. Мирон відвідав о. Климентія Шептицького в Унівській Лаврі, і тут його заарештували, допитували, але через кілька тижнів відпустили, і він повернувся до монастиря св. пророка Іллі в Дорі. У 1947 р. органи радянської влади наказали о. Мирону та братам покинути монастир, і вони почали життя в підпіллі - у приватному будинку родини Клим'юків у Яремче. Навіть тоді, попри попередження міліції, він надалі ходив у монашому підряснику (*фото № 20*). За час підпілля о. Мирон, поєднуючи церковне правило з фізичною працею, щодня служив Утреню, Літургію, Часи, Вечірню, часто відвідував старших людей, уділяв Святі Тайни, займався екзорцизмом, проводив підпільні богослужіння в селах поблизу Яремчі: Дора, Ямна, Делятин та ін. Відійшов у вічність о. Мирон у Надвечір'я Різдва Христового, 6 січня 1976 р. Похорон, на який, попри заборону влади, приїхали багато людей, провадив о. Василь Вороновський та о. Порфирій Чучман¹.

Отже, духовний подвиг згаданих священників дозволив зберегти структуру катакомбної Церкви, підготувати нове покоління греко-католицького духовенства, здатного опиратися тоталітарній державі, атеїстична ідеологія якої спонукала вірних греко-католиків також зберігати і плекати свою віру, часто протиставляючись толерованій режимом Руській Православній Церкві. Дослідження життєвого шляху цих та багатьох інших підпільних греко-католицьких священників дозволить розширити висновки про особливості функціонування УГКЦ в катакомбний період.

¹ Чернець із надзвичайною покорою. За матеріалами очевидців підготував Р. Шимон // Католицький часопис «Пізнай Правду»: [електронний ресурс] - режим доступу: http://magazine.lds.lviv.ua/articles/4_07/page5.html; Новик Анна. Загадка Гуцульщина. Ч. 1: Храм пророка Іллі у селі Дора // Поступ: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://postup.brama.com/usual.php?what=71424>; Шимон Р., Гуркіна С. Монастир монахів Студитів святого пророка Іллі в Дорі та його монахи в період 1935 - 1989 років // Постуляційний Центр монастирів Студійського Уставу: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://pc.studvtv.org.ua/content/view/16/1/>.

Особливий інтерес істориків і богословів викликає дослідження предметів релігійного культу і щоденного побуту ієрархії та священників катакомбної Церкви, фотокопії яких репрезентовані у розділі **«Із буденного життя катакомбної Української Греко-Католицької Церкви»**. Серед них є передусім літургійно-обрядові речі - образ, антимінс, чаша, дискос, хрест, молитовник, церковний календар, фелон священника, престол і каплиця-кивот для підпільних Богослужінь (*фото № 21-24, 26-28, 31-33*)¹. У цьому плані сильне враження справляє експозиція музею історії підпільної УГКЦ у с. Фитьків, фотографії експонатів якого представила І. Гавриш. У фондах музею збережено фелон і стихар блаженного Симеона Лукача (*фото № 25*), а на підпільному престолі здійснювали Богослужіння владики Симеон Лукач і Софрон Дмитерко, священники Михайло Косило, Роман Гузан, Ярослав Сірецький, Степан Вапрович, Юліан Тарантюк, Михайло Коржинський, Володимир Івашків та ін. (*фото № 29-30*). Значний інтерес становить листування між підпільними священниками, яке старанно приховувалось від органів КДБ. Один із таких листів, виявлений у приватній колекції О.А. Заторської (Сірецької), адресований невідомим священником до о. Йосифа Гірняка 3 липня 1957 р. (*фото № 34-35*)⁴.

Епізод про підпільне життя та служіння чернецтва відображено у розділі **«Монахині катакомбної Греко-Католицької Церкви»**. Так, на опублікованих колективних фотографіях черниць Згромадження Сестер Милосердя у Станіславі (Івано-Франківську) є с. Ігнатія Васько, с. Миколая Градюк, с. Михаїла Бойко, а в Городенці - с. Антонія Івашків, с. Ірина Шийка, с. Пасива Гожельська (*фото № 36-37*)⁵. Біографічні довідки про цих та інших черниць, що відіграли важливу роль у збереженні та розвитку «катакомбної» Церкви, зважаючи на стан джерельної бази, зосередженої переважно в Архіві Інституту історії Церкви УКУ у Львові⁶ й, очевидно, розпорошеної в архівах чернечих згромаджень, звичайно, ще чекають майбутніх істориків.

Третій банер інформаційно-просвітницької виставки під гаслом **«Воскресіння УГКЦ: від катакомб до відродження 1980-ті - 1991 рр.»** відображає процеси боротьби за легалізацію УГКЦ та відновлення її структури на початку доби незалежності України.

¹ Приват. архів О. А. Заторської-(Сірецької). - Колекція фотографій, особових речей; Приват. архів М. Я. Григорука. - Колекція фотографій; Музей історії УГКЦ с. Фитьків.. - Фотокопії експонатів.

² Музей історії УГКЦ с. Фитьків.. - Фотокопії експонатів.

³ Там само.

⁴ Приват. архів О. А. Заторської-(Сірецької). - Колекція фотографій, особових речей.

⁵ Додатково див.: Маслій Ольга. Діяльність Згромадження сестер-мироносиць у 1914-1946 рр. // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. - 2015. - Вип.5. - С.43-49, Нова Зоря: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://www.novazorva.if.ua/2907011/194-quprightlv-before-the-lord-death-rev-it-qps-166-15>; Упокоїлася у Бозі с. Ірина Шийка [опубліковано 04.05.2011] // Архікатедральний і Митрополичий Собор Воскресіння Христового Івано-Франківської архієпархії УГКЦ: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://www.katedra-ugcc.if.ua/archives/5471>.

⁶ Каталог: жіночі чини і згромадження (справи в архіві ІЦ) // Архів ІЦ УКУ, м. Львів: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://ichistorv.org.ua/proektv/katalogv-arhivu-iits/katalog-zhinochi-chvnyv-i-zgromadzhennva-spravv-v-arhivi-iits/>.

У першому розділі банера представлено матеріали про ієрархів Станіславської (Івано-Франківської) єпархії катакомбної Греко-Католицької Церкви - Софрона Дмитерка, Павла Василика та Якова Тимчука, життєвий шлях і духовне служіння яких яскраво відображає специфіку розвитку УГКЦ від її «Голгофи» 1946 р. до «Воскресіння» 1989 р.

У катакомбний період, слід підкреслити, однією з найгостріших проблем було забезпечення правонаступності ієрархічного проводу Церкви, яка з точки зору державного права (радянського законодавства) перебувала начебто «поза законом», але з точки зору канонічного права продовжувала існувати та розвиватися в інших специфічних умовах і формах, відповідних до суспільно-політичних обставин. Очевидно, в умовах підпілля було порушено чимало формальних ознак: територіальну юрисдикцію єпископів, поділ єпархій на деканати, процес підготовки молодого покоління пресвітерів, нагляд за канонічною дисципліною духовенства тощо. Проте Церква у «катакомбах» віднайшла нові форми розвитку, релігійні практики набували специфічних рис (підпільні Богослужіння поза церквою - у приватних будинках, в лісі, в горах і т.п.), а єпископи забезпечували постійний розвиток Церкви. Існували особливості в канонічній дисципліні, зокрема щодо підпорядкування підпільного духовенства єпископам. Так, старше покоління священників, висвячене до 1946 р., визнавало юрисдикцію місцевого єпископа, а молодші вважали себе підпорядкованими єпископові, котрий їх таємно висвятив¹. В умовах «катакомб» священники, з метою уникнення переслідувань органами КДБ, не були «прикріпленими» до однієї чи двох парафій, а часто змінювали місце душпастирського служіння, навіть в межах декількох областей².

На теренах Івано-Франківської (Станіславівської) єпархії УГКЦ правонаступність ієрархічного проводу була забезпечена наступним чином. Після смерті єпископа І. Лятишевського 1957 р. провід єпархією перейшов до єпископа І. Слезюка. Після відбуття другого терміну виправно-трудова таборів і заслання (1962 - 1967 рр.) владика І. Слезюк 30 листопада 1968 р. таємно хіротонізував на єпископа о. Софрона Дмитерка ЧСВВ (*фото № 4*), призначивши його своїм помічником і наступником⁴. Після смерті І. Слезюка в грудні 1973 р. єпископ С. Дмитерко ЧСВВ став ординарієм Івано-Франківської єпархії. Крім того, єпископ Й. Федорик, екзарх для українських греко-католиків у Центральній Азії, у травні 1974 р. у Львові таємно хіротонізував на єпископа «катакомбної» Церкви о. Павла Василика (*фото*

¹ Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква в катакомбах (1946 - 1989). - С. 139.

² Див.: «Церква потребує добре освічених людей»: Інтерв'ю з єпископом Володимиром Війтишиним, Правлячим Архиреем Івано-Франківської єпархії УГКЦ, членом Вченої Ради та професором кафедри теології Івано-Франківської теологічної академії. Розмову провів Р. Делятинський // Нова Зоря. - 2011. - Ч. 27. - 17 листопада. - С. 4.

³ Приват. архів о. М. Григорука. - Колекція фотографій.

⁴ Див.: Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква в катакомбах (1946 - 1989). - С. 137; Полек В. Нарис історії Івано-Франківської єпархії. - С. 144; Орач на Божій ниві: 1 червня Високопреосвященному Єпископу-Ординарію Івано-Франківської української греко-католицької єпархії Кир Софронів Дмитерку ЧСВВ виповнюється 75 років // Нова Зоря. - 1992. - Ч.20 (58) (травень). - С.4.

№ 2)¹, який надалі провадив пастирську працю переважно в Івано-Франківській, Тернопільській і Львівській областях, а також у Закарпатській, Волинській, Рівненській, Хмельницькій, Дніпропетровській, Одеській і Кримській областях². Біографічні довідки про цих ієрархів заслуговують на детальнішу увагу.

Владика Софрон (світське ім'я - Степан) Дмитерко ЧСВВ (01.06. 1917, с. Бичківці Чортківського повіту - 05.11. 2008, м. Івано-Франківськ), син о. Михайла, після народної школи в Мишкові навчався у гімназіях в Тернополі (1924 - 1928) і Станиславові (1929 - 1932), вступив до новіціату Отців Василіян у Крехові, а після облечин - пройшов студії з риторики і філософії у Кристинополі, а з богослов'я - у Лаврові. З початком Другої світової війни брат Софрон Дмитерко ЧСВВ виїхав спершу до Тарнова і Кракова, згодом зупинявся в монастирях в Оломоуці (Моравія) і в Празі. Тут у Празі, при Карловому університеті, 1940 р. єпископ Микола Дудаш з Будапешта таємно висвятив Софрона Дмитерка на священника, але органи гестапо арештували й направили на каторжні роботи на шахті Кароліна в Моравській Остраві (1940 - 1942). Згодом, 1942 р. німецька прикордонна поліція видала паспорт і дозвіл на виїзд, і о. Софрон повернувся до Львова, а невдовзі направлений префектом чоловічої гімназії при монастирі Василіян в Бучачі. Деякий час о. С. Дмитерко заступив на душпастирстві о. Василя Мельника у Звенигородці Бучацького повіту, а потім - о. Дмитра Василика у Вербівцях Тереховлянського повіту. Після акції «возз'єднання» ГКЦ з РПЦ монастирі були ліквідовані, і о. Софрон перейшов у підпілля, таємно відправляв Богослужіння у Коломиї, Львові, Яремче, в селах Тлумацького і Надвірнянського районів Івано-Франківської області, Чортківського та Заліщицького районів Тернопільської області. У цей час о. Софрон поєднував підпільне душпастирське служіння з офіційною світською роботою. Так, з 18 січня 1958 р. він працював старшим бухгалтером Коломийської МТС (*фото № 8*), а 10 листопада 1970 р. закінчив курси оператора газової котельні (*фото № 7*)⁴. В умовах підпілля єпископ 1. Слезюк погодив з протоігуменатом ЧСВВ кандидатуру о. С. Дмитерка, і 30 листопада 1968 р. таємно хіротонізував на єпископа в скромних умовах на приватній квартирі лікарки Софії Девоссир та її сестри монахині Віри в Івано-Франківську; відтак через о. Софрона Мудрого ЧСВВ, який перебував в Україні у приватних справах, про це повідомили Апостольський Престол. У жовтні 1973 р. після обшуку у квартирі єпископа С. Дмитерка (*фото № 6*)⁵

¹ Приват. архів о. М. Григорука. - Колекція фотографій.

² Див. і порівн.: Полек В. Нарис історії Івано-Франківської єпархії. - С. 144; Ісус Христос - вчора, сьогодні, завжди - той самий навіки. Ювілейний збірник на пошану Єпископа - Ісповідника Софрона Дмитерка ЧСВВ з нагоди 90-ліття життя та 65-ліття священства. - Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2007. - 128 с. - С.23; Ленчик В. Нарис історії Української Церкви. - С. 563; Грабовецький В. Відновлення діяльності греко-католицького собору в незалежній Україні 90-х років // Альманах Станиславівської Землі. Т. 3. - Нью-Йорк - Київ - Івано-Франківськ, 2009. - С. 636.

³ Музей єп. С. Дмитерка. - Фотокопії експонатів.

⁴ Там само.

⁵ Там само.

несподівано арештували, і районна прокуратура в Коломиї розпочала слідство, але припинила через відсутність доказів. Невдовзі, восени того ж року обласна прокуратура в Івано-Франківську провела додатковий обшук і відновила слідство. В січні 1974 р., на саме Різдво, відбувся суд, який засудив С. Дмитерка на 2 роки ув'язнення із засланням в табір загального режиму. У березні 1974 р. владика С. Дмитерко (*фото № 5*)¹ був етапований до 38-ї зони у с. Ленінське Луганської області, де він виконував обов'язки сторожа і працював на інших примусових роботах. Після звільнення 1975 р. С. Дмитерко поряд із цивільною працею продовжив виконувати архиєпископські обов'язки (*фото № 4*). За час підпілля він рукоположив понад 65 священиків.

Владика Павло Василик (08.08. 1926, с. Бориславка Перемишльського повіту - 12.12. 2004, м. Коломия Івано-Франківської області) народився в національно-свідомій родині, в якій було 11 дітей. Спочатку можливостей для освіти родина не мала, але через каліцтво старшої сестри Павла відправили до Перемишля, де він вступив до гімназії та прислужувався при катедральному соборі. Невдовзі Павла Василика поселили в капітульний дім єпархії, де він паралельно з гімназією студював богослов'я. Коли родину П. Василика переселили у с. Бариш Буцацького району Тернопільської області, то він поселився у Львові у тітки, де активно допомагав ліками повстанцям, писав антибільшовицькі вірші, допомагав друкувати підпільні матеріали. За доносом 1 квітня 1947 р. був заарештований і обвинувачений за ст. 54.1а - зрада батьківщині та 54.11 - антирадянська пропаганда, засуджений на 10 років. В ув'язненні збулась його мрія: 1 січня 1950 р. він був висвячений на диякона єпископом Віктором із Риму, єзуїтом східного обряду. У 1956 р. повернувся на Тернопільщину до родини. Того ж року 18 листопада його висвятив на священика владика Микола Чарнецький. За активну діяльність на початку 1959 р. о. П. Василика заарештували вдруге, інкримінуючи ті ж статті. Друге ув'язнення о. Павло відбув у Дубравлазі (с. Потьма-Явас, Мордовія), де перебував в ув'язненні і митрополит Йосиф Сліпий. Повернувшись із заслання, о. П. Василик продовжив підпільне пастирське служіння (*фото № 1*)⁴. 1 травня 1974 р. владика Й. Федорик ЧСВВ у с. Вільхівцях Львівської області висвятив о. П. Василика на єпископа (*фото № 2*)⁵. Владика Павло Василик продовжив активне служіння аж до державної легалізації УГКЦ 1989 р.⁶

¹ Там само.

² Приват. архів о. М. Григорука. - Колекція фотографій.

³ Біографічна довідка Єпископа Софрона Дмитерка ЧСВВ, Ординарія Івано-Франківського // Шематизм Івано-Франківської єпархії УГКЦ станом на 10 листопада 1995 р. Б. - Івано-Франківськ, 1995. - С. 12-15; Некролог: 2008 рік // Шематизм Івано-Франківської єпархії УГКЦ. 2009 рік. - Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2009. - С. 126; Ісус Христос - вчора, сьогодні, завжди - той самий навки: .на пошану. Софрона Дмитерка ЧСВВ. - С. 6-26, 119-121.

⁴ Приват. архів о. М. Григорука. - Колекція фотографій.

⁵ Приват. архів о. М. Григорука. - Колекція фотографій.

⁶ Василик П. Велика сила молитви: [Спогади репресованого] / П. Василик // Реабілітовані історією: Івано-Франківська обл. - Т. 2. - Івано-Франківськ, 2001. - С. 11-43; Вівчар Б. Єпископ Павло Василик: Я йшов

Владка Яків (світське ім'я - Ярослав) Тимчук ЧСВВ (1919, с. Дуплиська Заліщицького повіту - 20.12. 1988, м. Чортків Тернопільської області)¹ народився у побожній селянській родині, в якій було 7 дітей. Його кривні також обрали духовне служіння: брат Нестор став світським священиком, брат Євген - ієромонахом Ієронімом у чоловічій гілці ЧСВВ, а сестра Савина - сестрою Софронією у жіночій гілці ЧСВВ . У 1979 р. владика С. Дмитерко ЧСВВ підпільно хіротонізував о. Якова Тимчука ЧСВВ та призначив його єпископом-помічником Івано-Франківської єпархії. У час підпілля його брат о. Ієронім Тимчук ЧСВВ був ректором підпільної духовної семінарії в Коломиї, а владика Яків Тимчук висвячував священиків. Але несподівано в грудні 1988 р. владика Яків Тимчук помер у Чорткові від серцевого нападу через перевтому (*фото № 3*) . В цілому постать владика Якова Тимчука ЧСВВ залишається незаслужено забутою й малодослідженою у вітчизняній історіографії.

У другому розділі «Легалізація УГКЦ (1987 - 1989): від переслідувань до державного визнання» на підставі документів і фотографій показано насичений подіями процес боротьби за легалізацію УГКЦ, крайні хронологічні межі якого пов'язані з двома відомими документами - заявою групи греко-католиків про «вихід з підпілля» та офіційною заявою Ради у справах релігій про реєстрацію громад греко-католиків.

Відродження УГКЦ відбувалося в процесі розвитку руху за легалізацію в другій половині 1980-х рр., в якому, слід підкреслити, ієрархи, священики та миряни Івано-Франківської єпархії «катакомбної» Церкви взяли активну участь. Так, 4 серпня 1987 р., митрополит В. Стернюк і єпископ П. Василик разом із 22 священиками, 13 ченцями і 174 мирянами склали заяву «про вихід певної частини УКЦ із підпілля» і початок відкритої боротьби за легалізацію УГКЦ; ця заява була надіслана Папі Івану Павлу II і генеральному секретарю КПРС М. С. Горбачову (*фото № 14-15*)⁴. З цього моменту рух за легалізацію набуває нових форм і масштабів - від масових Богослужінь до вимог легалізації на офіційному рівні, стає більш інтенсивним і масовим.

дорогою Господа і до Господа / Б. Вівчар // Галичина. - 2004. - 6 трав. - С. 4; Гук В. Шляхом до Господа: [Про владика Павла Василика] / Гук В. // Нова Зоря. - 2006. - № 3. - С. 7; Життєпис першого єпископа єпархії Кир Павла Василика // Коломийсько-Чернівецька єпархія УГКЦ: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://diocese.ko.if.ua/vsvhk.html>; Плугатор Г. Дорогою любові та страждань: [З життя Єпископа Коломийсько-Чернівецької єпархії Павла Василика] / Г. Плугатор // Нова Зоря. - 2004. - № 18. - С. 4.

¹ Див.: Каталог чоловічих чинів, згромаджень, монастирів в архіві ІІЦ // Архів ІІЦ УКУ, м. Львів: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://ichistorv.org.ua/proektv/katalogv-arhivu-iits/katalog-cholovichv-chvniiv-zgromadzhen-monastviriv-v-arhivi-iits/>; Алфавітний покажчик (по персоналіям): Т // Архів ІІЦ УКУ, м. Львів: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://ichistorv.org.ua/proektv/katalogv-arhivu-iits/alfavitnvi-pokazhchvk-po-personalivam-a/alfavitnvi-pokazhchvk-po-personalivam-t/>.

² о. Грім Єронім, ЧСВВ. Отець Єронім Євген Тимчук, ЧСВВ // Місіонар: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://www.misionar.info/storinkamv-istorivi-chsvv/330/> [16.04. 2013].

³ Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква в катакомбах (1946 - 1989). - С. 157; Ісус Христос - вчора, сьогодні, завжди - той самий навіки: . на пошану. Софрона Дмитерка ЧСВВ. - С. 23.

⁴ Андрухів І., Лисенко О., Пилипів І. Станіславська (Івано-Франківська) єпархія УГКЦ крізь призму століть... - С. 403; Приват. архів С. Й. Кобути. - Колекція фотокопій документів; наукові статті.

Активізації руху за легалізацію УГКЦ сприяла підготовка до відзначення ювілею 1000-ліття Хрещення Русі-України у 1988 р., який в РПЦ намагалися використати у власних цілях - збереження юрисдикції Московського патріархату в західних областях України; тим часом ієрархія та вірні УГКЦ, заручившись підтримкою Папи Івана Павла II (у липні 1988 р. він прийняв делегацію українських греко-католиків у Римі¹), зуміли показати реальний стан переслідуваної в СРСР «катакомбної» УГКЦ. Радянський тоталітарний режим, попри проголошений курс на «перебудову», намагався зберегти важелі впливу у релігійній сфері, надаючи підтримку РПЦ на противагу відроджуваній УГКЦ.

Радянсько-партійна бюрократія прагнула контролювати «залишки уніатства» та запобігти легалізації УГКЦ. Так, у довідці «Про деякі питання роботи із залишками уніатства в Івано-Франківській області», складеній уповноваженим Ради у справах релігій в області, станом на 01.09. 1987 р. було обліковано 43 священники, 75 монахинь і 116 покутників; серед них, за свідченнями чиновника, найбільшу активність проявляли єпископи Софрон Дмитерко та Павло Василик, священники С.М. Гаврилів, М.В. Матійців, М.М. Сімкайло, Г.М. Сімкайло, В.Г. Керницький, Р.О. Проців, А.Д. Лукань, П.Т. Чучман, М.В. Косило, В.І. Бартко, В.П. Семенюк, Р.Б. Чекуляк і Б.Ю. Кривяк (*фото № 10*). Достатньо детально була складена уповноваженим й «Довідка про нововисвячених уніатських священників за період 1982 - 1987 рр.», в якій коротко охарактеризовані священники В.П. Семенюк, В.І. Війтишин, Р.Б. Чикалюк, Б.Ю. Кривяк, Я.М. Гринюк, М.А. Гуралюк і В.П. Серемчук (*фото № 11*).

Активна фаза руху за легалізацію УГКЦ (1987 - 1991 рр.) позначена проведенням масових Богослужінь, оголошенням об'явлень Богородиці, релігійними маніфестаціями тощо. Так, у травні 1987 р. підпільні греко-католики у с. Грушів Львівської області оголосили про чудо об'явлення Богородиці біля місцевої церкви (*фото № 12*)⁴. Після цього, як констатував у доповідній записці «Про збори в деяких населених пунктах Івано-Франківської області у зв'язку з т.зв. чудом» уповноважений Ради у справах релігій в Івано-Франківській області, про подібні чуда об'явлення Богородиці біля діючих та закритих церков, шкіл та інших установ заявляли вірні в селах Тязів і Ямниця Тисменицького району, в смт. Богородчани, селах Старі Богородчани та Глібівка Богородчанського району, у містах Галич, Рогатин, Івано-Франківськ та ін. (*фото № 13*)⁵.

Крім того, масові Богослужіння в окремих місцевостях часто очолюють владики С. Дмитерко і П. Василик (*фото № 17*)⁶. Так, 17 липня 1988 р. у

¹ Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква в катакомбах (1946 - 1989). - С. 159.

² Приват. архів С. Й. Кобути. - Колекція фотокопій документів; наукові статті.

³ Там само.

⁴ Приват. архів М. Зубик. - Колекція фотографій.

⁵ Приват. архів С. Й. Кобути. - Колекція фотокопій документів; наукові статті.

⁶ Приват. архів о. М. Григорука. - Колекція фотографій.

Зарваниці Тернопільської області єпископ П. Василик у супроводі багатьох священників відкрито відправив Архієрейську Службу Божу, в якій взяли участь, за різними даними, від 15 до 30 тис. вірних (*фото № 16*)¹. В Івано-Франківську перше масове Богослужіння відбулося 18 червня 1989 р. у меморіальному сквері за участю понад 3 тис. віруючих, а 19 серпня біля зачиненої церкви св. Дмитрія у мікрорайоні «Пасічна» відбулася Архієрейська Св. Літургія. У 50-ту річницю окупації Червоною армією західноукраїнських земель, 17 вересня 1989 р., у Львові відбулася 100-тисячна маніфестація на підтримку вимоги легалізації УГКЦ, в якій взяв участь і єпископ С. Дмитерко (*фото № 25*)². Уже 29 жовтня 1989 р. в урочищі «Дем'янів лаз» на околиці Івано-Франківська відбулася церемонія перепоховання останків 532-х жертв сталінських репресій 1939 - 1941 рр., за участю владики П. Василика і понад 20 тис. осіб. Отже, рух за легалізацію УГКЦ поступово набирає значних масштабів і починає виходити з-під контролю влади.

Уже 25 жовтня 1988 р. єпископи С. Дмитерко, П. Василик, Ф. Курчаба, І. Семедій та І. Маргітич вперше відвідали Москву (*фото № 18*)⁴ для зустрічі з генеральним секретарем ЦК КПРС М. Горбачовим, однак їх прийняв тільки голова Ради у справах релігій при Раді Міністрів СРСР К. Харчевий⁵. У травні 1989 р. делегація УГКЦ на чолі з єпископами С. Дмитерком, П. Василюком і Ф. Курчабою знову відвідала Москву, передала М. Горбачову меморандум та розпочала поетапну голодовку на вул. Арбат з вимогою легалізації УГКЦ⁶.

Врешті, 20 листопада 1989 р. Рада у справах релігій при Раді міністрів УРСР опублікувала заяву, в якій підкреслювалося, що «при умові беззастережного дотримання Конституції УРСР і законодавства про культу греко-католики можуть користуватися всіма правами, встановленими законом для релігійних об'єднань в Українській РСР», зокрема, реєструвати громади та отримувати культові споруди «у відповідності з волевиявленням самих віруючих» (*фото № 19*). 1-2 грудня 1989 р. Глава УГКЦ кардинал Мирослав Іван Любачівський оцінив офіційну заяву РСР РМ УРСР як «перший крок до нормалізації життя нашої Церкви в Україні», висловив

¹ Порівн.: Музей історії УГКЦ с. Фитьків.. - Фотокопії експонатів; Полек В. Нарис історії Івано-Франківської єпархії. - С. 146; Андрухів І., Лисенко О., Пилипів І. Станіславська (Івано-Франківська) єпархія УГКЦ крізь призму століть.. - С. 409; Стоцький Я. Українська Греко-католицька церква і релігійне становище Тернопільщини. - С. 285.

² Музей єп. С. Дмитерка. - Фотокопії експонатів.

³ Андрухів І., Лисенко О., Пилипів І. Станіславська (Івано-Франківська) єпархія УГКЦ крізь призму століть.. - С. 413.

⁴ Музей єп. С. Дмитерка. - Фотокопії експонатів.

⁵ Див.: Ленчик В. Нарис історії Української Церкви. - С. 550; Андрухів І., Лисенко О., Пилипів І. Станіславська (Івано-Франківська) єпархія УГКЦ крізь призму століть.. - С. 409; Ісус Христос - вчора, сьогодні, завжди - той самий навіки: . на пошану . Софрона Дмитерка ЧСВВ . - С. 24.

⁶ Див.: Андрухів І., Лисенко О., Пилипів І. Станіславська (Івано-Франківська) єпархія УГКЦ крізь призму століть.. - С. 411-412; Ленчик В. Нарис історії Української Церкви. - С. 551.

⁷ Сергійчук В. Нескорена Церква. - С. 457-458.

⁸ Там само. - С. 459.

сподівання про можливість реалізувати право на «власну питому ієрархічну структуру»¹.

У масштабному **третьому розділі «Відродження структури УГКЦ (1990 - 1991)»** показано динамічний процес відродження та становлення організаційних структур Івано-Франківської єпархії УГКЦ.

Одним із перших завдань для легалізованої державною владою УГКЦ було відновлення і реєстрація громад, упорядкування ієрархічної та організаційно-територіальної структури. Ці завдання були покликані вирішити Синоди єпископів УГКЦ, що склалися з владик як з діаспори, так і з батьківщини. Так, Синод єпископів УГКЦ в Римі 24 вересня - 8 жовтня 1989 р., вирішив надіслати до Папи Івана Павла II меморандум «про стан УГКЦ в Україні»², в якому детально висвітлено ієрархічну структуру «катакомбної» Церкви. Згодом Собор єпископів УГКЦ, скликаний митрополитом В. Стернюком 23 січня 1990 р. у Львові, за участю єпископів С. Дмитерка, П. Василика та І. Семедія (*фото № 20-21, 23*), близько 200 священників і вірних, постановив визнати неканонічними рішення «т.зв. Львівського собору 1946 р.» й звернувся до товариства «Меморіал» з проханням «про порушення судової справи за реабілітацію та легалізацію УГКЦ як інституції, так і окремих її ієрархів», підтримав «волю українців греко-католиків» щодо «довершення справи Українського Патріархату в складі Вселенської Церкви»⁴.

Надзвичайний Синод єпископів УГКЦ у Ватикані 25-26 червня 1990 р. за участю Папи Івана Павла II і всіх єпископів з України та діаспори, вирішив «просити Святішого Отця признати архієрейську хіротонію владик катакомбної Церкви» й схвалення відповідних «архієрейських призначень» на єпископські престоли УГКЦ в Україні⁵. Останній надзвичайний Синод єпископів УГКЦ у Ватикані 3-10 лютого 1991 р., прагнучи «забезпечити тяглість її проводу і почати новий етап її утвердження на землях нашої батьківщини України»⁶, вирішив «однозгідно прийняти ієрархічні призначення Апостольською Столицею владик в Україні».

За рішенням Синоду єпископів УГКЦ у червні 1990 р., єпископ С. Дмитерко був призначений єпархом Івано-Франківської єпархії УГКЦ, єпископ П. Василик - єпископом-коадьютором, а єпископ І. Білик - єпископом-помічником (*фото № 26*). Напередодні надзвичайного Синоду єпископів УГКЦ, 25 січня 1991 р. Папа Іван Павло II видав буллу про призначення і затвердження єпископа С. Дмитерка ЧСВВ «Єпископом-

¹ Патріархат: - 1990. - Ч.1. - С.4-5.

² Рішення і постанови Синодів Єпископів Української Греко-Католицької Церкви 1989 - 1997 років. - Львів: Вид-ня «Благовісника», 1998. - С.4.

³ Музей еп. С. Дмитерка. - Фотокопії експонатів.

⁴ Патріархат. - 1990. - Ч.3. - С.14; Сергійчук В. Нескорена Церква. - С. 462-463.

⁵ Рішення і постанови Синодів Єпископів УГКЦ 1989 - 1997.- С. 9.

⁶ Патріархат. - 1991. - Ч.3. - С.4.

⁷ Рішення і постанови Синодів Єпископів УГКЦ 1989 - 1997.- С. 12.

⁸ Архів АУ ІФМ УГКЦ. - Колекція фотографій; Рішення і постанови Синодів Єпископів УГКЦ 1989 - 1997.- С. 9; Гайковський М. Папа Римський Іван Павло II і Україна. - С.83-88.

Спархом Станиславова (Івано-Франківська)» (*фото № 22, 25*)¹. Такі ж папські булли по призначенню отримали й два інших єпископи: П. Василик - на коадьютора (*фото № 24*), І. Білик - на помічника.

Реєстрація громад УГКЦ мала свою динаміку й особливості у кожному з районів. Так, на 18 лютого 1990 р. у частині Борщівського району, т.зв. Мельниця-Подільському кущі, на 28 населених пунктів було зареєстровано тільки 4 громади УГКЦ, 2 громади подали заяви на реєстрацію, 2 громади мали визначитись, а в решті громад ще велася підготовка до переходу з РПЦ в УГКЦ (*фото № 27*). У Чортківському деканаті на 16 серпня 1990 р. громади УГКЦ зареєстровано у місті Чортків та селах Білобожниця, Косів, Ридодуби, Свидова, Ягольниця, Товстенке, Улашківці та ін.; їх пастирську обслугу здійснювали отці Т. Сеньків, Є. Гайсак, Р. Шлапак, В. Погорецький, Й. Смішко, В. Петрів та ін.; водночас в одних селах формуються громади УАПЦ (священики М. Левкович і Б. Заяць), а в інших зберігаються громади УПЦ (священики Лопушинський, І. Гнідець, С. Кригловський) (*фото № 28*)⁴. У Бучацькому районі-деканаті в грудні 1990 р. у 20 населених пунктах було зареєстровано 7 громад-парафій УГКЦ (отці Й. Мороз, В. Бігун, В. Кандюк, Г. Канах, П. Прибула, З. Монастирський, В. Чверенчук), але у 17 населених пунктах священики РПЦ (С. Слободянюк, В. Мостовий, В. Ольховий, Г. Смоляк, В. Когут, В. Боднарчук, В. Марчишак) намагалися зберегти свій вплив і не допускали реєстрації греко-католиків; у деяких селах проводили будівництво нових церков і капітальний ремонт повернених старих церков (*фото № 29*)⁵.

Процес реєстрації громад-парафій УГКЦ у 1990 р. суттєво активізується. Тому 25 квітня 1990 р. Івано-Франківська обласна рада ХХІ скликання прийняла рішення «Про основні принципи ставлення органів державної влади на території Івано-Франківської області до існуючих конфесій і забезпечення вільного розвитку релігійно-церковного життя на Прикарпатті» (*фото № 30*)⁶. Пізніше, 26 вересня 1990 р. виконавчий комітет Івано-Франківської обласної ради народних депутатів ухвалив постанову про реєстрацію релігійних громад, за якою зареєстровано 166 громад УГКЦ та 129 громад УАПЦ⁷.

Повернення Глави УГКЦ кардинала Мирослава Івана Любачівського в Україну, до Львова, 30 березня 1991 р., на думку істориків і каноністів,

¹ Музей єп. С. Дмитерка. - Фотокопії експонатів; Шематизм Івано-Франківської єпархії УГКЦ. 1995 р. Б. - С. 16.

² Музей єп. С. Дмитерка. - Колекція фотографій.

³ Архів АУ ІФМ УГКЦ. - Папка «Борщівський деканат (1991-1993 рр.)».

⁴ Архів АУ ІФМ УГКЦ. - Справа «Чортківський деканат».

⁵ Звіт Бучацького деканату Івано-Франківської дієцезії станом на грудень 1990 р. // Архів АУ ІФМ УГКЦ. - Папка «Бучацький деканат (1991-1993 рр.)».

⁶ Приват. архів С. Й. Кобути. - Колекція фотокопій документів; наукові статті.

⁷ Реєстрація релігійних громад в Івано-Франківській області: постанова виконкому обласної ради народних депутатів // Альманах Станиславівської Землі. Т. 3. - Нью-Йорк - Київ - Івано-Франківськ, 2009. - С. 521-526.

⁸ Див.: Гайковський М. Папа Римський Іван Павло II і Україна. - С.94-97; Патріярхат. - 1991. - Ч.6. - С.5.

позначило кінець «катакомбного» періоду й остаточну легалізацію Церкви¹, забезпечило УГКЦ, відповідно до норм канонічного права, легальний канонічний статус Церкви на батьківщині². План приїзду та зустрічей Глави УГКЦ в Україні, його виступи перед духовенством³ і вірними опубліковано, зокрема, у часописі «Нова Зоря» (*фото № 31-32*). Так, 15 квітня 1991 р. Верховний архієпископ УГКЦ Мирослав Іван Любачівський відвідав Івано-Франківськ, де зустрівся із єпископом Софроном Дмитерком, відвідав храм Царя Христа при монастирі Отців Василіян «на Майзлях» (*фото № 33*)⁴. Слід відзначити, що церкву Царя Христа при монастирі Отців Василіян було збудовано ще в 1929 - 1930 рр. за підтримки владики Г. Хомишина (*фото № 34*)⁵, а першими ігуменами монастиря були послідовно о. Йосиф Лучинський та о. Григорій-Володимир Балагурак (*фото № 35-36*)⁶. Після періоду «катакомб», коли монастир і церква Василіян були закриті або використовувалися в господарських цілях, на території монастиря на Пасху 1990 р. відбулася архієрейська Літургія за участю владики І. Білика ЧСВВ та ігумена о. Н. Гуралюка (*фото № 38*), а пізніше, на свято Різдва Пресвятої Богородиці, 21 вересня 1990 р. владики С. Дмитерко та І. Білик урочисто посвятили відновлений храм і монастир (*фото № 39*)⁸.

Уже в перші дні після легалізації УГКЦ, у грудні 1989 р., єпископ С. Дмитерко призначив першим канцлером Івано-Франківської єпархії о. Романа-Андрія Кияка (1920 - 1998), підпільного священика, який став активним учасником відновлення УГКЦ та національно-культурного відродження на початку доби незалежності України. Так, у травні 1990 р. о. Р.-А. Кияк взяв участь у посвяченні могили борцям за волю України у с. Крихівці біля м. Івано-Франківськ (*фото № 40*)⁹, 26 серпня 1990 р. - в урочистій Літургії у храмі св. Пантелеймона на Крилоській горі біля Галича (*фото № 42*)¹⁰, а 1 вересня 1990 р. - благословив учнів на початок навчального року в середній школі № 18 у м. Івано-Франківську (*фото № 43*)¹¹. З перших днів канцлер о. Р.-А. Кияк активно допомагав єпископові-ординарію С. Дмитеркові організувати роботу єпархіального управління (зокрема, уклав його перший статут (*фото № 53*)), сприяв розвитку Івано-Франківського теологічно-катехитичного духовного інституту (на посаді

¹ Марчук В.В. Церква, духовність, нація... - С. 270.

² Патріярхат. - 1990. - Ч. 7-8. - С. 4.

³ Митрополит повертає в Україну. План приїзду Голови Української Греко-Католицької Церкви Іх Блаженства Блаженнішого Мирослава Івана Любачівського в Україну // Нова Зоря. - 1991. - квітень. - Ч. 1-2. - С. 3; «Люблю вас усім серцем.»: [про візит Глави УГКЦ М.-І. Любачівського на Прикарпаття] // Нова Зоря. - 1991. - квітень - Ч. 5-6. - С. 1-2.

⁴ Архів монастиря Царя Христа ЧСВВ у м. Івано-Франківськ, УГКЦ. - Колекція фотографій.

⁵ Там само.

⁶ Там само.

⁷ Архів монастиря Царя Христа ЧСВВ у м. Івано-Франківськ, УГКЦ. - Колекція фотографій.

⁸ Там само.

⁹ Приват. архів о. С. Р. Кияка. - Колекція фотографій.

¹⁰ Там само.

¹¹ Там само.

¹² Архів ІФБУ УГКЦ. - Колекція фотографій.

віце-ректора), організації діяльності редакції газети «Нова Зоря», капеланської військової служби, безпосередньо організував роботу обрядової та катехитичної комісії, входив до складу кваліфікаційної комісії для прийняття свячень¹.

Одним із активних учасників процесу легалізації та відродження УГКЦ був о. Ярослав Лесів (03.01. 1945, с. Лужки Долинського повіту - 10.09. 1991, м. Івано-Франківськ), учасник дисидентського Українського національного фронту (з 1965 р.), політичний в'язень (арешти і суди у 1965, 1979 і 1981 рр.), член Комітету захисту УКЦ, рукоположений на священника 27 грудня 1988 р. єпископом Павлом Василюком, активний душпастир і декан Долинського деканату (з 1990 р.), трагічно загинув за нез'ясованих обставин по дорозі з Івано-Франківська до Долини (*фото № 46-47*) .

Помітним явищем процесу легалізації та відродження УГКЦ було відновлення релігійної періодики. Так, в Івано-Франківську у березні 1991 р. за сприяння владики С. Дмитерка під редакцією І. Пелехатого було відновлено видання газети «Нова Зоря», яку оголошено «правонаступником» однойменного часопису, заснованого 1926 р. владикою Г. Хомишиним та редагованого О. Назаруком до 1939 р. Серед значної маси публікацій, що висвітлювали як актуальні процеси відновлення УГКЦ, розпорядження ієрархії, хроніку подій, так й історико-публіцистичні та богословські статті, варто відзначити декілька знакових публікацій. Одна з перших - стаття канцлера Івано-Франківської єпархії УГКЦ о. Р.-А. Кияка «Україна: 1000 років з Христом», в якій автор активно обґрунтовував думку про тривалу історичну традицію християнства в Україні, згадував т.зв. «Андріївську легенду» та перебування Папи Климента в Криму, характеризував хрещення Аскольда, Ольги і Володимира, характеризував Берестейську унію² 1596 р. як шлях до відновлення єдності Христової Церкви (*фото № 41*) . Один із учасників відновлення духовної семінарії в Івано-Франківську, професор державного педагогічного інституту імені В. Стефаніка Я. Заборовський в одній зі своїх статей «Міфи та реалії сьогодення» закликав до об'єктивності у висвітленні історії УГКЦ, обґрунтовував необхідність досягнення примирення УГКЦ із РПЦ та іншими «ворогами» (*фото № 44*)⁴. Тим часом о. Я. Лесів у статті «Про новітню релігійну ситуацію в Галичині» критично оцінював процес становлення структур УАПЦ на фоні відродження УГКЦ в західних областях України (*фото № 41, 44-45*)⁵. В іншій статті «Від легалізації до реабілітації: Окрайці думок про процеси релігійного життя в Галичині», опублікованій посмертно, о. Я. Лесів обґрунтовував необхідність офіційного державного акту про реабілітацію репресованої УГКЦ з

¹ Детальніше див.: Нова Зоря. - 1999. - Ч.1-2. - С.10; Наказ № 2 від 24 січня 1995 р. // Архів АУ ІФММ УГКЦ. - Папка «Декрети, накази, розпорядження Єпископа-Ординарія Івано-Франківської єпархії УГКЦ Софрона Дмитерка ЧСВВ (1990-1997)».

² Нова Зоря. - 1991. - Ч. 27-28. - С.1; Архів ІФБУ УГКЦ. - Колекція фотографій.

³ Отець-канцлер Андрій Кияк. Україна: 1000 років з Христом // Нова Зоря. - 1991. - Ч. 17-18. - С.4-5.

⁴ Я. Заборовський. Міфи та реалії сьогодення // Нова Зоря. - 1991. - Ч. 5-6. - С.4-5; Ч.13-14. - С. 4-5.

⁵ о. Я. Лесів. Про новітню релігійну ситуацію в Галичині // Нова Зоря. - 1991. - Ч. 1-2. - С.4-5.

відшкодуванням моральних і матеріальних втрат, повернення у власність майна УГКЦ, яким вона володіла до 1939 р., обстоював потребу політичної та правової оцінки міжконфесійного конфлікту в західних областях України¹.

Важливою сторінкою відродження УГКЦ стало відновлення системи богословської освіти в Івано-Франківській єпархії, яким активно зайнявся владика І. Білик ЧСВВ. У 1990 р. він був призначений ректором Івано-Франківської духовної семінарії імені священномученика Йосафата, реорганізованої 1991 р. в Івано-Франківський теологічно-катехитичний духовний інститут; обов'язки ректора він виконував упродовж 4-х років. До 1994 р. довоєнне приміщення духовної семінарії на вул. Шевченка, буд. 16 (*фото № 50*) у 1990 р. не вдалося повернути, тому використовували тимчасово будинок по вул. Сірика (*фото № 49*)⁴, а з 1995 р. завдяки зусиллям єпископа Софрона Мудрого ЧСВВ отримали нове приміщення по вул. Василянок, буд. 64 (*фото № 48*)⁵. Перший навчальний рік студенти Івано-Франківської духовної семінарії розпочали 1 серпня 1990 р. (*фото № 51*)⁶. Невдовзі 25 липня 1991 р. Радою у справах релігій при Кабінеті міністрів України було зареєстровано статут Івано-Франківського теологічно-катехитичного духовного інституту (ІФТКДІ), заснованого на базі духовної семінарії (*фото № 52*). Уже 16 вересня 1991 р. навчальний рік в духовному інституті розпочато з урочисто Літургії в кафедральному храмі за участю владик І. Білика та П. Василика. У своїй проповіді до студентів і гостей владика Іриней підкреслив, що «навчання - це праця, яка важча за фізичну. Але однієї теоретичної підготовки замало. Потрібно сформуватися й духовно, дотримуватися повсякчас законів і заповідей Божих.» (*фото № 54*). Згодом, у березні 1992 р. наказом ректора ІФТКДІ владика І. Білика було призначено кураторів і духівників груп студентів духовного інституту, серед них - професори І. Козовик і С. Кияк, отці І. Чавяк, М. Стягар, І. Луцький. Н. Гуралюк та інші (*фото № 55*)⁹.

Таким чином, процеси легалізації та відродження УГКЦ на теренах Івано-Франківської єпархії стали яскравою сторінкою новітньої історії

¹ о. Я. Лесів. Від легалізації до реабілітації: Окрайці думок про процеси релігійного життя в Галичині // Нова Зоря. - 1991. - Ч. 35-36. - С. 4-5.

² Див.: Горбань Р., Делятинський Р. Івано-Франківська теологічна академія УГКЦ: традиції та становлення (до 125-річчя Івано-Франківської єпархії УГКЦ, 20-річчя виходу з підпілля Духовної Семінарії та 10-річчя заснування Теологічної Академії). - Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2010. - С. 20-31; Інтерв'ю з Владикою Іринеем Біликом, ЧСВВ - Єпархом Бучацьким. Розмову провів дякон Андрій Морквас // Нарис історії Івано-Франківської (Станіславської) Духовної Семінарії імені Святого Священномученика Йосафата. - Івано-Франківськ, 2007. - С.17-22; Новий Статут Івано-Франківського Українського Греко-Католицького Катехитичного Духовного Інституту // Луцький І.М. Створення Станіславської (Івано-Франківської) єпархії Української Греко-Католицької Церкви. - С.123-126; ІФТКДІ: 3 історії Станіславської духовної семінарії // Шематизм Івано-Франківської єпархії УГКЦ. 1995 р. Б. - С. 87.

³ Архів ІФБУ УГКЦ. - Колекція фотографій.

⁴ Там само.

⁵ Там само.

⁶ Архів ІФБУ УГКЦ. - Справа «Накази ректорату 1990 - 1994 рр.».

⁷ Там само.

⁸ Перший день духовного інституту // Нова Зоря. - 1991. - Ч. 25-26. - С. 3.

⁹ Архів ІФБУ УГКЦ. - Справа «Накази ректорату 1990 - 1994 рр.».

Церкви та України. Власне, тому ці події привернули увагу істориків. Одним із перших наукових досліджень процесу легалізації УГКЦ стала стаття Степана Кобути «Політичні аспекти легалізації Української Греко-Католицької Церкви (1987 - 1991)», опублікована 1999 р. в журналі «Людина і політика» (*фото № 56*)¹.

Отже, підсумовуючи наше дослідження, відзначимо, що розроблена Інститутом історії Церкви ІФБУ інформаційно-просвітницька виставка покликана популяризувати об'єктивні знання про процеси насильної ліквідації, підпільного існування та відродження УГКЦ. Деталізоване дослідження окремих аспектів проблеми, попри свою неоднорідність, обумовлену характером і формою виставки, стане добрим матеріалом для популяризації, а малодосліджені тут моменти спонукатимуть майбутніх істориків до поглиблених студій.

Насамкінець зазначимо, що матеріали пересувної виставки **«Від Голгофи через катакомби до Воскресіння»** було популяризовано і представлено широкій громадськості. Так, перших два банери виставки - «Шлях на Голгофу: насильна ліквідація Греко-Католицької Церкви 1945 - 1946 рр.» і «Шляхами Господніми: долі єпископів і священників катакомбної УГКЦ 1946 - 1989 рр.» - було презентовано спершу на нараді протопресвітерів (деканів) Івано-Франківської архієпархії УГКЦ 7 березня 2016 р. (з ініціативи ректора ІФБУ о. Олександра Левицького), під час реколекцій на парафії святих Кирила і Мефодія с. Крихівці - м. Івано-Франківськ 8-10 березня 2016 р. (з ініціативи пароха - о. Йосафата Бойка, ЗВС). Згодом цілісна виставка із трьох банерів була презентована на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Львівський псевдо-собор 1946 р. у процесі ліквідації Греко-Католицької Церкви радянським режимом (до 70-х роковин)» у м. Івано-Франківськ, 12 квітня 2016 р. (з ініціативи Інституту історії Церкви ІФБУ), а також - під час громадської презентації на базі Івано-Франківської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. І. Франка 21 квітня 2016 р. (з ініціативи громадських діячів Олександра та Світлани Оришко).

Ruslan DELIATYNSKYI, Oleg YEHRESHIY, Lyubov SOLOVKA
«FROM CALVARY TO THE RESURRECTION THROUGH
CATACOMBS»: TO THE 70th ANNIVERSARY OF LVIV PSEUDO
COUNCIL 1946

The article on the material traveling exhibition "From Calvary through the catacombs to the Resurrection" analyzed processes forcible liquidation Church

¹ Кобута С. Політичні аспекти легалізації Української греко-католицької церкви (1987-1991 рр.) / С. Кобута // Людина і політика. - 1999. - № 3. - С. 23-28.

(1945 - 1946 years.) state totalitarian regime, formation and development of the Catacomb Church (1946 -1989 years.) and Revival Church (1980 - 1991).

Keywords: Greek Catholic Church, Lviv pseudo-Cathedral in 1946, the initiative group, catacomb Church, bishops, vicars general, the priests, the movement for the legalization of the UGCC, traveling exhibition, source base.

Додаток № 1: «Шлях на Голгофу: насильна ліквідація Греко-Католицької Церкви 1945 - 1946 рр.»

Додаток № 2: «Шляхами Господніми: долі єпископів і священників катакомбної УГКЦ 1946 - 1989 рр.»

Додаток № 3: «Воскресіння УГКЦ: від катакомб до відродження 1980-ті - 1991 рр.»

**ВОСКРЕСІННЯ УГКЦ:
ВІД КАТАКОМБ ДО ВІДРОДЖЕННЯ
1980-1991 рр.**

ЕПИСКОПИ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ЕПАРХІЇ

ЛЕГАЛІЗАЦІЯ УГКЦ (1987-1989): від переслідувань до державного визнання

ВІДРОДЖЕННЯ СТРУКТУРИ УГКЦ (1990-1991)

УДК 241.83 (477.83/.86) «1953/1980»

Ольга МАСЛІЙ

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

**ПОЛІТИКА РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ
ЩОДО ЖІНОЧИХ ЧЕРНЕЧИХ СПІЛЬНОТ УГКЦ У ГАЛИЧИНІ
(1953 - ПЕРША ПОЛОВИНА 1980-х рр.)**

У статті досліджується нелегальна діяльність десяти жіночих чернечих спільнот Української Греко-Католицької Церкви після їх ліквідації сталінським тоталітарним режимом на території західних областей Української РСР з 1953 р. до першої половини 1980-х рр. Основну увагу приділено аналізу форм і методів політики радянської влади щодо жіночих монаших спільнот з метою їхньої остаточної ліквідації, розкрито способи тиску владних структур на діяльність монашества.

Ключові слова: *нелегальна діяльність, переслідування, Українська Греко-Католицька Церква, чернечі спільноти.*

Зміна партійного керівництва після смерті Й. Сталіна і початок хрущовської «відлиги» дали початок новому етапу в діяльності Української Греко-Католицької Церкви (далі - УГКЦ) - «катакомбному». Основними промоторами церковного життя в підпіллі були єпископи, священники, монахи, монахині й миряни, які залишалися вірними релігійним переконанням. Однак їхня діяльність упродовж періоду заборони УГКЦ супроводжувалася переслідуваннями, застрашуваннями, ув'язненням представниками державних органів контролю. Радянська влада продовжувала вести систематичну кампанію проти Церкви з метою домогтися її остаточної ліквідації і дискредитації в очах суспільства.

У сучасній історичній науці окремі розвідки в контексті історії Церкви про політику радянської влади щодо жіночих чернечих спільнот у Галичині досліджуваного періоду знайшли відображення в працях Б. Савчука, Б. Головина, схм. Х. Гнатів, О. с. С. Сало та деяких ін. Науковий інтерес представляють документи радянських органів влади, опубліковані В. Сергійчуком, матеріали з життя УГКЦ у період її переслідування, зібрані Інститутом історії Церкви Українського Католицького Університету (м. Львів). Основу для написання статті склали матеріали Державного архіву Івано-Франківської області (ф. Р-388), Державного архіву Львівської області (ф. Р-1332) і Галузевого державного архіву Служби безпеки України в м. Києві, що дозволили проаналізувати становище монашества під радянською владою.

Ієрархи УГКЦ передбачили нелегкі умови існування Церкви при комуністичній владі. Ще задовго до відновлення радянської влади в Західній Україні та майбутніх гонінь греко-католиків єпископ Г. Хомишин незадовго до свого арешту навесні 1945 р. передав через настоятелів Чину сестрам

Василіянкам настанову - звільнення від обітів послуху й убожества, залишаючи чинним тільки обіт чистоти [17, с. 174, 175].

Митрополит А. Шептицький у листопаді 1939 р., під час першого приходу радянської влади, писав у своєму пастирському посланні «До монахів і монахинь та всіх, що спільно живуть по євангельським радам», що «не монаша одежа робить людину монахом (монахинею), а дух покори, молитви, жертвенної любові ближнього й праці для нього» [19, с. 12, 13]. В іншому пастирському посланні «Про тих, що живуть по євангельських радах» 31 жовтня 1940 р. митрополит наголошував: «Монастирі зліквідовані, але монашество не перестало існувати, бо воно оперте на словах-радах Ісуса Христа... Дорогі сестри, жиючи серед світських людей без тої помочі, яку дає спільне життя по монашим правилам, не переставайте бути монахинями-дівицями, посвяченими Всевишньому у виконанні євангельських рад, працюйте для піддержання християнського духа в народі, для освячування християнських родин і утвердження перед тяжкою небезпекою, яка до них наближається. Працюйте над навчанням катехизму, виробляйте культ святих передань, життя в родині і в кожній парохії, в якій будете жити, помагайте душпастирям в їх тяжкій праці» [19, с. 91]. Саме ці настанови ієрархії Церкви стали джерелом сили для багатьох богопосвячених осіб протягом усього часу вимушеного підпілля.

Хрущовська «відлига» в середині 1950-х рр. започаткувала процес амністії для політичних в'язнів. Після звільнення представників УГКЦ державні органи влади розпочали новий етап переслідування. Радянську владу турбувало повернення із заслання і тюрем великої кількості греко-католицьких священиків, які продовжували нелегальні богослужіння і мали на меті відновлення УГКЦ. 6 серпня 1956 р. була надана «Інформація голови Ради в справах Російської православної церкви при Раді Міністрів СРСР Г. Карпова до Центрального Комітету Комуністичної партії України про необхідність детального вивчення дій колишніх уніатів», у якій, зокрема, писалося: «У даний час 243 особи із 344 репресованих у період 1945-1950 рр. уніатського духовенства звільнені. Повертаючись до місця свого проживання, частина цього греко-католицького духовенства проводить богослужіння і виконує релігійні обряди» [16, с. 288, 289].

Радянська влада, взявши із середини 1950-х рр. курс на лібералізацію існуючого режиму, не послабила антирелігійної пропаганди та контролю над релігійними переконаннями багатьох людей. 25 січня 1966 р. спільною постановою ЦК КПУ та РМ УРСР Рада в справах Російської православної церкви (створена 1943 р.) і Рада уповноваженого в справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР (створена 1944 р.) були об'єднані в єдиний орган - Раду в справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР по Українській РСР [14]. У положенні «Про Раду в справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР» від 10 травня 1966 р. були передбачені наступні функції уповноважених Ради в справах релігій при Раді міністрів СРСР: здійснення контролю за правильним застосуванням законодавства про культу місцевими

радянськими органами, посадовими особами, всіма громадянами; інформування Ради про діяльність релігійних організацій, усі випадки порушення законодавства про культу на території республіки, краю, області та ін. [14].

У кожній з 25-ти областей Української РСР діяв уповноважений Ради в справах релігійних культів, який здійснював контроль за діяльністю не тільки легальних релігійних організацій, але й заборонених. До таких нелегальних релігійних громад належала УГКЦ, що, як відомо, згідно рішень Львівського псевдособору 8-10 березня 1946 р., після возз'єднання з Російською Православною Церквою припинила своє існування. Саме уповноважений Ради в справах релігійних культів займався боротьбою із «залишками уніатства»: єпископами, священниками, чернечими спільнотами і мирянами.

Ліквідація монастирів на території Галичини тривала з 1946 до 1950 рр. У підпілля перейшло дев'ять жіночих чернечих спільнот: Згромадження сестер милосердя св. Вікентія (далі - ЗСМСВ), Згромадження сестер мирносиць (далі - ЗСМ), Згромадження сестер Непорочного Серця Марії Фатімської (далі - Згромадження сестер НСМФ), Згромадження сестер Пресвятої Родини (далі - ЗСПР), Згромадження сестер священомученика Йосафата (далі - ЗССЙ), Згромадження сестер служебниць Непорочної Діви Марії (далі - ЗССНДМ), Згромадження сестер святого Йосифа-Обручника Пречистої Діви Марії (далі - згромадження сс. св. Йосифа-ОПДМ), Сестер чину святого Василя Великого (далі - ЧСВВ) і Свято-Покровський монастир Студійського уставу. 21 квітня 1957 р. в УГКЦ було створено ще одне жіноче згромадження - сестер Пресвятої Євхаристії.

Владу особливо непокоїла діяльність уніатських монахинь, що творили невеликі спільноти, як правило, по три-чотири особи. У доповідній записці працівників ЦК КПУ В. Нікуліна і М. Гладаревського секретареві ЦК КПУ С. Червоненку про боротьбу із залишками унії в західних областях України за 19 січня 1959 р. зазначалося: «Діяльність уніатського духовенства після возз'єднання значно ослабла, все ж повністю вона не ліквідована. Певна частина невоз'єднаних священників продовжує відправляти нелегально церковні служби і треби, ... використовуючи для цього колишніх мешканців ліквідованих уніатських монастирів» [16, с. 319].

Монаші згромадження активізували свою діяльність після повернення із заслання членів своїх спільнот у період хрущовської «відлиги». Упродовж 1954-1960 рр. з ув'язнення повернулися сестри василіянки - 23 монахині (на жаль, одна засуджена відійшла з життя на засланні), сестри служебниці - 27 монахинь, сестри св. Йосифа-ОПДМ - 8 монахинь (4 померли на засланні), 8 монахинь Студійського Уставу та 4 сестри Згромадження Пресвятої Родини, усього - 70 сестер [18, с. 321-366; 10, с. 437; 15, с. 12; 11, с. 45, 46; 9, с. 1]. Однак процес їхнього повернення на практиці затягнувся на декілька років.

На перших порах монахині, які повернулися із заслання, мали труднощі з пропискою. Про це, зокрема, дізнаємося зі спогадів с. Веніаміни

Марцінковської ЗСПР, яка у 1957 р. приїхала в Галичину разом із с. Андреєю Брошнівською: «Нас ніде не хотіли приписати, абсолютно. Ми всюди їздили, по цілій Галичині, просилися - нікуди нас не приймали. Ми у Львові були, ми були в Івано-Франківську, ми були в Тернополі, в Заліщиках ... Відмова була одна - їдьте назад, де були» [5, с. 35]. Ніхто із сестер не повернувся назад на місце заслання, а за сприянням знайомих, небайдужих людей їм таки вдавалося приписатися на території Галичини, де вони раніше проживали. Серед черниць, які повернулися із заслання, були колишні настоятельки. Саме вони розпочали активну працю над згуртуванням і об'єднанням членів своїх богопосвячених спільнот, щоб поодинокі будинки, в яких проживали монахині в нелегальних умовах, стали центрами релігійного життя. Був відновлений також зв'язок між членами монашої спільноти, які належали до одного згромадження, чину чи монастиря.

Упродовж нелегального існування чернечих спільнот, від часу ліквідації всіх монастирів у 1950 р. аж до легалізації УГКЦ 1989 р., усі черниці, які прийшли в монастир до офіційної заборони Церкви, перебували на обліку в уповноваженого Ради в справах релігійних культів. Радянські адміністративні органи, відновивши свою владу в Галичині на завершальному етапі німецько-радянської війни влітку 1944 р., розпочали збір інформації про кожну черницю. У період сталінського режиму монахинь неодноразово викликали в Народний комісаріат внутрішніх справ, де їх розпитували про особисті біографічні дані (рік народження, імена батьків, родичів, рід заняття, причину вступу до монастиря, освіту, місцевості проживання тощо), можливий контакт з німецькими фашистами під час війни, священниками УГКЦ та ін. [1, арк. 9-11]. Зібрана інформація про монахинь зберігалася в уповноваженого Ради в справах релігійних культів у кожній області, який здійснював контроль за функціонуванням нелегальних чернечих спільнот.

Протягом усього періоду заборони УГКЦ у Дрогобицькій (до 1959 р.), Львівській, Станіславській (з 1962 р. - Івано-Франківській) і Тернопільській областях обласними уповноваженими здійснювався контроль за діяльністю і кількістю монахинь. У 1962 р. голові ради в справах Російської православної церкви при РМ СРСР В. Куроєдову в Москві було надіслано «Інформаційне повідомлення про хід виконання плану заходів Ради в справі ліквідації залишків унії», написане уповноваженим Ради по Львівській області М. Винниченком. Він повідомляв, що «монашого елемента на території області нараховується 421 особа. Уніатські священники опираються на монаший елемент і залишки груп монахинь Орденів «Василіянок», «Студиток», «Служебниць», «Св. Вінкентія». У Львові таких груп є п'ять, а в районах Львівської області діє 22 такі групи» [3, арк. 1, 2].

Для органів влади, як правило, був добре відомий поділ черниць УГКЦ на чини, згромадження і монастирі. У звітах уповноваженого, крім даних про місце проживання, праці, традиційно зазначалося, до якої чернечої спільноти належить дана особа: «василіянка», «йосифітка», «служебниця» та ін. Дуже

рідкісними були записи представника державних органів влади, - «невідомо якого чина» [2, арк. 17-20]. В. Куроєдов отримував дані не тільки про кількість черниць на території Львівської області, але й інформацію про настоятелів цих спільнот. «Дві групи монахинь ордену «св. Вінкентія», - писав він у 1962 р., - очолює настоятелька Поппе Аліція (с. Єлизавети Аліція Поппе. - *О. М.*), піддана Бельгії. Дві групи монахинь ордену «василіянок» очолює ігуменя Слободян (м. В. Слободян. - *О. М.*). Одна група монахинь «служебниць» на чолі з монахиною Дубик (с. Андрея Дубик. - *О. М.*)» [3, арк. 2].

Радянська влада використовувала щодо нелегальної УГКЦ різноманітні методи контролю за діяльністю єпископів, священників і монахинь. Галузевий архів Служби Безпеки України в м. Києві містить фонд колишнього КДБ під назвою «Групова агентурна розробка» [4]. Матеріали даного фонду подають інформацію про форми контролю працівників КДБ за впливовими діячами Церкви: вербування осіб, які були залучені в «розробку»; строгий контроль за листуванням; використання так званої «літерної техніки» - це спеціально сконструйовані або пристосовані технічні пристрої (радіоелектронні, оптичні, інфрачервоні, кіно-фотографічні і т. п.), призначені для таємного застосування органами КДБ у цілях отримання оперативної інформації.

Зокрема, у справі «Рифи» фонду «Групова агентурна розробка» знаходимо перелік осіб, що «розроблялися» в агентурній справі в 1958 р.: Й. Сліпий, М. Чарнецький, А. Бойчук, О. Хіра, І. Маргітич, М. Ісопенко, І. Солтис, А. Зофневський, Ю. Роман [4, арк. 2]. У «розробку» перелічених осіб було введено дев'ять агентів під псевдонімами: «Сідоров» (з 1956 р. співпрацював з КДБ), «Східний» (з 1956 р.), «Первенцов» (з 1957 р.), «Путніс» (з 1957 р.), «Ніна» (з 1957 р.), «Тихий» (з 1951 р.), «Сова» (з 1957 р.), «Хомишин» (з 1957 р.), «Жемчужина» (з 1957 р.) [56, арк. 16]. На жаль, названа справа зі зрозумілих причин не містить інформації про справжні імена і прізвища агентів, але з опрацьованого матеріалу можна впевнено стверджувати, що ці особи належали до найближчого оточення діячів нелегальної Церкви. Завданням агентів було ввійти в довіру представників греко-католицького духовенства, отримати інформацію про становище підпільної Церкви і докладно все передати в органи КДБ.

У «Групову агентурну розробку» КДБ була взята також настоятелька ЧСВВ м. Й. Ісопенко, яка в листопаді 1955 р. повернулася з виправних таборів і проживала в м. Станіславі. Органам КДБ вдалося до «розробки» мати Йосифи залучити агента під псевдонімом «Жемчужина» - невідомої нам особи, яка була близькою до черниць Василіянок. У «Справі по ділу-формуляр № 5181 на Ісопенко М. І.» міститься інформація, яку надавала «Жемчужина» представникам КДБ - від переліку поїздок м. Й. Ісопенко, з метою відвідин сестер у місцевостях, де вони проживали, до копії листів, які приходили на адрес Філевич (ім'я невідоме) з США [4, арк. 85-95]. Мати Марія Должицька ЧСВВ (раніше проживала в монастирі с. Словіта на Львівщині, а перед Другою світовою війною виїхала до США. - *О. М.*)

писала листи від імені Генеральної настоятельки ЧСВВ до сестер в радянській Україні. Згідно таємних записів КДБ, «Должицька була близькою до керуючих кіл католицької церкви в США» [4, арк. 90]. Однак, для органів КДБ м. М. Должицька не була відома як монахиня, бо не підписувала свої листи чернечим ім'ям.

У січні 1958 р. агент «Жемчужина» передала органам КДБ лист від М. Должицької, в якому в зашифрованій формі повідомлялося, що Генеральна настоятелька ЧСВВ м. З. Безушко з дозволу папи Пія XII на посаду провінційної настоятельки всіх монастирів ЧСВВ у Галичині призначила м. Й. Ісопенко [4, арк. 90]. 26 лютого 1958 р. начальник четвертого відділу КДБ у Станіславській області майор Свистун (ім'я не вказане) вніс текст листа, отриманого від агента «Жемчужини», в справу м. Й. Ісопенко: «Мама «Зіна» перебуває у нас на візитації. через місяць чи два повернеться до татка. Мама бажає, щоб «Юзя» всім допомагала. Не знаю, чи отримає вуйко Василій лист від мами про це. Дайте почитати цей лист вуйкові» [4, арк. 91]. Хоч лист був написаний дуже законспіровано, алегорично («мама» - архимандриня м. З. Безушко, «татко» - папа Пій XII, «Юзя» - чернече ім'я м. Ісопенко - Йосифа, а вуйко Василій - о. В. Величковський. - О. М.), однак представники КДБ зуміли його розшифрувати при допомозі підсланих агентів.

Серед завербованих осіб були, як свідчать матеріали «групової агентурної розробки», навіть священники. Так, м. Й. Ісопенко «розробляли» агенти «Путніс» і «Олеша». Саме агент «Путніс» повідомив КДБ 7 червня 1957 р. про прохання м. Йосифи відправляти таємне Богослужіння кожної першої суботи місяця на честь Матері Божої для сестер Василянок у римокатолицькому костелі м. Станіслава (костел діяв до лютого 1960 р. - О. М.) [4, арк. 176]. З метою співпраці з монахинями і отримання подальшої інформації агент «Путніс» отримав дозвіл від КДБ служити такі Богослужіння в костелі. На жаль, нам не вдалося встановити справжні імена священників УГКЦ, які змушені були піти на співпрацю з органами КДБ.

Органам влади про діяльність монахинь УГКЦ надавали інформацію і представники РПЦ. У 1964 р. на обліку уповноваженого в справах релігії у Львівській області перебувало 204 «колишні уніатські» монахині. Таку інформацію представник державних органів влади отримав з «рапортів отців благочинних» у Львівській області (благочинний - служитель православної церкви, що керує церквами кількох парафій). Священники РПЦ через тиск і погрози органів КДБ нерідко були змушені до співпраці з відповідними структурами передавати відомості про греко-католицьких черниць. Зокрема, в «рапортах отців благочинних» за 1964 р. зазначалося, що у м. Львові проживало 54 уніатські монахині. «Благочинний» М. Пашковський інформував, що дев'ять монахинь «проводять активну уніатську діяльність, а 45 - не діяльні в релігійних справах» [2, арк. 17-20].

Про діяльність монахинь в умовах офіційної заборони УГКЦ на території Львівської області з архівних матеріалів станом на 1964 р.

дізнаємося наступне: «Усього, згідно рапортів, дуже не докладних, оо. Благодійних по Львівській області проживає 150 колишніх уніатських монахинь, у тому числі: 23 проявляють уніатську, ворожу Православній церкві діяльність, а 127 є недіяльними» [2, арк. 25-33]. Отців благодійних непокоїли навіть «недіяльні» черниці. Свідченням цього була заява протоієрея РПЦ М. Пашковського: «Монахині мовчать, однак своїм ігноруванням церкви (йдеться про Російську православну церкву. - О. М.) виявляють свою неприхильність до неї» [2, арк. 26].

Складовою процесу переслідування монахинь органами КДБ була дискредитація чернечого способу життя в пресі. Так, 26 червня 1960 р. в газеті «Львівська правда» була надрукована стаття Є. Дмитрієнко «У тихій обителі», в якій автор у негативному світлі подавав життя черниць милосердя св. Вінкентія і звинувачував їх у співпраці з українськими «буржуазними» націоналістами. Автор статті писав: «Після війни частина ченців, правильно оцінивши ворожу діяльність уніатської церкви, перейшла в православ'я, а частина, назавжди перекресливши ганебне минуле, покинула монастирі і здобула собі повагу радянських людей чесною працею. Але не всі». У публікації було висвітлено устрій чернечої спільноти, вказано монаші і світські імена, прізвища черниць, наголошено на їх антирадянській діяльності: «Скромна сестра Єлизавета. Тиха її обитель. Але це тільки видимість,... у важких скринях колишньої настоятельки були виявлені і такі невід'ємні атрибути чернечого побуту, як антирадянська література, чужі паспорти, великі суми радянських грошей і американські долари, жовто-блакитні прапори покійного Бандери» [13, с. 4].

Органи КДБ або дільничні міліціонери традиційно намагалися залучити монахинь до співпраці, щоб отримати більше інформації про згромадження. Зокрема, с. Модесту Фірманюк ЗСНДМ, яка проживала в м. Жовква на Львівщині, 25 жовтня 1972 р. було викликано в міліцію, причиною цього стала смерть о. Макарія Розумійка ЧСВВ. «Коли помер отець Розумійко, - згадувала с. Модеста, - мене викликали в КДБ і запитали: Чи я піду на похорон? Коли я відповіла, що піду, то представник міліції сказав: «Йдіть і прийдете нам скажете: хто там був? що казали?» [6, с. 12]. Органи влади робили спроби залучити до співробітництва молодих черниць. «КДБ змушували мене до співпраці, щоб я розповідала: що діється в хаті? хто приходить? що моляться?», - згадувала с. Павла Бабій ЗСНДМ, яка до згромадження сестер Службниць вступила 25 квітня 1978 р. і з 1981 р. проживала разом із монахинями в м. Івано-Франківську по вул. Черемшини, 5 [7, с. 19].

Незважаючи на жорстке переслідування властей, тотальний контроль і часті обшуки, вдавалося здійснювати неможливі речі. Так, 13 жовтня 1982 р. Іван Кучма зумів вивезти з УРСР тлінні останки засновниці Згромадження сестер Службниць с. Йосафати Гордашевської і передати до генеральної управи ЗСНДМ у м. Рим. Сам І. Кучма за фахом був лікар-хірург, проживав на території Польщі. У 1979 р. прибув до Риму, щоб провідати свою родичку

с. Павлу Шеремету ЗСНДМ. Під час відвідин сестри служебниці розповіли про своє бажання перевезти тлінні останки с. Й. Гордашевської до м. Риму, в чому І. Кучма вирішив допомогти черницям. З Польщі він написав листа до Л. Брежнєва, тодішнього Генерального секретаря ЦК КПРС і голови Верховної Ради СРСР, з проханням дозволити йому перепоховати «його видатну тітку Михайлину (світське ім'я с. Йосафати. - *О.М.*) Гордашевську» в Польщі, щоб виконати «обіцянку, яку дав своїй мамі». У грудні 1980 р., як це не дивно, одержав позитивну відповідь. Однак тільки восени 1982 р. І. Кучма прибув в радянську Україну. Попри перешкоди, які ставила влада у м. Львові і м. Червонограді Львівської області, в місці поховання с. Йосафати, І. Кучмі вдалося вивезти тлінні останки с. Й. Гордашевської спочатку до Польщі, а пізніше - передати генеральній настоятельці спільноти сестер служебниць до Риму, де сестра й була похована [12, с. 21, 22].

Нелегкою справою був перетин радянського кордону черницями з діаспори. Так, с. Єремія Підлипчак, яка 24 жовтня 1981 р. вступила до провінції сестер Служебниць Матері Божої Неустанної Помочі в Польщі, пізніше згадувала, як їй вдавалося перевозити для сестер в радянській Україні книги, хрестики, чернечий одяг та інші предмети церковного вжитку: «З 1985 р. я декілька разів, - згадувала вона, на прохання настоятелів, відвідувала наших сестер в Україні. Бо мала там свою родину в Коломиї <...>. На кордоні перевіряли, намагалися конфіскувати хрестики, книги, але завжди все закінчувалося добре. Одного разу знайшли в мене Святе Письмо, і взяли на облік, що зобов'язувало мене при поверненні представити на кордоні зафіксовану книгу. То сестри з України дали мені якусь іншу книжку чи то Леніна, чи Маркса, щоб я показала» [8, с. 1]. У своїх спогадах с. Єремія також свідчила, якими важливими були передачі предметів церковного вжитку із Заходу для сестер: «Вони нічого там не мали. Я привозила їм нові корнети (елемент чернечого одягу сестер служебниць. - *О. М.*), бо ми тут у Польщі вже мали, а вони ще не мали» [8, с. 2]. Спільноти сестер Служебниць, хоч і були розділені державним кордоном, але відчували співвідповідальність за своїх сестер в УРСР, незважаючи на свій страх і ризик бути заарештованими, намагалися допомогти монашим спільнотам під радянською владою в будь-який спосіб.

Таким чином, декілька десятиліть комуністичний партійно-тоталітарний режим у Галичині намагався знищити релігійні переконання людей. Чернецтво, хоч і зазнавало постійної дискримінації від представників державних органів влади, не припиняло своєї діяльності навіть після офіційної заборони УГКЦ у 1946 р. Під час нелегального існування монахині перебували під постійним контролем Рад у справах РПЦ та в справах релігійних культів, а з 1965 р. - єдиної Ради в справах релігій при Раді Міністрів СРСР. Як правило, уповноважені в справах релігійних культів, які були представниками названих рад у кожній області УРСР, викликали богопосвячених осіб «на розмови» або приходили до місць, де вони проживали, на обшуки разом з міліцією і представниками КДБ. За

представниками греко-католицького монашества вівся постійний нагляд. Масова антирелігійна й антиуніатська пропаганда створювала для черниць нестерпні умови життя. Однак особисті релігійні переконання багатьох богопосвячених осіб і налагоджена таємна структура УГКЦ стали основою для діяльності Церкви в складних реаліях радянського періоду. Попри очікування влади на остаточну ліквідацію «залишків уніатства» в близькій перспективі, греко-католицькі монаші спільноти, хоч і в дуже обмеженій формі, продовжували функціонувати нелегально.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний архів Івано-Франківської області. - Ф. Р-388 (Уповноважений Ради в справах релігійних культів при РМ СРСР по Івано-Франківській області, 1944-1989 рр.), оп. 2, спр. 6. (Матеріали про роботу греко-католицького монастиря «ордена святого Вінкентія а Павла» вул. Пушкіна, 47 м. Станіслав, 31. 10. 1947-09. 05. 1950), 87 арк.
2. Державний архів Львівської області (ДАЛО). - Ф. Р-1332, оп. 1, спр. 35 (Реєстраційні справи на діючі та зняті з обліку церкви і молитовні будинки, 01. 12. 1964-29. 12. 1964), 107 арк.
3. ДАЛО. - Ф. Р-1332, оп. 2, спр. 31 (Реєстраційні справи на діючі та зняті з обліку церкви і молитовні будинки, 30. 01. 1962-30. 12. 1962), 233 арк.
4. Галузевий державний архів Служби безпеки України в м. Києві. - Ф. 65 (Групова агентурна розробка), оп. 1, спр. 9113 («Рифи»). Т. 1. (24. 01. 1958), 771 арк.
5. Інтерв'ю з с. Веніаминою (Володимирою Марцінковською) ЗСПР, від 25.08. 1994, м. Львів. Інтерв'юер: Л. Купчик // Архів Інституту історії Церкви Українського католицького університету(далі - АІЦ), П-1-1-525, 56 с.
6. Інтерв'ю з с. Модестою (Стефанією Фірманюк) ЗССНДМ, від 13.10. 1993, м. Жовква. Інтерв'юер: С. Смолюк / П-1-1-219, 12 с.
7. Інтерв'ю з с. Павлою (Марією Бабій) ЗССНДМ, від 13.11. 1998, м. Львів. Інтерв'юер: М. Березинська // АІЦ, П-1-1-934, 32 с.
8. Інтерв'ю з с. Єремією Підлипчак ЗССНДМ, 1957 р. нар., м. Перемишль. Запис 19.12. 2015. Інтерв'ю Маслій О. // Особистий архів О. Маслій. - 5 с.
9. Інтерв'ю з с. Наталією Мельник ЗСПР, 1969 р. нар. м. Львів. Запис 02.09. 2015. Інтерв'ю Маслій О. // Особистий архів О. Маслій. - 4 арк.
10. Великий А. о, ЧСВВ. Історія Сестер Службниць (1892-1967) / Атанасій Великий. - Рим, 1968. - 767 с.
11. Гнатів Х., СХМ. Монахині Святопокровського монастиря - у советських тюрмах та на засланнях / схм. Хризантія Гнатів // Наш монастир: тематичний збірник Святопокровського жіночого монастиря Студійського Уставу. - Львів, 1999. - № 11. - С. 45-47.
12. Головин Б. П. Христові обручниці / Б. П. Головин; за ред. С. Костюка. - Тернопіль : Просвіта, 2006. - 156 с.
13. Дмитриєнко Е. В «тихой» обители / Евгений Дмитриенко // Львовская правда. - 1960. - 26 червня. - С. 4.

14. До історії державного органу в справах релігій в Україні: у 2 част. Част. II: 1920-1991 роки [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.religion.in.ua/main/analitica>.
15. Марко М. Життя і діяльність Згромадження сестер св. Йосифа ОПДМ у 1930-1960 рр. / Марія Марко. - Львів: Львівська Богословська академія. 2001. - 18 с.
16. Нескорена Церква. Подвижництво греко-католиків України в боротьбі за віру і державу / [упоряд. Володимир Сергійчук]. - К. : Дніпро, 2001. - 492 с.
17. Савчук Б. Твердиня віри. Історія Станіславського (Івано-Франківського) монастиря сестер Василіянок / Борис Савчук. - Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2011. - 271 с.
18. Сало С. с., ЧСВВ. Провінція Пресвятої Тройці Сестер Чину Святого Василя Великого: нариси з історії / Серафима Сало. - Жовква : Місіонер, 2012. - Т.1. - 432 с.
19. Шептицький А. Пастирські послання 1939-1944 рр. : у 4 т. / Андрей Шептицький. - Львів : «Артос», 2010. - Т. 3. - 828 с.

Olga MASLIY

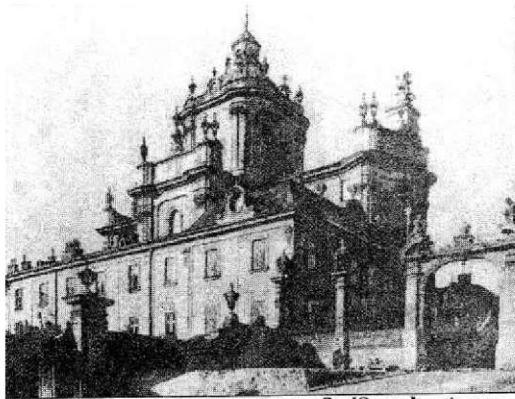
POLICY OF SOVIET POWER CONCERNING FEMALE RELIGIOUS COMMUNITIES IN GALICIA (1953 - THE FIRST HALF OF 1980 s.)

The article focuses on the illegal activities of ten female monastic communities of the Ukrainian Greek Catholic Church after their elimination by Stalin's totalitarian regime in the western regions of the Ukrainian SSR from 1953 to middle of 1980s. The article deals with the analysis of forms and methods of the Soviet government's policy concerning women religious communities to their final elimination, it reveals the pressure of the authorities on the activities of monasteries.

Keywords: illegal activities, harassment, Ukrainian Greek Catholic Church, monastic communities.

Секція I

Роль Греко-Католицької Церкви в українському національному відродженні (XIX - першої половини XX ст.)

Архикатедральний греко-католицький собор Св. Юра у Львові.

Катедральний греко-католицький у Перемишлі.

Катедральний греко-католицький собор у Станіславові.

УДК 241.83 (477.83/.86) «1953/1980»

Валерій БАБЕНКО

Донбаська національна академія будівництва і архітектури

ФОРМУВАННЯ І РАННІЙ ПЕРІОД РОЗВИТКУ УНІАТСТВА ЯК ЗАГАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ СТАНОВЛЕННЯ КИЇВСЬКОГО ХРИСТІЯНСТВА (ІХ - ХІІ ст.)

Дано формулювання нового змісту поняття уніатство. Визначені основні етапи історичного розвитку уніатського руху. Виявлені та охарактеризовані головні форми прояву раннього уніатства. В його контексті проаналізовано процес становлення християнської культури Київської Русі та феноменів її прояву в духовно-релігійному житті давньоруського суспільства.

Ключові слова: *християнство, уніатство, Візантія, Рим, розкол, православ'я, католицизм, схоластика, готика, іконопис, Київська Русь.*

В духовно-релігійному житті сучасної України актуальність теми феномену уніатства в цілому, та існування УГКЦ зокрема, перевершує всі норми. Навіть під час першої в історії християнства зустрічі Папа та патріарх Московський не могли обійти це питання, присвятивши йому окрему увагу. Та зміст положень спільної Заяви ієрархів [18] продемонстрував й іншу закономірність - панування застарілих стереотипів в розумінні сутності даної проблеми, яка вимагає їх докорінного перегляду.

У 1996 р. була відзначена 400-та річниця виникнення УГКЦ. Скоро, в 2054 р., виповниться тисячоліття від часу Великого розколу християнства. Обидві події, як і пов'язані з ними ювілеї, породили не тільки величезну літературу, але й цілі окремі наукові напрямки в історіографії християнства. Такі поважні дослідники, як Р. Тафт [10, 20], І. Мейєндорф [11], О. Волконський [6], С. Лозинський [7], С. Булгаков [4], Г. Подскальські [15], І. Огієнко [12], П. Флоренський [21], В. Фрис [21] та нескінченна купа інших, прямо або опосередковано займались питаннями «уніатознавства», історії УГКЦ. (Достатньо повний перелік, не враховуючи богословів самої УГКЦ, можна знайти в бібліографії до «найсвіжішої» праці про уніатство архієпископа Августина /Маркевича/ [2]). Та дивним залишається одне. Чому в умовах, коли всім зрозуміло, що проблема народження УГКЦ є похідною від загальної проблеми феномену виникнення та розвитку уніатського руху в християнській культурі доби Середньовіччя, в дослідницькій (особливо світській) літературі панує лише практика окремого аналізу цих взаємопов'язаних тем з інколи, навіть, позірною демонстрацією цього підходу?

Можна знайти багато пояснень такого брутального, конфліктотворного ставлення до згаданого явища, але зараз хочеться відзначити інше. В останні роки намітився явний прорив в даному питанні.

Праці таких сучасних українських дослідників, як І. Шевченко [24], І. Паславський [14], Ю. Аввакумов [1], Н. Яковенко [25] та ін., порушують окремішність названих питань одне від одного, наводять хай поки ще слабкі й хиткі містки взаємозв'язку між ними. Головна мета даної роботи - концептуальне поєднання тих численних фактів та явищ християнської культури доби Середньовіччя, які були спрямовані на подолання відцентрових тенденцій в її розвитку і сьогодні вже знаходяться під пильною увагою дослідників. У свою чергу, поставлена проблема дозволить дослідити і те, як між суб'єктами людських стосунків в умовах панування релігійної ідеології в суспільній свідомості за позицією захисту своєї ідентичності ховаються складні процеси боротьби з проблемою конфліктів і протиборства, яка виникає навіть під впливом благих намірів учасників самих процесів.

Для розуміння змісту наступного матеріалу в загальних тезах визначимо ключові положення концепції, яка лежить в основі уявлень про сенс, роль та місце уніатства в історії України. З точки зору автора, уніатство - це особливий напрямок в світоглядному розвитку християнства, який виник в добу Середньовіччя в умовах розпаду Церкви і був спрямований на відновлення цілісності її ідеологічних та організаційних засад. Філософською передумовою християнського уніатства є неоплатонізм та вчення неоплатоніків про Універсум - бажання Душі повернутися до своїх витоків, до Єдиного. В ході християнізації світоглядної парадигми мислення ідея Універсуму була емансипована в рамках багатьох рівнів релігійної (християнської) свідомості. В площині загальної мети релігійної практики її зміст формувався як наслідок дії іманентних процесів розвитку релігійного мислення після його утвердження в суспільній свідомості adeptів християнства.

В історії уніатського руху можна виділити три етапи: ранній (1054 - 1204), зрілий (1204 - 1453) та пізній (1453 - 1596). Окрім цього, треба зазначити, що першому етапу передують тривалий період визрівання передумов формування уніатської ідеї, а за третім - тягнеться тривалий період трансформації уніатства в сучасні форми міжцерковного діалогу як на рівні світового християнства, так і на рівні широких міжконфесійних стосунків різноманітних форм релігійних вірувань. (Те, що сьогодні прийнято називати релігійним екуменічним рухом.) Також автор вважає, що це унікальне явище в історії світової культури, яке йменується Італійським Відродженням (Ренесансом), за своїм змістом і сенсом є не чим іншим, як «аватарою» (візуалізованим образом) Уніатського руху. В рамках уніатського руху особливе місце займає християнство Давньоруської цивілізації, яке фактично знаходилась за межею міжконфесійного поділу, що не тільки природно «піднімало» його над сперечальниками, але й потенційно надавало статусу «третейського судді». Давньоруське, Київське християнство, розвиваючись під впливом даних обставин та в умовах активної взаємодії з власними дохристиянськими віруваннями, стало ресурсною (світоглядною та етнополітичною) базою ідеології загальнохристиянського уніатства. Його

світоглядний контекст формувався в добу раннього Уніатства, квінтесенціальною формою виразу якого на той час була західноєвропейська Схоластика. Щодо його етно-геополітичного ресурсу, то він у найактивнішому вигляді проявив себе протягом монголо-татарської навали, фактично визначивши і захистивши кордони християнської цивілізації на Сході Європи. Межі християнської Європи закінчувались межею розповсюдження Київського християнства та його вірних.

Тепер - глибше про розуміння суті давньоруського уніатства в умовах відсутності УГКЦ. Поява УГКЦ була побічним наслідком розвитку загального уніатського руху. Її утворення ніколи не було головною метою самого цього руху. Якщо все ж обставини до цього і призвели, то це результат розвитку внутрішніх конфліктів в українському суспільстві та загострення спровокованої зовнішніми чинниками боротьби навколо них. Справжня позиція уніатства в питанні розвитку міжцерковного діалогу завжди заперечувала утворення якоїсь окремої організаційної структури, своєрідної «третьої сили» в міжцерковних справах. Така не була потрібна і Святому Престолу з Вселенським патріархом. В площині інституційно-організаційного буття Церкви надмета уніатства - відновлення єдності Церкви як Тіла Христового. Її ж поява в реальності земного буття - збіг історичних обставин та суб'єктивних чинників в умовах розвитку уніатської ідеології на етапі її поступового занепаду в Європі доби буржуазних революцій. Хоча з теологічних позицій така ситуація потенційно і має всі підстави сприйматись як символічне «друге пришествя» колективного образу Христа в умовах зятості ідеологічних позицій старих організаційних структур. Чи не це в свій час штовхнуло Отця Небесного на пожертву Сином Єдиносущним? І чи не цю ж роль відіграє УГКЦ в сучасному світі?

Позитивний формат відповіді на рішення практичної, «земної» проблеми міжцерковної єдності в організаційній площині завжди перебував у широкому спектрі думок і можливостей. Це продемонструвала історія і самого Константинопольського патріархату протягом останніх віків його існування, коли виникли автономні Церкви Болгарії, Сербії. Це виявилось і з розколом католицизму, коли з'явилися численні автономні протестантські Церкви. Тож в усьому християнському світі реалізація конкретних організаційних принципів побудови церковних організацій продемонструвала панування практичного підходу в розвитку і реалізації організаційної проблеми ідеї унії, підім'явши під себе тонкощі спроб її рішення в площині теоретичних міркувань. Та зовсім в іншому ракурсі уніатський рух розв'язував світоглядні проблеми, що знаходились за межею питань упорядкування структури церковних організацій. Розуміння глибини змісту таких проблем дає історія розвитку християнського богослов'я (теології) тих часів, вершиною якого вважається філософія Схоластики.

Сьогодні розхожою думкою вважається визначення за головну мету Схоластики - пошук можливості поєднання Віри та Розуму (у ширшому варіанті - релігії та науки). При цьому на другому плані перебуває питання

про те, що призвело до загострення дискусії в даному аспекті світосприйняття і наскільки випадковим можна вважати той факт, що сама ця дискусія починається з IX століття - відразу по завершенню проведення останнього (з числа загальноновизнаних) Вселенського собору.

Важливо зауважити, що сам факт початку схоластичного диспуту відзначився його формуванням й практичним проведенням у двох площинах одночасно. Перша площина створювалась в рамках виокремлення й формування філософського змісту загальної світоглядної рефлексії, друга - в площині релігійної ідеології. Власне, сама Схоластика як культурний феномен духовного життя європейського Середньовіччя виникла у IX столітті, як елемент розвитку так званого процесу Каролінгського Відродження. Зрозуміло, що ніяких основ для широкої дискусії в ті часи ще не існувало, хоча її головне питання на той час - питання систематизації релігійної віри - було поставлено чітко і однозначно. Вважається, що справжнім родоначальником європейської Схоластики є Алкуїн, основний філософський твір якого - «Діалектика» - надала конструктивно-мовний характер всій культурі Схоластики, заложивши тим самим методологічні основи традиції схоластичного мислення як такого. На думку О. Ф. Лосева [8], в цьому не було нічого оригінального окрім самого факту відновлення неоплатонізму Порфирія з наголосом саме на його проявлений конструктивно-мовний аспект. (Гадаю, причина такого наголосу була суто практична і пов'язувалась зі спробою відновлення на понятійному рівні втраченого і схованого в культурному контексті епохи змісту філософських текстів). Та вже справжній завершувач процесу формування Схоластики Іоанн Скотт Еріген фактично «вмикає» режим дискусії навколо проблем співвідношення Віри і Знання в західному інтелектуальному середовищі. Й тут достатньо закономірним виглядає той «дивний» факт, що це робиться ним в результаті активної роботи над перекладом на латину Ареопагітик - відомого фундаментального корпусу праць, які заклали основи всієї східно-християнської парадигми мислення [8]. Тож формування Схоластики можна вважати прямим наслідком «зіткнення» культур християнського Заходу і Сходу в площині відродження філософської культури Античності в реаліях панування релігійної свідомості та в *намірах узгодження непорозуміння між ними* в даному аспекті світосприйняття. Як бачимо, «уніатський» вектор тут присутній і в методологічній, і в мотиваційній якостях, і в якості цілепокладання.

В області прямих міжцерковних стосунків формування фундаменту уніатського руху ситуація складалась набагато простіше й відвертіше. В цьому плані період IX століття практично можна оголосити етапом передуніатської культури. В умовах, коли наше сучасне мислення привчене до тієї думки, що розкол Церкви відбувся в 1054 році, ідея про «уніатство» IX століття може здатися щонайменше «дивною». Але це тільки результат вироблених роками стереотипів. Гляньмо неупереджено. Після останнього, 7-го Вселенського собору 787 року в Нікеї, напруження у стосунках між

Римом і Константинополем досягли апогею в рамках відомого конфлікту між патріархом Фотієм та папою Миколою I [9]. Саме тоді вперше відбулось взаємне відлучення вищими ієрархами один одного від Церкви, що і формально, і фактично означало її розкол. Правда, на відміну від подій середини XI століття, дана конфліктна ситуація була швидко виправлена ще за життя деяких її активних учасників. Акт же примирення Святого Престолу (каденція Папи Іоанна VIII) та Константинопольського патріарху набув такого масштабу, який в самий раз було би назвати Вселенським та занести в почесний реєстр величних актів, проведених спільними зусиллями ієрархами західної та східної Церкви. (Тут мається на увазі Великий Софійський собор 879 - 880 рр., який за масштабом представництва переверщував лише Халкідонський собор 451 р.). Тож «відкладення» реалізації цієї неминучої у часі події на 200 років вказує лише на силу історичних обставин та примх долі у впливі на дійсність, а не на непорушність мислимих схем про неї. Отже «недорозкол» відбувся у 863 - 867 роках («Фотієва схизма»), тому й народження уніатства вести з кінця IX століття не буде великою помилкою.

Окрім того, про генезу «уніатського» змісту епохи IX століття в рамках цієї ж релігійно-ідеологічної площини суспільного розвитку говорять такі два яскравих факти, як перша «презентація» дискусії про *filioque* та «вихід» на історичну арену в суперечці між першоієрархами Риму і Константинополю слов'янської проблематики в цілому та Русі зокрема («справа» Кирила та Мефодія).

Як відомо, тема *filioque*, яка була піднята патріархом Фотієм в диспуті з папою Миколою I, у подальшому стала каменем спотикання на шляху Унії двох Церков та богословським символом їх протистояння. У той же час вона, як жодна інша, демонструвала зміст тієї конструктивно-мовної діалектики, на яку виходить людина займаючись проникненням в мовний зміст будь-якого тексту. Тож, не буде помилкою вважати, що всі наступні логічні операції на рівні понятійного мислення, до яких вдавались схоласти, своїм історичним початком і кінцем мали дискусію навколо проблеми *filioque*. Намагаючись вийти з її «зачарованого» кола, з'явилися відомі схоластичні школи номіналістів, реалістів та конструктивістів. У той же час, долаючи проблему Теозису, - своєрідного православного «трансформу» проблеми *filioque*, виникло, або точніше - зазнало теоретичного оформлення, ісіхастське вчення. Як схоластика, так і ісіхазм, в даному історичному контексті не просто вирішували одну проблему. Вони намагались на рівні мислительної культури подолати існуючу кризу Віри та фактично відновити загублене (як їм здавалось) буття «золотих» апостольських часів, сакральний характер єдності та благочестя перебування поруч з Богом в ранньохристиянську епоху життя. І це розуміння єдності є однією з основних ідей уніатства.

Руська і, ширше, вся слов'янська тема через посередництво Кирила і Мефодія, ставши ще одним приводом для боротьби між Римом та Константинополем, передусім формально, а згодом - і фактично, перетворилась у геополітичну базу всього Уніатського руху, в практичне

відтворення його ідеології в реальній дійсності суспільного життя. Без Русі масштаб діалогу між православним та католицьким світами звужуючись, немовби шагренева шкіра, з часом зійшов би нанівець. В умовах тогочасної боротьби з ісламським світом це могло би катастрофічно вплинути на всю Християнську цивілізацію. І тільки фактичний вибір Руссю християнства в його надконфесійному сенсі дав можливість йому не тільки вистояти у протистоянні на два фронти - з навалом язичників та ісламською конкуренцією, але і побудувати дієву оборону проти агресії на Сході. (В даному випадку ми маємо на увазі ті зусилля, які були прикладені Київською митрополією для розбудови на теренах імперії Чингізидів нової християнської імперії, яка отримала назву - Російська. Та, тут треба визнати, зворотна агресія створеної примари проти свого творця стала закономірним побічним ефектом даного акту творення. Приборкання її агресії, перетворилось в основну проблему Київської Русі, у її вічну спокуту, прокляття та «головний біль». Питання того ж, як конкретно відбувалось це історичне явище, є окремою темою, що лежить за змістовими рамками даної нашої роботи).

X століття як час «історичного зламу». Переходячи до аналізу розвитку уніатської ідеї часів розквіту Середньовіччя, потрібно хоча б в тезах вказати на особливості переживання того історичного зламу, який відіграв роль справжнього приводу формування уніатської парадигми мислення в рамках християнської світоглядної системи.

1. Поява феномену Схоластики в якості побічного результату Каролінгського Відродження та складний, тривалий, важкий процес розколу християнської Церкви одними коріннями сходяться до факту коронування на імперію Карла I Великого (800 р.). З цієї історичної миті західна частина розділеного християнського світу, як і східна раніше, придбала свого імператора. Це дозволило Папам відчутти свою незалежність від Візантії і рубом поставити питання про можливість і необхідність встановлення повної незалежності Церкви від світської влади. Більше того, Папи стали вважати природним повне підкорення світської влади собі. З цього «вільнодумства» Риму і бере початок справжній розкол християнського світу в питанні формування нової традиції співіснування світської і духовної влади. Це потребувало відповідного її переосмислення з усіх боків.

2. Відразу з усвідомленням потенцій «нових схем» світоустрою західний християнський світ, представлений особами наближеними до Святого Престолу і вражений масштабами можливостей, що відкривались перед ними, немовби «з'їхав з глузду». (Для цього достатньо лише згадати про Марозію та її життєдіяльність). Потрібен був час на «практику» освоєння такого потенціалу з наступним приборканням та гармонізацією всіх наслідків від спроб його реалізації в сфері реального релігійного життя. На вироблення цього досвіду пішло все X століття.

3. Візантійська імперія та східна Церква в X столітті увійшла в смугу свого «золотого віку» - епоху правління Македонської династії. Цей факт

яскраво контрастує із природними закономірностями епохи розквіту Середньовіччя. Її типовою ознакою є панування феодальної роздробленості та міжусобного протиборства, які вражають всі ранньофеодальні імперії без винятку. На цьому фоні «золотий вік» існування централізованої Візантії - нонсенс. Його феномен лежить в площині пояснення специфіки природи самої імперії, яка з початків будувалась не на результатах пасіонарного вибуху конкретного етносу, а лише під прапорами «світоглядно-релігійної» революції. Це надало візантійському суспільству наснаги «суперрелігійності» (за терміном самих візантологів), чого було достатньо для витримки конкуренції з сусідами в умовах феодальної роздробленості, але абсолютно не вистачало для процесу формування буржуазної нації в наступну добу Відродження. І через те Візантія була приречена на смерть. Вона усвідомлювала безвихідність такого свого становища. Цим пояснюється її спроба відбудувати в нових геополітичних вимірах парадигматичні параметри свого буття з планами наступного метемпсихозу власної сутності (Душі) за межі імперії. Тому, до певної міри, Російську імперію дійсно можна вважати нащадком Візантії адже вона, як і остання, є імперією без нації, та подібно до неї ж - державою з вкраденою історією з абсолютно відсутнім майбуттям.

4. Сьогодні, з відстані часу, стає зрозумілим той факт, що, мабуть, найважливіша справа Візантії періоду «золотого віку» її буття лише опосередковано пов'язана з нею самою. Тоді, коли за успіхами процвітаючої імперії ще навіть не проглядалась примара її страшного кінця, Візантія волею долі прийняла найтіснішу участь в «народженні» та «вихованні» Київської Русі. Тепер відомо, що саме остання стала прямим нащадком Другого Риму, і не дала загинути релігійній ідеї, яка весь час його існування виконувала роль світоглядного стрижня імперського буття. Тож чи можна вважати абсолютною випадковістю той факт, що саме зі смертю Ярослава Мудрого, яка ознаменувала завершення процесу становлення Київської Русі, як нової могутньої православної цивілізації імперського характеру, відбувся й остаточний розкол християнської Церкви? Цим символічним образом у містичний спосіб було дано старт процесу занепаду Візантії та передачі нею «естафетної палички» Риму і Києву, єднання яких мало покласти край протиборству Риму і Константинополю та відновити порушену гармонію церковного життя. «Мавр зробив свою справу. Мавр може зчезнути».

Й наостанок. Багато хто з дослідників вважає, що справжнє «розлучення» Церков відбулось не в 1054, а в 1204 році. Ця точка зору має сенс. Ніхто, враховуючи попередній досвід накладання анафем, не сприймав те, що відбулось в 1054 році в Константинополі, як остаточний акт розділення. Саме тому ці півтора століття можна вважати першим періодом розвитку уніатської ідеї, яка вже вийшла з тіні, але своїми коріннями була тісно пов'язана з тим, що відбувалось в IX столітті, коли християнство майже добігло межі свого розвитку та почало заглиблюватись у внутрішні проблеми свого існування.

Раннє Уніатство (XI - XII ст.). Схоластика, Готика, Хрестові походи. З 1054 (середина XI ст.) по 1204 роки (початок XIII ст.) можна означити як час відходу раннього уніатства від прихованих, латентних форм з утвердженням відкритих конфігурацій його розвитку. Найяскравішими серед таких виявились: Ключійський рух зі зміною світоглядної парадигми розвитку релігійного життя в Західній Європі; хрестові походи; розквіт Схоластики та утвердження нового стилю в художній практиці релігійної культури (Готика). На перший погляд здається, що всі перелічені зміни торкаються лише західного, католицького християнства. Але насправді візантійське православ'я не стояло осторонь цих процесів. Більше того, часто воно їх ініціювало. Так, наприклад, ідея Хрестових походів була вкинута в свідомість західнохристиянського суспільства імператорами Візантії, які знаходячись під тиском турків-сельджуків вимушені були вперше звернутись до своїх єдиновірців за допомогою, запропонувавши в якості своєрідної «платні» за відповідні послуги згоду поміняти своє ставлення до нововведень в ідеологічну, культову й організаційну практику християнського віросповідання. І подібне «втручання» Візантії можна виявити в усіх відзначених нами формах парадигматичних змін.

Найголовнішим елементом уніатського руху стали спроби вирішення імператорами Візантії своїх внутрішніх і зовнішніх проблем шляхом інтенсивного втягування в їх суперечливий зміст Венеції та інших італійських міст. Ця площина реальної, практичної взаємодії двох християнських культур, які вже достатньо далеко відійшли одна від одної й автономізувались, стала справжнім культурним «експериментом» в питанні пошуку спільної мови та повернення до прадавнього спільного. В ідеалі результатом такого зближення двох різних культур, виходячи з єдиних духовних джерел, могла стати перша в історії свідомо спроба побудови толерантного та рівноправного суспільства. Але тогочасний загальний контекст середньовічного суспільства, в рамках якого подібні ідеї та практики виникли, був далекий від адекватного розуміння змісту уніатського руху. Тож для Візантії це ініційоване нею зближення з Європою стало відкриттям справжньої «скриньки Пандори», яка і згубила її у подальшому.

Якими ж були визначальні характеристики історичного контексту розвитку раннього Уніатства? Перше місце тут посідає Ключійський рух. В ньому виявилось небачене духовне піднесення і прагнення населення середньовічної Європи до істини. Оскільки остання ж в суспільній думці асоціювалась з поверненням до апостольських часів християнства, не дивом виявилось і те, що велика внутрішня напруга даного духовного жадання врешті-решт переросла в дію та пряме, фізичне устремління віруючих до Святої Землі, як у минулі «золоті часи». Візантійський імператор (Олексій Комнін), який своїм проханням про допомогу дав привід і символічно вказав на шлях до Святої Землі, фактично запросив до спільної «прощі» братів по вірі. Побічною її метою було подолання під час «паломництва» гріху розбрату, що укорінився в стосунки між єдиновірцями.

Як в Західній Європі, так і у Візантії епоха розквіту Середньовіччя означилась зростанням ролі і місця міст в житті суспільства. Міста стали великими ремісницькими та торгівельними центрами. Окрім того, вони створили свій інститут освіти, альтернативний до монастирського, - *університет*. Вже сама назва цих навчальних закладів ґрунтуючись на понятті «сукупність, єдність», декларувала ідею, відповідно до якої обидві сторони навчального процесу - студенти і викладачі, визнавались рівними. Це принципово відрізняло їх від церковної освіти, в рамках якої за учителем закріплювався статус беззаперечного авторитету, що відповідно й саму систему навчання робило авторитарною. В умовах, коли процес формування Церквою символів віри завершувався і вони догматизувались, подальше вільнодумство ставало небезпечним й осуджувалось як ересь. Отже, виникаючи, університети перетворювались на єдину суспільну інституцію, в правовому полі якої релігійна думка мала можливість позбутись авторитарної однобічності та відносно вільно розвиватись на основі рівноправного діалогу. Тож культурний діалог прийшов на зміну авторитаризму суперечки. Відновлення та зберігання єдності конфліктуючих сторін, спільне зосередження на вирішенні загальних проблем - головна ідея університетського уніатства.

В XI столітті в університети з монастирів перебрались і схоласти. Це сприяло миттєвому якісному піднесенню рівня філософського мислення та формуванню двох конкуруючих шкіл - номіналістів та реалістів. Невипадковим стало і те, що центральною проблемою, вирішення якої викликало жваву дискусію між схоластами, стала проблема *універсалій*. Змістом цієї проблеми було питання загальних понять. Якщо спробувати перевести на побутову мову його квінтесенцію, то її можна представити собі як проблему пошуку спільної мови, спільного розуміння змісту тих слів, які ми використовуємо під час спілкування та передачі інформації. Як бачимо, оскільки проблема універсалій сформульована в рамках західноєвропейської схоластики, то справжній сенс її полягає не в чому іншому, як специфічному варіанті виявлення та аналізу методологічних підходів, які можуть виникнути у ході розв'язання певних світоглядних проблем. Важливим є і той факт, що диспут між номіналістами та реалістами в кінцевому результаті привів до появи концептуалізму Томи Аквінського. Змістом цього напрямку стала ідея піднесення над позиціями обох сперечальників та вироблення єдиного концепту сполучення їх сильних позиції в новій площині мислення. Ця уніатська, за своєю глибокою внутрішньою суттю, позиція згодом і була визнана офіційною доктриною католицизму, залишаючись такою до нашого часу.

Не занурюючись у зміст уніатства проблем диспуту про універсалії (це є окрема тема для дослідження [1]) зауважимо, що в цей час паралельно схоластам мислителі Візантії, активно працюючи над рішенням даної ж проблеми, йшли зовсім іншим шляхом. Він (цей шлях), продовжуючи формуватись в рамках монастирської культури, характеризувався

традиційним для візантійського православ'я містицизмом форм і зосереджувався не на методологічних теоріях, а на практичних методиках досягнення істини. Така, фактично «духовна схоластика» Візантії не суперечила, а доповнювала справу католиків в творенні образу спільної картини розвитку християнського уніатства.

Розквіт Середньовіччя в Західній Європі та Візантії призвів до формування окремого сакрального простору, який виступав в ролі Земного Раю, що мав настати разом з утвердженням християнства. В дійсності реального життя центром такого сакрального простору виявилась Церква з її «земною оболонкою» - Містом. Наслідком процесу формування образу цього нового «проявленого Раю», спрямованого енергією всієї своєї подоби в Небо, стало народження особливого стилю в художній творчості в цілому, та архітектурі зокрема, названого Готикою. Про його зв'язок з Схоластиком в свій час вже добре писав Е. Панофський [13]. Але відповідна ж сторона життя Візантії залишилась поза увагою дослідників. Зрозуміло, що дане становище великою мірою обумовлюється падінням Візантії та наступною трансформацією її архітектури на ісламський кшталт. Та не все виглядає так сумно й безповоротно.

В добу готики в Візантії відбувається остаточне перетворення іконопису в головну стилістичну форму візантійського православ'я. Це формування уніатської за змістом сутності іконотворчості сталось в результаті завершення напередодні даної епохи боротьби іконоборців та іконошанувальників. (Формальне визнання іконописання в західноєвропейській культурі). Тож іманентним Центром сакрального простору Візантії було не місто, а житло, внутрішнє приміщення помешкання людини. Воно, як Віфлеємська печера, шопка, вертеп стало схованкою віруючої людини. Епіцентром цього Центру (помешкання людини) в свою чергу був Красний Кут - домашній Іконостас. Отже, в Візантії головне місце грав не зовнішній вигляд Церкви, як Дому Божого, а її внутрішнє убранство. Там розбудовувалась окрема Церква в Церкві - Іконостас [18, 20], який мав відділити і сховати від стороннього ока сам Олтар. Таким чином, Іконопис - це не що інше, як своєрідна прихована за стінами власної домівки-фортеці «візантійська Готика». (Тут важливо пам'ятати, що сам термін «готика» був введений в епоху Ренесансу, й відігравав роль зневажливої позначки всього варварського, середньовічного на противагу античного - високого і витонченого). Крокуючи ж за готикою стопами Е. Панофського, в ній неважко вже розгледіти і елементи культури Схоластики, схоластичного мислення. В поняттях художнього мислення їх становлення та розвиток в рамках візантійської культури, хоч без належної ідентифікації як таких, було добре проаналізовано у працях В.Бичкова [5] та С.Аверінцева [3]. (До речі, відсутність такої ідентифікації, на нашу думку, і є справжнім результатом відзначеного В. Бичковим парадоксу, коли з одного боку, в свідомості візантійців панувала спрямована на сприяння *реалістичним та експресивно-натуралістичним* способам відображення реальності тенденція, а в практиці

художньої творчості домінували абсолютно протилежні їй принципи рефлексії буття). Вже побіжний погляд на такі естетичні принципи світосприйняття, як узагальненість, умовність, символізм, статика, самозаглибленість, етикетність, канонічність в іконопису зокрема, та в мистецтві Візантії в цілому, спонтанно спрямовують думку до аналогії та порівняння їх з тим, що відбувалось в мистецтві Західної Європи, що затято обговорювалось, аналізувалось в схоластичних диспутах. Інакше кажучи, візантійське мистецтво періоду його розквіту (X - XII ст.) справедливо вважати не чим іншим, як проявом в образах головних проблем схоластичного мислення доби розвинутого Середньовіччя. При цьому належність візантійської Схоластики до уніатської світоглядної парадигми вже не дискутується, сприймаючись як даність, сама по собі.

Нарешті, про останню характеристику ранньоуніатської культури. Однією з найважливіших та складних тем даної роботи є поєднання описуваного вище духовно-культурного контексту історичної доби з процесами, які мали місце в житті давньоруського суспільства. Основна причина цих труднощів полягає у катастрофічній мінімальності достовірних джерел, на які можна було би опертись в дослідницькій роботі. Сьогодні серед науковців існує велика кількість концептуальних підходів до рішення цієї проблеми, які в принципі поділяються на дві групи. За поглядами першої - вся давньоруська культура, з певними нюансами, визнається калькою візантійської. За поглядами представників другої групи вважається, що специфічність рис давньоруської культури дозволяє говорити про її унікальну неповторність. Полеміка між цими умовними групами щодо принципів рис феноменальних фактів і явищ давньоруської культури, часто відбувається навколо таких понять, як «надконфесійність», «двовір'я», «київське християнство», «язичницький ренесанс» тощо. Сьогодні, спираючись лише на існуючі джерела, довести справедливості якоїсь однієї з груп важко, фактично неможливо. У той же час майже всім зрозуміло, що старі наукові підходи є настільки схематичними та ідеологічно заангажованими попередніми історичними обставинами, що для сучасної науки вже можуть вважатись такими, які втратили свою «легітимність».

Отже, виходу з цієї патової ситуації, здається, нема. На сьогодні всі згодні лише з одним: становлення та розвиток духовно-культурного життя Київської Русі були невід'ємною частиною розвитку християнської культури всього європейського Середньовіччя. Дослідження змісту, ролі і місця цих зв'язків викликає багато різноманітних й альтернативних поглядів, які в рамках даної статті неможливо перелічити. Тож, опускаючи теоретичне узагальнення питань, які викликають суперечки, акцентуємо увагу на розгляді тих незаперечних історичних фактів, які знаходяться в числі достовірних джерел суперечних концепцій. Інакше кажучи, зосередимося на констатації того змісту історичних подій, буття якого утримується «залізною логікою» реальної дійсності буття самих фактів, всебічно уникаючи в той же час їх спекулятивної оцінки. В цьому аспекті можна відмітити, що весь

дослідний матеріал в принципі гуртується навколо трьох головних проблем розвитку релігійного життя в Київській Русі. Одна з цих проблем виходить за визначений нами загальноєвропейський контекст теми і занурюється в проблеми взаємодії християнства з місцевими, давньоруськими язичницькими віруваннями. В широкому розумінні ця група висновків формує зміст проблеми так званого «двовір'я». Дві інших групи тісно переплітаються з питаннями взаємодії процесів християнізації Русі та розвитку самого європейського християнства. При цьому в першому випадку всі факти впираються в справи «практичного» характеру, в другому - в питання «теоретичних», духовних основ культурної взаємодії. Щільний взаємозв'язок даних питань перетворює саму проблему в єдиний комплекс, своєрідну загальну європейську парадигму процесу розвитку християнської культури Русі доби Середньовіччя. Та, в той же час, між ними існує і чітке розмежування площин взаємодії. Цей аспект дозволяє глибше проникнути в «нутро» реального процесу історичної дійсності. Найголовнішим результатом такого «диференційного» бачення ситуації є розуміння того, що відмінність давньоруського християнства від його європейської подоби, *незалежно від рівня точності відбитку* в ньому рис оригіналу, навіть у ледь вловимих прикметах надає йому тієї своєрідності, яка у подальшому стає основою процесу формування власного реального образу та подальшої історичної долі. Тому, будь-які спроби заперечувати це, хоч і є можливими, але носять абсолютно пустий, безплідний характер. На перевірку вся роль цих заперечень має лише один сенс - «розчищення ґрунту» для таких ідеологічно заангажованих концептів, які вже за самою своєю суттю є вельми далекими від справжньої науки.

Переходячи надалі до побіжного аналізу відміченої вище проблеми «практичного» характеру спрямованості процесу утвердження християнства в Київській Русі, маємо констатувати один непримітний факт. Він пов'язаний не з тим, що є, а тим чого нема в релігійному житті Русі. В ньому, і при тому в усіх його відомих сферах прояву, абсолютно відсутній глибоко притаманний всій суспільній свідомості Візантії антилатинізм. Вельми рідкісні прояви його в основному пояснюються діяльністю самих грецьких священників в Русі, а не місцевими слов'янами. Поблажливе ставлення Києва до Риму підтверджується багатьма іншими фактами, серед яких найяскравішими є і тісні політичні та династичні взаємини київських князів з католицькими володарями Європи, і участь з благословення Київського митрополита Іоанна III руської делегації в роботі Барського (1098 р.) собору (прообразу наступних унійних соборів XIII - XV стків), і наявність в догматиці руського християнства положень, які властиві лише католикам, але відсутні у візантійському православ'ї, тощо. Від цих, як на перший погляд здається, поодиноких фактів можна протягнути ниточки до багатьох інших подій, може і не таких достовірних, але вже вельми ймовірних. І серед них, гадаю, ледве не перше місце буде посідати принципова проблема самого хрещення Русі. Вона до цього часу повниться купою невирішених питань.

Тож не дивно, що уніатство давньоруського християнства мабуть вочевидь закладалось на генетичному рівні.

Іншою «практичною» стороною прояву феноменальної сутності давньоруського християнства є достовірні, але вельми суперечливі в аспекті їх розуміння, факти діяльності давньоруських митрополитів Іларіона та Кліма Смолятича. Вже сам зовнішній аспект їх існування виводить будь-якого дослідника на проблему структури та механізмів практичного функціонування Київської митрополії, її взаємодії як з князівською владою, так і з Константинопольським патріархом. Фактом тут є лише те, що наші знання в цій області є катастрофічно малими. Та навіть таке становище не є приводом для ігнорування діяльності Іларіона та Кліма, яка не тільки виводить за межі традиційних «механістичних» поглядів з їх редукаціоналістичною методикою аналізу, але і демонструє наявність глибоко заритих в землю коренів процесів, які бурно проявили себе вже в наступні епохи, представляючись феноменальним дивом для сучасників, необізнаних з всіма загадковими сторонами давнини давньоруського християнського життя.

Отже, висновком з всіх представлених вище міркувань є пряма необхідність визнання неформального (за умовчанням) існування особливого статусу Київської Церкви по відношенню до Риму і Константинополю. Цей статус характеризувався не стільки прихильністю або залежністю її від столиць християнського світу, скільки спробою утримувати своє автономне становище по відношенню до них. Тільки це, по-перше, реально робило Київ фундаментом в питаннях пошуку політичних, організаційних та ідеологічних компромісів між Римом та Константинополем; по-друге, давало можливість розвивати особливий варіант взаємодії Церкви з Владою та Суспільством. І тільки на цьому відносно автономному ґрунті могла зрости, а з часом і зрости, ідея власної історичної місії Києва (ідея «Другого Єрусалиму») в християнському світі та його специфічних поглядів на ідеальну державу.

Друга група проблем - проблеми «теоретичного» характеру. Київська Русь і Церква потребували ідеологічного обґрунтування всіх тих практичних завдань, які поставали перед ними і були нами окреслені вище. Як відомо, через Церкву як організаційну інституцію Візантія трансливала свою, одягнуту в шати християнства, імперську ідеологію. Тож перед київськими ідеологами прямо або опосередковано стояло завдання відокремити їх одне від одного та адаптувати християнство до власних потреб й до свідомості язичницького суспільства.

В цій ситуації антилатинізм був абсолютно не вигідний Русі. Він стояв на заваді справжнього її бажання відновити втрачену єдність християнської Церкви. Тільки у такому випадку перед Києвом відкривався шлях до тіснішої співпраці з усім християнським світом, який знаходився за його спиною. Єдина Церква давала можливість нехтувати політичними протиріччями між Римом та Візантією, не пристаючи на бік жодної з сторін, або у крайньому випадку - безболісно користуватись ними. Ця ситуація, врешті-решт,

дозволяла знайти той варіант внутрішньої гармонії Влади та Суспільства, якої не давали принципові позиції Риму та Константинополя. (Нагальна актуальність цієї потреби визначалась активністю процесу язичницького ренесансу, який з ослабленням Києва та розпадом централізованої держави розпочався в 2-й пол. XII століття).

Всі перелічені аргументи не можна ігнорувати і представляти тільки вигадкою науковців. Тому і феномен «київського християнства» - квінтесенції специфічності християнського світосприйняття, про яке чути не хоче традиціоналістське крило дослідників, можна вважати незаперечним фактом на тих же підставах, за якими вони самі релігійну культуру і свідомість давньоруського населення буквально розчиняють в подобі візантійського християнства. Тут обидві сторони знаходяться в абсолютно рівному становищі.

Констатація факту специфічності «київського християнства», будучи перенесеною в загальноєвропейський дискурс, для якого головним процесом, як ми визначили раніше, був уніатський рух, робить і саму атмосферу релігійного життя Київської Русі відображенням природного, спонтанного уніатства в його світоглядних засадах. Доведенню цієї тези мають бути присвячені окремі дослідження. В їх основі може знаходитись купа маловивчених фактів. (От тільки деякі з них: участь руської делегації в роботі Барського собору, де зі своєю позицією по відношенню до проблеми *filioque* виступив Ансельм Кентерберійський; особливе шанування Київською Церквою папи Климента і св. Миколая Мірлікійського; панування культу Покрови Божої Матері та апостола Павла; вільнодумний характер змісту низки найпопулярніших в народі апокрифічних переказів, тощо). Не великою помилкою буде стверджувати, що центром всієї специфічності буття Київського християнства є тема Софійної суті його характеру. Вона - справжній синтез проблем схоластичного гатунку та пізньої грецької патристики, в якому зародилась духовне ество майбутнього модерного українського світосприйняття з його західним інтелектуалізмом й східним православним містицизмом. Та, на жаль, після П. Флоренського [22] ця тема більше ніким серйозно так і не досліджувалась.

Узагальненими висновками даної роботи є: 1) необхідність переходу до нового, широкого тлумачення поняття уніатства як загально-християнського руху спрямованого на подолання розколу Церкви; 2) визначення хронології основних етапів історії уніатства з побіжною характеристикою змісту його латентного періоду (періоду визрівання); 3) характеристика X століття, як переламного періоду та переходу до раннього уніатства; 4) ідея визначення Схоластики, Готики, Хрестових походів, Іконопису головними формами прояву уніатства на ранньому етапі його розвитку; 5) розгляд процесу введення і утвердження християнства в Київській Русі в контексті його загальноєвропейського розвитку.

Оскільки дана стаття є своєрідною формою постановки наукової проблеми, то відповідно кожна з наведених тез висновків фактично є не

тільки напрямком подальшої дослідницької роботи, але і шляхом опанування істини через подолання існуючих стереотипів. А тут важливо пам'ятати, що «істина це не те, що можна довести; це те, чому неможна запобігти» [17].

Література:

1. Аввакумов Ю. Витоки унійного богослов'я: Проблема церковної єдності в обрядових дискусіях між Римом і Константинополем в XI - XIII століттях / Ю. Аввакумов. - Львів: Вид-во УКУ, 2011. - 448 с.
2. Августин (Маркевич). Уніатство. Богословские аспекты. - Киев - Львов, 2010. - 236 с. [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://upc.lviv.ua/mdex.php?option=com_content&view=article&id=13:-q-q&catid=27:2011-02-09-21-34-07&Itemid=34&lang=ru.
3. Аверинцев С.С. Поэтика ранневизантийской литературы / С. Аверинцев. - М.: Наука, 1977. - 320 с.
4. Булгаков С. Н. Православие: очерки учения православной церкви / С. Н. Булгаков. - М.: Terra, 1991. — 416 с.
5. Бычков В. В. Малая история византийской эстетики / В. В. Бычков. - Киев: «Путь к истине», 1991. - 408 с.
6. Волконский А. М. Католичество и Священное Предание Востока / А. М. Волконский. - Париж, 1933.
7. Лозинский С. Г. История папства / С. Г. Лозинский. - М.: Политиздат, 1986. - 382 с.
8. Лосев А. Ф. Средневековая диалектика: [Електронний ресурс] / А. Ф. Лосев. - Режим доступу: http://www.argo-school.ru/issledovaniya/aflosev/dialektika_viix_vekov/dialektika_viix_vekov/.
9. Маланяк О. Розкол між Церквами. Біль століть. [Електронний ресурс] / О. Маланяк. - Режим доступу: <http://kpba.edu.ua/publikatsii/statti/817-rozkol-mizh-tserkvamy-bil-stolit.html>.
10. Матеос Х., Тафт Р. Развитие византийской литургии [Електронний ресурс] / Хуан Матеос, Роберт Тафт. - Издательство: «QUO VADIS», 2009. - Режим доступу: <http://books.academic.ru/book.nsf/60125533/Развитие%20византийской%20литургии>.
11. Мейендорф И. Православие и католицизм [Електронний ресурс] / И. Мейендорф. - Режим доступу: <http://fanread.ru/book/8029820/?page=1>.
12. Огієнко І. І. Українська Церква / І. І. Огієнко. - К.: Україна, 1993. - 216 с.
13. Панофский Зрвин. Готическая архитектура и схоластика / Зрвин Панофский // Богословие в культуре средневековья. / З. Панофский и др. - К.: Христианское братство «Путь к истине», 1992. - 383 с. - С. 49-78.
14. Паславський І. Між Сходом і Заходом. Нариси з культурно-політичної історії Української Церкви. / І. Паславський. - Львів: «СТРИМ», 1994. - 142 с.

15. Подскальски Г. Христианство и богословская литература в Киевской Руси (988 - 1237) / Герхард Подскальски; Пер. А. В. Назаренко под ред. К. К. Аксентьева. - Санкт-Петербург: Византинороссика, 1996. - 556 с.
16. Сент-Екзюпери А. Мудрыє мьсли [Електронний ресурс] / Антуан де Сент-Екзюпери. - Режим доступу: http://www.epwr.ru/quotation/txt_394_12.php.
17. Спільна заява Папи Римського Франциска та патріарха Московського Кирила [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://pravdanews.info/sovместnoe-zayavlenie-papy-rimskogo-frantsiska-i-svyateyshego-patriarkha-kirilla.html>.
18. Степовик Д. Українська ікона: життя духу і життя людини / Д. Степовик // Київська старовина. - 1992. - №2. - С. 121-129.
19. Тафт Р. Ф. Византийский церковный обряд / Роберт Френсис Тафт. - Алетейя, 2005 - 160 с. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.razym.ru/naukaobraz/istoriya/116818-robert-frensis-taft-vizantiyskiy-cerkovnyy-obryad.html>.
20. Флоренский П. Иконостаc. Избранные труды по искусству / П. Флоренский. - СПб.: Русская книга, 1993 - 365 с.
21. Флоренский П. А. Пути русского богословия / П. А. Флоренский. - М: Институт русской цивилизации, 2009. - 848 с.
22. Флоренский П. А. София: (Из писем к Другу) / П. А. Флоренский // Богословский вестник. 1911. - № 5/7/8 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.bogoslov.ru/bv/year_1911/issue_5/index.html.
23. Фрис В. Православие и Католичество. Противоположность или взаимодополнение? [Електронний ресурс] / Вильгельм де Фрис. - Режим доступу: <http://mexalib.com/view/47117>.
24. Шевченко І. Україна між Сходом і Заходом. Нариси з історії культури до початку XVIII століття / І. Шевченко. - Львів: Інститут Історії Церкви Львівської Богословської Академії, 2001.
25. Яковенко Наталя. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI - XVII ст. / Н. Яковенко. - К.: Критика, 2002. - 416 с.

Valeriy BABENKO

**THE FORMATION AND THE EARLY DEVELOPMENT OF UNIATISM
AS A GENERAL CONTEXT OF THE BECOMING OF KYIVAN
CHRISTIANITY (IX - XII CENTURY)**

Given the formulation of the new definition of Uniatism. The main stages of the historical development of Uniate movement. Identified and characterized the main forms of early Uniatism. In the context analyzed the process of formation of Christian culture of Kievan Rus and the phenomena of its manifestations in the spiritual and religious life of ancient Russian society.

Keywords: *Christianity, the Uniate, Byzantine, Rome, schism, Orthodoxy, Catholicism, scholasticism, Gothic, icons, Kievan Rus.*

УДК 94 (477.8):502.8

Олена ГАЙДУКЕВИЧ

*Івано-Франківський національний медичний університет***ОТЕЦЬ-МИТРАТ ТИТ ВОЙНАРОВСЬКИЙ ЯК СПОДВИЖНИК
НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ ГАЛИЧАН**

В статті охарактеризована постать отця-митрата УГКЦ Тита Войнаровського як одного із сподвижників національного відродження галичан у складних суспільно-політичних умовах національної конфронтації в Галичині у 1920 - 1930-х роках. Досліджено різні аспекти діяльності Т. Войнаровського, направлені на підвищення рівня духовного, економічного та національно-культурного відродження українців Галичини. Доведено, що як патріот, він любив свою землю, охороняв її, професійно й мудро господарював на ній, бо розумів, що шлях до зростання національної, релігійної та моральної свідомості народу лежить саме через неухильне підвищення його матеріального та економічного становища, в основі якого закладено любов до рідної землі як Матері-годувальниці. Тому питання охорони природи рідного краю були завжди в полі зору Генерального Адміністратора Столових дібр Митрополії Тита Войнаровського.

На початку ХХ століття в складних суспільно-політичних умовах національної конфронтації Українська Греко-Католицька Церква (УГКЦ) виступала як єдина найбільша, найвпливовіша і консолідуєча українська організація, що була виразником національного духу в Галичині. Як суто українська організація, Церква інтенсивно підтримувала національні прагнення свого народу, несла в народні маси національну ідею та ідею любові до рідної землі. В цей важкий для українців час вона розгорнула широку активну духовну, виховну, душпастирську, наукову, меценатську, культурну, освітню, господарську та інші види діяльності, завданням яких було виховання українців Галичини в релігійному та національному дусі [2 - 5, 8-13].

Одним із аспектів широкогранної діяльності УГКЦ, орієнтованої на національне відродження галичан, була, зокрема, і природоохоронна діяльність, спрямована на збереження, охорону й примноження природних багатств краю, формування екологічної і духовної культури нації, утвердження серед широкого загалу галичан патріотичних настроїв та любові до рідної землі [7]. Питання охорони природи рідного краю, довколишніх земель та лісів, природних угідь було першочерговим завданням у полі зору митрополита Андрея Шептицького, численних священнослужителів, наукових працівників і службовців Центральної адміністрації Столових дібр Митрополії УГКЦ. Особливе місце в історії діяльності Церкви як сподвижника національного відродження галичан, займає отець-митрат Тит Войнаровський [1].

Метою даної роботи було дослідити діяльність греко-католицького священника, адміністратора Столових дібр Митрополії, почесного доктора економіки Української господарчої академії в Подебрадах, відомого громадського і економічного діяча Галичини отця-митрата Тита Войнаровського.

Тит-Євген Войнаровський народився 16 лютого 1856 р. в селі Ляцьке Товмацького повіту на Станиславщині у сім'ї священника о. Петра та Францішки Войнаровських. Освіту здобув спочатку вдома під наглядом приватних учителів, а в 1866 р. вступив до Станиславівської гімназії. У 1874 р. поступив на теологічний факультет Львівського університету, який закінчив із відзнакою в 1878 р. 18 січня 1881 р. одержав сан священника [15].

iiГi^3
iiЛ m iII

Дбаючи про зростання духовності своїх парохіян, Тит Войнаровський впродовж багатьох років працював священником у селах Станиславівщини - Олеші, Колодіївці, Кулачківцях, П'ядиках, Топорівцях, Балинцях і ін., невтомно підвищуючи рівень духовного, економічного та національно-культурного відродження українців Галичини [16, 17].

Крім виконання своїх прямих обов'язків як душпастиря, о. Т. Войнаровський проводив серед населення і широку громадську діяльність. Як указують П. Арсенич та О. Липай [1], Тит Войнаровський вважав своїм покликанням і моральним обов'язком працю у віддалених бідних селах, що потребували його допомоги. Так, у с. Кулачівці він збудував нову церкву, у Балинцях - добився відкриття сільської народної 4-класної школи, яка була першою українською школою в Галичині, у П'ядиках - допоміг незаможним селянам придбати невеликі ділянки землі шляхом парцеляції і т.д. [1]. Енергійно підтримуючи й проводячи процес парцеляції земель зубожілої шляхти на користь бідних селян, проявив себе як добрий господар і талановитий економіст.

В кінці ХІХ - на початку ХХ століть справа парцеляції панських ґрунтів набирала в Галичині все більшого розмаху, і щоб не звертатися до державних банків за позичками, а мати власні кошти для закупівлі земель, Тит Войнаровський заснував «Український парцеляційний інститут» при громадському «Крайовому союзі кредитовім». Він вигідно скуповує для селян земельні угіддя у Скнилові (біля Львова), у селах Кривоброди, Семаківці, Сопів та Коршів Коломийського повіту, в Олеші, Гориглядах і Милованні Товмацького та Побережжі Станиславівського повітів. Фінансування цих операцій було забезпечене митрополитом Андреем Шептицьким [16].

Тит Войнаровський придбав для УГКЦ у с. Миловання земельну ділянку площею 50 моргів з великим городом і садом, яка стала основою рільничої школи для місцевих сільських дітей незаможних галичан [14]. У 1909 р., з нагоди святкування 40-річчя «Просвіти», митрополит Андрей подарував цю земельну ділянку (вже 68 моргів) товариству, яке і заснувало рільничу школу для української молоді. У 1920 р. тут було докуплено ще 130 моргів землі для потреб школи. Фаховими дисциплінами рільничої школи були лісівництво і ведення господарства, рільництво і городництво, тваринництво, основи господарського права і адміністрації, господарська рахунковість, основи гігієни [14].

Як талановитого економіста, митрополит А. Шептицький запросив у 1905 р. о. Тита Войнаровського провести інспекцію маєтності «Перегінсько», яка не давала на той час прибутків, а була цілком збитковою [19]. Провівши інспекцію господарства, Т. Войнаровський із метою розширення та інтенсифікації лісокористування у високогір'ї Горган запропонував провести в осмолодських високогірних лісах кілька гілок вузькоколійної дороги, що вже на той час подекуди будувалася в Карпатах, і незабаром (1909 - 1911 рр.)

така вузькоколіяка була побудована німецько-австрійською фірмою І.Ф. Глезінгера [6]. Окремі фрагменти цієї вузькоколіяної дороги подекуди збереглися до наших днів.

Тит Войнаровський повсякчас брав активну участь у громадському житті краю. Значну увагу приділяв українським товариствам «Сільський господар» та «Збут худоби», допомагаючи їм як фінансово, так і документально. Він був членом чи не усіх українських товариств, громадських організацій та суспільних інституцій тогочасної Галичини. З 1929 по 1936 рр. він - голова «Сільського господаря», а з 1934 по 1936 рр. - заступник голови Львівської хліборобської палати [17]. Згодом його було обрано почесним доктором економіки в Українській господарчій академії (Подебради, Чехія).

Активного громадського діяча, священника Тита Войнаровського у 1907 р. було обрано до австрійського парламенту від Коломийської округи, де він пропрацював як депутат до 1910 р. Згадуючи цей період, Тит Войнаровський писав: «Я напрацювався тяжко в парламентах, але без бажаного успіху, бо там рішала не річ, але кількість голосів... За моїм переконанням, моє послування у Відні було змарнованим часом» [6].

У 1913 р. Тит Войнаровський зайняв посаду Генерального адміністратора Центральної адміністрації Столових дібр Митрополії, яку обіймав до 1938 р. (року смерті) [20, арк. 83]. Перебуваючи довгі роки на посаді Генерального адміністратора Столових дібр Митрополії, керуючи всіма господарськими справами Митрополії, Тит Войнаровський мудро та раціонально вів господарство в усіх її структурних підрозділах. Саме в цей період отець-митрат проявив себе як активний природоохоронний діяч, як патріот, що любив свою землю, охороняв її, професійно й мудро господарював на ній, оскільки розумів, що шлях до зростання національної, релігійної та моральної свідомості народу лежить саме через неухильне підвищення його матеріального та економічного становища, в основі якого закладено любов до рідної землі, як Матері-годувальниці. Саме охорона природи, як важливий аспект діяльності Т. Войнаровського, був направлений на посилення процесів національного відродження в краї, мав неабияке значення для утвердження національної гідності галичан, адже наближав їх до природи, сів зерна любові до рідного довкілля.

Питання охорони природи рідного краю завжди були в полі зору Генерального Адміністратора Столових дібр Митрополії. Саме за його схваленням проводилися на землях Столових дібр важливі природоохоронні заходи, такі як, заповідання цінних природних об'єктів та територій, охорона вікових дерев, природних лікувальних вод, заснування музею Горганської Верховини, мережі туристичних маршрутів в Карпатах тощо.

Помер Тит Войнаровський у віці 82-х років, у 1938 році. Похований у Львові на Личаківському кладовищі.

1938 р., м. Львів. Похорон довголітнього Головного адміністратора Столових дібр Митрополії отця-митрата Тита Войнаровського. (Фото Ярослава Коваля).

Отже, різнобічна діяльність Генерального адміністратора Центральної адміністрації Столових дібр Митрополії отця-митрата Тита Войнаровського - це була наполеглива праця, направлена на посилення процесів національного відродження в краї і мала неабияке значення для утвердження національної гідності галичан. Як патріот, він любив свою землю, охороняв її, професійно й мудро господарював на ній, бо розумів, що шлях до зростання національної, релігійної та моральної свідомості галицького люду лежить через неухильне розширення його духовного світогляду, підвищення матеріального добробуту, в основі яких закладено в першу чергу любов до рідної землі як Матері-годувальниці.

Список використаних джерел

1. Арсенич П. Невтомний діяч і просвітител з роду ще тих Войнаровських / П. Арсенич, О. Липай // Новий час. - 1997. - 21 червня.
2. Бандрівський М. С. Пам'яткоохоронна діяльність Церкви в контексті національно-культурного руху в Галичині (кінець XIX - XX ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: 07.00.01 - історія України / М. С. Бандрівський. - Львів, 2001. - 18 с.
3. Білас Я. І. Митрополит Андрей Шептицький і проблеми національно-визвольного руху українців: Автореф. дис. на здобуття наук.

ступеня канд. іст. наук: 09.00.12 - українознавство / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка / Я. І. Білас. - Львів, 2003. - 23 с.

4. Васьків А. Ю. Греко-католицька церква в духовному житті українців Східної Галичини (1919 - 1939 рр.): Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: 07.00.01 - історія України / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка / А. Ю. Васьків. - К., 1997. - 25 с.

5. Вітвіцький О.І. Діяльність духовенства УГКЦ як чинник формування національної ідеї у Східній Галичині: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: 09.00.12 - українознавство / Терноп. акад. народ. госп-ва / О. І. Вітвіцький. - К., 2004. - 18 с.

6. Войнаровський Тит. Історичні постаті Галичини. Спогади з мого життя. - Нью-Йорк, 1961. - 231 с. (Зі змісту: Адміністрація дібр Галицької Митрополії. - С. 61-62; Зарваниця. - С. 62-63; Посіч. - С. 64-65).

7. Гайдукевич О. О. Природоохоронна діяльність ГКЦ в Галичині в 20-30-х рр. ХХ ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: 07.00.01 - історія України / Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника / О. О. Гайдукевич. - Івано-Франківськ, 2007. - 20 с.

8. Гайова О. Християнські засади суспільної діяльності митрополита Андрея Шептицького / О. Гайова // Київська Церква. - 1999. - № 4. - С. 47-52.

9. Гнатишин А. Греко-католицька церква в житті українського народу. З релігійного й історико-національного становища / А. Гнатишин, В. Мурович. - Мюнхен, 1962. - 60 с.

10. Гнот С. І. Добročинна діяльність греко-католицької церкви у 1921-1939 роках: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: 07.00.01 - історія України / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка / С. І. Гнот. - Львів, 2003. - 23 с.

11. Єгрешій О. І. Суспільно-політична та культурно-просвітницька діяльність єпископа Григорія Хомишина (1904 - 1945 рр.): Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: 07.00.01 - історія України / Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника / О. І. Єгрешій. - Івано-Франківськ, 2003. - 20 с.

12. Марчук В. В. Українська греко-католицька церква в суспільному житті України ХХ ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. іст. наук: 07.00.01 - історія України / В. В. Марчук. - Чернівці, 2004. - 34 с.

13. Перевезій В. О. Просвітницька діяльність Української греко-католицької церкви в 20-30-х роках ХХ століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: 07.00.01 - історія України / В. О. Перевезій. - К., 1998. - 18 с.

14. Росте нова хліборобська генерація. Як працює сільськогосподарська школа в Милованні? // Неділя. - 1938. - Ч. 31 (501). - 14 серпня. - С. 5, 11.

15. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДАЛ України). - Ф. 682, оп. 1, спр. 1, 35 арк.

16. ЦДАЛ України, ф. 682, оп. 1, спр. 30, 79 арк.

17. Там само, спр. 34, 16 арк.
18. Там само, ф. 409, оп. 1, спр. 1392, 200 арк.
19. Там само, спр. 1432, 31 арк.
20. Там само, спр. 1443, арк. 83.

Olena GAYDUKEVYCH
FATHER-MITRAT TIT VOYNAROVSKIY AS ASSOCIATE of
NATIONAL REVIVAL of GALYCHINA

In the article the described figure of father-mitrata UGKC Tita Voynarovskogo, as one of associates of national revival of Galychina in the difficult social and political terms of national confrontation in Galychina in 1920-1930th. Investigational different aspects of activity of T. Voynarovskogo, directed on the increase of level of spiritual, economic and nacional'no-kul'turnogo revival of Ukrainians of Galychina. It is well-proven that as a patriot, he loved the earth, guarded it, professionally and difficultly was in charge on it, because minds, that a way to growth of national, religious and moral consciousness of people lies exactly through a steady increase him financial and economic position in basis of which love is stopped up to native land, as wet mothers-nurses.. Therefore questions of conservancy native edge were always in sight General Administrator of Table dibr Metropole Tita Voynarovskogo.

УДК [27:061.22 Просвіта] «1868/1876»

Володимир ПАШУК

*Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України***ІСТОРІЯ ЦЕРКВИ У ПЕРШИХ ВИДАННЯХ ТОВАРИСТВА
«ПРОСВІТА» (1868 - 1876)**

Окреслено види просвітянських видань, їх тематику та форми подачі відомостей, що стосувалися історії християнської Церкви і світової, і національної. З'ясовано, що в таких друках церковну історію пов'язано із світською, особливо у тих публікаціях, що стосувалася княжого періоду Русі.

Ключові слова: Товариство «Просвіта», видавнича діяльність Товариства «Просвіта», історія Церкви у виданнях на церковно-релігійну тематику Товариства «Просвіта».

Незважаючи на світський характер, «Просвіта» з перших років існування значну увагу звертала на видання релігійно-церковної тематики, що було зумовлено об'єктивним оцінюванням реалій та намірам враховувати інтереси народу, на користь якого Товариство спрямовувало свою діяльність. Частина публікацій прямо чи опосередковано стосувалася історії християнської Церкви. Дана тема не знайшла висвітлення в наукових дослідженнях. Відповідно метою даної розвідки є з'ясування змісту та форми подачі відомостей з історії Церкви у перших виданнях «Просвіти». Для цього необхідно: окреслити відповідні ідеологічні основи діяльності Товариства, охарактеризувати сутність і особливості видань, в яких присутня вказана тематика та спосіб її подачі.

Ідеологічні основи, в яких звернено особливу увагу на доцільність публікацій на церковно-релігійну тематику, викладено у перших двох доповідях на Установчих зборах, що відбулися у Львові 8 грудня 1868 р.

Тодішні доповідачі Н. Вахнянин та А. Січинський наголосили, оскільки народ цікавився такими виданнями, тому необхідно друкувати спочатку твори, які стосуватися б біблійних тем, життєписів святих, описів чудес Пресвятої Богородиці, які, на переконання промовців, необхідно було пов'язати із національною історією [1, с. 525-526].

Загалом аргументованість цих тверджень зрозуміла - новозасноване Товариство прагнуло стати цікавим і потрібним людям, заробити авторитет у співвітчизників. А для того необхідно було друкувати перш за все те, що народ цікавить, чим привабити потенційних читачів і майбутніх членів-просвітян.

Перш ніж зосередитися на нашій темі, звернемо увагу на невеличку публікацію у третьому випуску «Зорі» за 1870 р. під назвою «Церков» [2]. У ній задекларовано концептуальне ставлення тоді ще молодого Товариства до християнської Церкви. Автор з перших рядків зауважив, що церква - це те,

що впадає у вічі при в'їзді у село, це місце для всіх живих й де колись були і їхні предки, це місце для всіх - і для своїх, і для чужих, де моляться і за себе, і за ворогів. Не оминув автор нагоди звернутися до сучасників із закликом не лінуватися вчащати до храмів, бо «на наших церквах спочила благодать Божа», та наголошував, що вона рятувала наших предків від ворогів, упадку і загибелі. На завершення вказано: «нехай же всякий русин за ворога має того, що поцуравсь своєї церкви і поза церквою шукає іншого Бога. Такий негідник не варт того, щоб руська земля його кости носила і далі прокормлювала». Зрозуміло, що основна ідея цієї невеличкої статті полягає у твердженні, за яким Церква мала надзвичайно важливе значення для руського народу, вона окреслена як духовна опора і твердиня русинів, вона - порятунком від упадку, загибелі й від ворогів, а пошанування Церкви є необхідною справою для тодішніх галичан. Бо саме з церквою пов'язане людське життя і сучасників, і предків. Це місце, де бувають різні покоління. Саме Церква, на яку спадає благодать Божа, берегла русинів від негараздів. Зрозуміло, що їй як своїй родовій інституції треба зберігати вірність, не відступатися від неї.

Насамперед наголосимо, що окремої наукової публікації, присвяченої вказаній тематиці не вийшло. Основні відомості з історії християнської Церкви вміщені у творах, які, перш за все, стосувалися опису життя святих. Тому спочатку подамо їх короткий опис, зокрема звернемо увагу на зміст і форму викладу матеріалу в різних виданнях.

В цьому часі «Просвіта» багато уваги надавала друкам на церковно-релігійну тематику, серед яких переважали життя християнських святих і загальновідомих, і руських за походженням.

Однією із перших публікацій, що містили свідчення з церковної історії, була стаття під назвою «Житє святого великомученика Панталिमона», вміщена у другому випуску «Зорі» за 1870 р. [3]. У ній вказано історичний період - 300 років після народження Спасителя, коли жив цей святий, та дано характеристику того часу, в якому панували «поганці», від яких «нечувані муки терпіли православні люде за свою тверду віру в Христа». Саме у такий час і народився «православний. Панталимон, Лікар Божій» у місті «Никомедії», яке тоді належало Туреччині. Далі коротка біографія, виділено роки навчання, акцентовано увагу на розповідях про чуда, які здійснював цей святий за допомогою молитви, зокрема наведено приклад порятунку дитини, яку вкусила змія. Саме тоді цей лікар увірував у Господа Ісуса Христа і прийняв хрещення. Наголошено, що святий відзначався милосердністю, роздавав милостиню бідним, підтримував нужденних. Після того розповідь про подальшу долю мученика, успіх і визнання якого викликали заздрість в інших лікарів, які щоб згубити конкурента, донесли на нього цареві Максимові, ненависникові християн, що той навертає людей у християнство. На аудієнції у монарха лікар відкинув пропозицію відректися своєї віри і запропонував цареві змагання між ним та представниками поганської віри, щоб встановити - кому з них вдастьсявилікувати дуже хвору людину.

Поганські «попи» не змогли зцілити хворого, а Пантелеймон, звернувшись до християнського Бога,вилікував важко хворого. Однак, незважаючи на це, цар прирік непохитного лікаря на «тяжкі муки». У завершальній частині наголошено, що після страти Церква іменувала лікаря Великомучеником, що пам'ять святого Пантелеймона святкує християнський світ 27 липня, і що до нього за допомогою звертаються хворі, перш за все на очі, яким цей святий допомагає.

У четвертому виданні «Зорі» знаходимо розповідь О. Рафаловича про «Житє святого Отця Николая Чудотворця» [4]. У першому абзаці наголошено, що на Русі св. Миколай дуже шанований, що до нього моляться всі русини і малі, і дорослі. Далі біографія, у якій вказано, що святий народився триста років після Ісуса Христа у Лівійським краю, що належав у тому часі Туреччині, у заможній християнській родині. Після успішного закінчення школи став священиком. Відзначено його побожність та милосердя. А прославився цей ієрей ще й тим, що допомагав бідним і нужденним, тратячи на це власний масток. Не раз, як зазначив автор, бачили люди як св. Миколай «підходив до тих домів, де бідні мешкали і . . . підкидав гроші на підратунок».

Далі розповідь про подорож до святих місць та про чуда, які він творив в часі паломництва, і про наказ Всевишнього йти до людей, щоб «прославляти ім'я Боже» між ними. Святий за волею Господа став владикою м. Міри у Лікійським краю, де поводився гідно, допомагав людям так, що громада християн примножувалася. Одночасно вказано, що це був час переслідування християн і під ці гоніння потрапив і св. Миколай. Однак «розгніваний Бог дав християнам нового царя, котрий був добрим християнином», нищив поганські храми і підтримував послідовників Ісуса Христа. Випущений із в'язниці св. Миколай знову зайняв свою церковну посаду.

Далі автор розповів про те, як св. Миколай порятував м. Мір від голоду, двох міщан - від страти та цісарських воєвод, обмовлених царгородським старостою. Після чого слава про св. Миколая рознеслася по всіх околицях і до нього зверталися люди з багатьох країв. На завершення наголошено, що Церква за ті та інші чуда, які здійснював св. Миколай, зачислила його до сонму святих.

Наступне видання «Просвіти» під назвою «Св. Кирил і Методій», авторства І. Шараневича [5] знайомило читачів із цими слов'янськими просвітителями. Тут, як й у попередніх аналогічних публікаціях, розпочато із біографічної розповіді про ранній період життя братів, які, будучи синами солунського патриція Льва, прославилися освіченістю і побожністю. Далі - історичні відомості про процеси, що сприяли творенню Римо-Католицької та Православної Церков, про місійну подорож Кирила до «хозар-мусульман... і хозар-іюдеїв» і про вивезення ним звідти праху «св. Климента, першого єпископа римського», який помер у Тавридським Херсонесі бл. 102 року. Про старшого брата Методія, який був монахом на Олімпійській горі й

«малював», сказано, що він діставшись бл. 860 р. до двору болгарського короля Бориса, навернув його у християнство. Після того наголошено, що «для слов'ян важнішою була та заслуга, що Кирил святе письмо і церковні книги почав перекладати на слов'янський язык».

Далі - розповідь про проповідування братами християнства у Моравському князівстві, куди прибули на запрошення князя Ростислава, щоб протистояти германським впливам, і де завершено ними переклад Святого Письма і церковних книг, про сприяння в поширенні християнства серед слов'ян Паннонії за князя Коцела, про конфлікт із німецькими церковниками і відвідання Риму, де Кирило, захворівши, прийняв монаший чин на 50-й день після вступлення у монастир, 14 лютого 869 р., на 42 році життя помер і був похований у Римі у храмі св. Климента. Завершальна частина розповідала про подальшу долю Методія, його священницьку діяльність, про переслідування з боку німців і суд над ним, і півторарічне ув'язнення, аж поки папа Іван VIII не вступився за нього.

Загалом розповідь про святих Кирила і Методія була важливим для розуміння процесів поширення християнства у слов'янських землях, про виникнення церковнослов'янського письма, про поділ Церков і про заслуги солунських братів в утвердженні християнської релігії й Церкви у стародавній Русі та взагалі у розвитку освіти і науки.

У 1873 р. тема, винесена у заголовок нашої розвідки, представлена двома матеріалами, підготовленими Ю. Федьковичем. Першим з них було «Житє Святого великомученика і мироточиця Димитрія» [6]. Автор насамперед вказав, що св. Димитрій походив із м. Солунь, тепер Салоніки у Туреччині. Далі - розповідь про Римську імперію за Діоклетіана, коли переслідували християн, до яких належав і Димитрій, про його блискучу кар'єру - став воєводою, про конфлікт з імператором Максиміліаном і ув'язнення. Після того розповідь про діяння та мученицьку смерть 26 жовтня 296 р. і про чуда, які відбувалися за допомогою цього святого вже після кончини: зцілення віруючих за посередництвом святого Дмитрія, про побудову в його честь церкви та віднайдення мощів святого, які мироточили, і про інші чуда, які відбувалися при звертанні до імені святого.

На завершення автор, наголосивши на руйнуванні Риму, що був великою державою, закликав співвітчизників молитися до святого Димитрія: «О, благаймо его всі, а найпаче ми Русини, щоби умолив нам у Господа Бога того дерзновення, котрого і нам потрібно, як прийдеться стати і нам колись за правду нашу на землі!».

Цього ж року «Просвіта» видала брошуру Ю. Федьковича п. н. «Житіє святого великомученика Юрія (Георгія) з додатком трех пісней в его честь і славу» [7]. Після вступної частини, яка охоплювала приблизно третину тексту, в якій охарактеризовано політичну ситуацію у Римській імперії, що сприяло розумінню складних обставин існування тодішніх християн і вагу їхнього подвигу, наведено розповідь про святого Юрія - вояка, який прийняв муки за Христа, і який, як відзначено, був багатий, мав повагу від царя.

Святий Юрій був родом із Каппадокії, що в Малій Азії, яку разом із грецьким світом, захопив Рим. Батька християнина замучили і мати переселилася до Палестини, де мала великі маєтності. Її син був взятий до римського війська, де дуже швидко став полковником, а «цесар так його уподобав, що поклав його на воєводу, то є на військового проводиря, і також на суддю, і на губернатора цілої одної великої країни, і то вже у двадцятім року його віку».

А імператором тоді був Діоклетіан, який через намову жерців наказав своїм воєводам «усіх християн у його державі вигубити». Проти цього виступив лише один воєвода - Юрій, зазначивши, що світський правитель не може втручатися у справи віри і визнав себе християнином. Це розгнівило імператора, який почав переслідувати свого воєводу, наказав його ув'язнити, переконував відректися своєї віри, піддавав тортурам. Далі автор розповідав про Боже провидіння, яке засвідчило святість Юрія, і про чуда, які він творив.

На завершення автор пояснив читачам, що зображають великомученика «яко римського рицаря на білім коні, котрому під копитами страшна змія, котру Святий з коня копієм заколює. Змія значить то люте ідољство, котре Святий страстями своїми поборов».

Нашої теми стосувалася стаття І. Терлецького п. н. «Катакомби римські» [8]. У ній спочатку пояснено, що таке катакомби, як вони виникли, їх розташування під «вічним містом» і як їх використовували перші християни, і що у них зберігалось багато святих мощів. Зокрема, «похоронені були тіла: 14 пап, потерпівши смерть мученическу, і около 170 000 мучеників». Ця публікація наративного характеру розкривала ранню історію християнської Церкви й сприяла формуванню у читачів уявлень про перших християн у Римі, складні умови їх існування та вказувала на місце можливого паломництва. Поряд з цим такі відомості давали й загальну історичну інформацію про стародавній Рим, який в житті християн мав важливе значення.

Частина матеріалів, опублікованих Товариством, присвячена руським святым. Першою з них була розповідь про Теодозія Печерського [9]. Спочатку поінформовано, що «він був із роду нашого, русин по батькові та матері, і говорив та молився до Бога такою ж мовою, що і ми до нині молимося», і що жив цей святий сімсот років тому «у славнім руським місті. Києві», там де знаходиться «лавра Печерська», «святе богоугодне місце», в якому перед сімсот роками тому у печерах жили «святі люди нашого краю», і серед них був святий Теодозій, що означає «Богдан», або «Богом даний», родом із Василькова коло Києва.

Далі подано коротку біографію святого, який з дитинства любив церковні книги, мріяв відвідати святі місця, а згодом вирішив піти до Києво-Печерського монастиря, що і зробив без відома матері, яка з часом за порадою сина і сама постриглася у монахині у жіночому монастирі святого Миколая.

З часом «слава святого Теодозія розійшлася ... по всій руській землі». Його слухали всі, навіть князь київський Ізяслав запрошував до себе. Далі автор писав про боротьбу монаха Теодозія, який ревно молився, постив, носив простий одяг, і який для бідних, хворих, нужденних, недалеко від монастиря побудував дім і церкву і призначив для них десятку частину від всіх доходів монастиря. Дбав і про ув'язнених, яким щосуботи посилав «повний віз хлібів із монастиря». Святий направив на чесний шлях злодіїв, не цурався простої роботи, допомагав простим людям і монастирським слугам. За добрі справи Церква прийняла Теодозія до сонму святих і величає його два рази в рік - 3 травня і 14 серпня.

У альманасі п. н. «Руска читанка для нижших клас середніх шкіл. Частина І» [10] вміщено статті під назвами: «Св. Ольга, княгиня Руси», «Хрещення Володимира В. і Київлян», «Св. Антоній Печерський» та «Жите Іоанна Снігурського», тобто 4 матеріали.

У першій з них йшлося про історію руської княгині Ольги [11]. Правда, лише у перших рядках наголошено, що «пам'ять св. Ольги дорога нам для того, що Ольга була первою рускою княгинею, котра приняла Християнську віру». Далі, після біографічної розповіді, автор згадав перших князів-християн Аскольда та Діра, про церкву св. Іллі, яка ще у дохристиянські часи була у Києві. Після того - подорож княгині до Царгороду, хрещення і будівництво княгинею-християнкою у Києві церкви св. Миколая.

Логічним продовженням була наступна стаття про «Хрещення Володимира Великого і Київлян» [12]. У цій невеликій публікації, після короткого політичного вступу, в якому вказано, що Володимир розпочав князювання у 980 р. і що 981 р. завоював «Червенські Гради», основна увага зосереджена на Хрещенні Руси: вибір релігії і подорож 10 «мужів учених» до Візантії, прийняття рішення про нову релігію і похід 988 «на Грецію», здобуття Херсонесу, який завершився хрещенням і одруженням князя і про хрещення Володимиром всього народу і спорудження ним церкви в Києві.

Наступна стаття присвячена святому Антонію Печерському [13], який народився у «містечку Любечі на Україні» і при хрещенні отримав ім'я Антипи. Будучи побожним з дитинства, прагнучи стати ченцем, він відвідав Афон, де в одному з монастирів постригся в ченці, отримавши ім'я Антоній. З часом настоятель монастиря наказав монаху повернутися на Русь.

Після повернення до Києва цей чернець на дніпрових кручах знайшов печеру, вириту для молитви Іларіоном, який був священиком у с. Берестові, і оселився у ній. Слава про ченця поширилася по краї і стали до нього сходитися люди, у т. ч. й бояри, просячи, щоб він взяв їх у монахи. Через три роки, у 1054 р. було вже з ним 12 братів-ченців, які копали собі печери-келії. Так виник Києво-Печерський монастир. Антоній поставив ігуменом Варлаама, який побудував церкву Пресвятої Богородиці. Коли кількість монахів збільшилася, то на прохання Антонія князь Ізяслав подарував монастиреві «цілу гору». Це поклато початок великому монастиреві. Сказано, що «молитви его ізціляли недужих» і що до нього звертався і князь.

Помер святий Антоній у 1073 року на 90 році життя. Церква вшановує його 10 липня («Юлія»).

Наступна публікація цього альманаху розповідала про «Жите Іоанна Снігурського» [14]. На початку подано коротку біографію владики, який народився 18 травня 1784 р. на Самбірщині у родині священника. Звернено увагу на освіту - німецька школа та гімназія у Самборі, філософський факультет Львівського університету, після закінчення якого у 1803 р. подався на «Богослвія» спочатку у Львові, а потім - 3 роки у Віденському Конвікті.

Далі - праця. У 1880 р. після висвячення став «духовним сотрудником» у Відні при церкві святої Варвари, де з часом здобув ступінь «доктора богослов'я». З 1817 р. у Перемишлі почесний крилошанин, а з 1818 р. - цісар Франц I іменував його «Владикою Перемиским, Самбірским і Сяноцким». Значну увагу присвячено характеристиці його як особистості - був веселої вдачі, доступним для людей, любив пісні, відзначався скромністю, доброзичливістю, добре ставився до підданих, був милосердним для вбогих і нужденних, заснував «комісію» для підтримки вдів та сиріт по священниках, заснував стипендію для 15 бідних учнів та інститут (Дяко-вчительський) і придбав для його утримання село Новосільці коло Перемишля.

Також вказано, що владика відзначався побожністю, допомагав церквам, дбав за поліпшення долі священників, любив науку і мистецтво, зібрав велику бібліотеку, підтримував вчених, для просвіти народу купив друкарню. При цьому відзначено: «як сам був русином душею і серцем, так і о руску народність як найбільше дбав», підтримував руських письменників, він і його «служба» розмовляли «по руски», був милосердний, добре поводився зі слугами. Упокоївся владика після недовгої хвороби 24 вересня 1847 р.

Наступною публікацією, яка стосувалася історії Церкви, була невеличка замітка М. Устияновича п. н. «Нестор» [15]. На початку вказано, що вісімсот років тому жив у Києві розумний і побожний монах Нестор, який постригся у ченці у Києво-Печерському монастирі ще змолоду. Цей монах любив прислухатися до розповіді людей, зокрема і прочан, «про все то, що перше на Русі діялось». Згодом вирішив все, що почув записати. Тим було покладено початок «руській літописі», що з часом цей літопис неодноразово переписували і деякі монахи додавали до нього щось своє. Тому іноді у ці доповнення «вкрадалися» і помилки. Все ж, як підсумовано, завдяки цьому літопису ми сьогодні знаємо, що діялося в давніх часах на Русі.

У завершальній частині сказано, що Нестор, який жив довго, писав також і «Життя Святих», а його мощі зберігаються «в одній Києво печерській печері». При цьому зауважено, що Нестор був настільки скромним, що навіть на довголітній праці, тобто літопису «свого імени не лишив». Він писав для нащадків, щоб зберегти «пам'ять нашої бувальщини».

Останнє видання, що стосується нашої теми і побачило світ у 1876 р., було «Оповіданє про жите Святих Мучеників Борися і Гліба» авторства О. Огоновського [16]. Воно складається із трьох розділів. Перші два з них

використано автором як формування інформаційного приводу, за яким інтерес до цих двох святих виник в одній сільській громаді і місцевий священик на прохання селян виклав історію цих святих.

Після розповіді про батька Бориса і Гліба, князя Володимира, який 988 р. охрестив Русь, запровадив школи для дітей, наведено розповідь про молодий вік братів Бориса і Гліба, які проявляли любов до науки змалечку. Із настанням повноліття наділив князь своїх дітей уділами - Гліб став князем Ростовським, а Борис - Муромським. Далі про драматичні події, пов'язані із кончиною князя і приходом на престол Святополка, який був рідним братом Володимира, який боячись Бориса, зібрав бояр і наказав їм убити молодого князя, що ті здійснили «24 липня в 1015 році в дев'ять днів по смерті Володимира Великого». Далі про вбивство Святополком 5 вересня і Гліба, тіло якого князь Ярослав наказав відшукати і перенести до Смоленська. Згодом цей князь повстав проти Святополка і у битві біля р. Альти його переміг і став великим князем. Після того інформовано, що тіло Гліба князь переніс із Смоленська у Вишгород біля Києва «і положив його рядом з Борисом в церкві св. Василя». Згодом, під час будівництва нової церкви на місці згорілої було виявлено нетлінні останки князів. Відтак почав святкувати Ярослав «пам'ять Бориса і Гліба 24 липня, в день убійства Бориса.».

Згодом «Ізяслав, син Ярослава, збудував у Вишгороді окрему церкву в честь святих мучеників Бориса і Гліба і до неї були їх тіла перенесені 2 мая 1072 році. Тим часом являлися чуда над гробницями тих князів і вскріпляли віру руского народу в їх святість». У пізнішому часі в честь святих Володимир Мономах у Вишгороді побудував кам'яну церкву, яку через 100 років зруйнували монголо-татари, які пошкодили і гробницю Бориса і Гліба, «і ніхто вже не міг ніколи дізнатися, де поділись тіла обох сих мучеників». Після того автор розповів, що через кількасот літ збудовано на тім місці дерев'яну церкву, яка стояла до того часу. На завершення наголошено, що «Народ рускій на Україні заявляє і тепер велику честь сим мученикам»; «Народ вірує. що вони і нині суть небесними заступниками рускої землі, і що подають поміч всяким хорим і нещасливим». Свято цих мучеників «вважають на Україні великим святом.» і в цей день, 2 травня, припиняють всі роботи.

Загалом «Просвіта» з часу заснування до 1876 р. видала 12 публікацій які стосувалися нашої тематики, які були вміщені у 10 альманахах та 2 окремих виданнях. Закономірно виникає запитання - а які процеси формування цієї вселенської духовної організації викладені у вказаних публікаціях і з якими подіями минулого могли ознайомитися їх читачі?

Насамперед відзначимо, що найбільше історичних відомостей стосувалося опису життя святих, які були важливими чинниками формування християнської Церкви. Автори, подаючи відповідні описи, знайомили читачів із біографіями святих, їх походженням, соціальним статусом, залученням до

християнства, чудодійними та цілительськими здібностями, подвижництвом і дотриманням вірності Христовій вірі, за що терпіли страшні муки.

Поряд з цим необхідно враховувати, що в оповідях вміщено також і події з політичної історії, які для Церкви мали вагомим екзистенційним значенням, оскільки частина святих жили й діяли на переломі III і IV століть. Це був складний і суперечливий час, в якому, поряд з гонінням й переслідуванням, християнська Церква почала набувати державного статусу (наприклад, у Візантії у 325 р.), що було важливою основою розуміння історичної сутності окресленого часу і подвигу святих, і епохи, яка заклала основу для її поширення у світі й перетворення у вселенського духовну організацію. Про це влучно висловився Ю. Федькович у матеріалі, присвяченому св. Юрію (Георгію). Пишучи про поширення Церкви у світі, він наголосив: те що «Христова віра таки гору взяла: се вже боже чудо!». «Бо хто ж чув, щоби 12 бідних темних рибарів могли без божої волі цілий сей великий світ за собою повести» і то до такої віри, яка заперечувала багатства та розкіш [7]. Загалом можна відзначити, що поєднання політичної і церковної історії сприяло формуванню уявлень і про святих, і про епоху, в якій вони жили, а в цілому про творення вселенської Церкви.

Важливою у цьому була розповідь, присвячена просвітителям Кирилу і Мефодію, в якій подано відомості про поширення християнської Церкви на центральних і східних слов'ян, а також появу слов'янської азбуки. Крім того, цей матеріал сприяв розумінню характеру неоднозначних тогочасних взаємин східного християнства із Римом, в яких Апостольська Столиця толерантно поставилася до запровадження слов'янського письма у церковних книгах.

Частина матеріалів розкривала, щоправда фрагментарно, історію поширення християнства на Русі та формування національної Церкви русинів. Розповідаючи про св. княгиню Ольгу, читачі розуміли, що в нашому краї Христова Церква поширювалася ще задовго до хрещення Русі, про яке йшлося у статті, присвяченій св. князю Володиміру. Кілька публікацій стосувалися історії Києво-Печерської лаври. У статті про св. Антонія Печерського ознайомлено галичан із першими кроками щодо заснування цієї святої обителі, а в інших публікаціях читачі мали змогу простежити розвиток цього монастиря за часів св. Теодозія Печерського та про причетність монаха лаври Нестора до початків руського літописання. Формуванню руського пантеону сприяла публікація про святих Бориса і Гліба.

Окремої уваги заслуговує стаття «Житє Іоанна Снігурського», в якій, розповідаючи про визначного греко-католицького владику, по суті представлено процес формування національної Церкви в Галичині у першій половині XIX ст. Відповідно у тексті наголошено на прихильності владики до руської історії, культури, священників й русинів загалом, а самого єпископа потрактовано як чільного діяча української Церкви у краї.

Назагал відзначимо, що, крім відомостей про історію християнства, у цих матеріалах простежується базова позиція і авторів, і Товариства у справі

формування важливої суспільної цінності - релігійної толерантності. Якщо врахувати, що чільні діячі «Просвіти» були греко-католиками (частина з них наділена духовним саном й більшість за походженням представлена дітьми греко-католицьких священиків), то опубліковані тексти про святого Пантелеймона, де наголошено, що це православний святий, та про святих, за походженням русинів, свідчили і про віротерпимість, і про соборність на духовному рівні. Крім того, значна частина матеріалів присвячувалася описові життя люду за княжих часів та взаємини київських світських правителів із Церквою, які подано у дещо гіперболізовано позитивному ключі, що сприяло посиленню інтересу і до історії Церкви, і до історії рідного краю.

Список використаних джерел

1. Справозданє з перших загальних зборів товариства «Просвіта» // Правда. - 1868. - № 43. - С. 513-516; № 44. - С. 525-526.
2. Рафалович О. Церков // Зоря: Читаночка для сільських людей. Книжка третя. - Львів, 1870. - С. 3-5.
3. Березовскій І. Житє святого великомученика Панталімона // Зоря: Читаночка для сільських людей. Книга друга. - Львів, 1870. - С. 3-17.
4. Рафалович О. Житє святого Отця Николая Чудотворця // Зоря: Читаночка для сільських людей. Книжка четверта. - Львів, 1870. - С. 3-15.
5. Шараневич І. Св. Кирил і Методій (Після Палацького) // Руска читанка для низших кляс середних шкіл. Часть II. - Львів, 1871. - С. 332-336.
6. Житє Святого великомученика і мироточиця Димитрія // Вечерниці. Читанка для сільських людей. - Львов, 1873. - С. 1-11.
7. Федьковича Ю. Житіє святого великомученика Юрія (Георгія) з додатком трех пісней в его честь і славу. - Львов, 1873. - 36 с.
8. Терлецький І. Катакомби римські // Руска читанка для низших кляс середних шкіл. Часть II. - Львів, 1871. - С. 307-310.
9. Рафалович О. Святий Теодозій Печерський // Зоря: Читаночка для сільських людей. Книжка третя. - Львів, 1870. - С. 5-13.
10. Руска читанка для низших кляс середних шкіл. Часть I. - Львів, 1871. - 463 с.
11. Св. Ольга, княгиня Руси // Руска читанка для низших кляс середних шкіл. Часть I. - Львів, 1871. - С. 181-185.
12. Добрянський А. Хрещення Володиміра Великого і Кієвлян // Руска читанка для низших кляс середних шкіл. Часть I. - Львів, 1871. - С. 185-188.
13. Святий Антоній Печерський (За А. Тороньским) // Руска читанка для низших кляс середних шкіл. Часть I. - Львів, 1871. - С. 188-190.
14. Лозинський А. Житє Іоанна Снігурського // Руска читанка для низших кляс середних шкіл. Часть I. - Львів, 1871. - С. 214-219.
15. Устияновича Н. Нестор // Руска читанка для низших кляс середних шкіл. Часть II. - Львів, 1871. - С. 336-337.

16. О[гоновський]. Ом. Оповіданє про жите Святих Мучеників Бориса і Гліба. - Львов, 1876. - 60 с.

Volodymyr PASHUK

**THE HISTORY OF THE CHURCH IN THE FIRST PUBLICATIONS
OF «PROSVITA» SOCIETY**

Types of educational publications, their themes and forms of elucidation of information concerning the church, world and national history have been outlined. It was figured out that church history in such printings have been connected with the world history, especially in those publications related with ruling period of Kievan Rus'.

Key words: *«Prosvita» Society, church history at publications on church and religious themes in «Prosvita» Society.*

УДК 94(477.83/.86):262.12

Іван ПАТЕР

*Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України***ГРОМАДЯНСЬКА ПОЗИЦІЯ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО ТА ЙОГО СУСПІЛЬНА ПОШАНА**

Однією з найвеличніших історичних постатей українства ХХ століття є Митрополит Андрей Шептицький. Його діяльність благотворно відбилася на всіх сторонах громадського і духовного життя українського народу по всіх закутках світу. У статі доведено, що митрополит як духовний провідник українців прагнув, передусім, національно освідомити свій народ, вивести його зі становища провінційності на широкий європейський шлях, піднести до рівня розвинутих народів світу. Розглянуто комплекс заходів, які спрямовувалися на вшанування його пам'яті.

Ключові слова: *Андрей Шептицький, УГКЦ, Галичина, радянська влада, національна ідентичність.*

Будучи великим всеукраїнцем, Митрополит А. Шептицький у виступі перед Центральною Радою у 1917 році, після звільнення з царської неволі, так накреслив план українського державотворення: «Якщо Україна хоче жити вільним життям, то мусить обов'язково відокремитись від Москви. Вона мусить стати незалежною державою, шукати собі союзників між іншими вільними народами і державами, які піддержали б її слушні вимоги та допомогли б в боротьбі проти московської агресії...

Згодом голова Директорії Української Народної Республіки Володимир Винниченко мав намір поставити А. Шептицького на чолі Української помісної Церкви з метою духовного об'єднання українського народу².

У міжвоєнний період Митрополит Шептицький особисто звертався до польського уряду проти проведення пацифікації на західноукраїнських землях, відкрито виступив в обороні прав православних українців Холмщини проти ревіндикації (конфіскації) їхніх храмів, які колись належали уніатам, чимало зробив для зміцнення монашества. У 1929 р. за допомогою ректора Львівської духовної семінарії о. Йосифа Сліпого Митрополит заснував Богословську академію як основу майбутнього Українського Католицького Університету. У 1931 р. за його ініціативою в рамках Католицької акції створено мережу католицьких організацій мирян, засновано низку періодичних видань. Коштом Митрополита як одного з найщедріших опікунів постала велика кількість добродійних і благодійних товариств.

¹ Митрополит Андрей Шептицький у документах радянських органів державної безпеки (1939-1944 рр.). - Київ, 2005. - С. 5.

² Цегельський Л. Від легенд до правди: Спомини про події в Україні зв'язані з Першим листопада 1918 р. - Львів, 2003. - С. 185-186.

Греко-Католицька Церква виступала проти поширення у західноукраїнських землях комуністичної ідеології, переслідування віруючих і порушення основних прав людини у Радянському Союзі. У пастирському посланні від 3 серпня 1936 р. з приводу організації комуністами Західної України, Польщі та інших держав т.зв. «Народного фронту» Митрополит наголошував: «.Дотеперішній, дев'ятнадцятилітній досвід виказав як на долоні, що коли большевики говорили про свободу - розуміли неволю, коли говорили про добробут - тим словом називали голод, коли говорили про ради, совети - тим називали систему, в якій нікому невільно висказувати свої думки; коли говорили про владу селян - розуміли систему, в якій селянин змушений до безплатної роботи, за яку не дістає навіть достаточного кусника хліба. А коли говорили про владу пролетаріату, то пролетаріатом називали касту, що кров з народу витискає»¹.

Вся діяльність Митрополита Шептицького не залишалася непоміченою з приходом радянської влади до Галичини. Адже він, ієрархія та духовенство Греко-Католицької Церкви не приховували свого неприязного ставлення до комунізму і тих процесів, що відбувалися в Радянському Союзі. «Комуніст а християнин - то як вогонь і вода, що разом в одному місці не можуть бути», - наголошував Шептицький². Він застерігав духовенство і вірних, що «комунізм і більшовизм - це не що інше, як організація усіх сил лукавого для боротьби не тільки з усіма релігіями світу, але й усім тим, що в людстві благородне, людяне, культурне»³. Всі послання Митрополита, що будили сумніння людей, мали на меті об'єднати українців до морального самовдосконалення, а також виступи Греко-Католицької Церкви проти комуністичної ідеології, її тісний зв'язок з українським національним рухом були серйозною перешкодою на шляху радянзації краю.

Однак більшовицька влада, знаючи про надзвичайно великий авторитет Митрополита, боячись збурити загальні вірних, не розпочинала фронтального наступу на Церкву, не поспішала запроваджувати на зайнятих землях радянське законодавство про релігійні культу. Проте, відразу ж відбулося одержавлення всіх засобів масової інформації, в т.ч. й греко-католицьких видавництв, релігійна література вилучалася з продажу й бібліотек, конфісковано будівлі Богословської академії, великих і малих семінарій у Львові, Станіславові та Перемишлі, кошти і господарські об'єкти, що належали Митрополитові, монашим спільнотам, цінні монастирські книгозбірні й архіви, націоналізовано єпархіальні та парафіяльні маєтності

¹ Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква і Радянська держава (1939 - 1950). - Львів, 2005. - С. 20-21.

² Пастирське послання Митрополита Андрея Шептицького «Осторога перед загрозою комунізму» // Митрополит Андрей Шептицький: Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899-1944. У 2-х т. -Т. 2.- Кн. 1: Пастирське вчення і діяльність. - Львів, 1998. - С. 489.

³ Хресною Дорогою. Функціонування і спроби ліквідації Української Греко-Католицької Церкви в умовах СРСР у 1939-1941 та 1944-1946 роках. Збірник документів і матеріалів / Упорядкування Михайла Гайковського. - Львів, 2006. - С. 26.

тощо. Таким чином, Церква практично була позбавлена всіх можливостей впливу та засобів до існування¹.

Водночас пастирські послання до духовенства трималися осторонь політики, до молоді не піддавалися впливові антирелігійної пропаганди, засудження конфіскації монастирської власності, ліквідації монашеских інституцій, переслідування чернецтва, призначення коад'ютором Й. Сліпого, систематичне скликання Архиепархіальних соборів духовенства, приготування до місійної та унійної праці на Сході, рішучі виступи проти депортації населення, проведення колективізації сільського господарства, заклики до священнослужителів брати участь у суспільному житті краю не могли не бути поміченими новою владою, яка шукала підходи до Митрополита. В поле зору енкаведистів потрапили практично всі з найбільш наближених до нього осіб².

Спеціальна директива наркома внутрішніх справ УРСР І. Серова «Про агентурно-оперативну роботу по релігійниках Західної України» від 22 грудня 1939 р., ґрунтовна доповідна записка НКВС про діяльність Митрополита від 25 грудня 1939 р. промовисто свідчили, що більшовицька влада розпочала відкритий наступ на УГКЦ. Вже 31 грудня 1939 р. Управління НКВС по Львівській області заводить на Митрополита та його оточення агентурну справу під назвою «Ходячі»³.

Збір інформації про Шептицького, засилання до нього різних агентів, жорсткі заходи радянської влади щодо уніатського духовенства показували, що над життям Митрополита нависла небезпека. В органах більшовицької влади спочатку десь поширювалася думка про арешт і вивезення А. Шептицького, згодом робилася спроба навіть його отруїти⁴. Тому, відчувши небезпеку життя, його оточення підготувало план таємного вивезення Митрополита за кордон. Однак, він від цього задуму відмовився, заявивши, що «віддасть перевагу мученицькій смерті взамін життя в даліні від свого народу, який саме зараз його потребує»⁵.

До того ж, у нього в той час раптово загострився запальний процес в суглобах рук і ніг. Він не міг самостійно пересуватися, гострий артрит відібрав у нього можливість навіть писати, заледве відчував смак їжі, і тільки мовчазно спостерігав за тією боротьбою, що її розгорнули комуністи проти його Церкви.

Вже тоді у Москві розроблялися і затверджувалися наркомом внутрішніх справ СРСР Л. Берією плани оперативних заходів щодо першого етапу ліквідації Греко-Католицької Церкви, зокрема у розкладанні її керівництва. Радянською владою здійснювалися спроби підкорити або, принаймні, розколоти УГКЦ, нею підтримувалися, а точніше ініціювалися

¹ Боцюрків Б. Вказана праця. - С. 29-31.

² Митрополит Андрей Шептицький у документах... - С. 26-27.

³ Там само. - С. 43.

⁴ Там само. - С. 13.

⁵ Там само. - С. 135.

плани Російської Православної Церкви відновити «возз'єднавчу» акцію серед переважної більшості українського католицького населення Галичини.

Однак реалізації планів Кремля щодо «возз'єднання уніатів» перешкодив вибух радянсько-німецької війни 22 червня 1941 р. Радянський режим мусів спочатку пережити смертельне протистояння з іншою тоталітарною державою, війська якої невдовзі захопили цілу Україну.

А. Шептицький підтримав Акт відновлення Української держави 30 червня 1941 р., висловив сподівання, що «на підвалинах солідарності і усильної праці всіх Українців повстане Соборна Україна не тільки як велике слово і ідея, але як живий, життєдайний, здоровий, могутній, державний організм»¹.

Підписання меморандуму до Гітлера про полегшення становища українського народу, листи Митрополита до вищого німецького керівництва - Й. Ріббентропа, Гімлера щодо знищення євреїв та їх переховування на Святоюрській горі, протест проти залучення української поліції у численних мордуваннях єврейського населення викликали гнів нацистських окупантів. Гестапо слідкувало за кожним кроком Кир Андрея, але представники цієї «служби смерті» так і не наважились арештувати чи вбити його, знаючи, що будь-яка дія проти Митрополита обернеться для них повним провалом політики їх військового панування в Галичині.

Вони навіть заборонили поширювати його пастирське послання «Як будувати рідну хату» із закликом до єдності українського народу, від якої залежало майбутнє Батьківщини. Бачачи роздори, що відбувалися в українському суспільстві, Шептицький у роки війни прагнув домогтися релігійної єдності як одного з чинників у досягненні національної цілісності. Він активно намагався реалізувати ідею возз'єднання уніатської й православної Церков в автокефальну Церкву в Україні під главенством Папи Римського. При цьому ідею возз'єднання Церков А. Шептицький висував не як релігійну необхідність, а як національно-політичну².

Зрозуміло, що такі дії Митрополита тільки підносили його авторитет серед громадянства, на що звернули увагу представники радянських спецслужб відразу ж по звільненні Львова у липні 1944 р. від нацистських окупантів. У довідці підполковника держбезпеки С. Каріна (Даниленка), що контролював діяльність Греко-Католицької Церкви й самого Шептицького, наголошувалось на величезному впливі й авторитеті Митрополита серед віруючих і духовенства уніатської Церкви. «Без перебільшення можна сказати, - підкреслював енкаведист, - що такого безапеляційного авторитету й впливу не має ні один глава церковної течії в СРСР»³.

Однак зазначимо, що на той час Греко-Католицька Церква була значно послаблена внаслідок чисельної еміграції. На Захід виїхало близько 300

¹ Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність. Документи і матеріали 1899-1944. У 2-х т. Т. 2, кн. 2. - Львів, 1998. - С. 924.

² Митрополит Андрей Шептицький у документах ... - С. 263.

³ Там само. - С. 264.

священиків і багато представників інтелігенції, серед якої чимало активних мирян. Щоправда, весь єпископат УГКЦ залишився у краю¹.

На відміну від першої більшовицької окупації у 1939 - 1941 рр., тепер радянська влада поставилася до Греко-Католицької Церкви й релігії взагалі дещо лояльніше. Не турбували єпископат і духовенство, не призивали на військову службу священиків, дияконів, семінаристів, дяків і навіть окремих церковних старостів. Продовжували діяти Львівська Богословська Академія і Семінарія, за монастирями збереглися їхні будівлі, повернуті в роки нацистської окупації, не велася відкрита антирелігійна пропаганда.

Це було своєрідне затишшя перед бурєю, тактичний хід з боку більшовицького керівництва з метою більш детального вивчення становища всередині Церкви, ставлення Митрополита до геополітичних подій, вишукати форму для використання авторитету Шептицького для зміцнення впливу радянської влади серед населення Західної України, а також для боротьби з національним рухом. Однак, кінцевою метою влади було продовження реалізації координованих Кремлем планів Московського патріархату щодо «возз'єднання уніатів», яке перервалося вибухом радянсько-німецької війни.

У листі першого секретаря Львівського обкому І. Грушецького, КП(б)У і голови Львівського облвиконкому М. Козирева «Про ставлення органів радянської влади на Львівщині до церкви», надісланому на початку серпня 1944 р. голові Раднаркому УРСР і першому секретареві ЦК КП(б)У М. Хрущову, наголошувалося на зверненні особливої уваги стосовно діяльності на території західних областей України служителів релігійних культів, яку вони проводять через широко розвинену мережу костьолів, церков і молитовних будинків. Підкреслювалося, що Б. Твардовський (архієпископ Римо-Католицької Церкви) і А. Шептицький через своїх представників прагнуть показати свою лояльність до радянської влади. Але водночас Шептицький ставить перед органами влади питання щодо залишення у лікарнях каплиць для релігійних відправ, дозволити монашкам-сестрам працювати у лікувальних закладах, не призивати до Червоної армії студентів-семінаристів, залишити в консисторії друкарню.

Керівники області вважали за потрібне закрити каплиці в лікарнях, монашкам дозволити працювати, але за умови носити одяг звичайних медсестер, студентам-семінаристам дати відтермінування від призову, а друкарню забрати для потреб облвиконкому.

У зв'язку з тим, що діяльність Римо-Католицької та Греко-Католицької Церков набирали великого значення, керівництво області просило вище стоячі органи влади надіслати до Львова «висококваліфікованого робітника у справах церкви»².

Вже 4 вересня 1944 р. до Львова для зустрічі та бесід з Митрополитом прибув виконуючий обов'язки Уповноваженого Ради у справах релігійних

¹ Боцюрків Б. Вказана праця. - С. 64-65.

² Культурне життя в Україні. Західні землі. 1939-1953: документи і матеріали. Т. 1. - Київ, 1995. - С. 237-238.

культів при уряді УРСР, підполковник держбезпеки С. Карін (Даниленко). Після зустрічі 7 вересня 1944 р. з Митрополитом С. Карін вважав, що прорадянські настрої Шептицького слід розглядати не тільки як «знак часу», але й як безумовний перелом, який «вільно чи невільно» відбувся з Митрополитом через його розчарування німецькою владою і завдяки «могутності радянської влади і Червоної армії, яка розгромила окупантів». Цьому, підкреслював енкаведист, сприяла також «наша тактика в галузі церковної політики».

У доповідній записці С. Каріна підкреслювалося про переконання Шептицького щодо безперспективності боротьби націоналістичного руху, хоч тут же вказувалося на його безперервний моральний зв'язок з українським національно-визвольним рухом. Він вважав, що Шептицький виявляє свої прорадянські настрої лише для того, щоби знайти для себе вигідну форму прилучитися до боротьби з націоналістичним рухом.

Визнаючи непорушність авторитету Митрополита серед духовенства і населення енкаведист вважав некорисними часті його відвідини представниками влади. На його думку, потрібно під будь-яким приводом викликати представників греко-католицького єпископату до Києва, де «вигідніше буде їх обробляти з метою підпорядкування уніатської церкви нашому впливові»¹.

Виступ Митрополита на урочистій сесії Львівського Архиепархіального Собору 7 вересня 1944 р., на якому він закликав духовенство змінити своє ставлення до радянської влади, оскільки вона «допускає свободу релігії», а «безбожництво перестало бути прапором боротьби для советів», підкреслення його прорадянськості представниками Греко-Католицької Церкви свідчили про далекоглядність А. Шептицького щодо збереження Церкви у злуці з Вселенською Церквою в нових умовах життя, у способі зберегти українське громадянство перед більшовицькою загрозою морального і фізичного знищення.

Під час наступних візитів до Митрополита С. Карін (Даниленко) прагнув виконати вказівки своїх вище стоячих керівників (наркома держбезпеки СРСР В. Меркулова і наркома держбезпеки УРСР С. Савченка) щодо використання Шептицького в потрібному для влади руслі, незалежно від того, наскільки Митрополит щирий і відвертий у своїх заявах. Він й далі чинив тиск на А. Шептицького, щоб той, по-перше, склав прийнятне для влади по формі та змісту звернення до ОУН-івців. По-друге, оскільки висловлювання Митрополита стосовно співпраці з владою мали характер абстрактних обіцянок, рекомендувати йому звернутися до Уповноваженого Ради у справах релігійних культів з листом, в якому були б вказані конкретні пропозиції щодо патріотичної діяльності уніатської Церкви і, в якій

¹ Митрополит Андрей Шептицький у документах... - С. 277-294.

конкретній, обов'язковій формі могла би виглядати ця робота (церковні звернення, збір коштів у фонд оборони)¹.

С. Даниленко наполягав, щоб А. Шептицький і Й. Сліпий офіційно задекларували лояльність Греко-Католицької Церкви до Радянської держави та подбали про її урядове «визнання»².

На початку жовтня 1944 р. Митрополит А. Шептицький надіслав голові Ради у справах релігійних культів при уряді СРСР І. Полянському лист, в якому висловлював бажання Церкви «нормалізувати відносини з радянським урядом». І. Полянський зі згоди Л. Берії, В. Молотова і М. Хрущова запропонував Митрополитові вислати до Москви делегацію³.

16 жовтня 1944 р. А. Шептицький повідомив голову Львівського облвиконкому М. Козирєва про скерування до Москви делегації (о. д-р Гавриїл Костельник, канонік митрополичого ординаріату, о. Іван Котів, радник митрополичого ординаріату і о. Герман Будзінський, еромонах-студит, як перекладач) з уповноваженням «зложити привіт великому маршалу СРСР товаришу Сталіну» й доручив їм обговорити «біжучі церковні справи Галицької Митрополії у відносинах з урядами в Києві та Москві»⁴.

14 жовтня 1944 р. А. Шептицький спробував ще раз виявити добре ставлення Церкви до держави, видавши послання до духовенства Архиепархії. У ньому наголошувалось: «Одним з головних обов'язків церкви є помагати терплячим і рятувати їх в їхньому горі. Того горя теперішня війна так безмірно багато наносить, що почувашся до обов'язку пригадати всечеснішому духовенству і вірним наказ любові до ближнього... Заряджую отцям, щоб кожна парафія зложила на ранених і хворих Червоної армії в теперішній війні щонайменше 500 рублів і переслала їх до 1 грудня 1944 р. до Митрополичої консисторії, яка їх передасть Червоному Хресту»⁵.

Варто виокремити ще один цікавий факт з передостанніх днів Митрополита Андрея. Йдеться про лист Шептицького до Сталіна, до написання якого Митрополита спонукували працівники одного Львівського, очевидно, Залізничного райкому КП(б)У. Про це вказував у довідці від 30 вересня 1944 р. начальник відділу 2 управління НКДБ УРСР, капітан держбезпеки Богданов, який отримав таку інформацію 20 вересня 1944 р. від радника митрополичого ординаріату о. І. Котіва. Згодом він повідомляв, що текст листа написаний, схвалений єпископатом, але ще обговорюватиметься на Соборі духовенства, після чого буде всіма підписаний і скерований адресату. Однак копії листа Котів не приніс, мотивуючи це можливими деякими внесеними змінами під час проведення Собору, а пообіцяв переслати до Києва в Комітет по справах релігійних культів при РНК УРСР⁶.

¹ Там само. - С. 364-365.

² Боцюрків Б. Вказана праця. - С. 69.

³ Одинцов М. Уніяті // Аргументи і факти. - Москва, 1989. - 7-13 октябрю

⁴ Боцюрків Б. Вказана праця. - С. 70.

⁵ Добричев В. У тіні святого Юра. - Львів, 1970. - С. 193.

⁶ Митрополит Андрей Шептицький в документах... - С. 331-332.

Вже після смерті Митрополита нарком держбезпеки УРСР С. Савченко, повідомляючи М. Хрущова про похорон А. Шептицького, говорив про лист Кир Андрея до Сталіна, який повинен передати його брат - ігумен Климентій Шептицький, що входить до складу делегації Греко-Католицької Церкви, яка готується виїхати до Москви¹.

Чи взяв зі собою ігумен Климентій листа Митрополита А. Шептицького - невідомо. Знаємо, що делегація Церкви повезла до Москви лист нового Митрополита Йосифа Сліпого, адресованого Сталіну².

У збірнику «Митрополит Андрей Шептицький у документах радянських органів державної безпеки (1939-1944 рр.)» - упорядники: С. Кокін, Н. Сердюк, С. Сердюк, за загальною редакцією В. Сергійчука сказано, що листа Митрополита А. Шептицького «енкаведистам не вдалося перехопити у Львові, відтак він відсутній в архівних фондах СБУ. Про його зміст знаємо лише за уривками, опублікованими свого часу за океаном»³.

У статті Марійки Клячко «Лист Митрополита Шептицького до Сталіна», опублікованій у часописі «Свобода» (Нью-Йорк; Джерзі Ситі) від 30 грудня 1989 р. зазначено: «Завдяки відкритим архівам в Україні, в моїх руках є лист Митрополита Андрея Шептицького до Сталіна. Цей документ машинописний з невеличкими рукописними поправками, без дати і підпису». За змістом обох копій фрагментів листа встановлено його авторство - Митрополит А. Шептицький. Не висловлюючи здогадок щодо потрапляння двох копій листа на Захід, наголосимо, що у листі А. Шептицький складав Сталінові признання за прилучення західноукраїнських земель до Великої України, висловлював сподівання, що «наша Церква і наш нарід знайдуть в Українській Советській Республіці повну свободу праці і розвою в добробуті та щастю...».

Відтак Митрополит Андрей дуже тонко і дипломатично, з глибоким підтекстом висловлював Сталінові побажання «такої слави і такого щастя, що в порівнянні з ними Ваше так винятково високе становище в сучасному світі і злучена з ним слава видадуться малими в порівнянні з величчю і високістю бажаних нами цінностей... Ми бажаємо Вам Христової благодати, яка дає вічне спасіння душі». І тут Митрополит повчав Сталіна, що «до благодати потреба вправді покаяння, але покаяння є тільки побідою над собою, найвищим тріумфом людини, ліком на слабости людської природи»⁴.

Закінчувався лист словами: «Христове Євангеліє поручає простоту і покору як могутні середники духової величі. Хвиля простого упокорення себе самого перед величчю Христового Євангелія дасть Вам зрозуміти, що наша вдячність і наші бажання несуть людським душам життя і спасіння».

В той час, коли громадяни Радянського Союзу тремтіли від страху навіть від самої думки про Сталіна, Митрополит А. Шептицький нагадував

¹ Там само. - С. 398.

² Хресною дорогою. - С. 39.

³ Митрополит Андрей Шептицький в документах... - С. 16.

⁴ Свобода. - Нью-Йорк; Джерзі Ситі, 1989. - 30 груд.

йому, що хоча він «Начальний Вождь і Великий Маршал», хай пам'ятає про вічність, а для цього потрібне «покаяння»¹.

Варто зазначити, що восени 1944 р. Митрополит вже був важко хворий. Ще 3 березня 1942 р. у зверненні «До української віруючої православної інтелігенції» щодо майбутньої злуки греко-католицького і православного віросповідань він вказував на свою неміч. «Незабаром починаю 78-ий рік життя, - зазначав А. Шептицький, - недугою хронічного запалення суглобів я від 12 літ прикований до крісла, без змоги стати на ноги. Недуга позбавила мене майже всієї влади в правій руці, а кілька разів у році, за кожним разом через кілька тижнів, я позбавлений влади і в лівій руці»².

У жовтні 1944 р. Митрополит А. Шептицький застудився і ця недуга дала серйозне ускладнення на серце. Лікар Владики весь час перебував біля свого пацієнта, бачачи різке погіршення його стану. Цілодобово біля нього чергували монахині чину св. Василія Великого та згромадження сестер-служебниць св. Вікентія, а також всі священники митрополичих палат. В останній день свого життя Митрополит був повністю паралізований: не міг навіть попричащатися. 1 листопада 1944 р. о 13 год. 45 хв. на 80 році життя відійшов у вічність Архієпископ і Митрополит Андрей Шептицький³.

В той же день представники митрополії Г. Костельник та І. Котів повідомили про смерть А. Шептицького голову Львівської міської ради П. Бойка, який прийняв їх «як справжній східний грубий більшовик» і Уповноваженому по справах релігійних культів при РНК УРСР С. Даниленкові, який просив передати своє співчуття Митрополитові Й. Сліпому і братові Шептицького - ігуменові Климентію. Крім того, Г. Костельник та І. Котів звернулися з проханням про дозвіл щодо друку оголошення про смерть Митрополита і не чинити ніяких перешкод священикам і віруючим, які прибуватимуть на похорон з провінції⁴.

2 листопада 1944 р. нарком держбезпеки УРСР С. Савченко доповідав своєму вище стоячому начальнику в Москві В. Меркулову про смерть і день похорону А. Шептицького, про відкладення виїзду делегації Греко-Католицької Церкви до Москви і щодо наміру ігумена Климентія відправити лист Сталіну.

Крім того, С. Савченко повідомляв про вжиті заходи, зокрема забезпечення постійного агентурного нагляду стосовно керівництва Церкви і похоронної церемонії, яку обмежити тільки площею навколо собору св. Юра, представникові органів використати зустріч з новим митрополитом і Климентієм Шептицьким для ознайомлення з листом до Сталіна і вияснення історії папської булли щодо призначення Йосифа Сліпого, а також не брати йому участі в похоронах, пославшись на не повністю виявлене відношення Греко-Католицької Церкви до радянської влади. Найголовнішим і

¹ Там само.

² Митрополит Андрей Шептицький в документах... - С. 255-256.

³ Історія Львова. У 3-х томах. Т. 3. - Львів, 2007. - 269.

⁴ Митрополит Андрей Шептицький в документах... - С. 387-388.

найдоцільнішим після похорону Митрополита вважав С. Савченко створити комісію з представників Львівського облвиконкому і Академії наук з включенням К. Шептицького для опечатування архіву А. Шептицького з наступним його вилученням до Академії наук¹.

Варто звернути увагу на те, що ні одна з львівських газет не помістила на своїх шпальтах звістки про смерть Митрополита А. Шептицького. Тільки центральний орган комуністів «Правда» подала 4 листопада 1944 р. на останній 4-й сторінці невеличке повідомлення: «Смерть Митрополита Шептицького». В ній зазначалося: «Львов. 2 ноября (ТАСС). 1 ноября с. г. в гор. Львове скончался в возрасте 79 лет митрополит Андрей Шептицкий, глава греко-католической церкви в СССР. Похороны состоятся 5 ноября в соборе Святого Юра в гор. Львове. Управление греко-католической церковью принял митрополит Иосиф Слепой»².

Український щоденник у США «Свобода» 7 листопада 1944 р. теж повідомив своїх читачів заміткою «Вісти з Москви про смерть Митрополита А. Шептицького». У ній подавалося: «Різні пресові агенції подали короткі звідомлення про те, що у Львові помер Митрополит Андрій Шептицький в 79-тім році життя. Подано їх на підставі звідомлення советської пресової агенції ТАСС. Поминаючи різні неточності, що подані в тих новинах, виходило б з того, що подає Асошіейтед Прес, що Митрополит помер 4 листопада. Знов Релігійна Новинкарська Служба подає, що похорон плянується на день 5 листопада в катедрі Св. Юра у Львові. З того виходило, що Митрополита похоронено минулої неділі. Асошіейтед Прес ще подала, що «Йосиф Сліпий став виконуючим обов'язки Митрополита». Це певно мова про архієпископа Йосифа Сліпого, щодо особи якого вже давно ходили вісти, що має стати наступником Митрополита Андрія Шептицького»³.

Управлінням НКДБ Львівської області був розроблений детальний план агентурно-оперативної роботи по проведенню похорону Шептицького. У ньому зазначалося, що у зв'язку з великим авторитетом Митрополита серед українців, на похорон прибудуть уніатські священники, керівники монастирів, монахи, а також велика кількість віруючих з Львівської та сусідніх областей. Таке скупчення людей можуть використати оунівці і польські націоналісти для своїх «антирадянських цілей, розповсюдження націоналістичних листівок та інших контрреволюційних проявів».

Тому для «недопущення ворожої діяльності націоналістичного підпілля», на похоронах Шептицького органи держбезпеки здійснювали ряд заходів, зокрема, з метою виявлення змісту заповіту Митрополита А. Шептицького, суджень щодо призначення Й. Сліпого Митрополитом Львівської архієпархії, стану архіву і можливості його використання у резиденцію А. Шептицького направлялися співробітники органів для бесід з Й. Сліпим, єпископами М. Будкою і М. Чарнецьким, ігуменом Климентієм.

¹ Там само. - С. 372-374.

² Правда. - Москва, 1944. - 4 ноября.

³ Свобода. - Нью-Йорк; Джерзі Сіті. - 1944. - 7 листоп.

Зведення агентурно-інформативного апарату стосовно реагування про смерть Шептицького і настрої українського населення щоденно до 24.00 передавалися в обласне управління НКДБ.

Починаючи з 2 листопада 1944 р., було організовано чергування оперативних працівників у соборі Святого Юра для запобігання можливих антирадянських проявів, а з 3 листопада виставлявся пост зовнішнього спостереження для фіксації подій, що відбувалися в соборі, і своєчасної інформації про це в управління НКДБ.

Львівські УНКДБ і УНКВС в день похоронів 5 листопада розмістили бойову групу в кількості 30 чоловік поблизу резиденції Митрополита, організували навколо неї для забезпечення зовнішнього порядку 4 пости із числа міліціонерів, направили по одному-двох працівників НКВС у всі греко-католицькі церкви Львова, всі райвідділи НКДБ міста чергували для прийому затриманих та їх фільтрації¹.

За розпорядженням Й. Сліпого, якого за згодою Папи Пія XII Митрополит А. Шептицький ще 22 грудня 1939 р. таємно висвятив на єпископа з правом наступництва, з 1 по 11 листопада включно було оголошено траур. Щодня правились Літургії і жертвувались молитви за покійного. 2 листопада тіло Митрополита з домашньої каплиці, де одноразово могло поміститися заледве 50 осіб, процесійно перенесено до катедрального собору Св. Юра і там знаходилось протягом наступних чотирьох днів. За цей час велика кількість народу відвідала Свято-Юрський пагорб, аби віддати честь і попроситися зі своїм святим пастирем².

Похорон відбувся в неділю 5 листопада 1944 р. в катедральному соборі Св. Юра. Й. Сліпий відслужив архієрейську Службу Божу разом з єпископами - Перемишльським Йосафатом Коциловським і Волинським Миколаєм Чарнецьким, Львівським генеральним вікарієм Микитою Будкою, єпископом-коад'ютором Перемишльським Григорієм Лакотою, членами капітул Львівської і Перемишльської єпархій, провінціалом оо. Василіан О. Віталієм Градюком, віце-провінціалом оо. Редemptористів о. Йосифом де Вохтом, ігуменом Студитів о. Климентієм Шептицьким, ректором духовної семінарії о. Іваном Чорняком, а також з іншими священиками³. Не були присутні на похороні Станиславівські владика Г. Хомишин та І. Лятишевський через «складні обставини». Телеграми з повідомленням про смерть і дату поховання Митрополита Андрея вони отримали вже після похорону⁴.

Другу Службу Божу у Свято-Юрському соборі відправив за латинським обрядом римо-католицький архієпископ і митрополит Львівський Болеслав Твардовський, а за вірменським обрядом - апостольський протонотарій і капітулярний вікарій вірменського обряду

¹ Там само. - С. 377-379.

² Небесняк Є. Митрополит Андрей. - Рим; Львів, 2003. - С. 322.

³ Боцюрків Б. Вказана праця. - С. 71.

⁴ Гнатів Я. Остання путь // Мета. - Львів, 1992. - 22 листоп.

Діонісій Кастанович. У похороні також взяв участь єпископ-коад'ютор Львівський латинського обряду Євгеніюш Базяк¹.

Після заупокійних молитов Й. Сліпий виголосив проповідь перед величезною кількістю віруючих, що зібралися на Свято-Юрській площі. Він детально зупинився на біографії покійного Митрополита, підкреслив його доброзичливе відношення до терпеливого українського народу, наголосив, що все своє життя А. Шептицький захищав його інтереси².

По завершенню всіх літургійних чинностей за погодженням з радянською владою похоронна процесія пройшла центральними вулицями міста - Міцкевича (Листопадового Чину), повз корпус університету, Третього травня (Січових Стрільців), Легіонів (проспект Свободи), Коперніка, Сапєги (С. Бандери), Захаревича (Архітекторська) і повернулась до кафедрального собору. На чолі колони несли 40 хоругв і 31 вінок від молоді, учнів середніх шкіл, технікумів, студентів і викладачів вищих навчальних закладів, також науковців і акторів Львова з відповідними написами.

За колоною з вінками йшли хористи (100 осіб) собору Св. Юра, монахині (200 осіб), понад 150 священиків, 70 студентів Богословської Академії та 170 семінаристів, котрі вишикувалися шеренгами перед катафалком з труною. За ними слідували єпископи і Митрополит Й. Сліпий, а після домовини з тілом Кир Андрея йшов тільки його брат - ігумен Климентій. В кінці колони йшло біля 10 тисяч українців³. На парапеті собору Святого Юра у присутності 20 тисяч віруючих прощальне слово виголосив преосвященний владика Й. Сліпий⁴. Поховано А. Шептицького у крипті кафедрального собору поруч із саркофагом кардинала Сильвестра Сембратовича. Богослужіння і жалобний похід справили величезне враження на людей.

12 листопада 1944 р. відбулися урочистості з нагоди поставлення архієпископа Йосифа Сліпого на Митрополита Львівського і Галицького, а ігумена Климентія Шептицького обрано архімандритом монахів-студитів⁵.

Тільки 15 листопада 1944 р. на основі інформацій Львівського обкому партії, обласного управління НКДБ і наркома держбезпеки УРСР С. Савченка М. Хрущов доповідав Сталіну про смерть А. Шептицького і його похорон. У листі зазначалось, що перед смертю Митрополит зайняв прорадянську позицію, зокрема хотів відправити делегацію до Москви і Києва для привітання урядів, готував звернення до віруючих про підтримку радянської влади, розпорядився про збір коштів для Червоної армії. Далі Хрущов повідомляв про лист Шептицького, написаний до Сталіна, який обговорювався серед духовенства і викликав неоднозначну реакцію. Частина

¹ Боцюрків Б. Вказана праця. - С. 71.

² Митрополит Андрей Шептицький в документах... - С. 393.

³ Митрополит Андрей Шептицький в документах ... - С. 393-394; Небесняк Є. Вказана праця. - С. 322.

⁴ Боцюрків Б. Вказана праця. - С. 73; Небесняк Є. Вказана праця. - С. 322.

⁵ Історія Львова. - Т.3. - С. 270.

священства вважала, що Митрополит вже старий, хворий і тому не можна всерйоз сприймати його міркування щодо більшовиків і радянської влади. Цей лист мав передати Сталіну ігумен Климентій Шептицький. М. Хрущов також сповіщав про обрання главою Греко-Католицької Церкви Й. Сліпого, який нібито висловив свої симпатії до радянської влади і хоче, щоб вона підтримала «єркву». Однак Хрущов підкреслював, що Й. Сліпий ще не користується достатнім авторитетом серед єпископів і духовенства й тому в Церкві ведеться боротьба за вплив¹.

У зв'язку зі смертю Митрополита А. Шептицького серед населення Західної України і греко-католицького духовенства були різні судження про 44-річну діяльність глави уніатської Церкви. Але, головним чином, всі висловлювання зводилися до визнання Митрополита великим авторитетом серед українців, особливо наголошувалося на його благодійній діяльності - побудова лікувальних закладів, дитячих домівок і будинків для інвалідів, створення музеїв, різноманітних фахових шкіл, християнському милосерді і чоловіколюбстві, послідовній і широкій діяльності у всіх ділянках народного життя.

Віддали належну шану А. Шептицькому й закордонні українці. Зокрема, у статті-некролозі «Андрей - Митрополит», опублікованій у «Свободі», підкреслювалася велич Митрополита, його сила ідеї та духу, наголошувалося, що його смерть припала на третю російську неволю західної України і нового поневолення цілої української землі. «Та по теперішній втраті Великого Духовного Провідника, - відзначалося у некролозі, - лишається український нарід уже з великим досвідом, загартований у велетенських історичних перемінах». Закінчувався некролог з вірою у досягнення українським народом своєї мети - незалежної, самостійної Української держави: «Згаслий провідний ум лишається тепер провідним вічним духом. Не стало Митрополита Андрея Шептицького між живими, як не стало біблійного Мойсея між жидами, та проте жиди до обітованої землі дійшли..»².

Відомий історик української Церкви Микола Чубатий, наголошуючи на ролі А. Шептицького в житті українського народу і Церкви, зазначав, що Митрополит Андрей був «найбільше маркантною (дуже визначною) індивідуальністю наших часів». Адже його вважали за найбільшого українця не тільки вірні греко-католики, але також мільйони православних українців. «Тому, - відзначав М. Чубатий, - напевно Митрополит Андрей Шептицький це вже історична постать, така, яка остає в історії нації навіки»³.

У «Свободі» було поміщено також вірш Уляни Кравченко, присвячений А. Шептицькому, «Наш Архієрей»:

... Його життя:

це та всеобіймаюча любов...

¹ Боцюрків Б. Вказана праця. - С. 72-73.

² Свобода. - 1944. - 9 листоп.

³ Чубатий М. Митрополит Андрей Шептицький на тлі історії (1865-1944) // Свобода. - 1944. - 14 листоп.

Все ті святі вогні палають...
 Пастирський кожний лист -
 І не лячний нам бурі свист
 Пастир показує дорогу -
 до ясних зізд...
 ... Життя Його?
 Який великий зміст!..
 Сузір'я вічності схилилось перед Ним.
 І гнеться рим...¹

Відновлення радянської влади на західноукраїнських землях восени 1944 р., смерть Митрополита Андрея Шептицького визначили нову сторінку в історії Греко-Католицької Церкви, яка пережила найважчий період у своїй історії.

Проведений за допомогою радянських репресивно-каральних органів Львівський псевдособор 1946 року не зміг повністю знищити Греко-Католицьку Церкву і назавжди утвердити православ'я на Західній Україні. Вона існувала підпільно і так служила українству майже півстоліття.

23 січня 1990 р. собор Української Греко-Католицької Церкви проголосив про її легалізацію. Рішенням Львівської міської ради 6 квітня 1990 р. греко-католикам повернуто собор св. Юра, який знову став першопрестольною кафедрою УГКЦ. 19 серпня 1990 р., вперше після 1946 р., в соборі відбулася архієрейська Служба Божа, яку провів Митрополит Володимир Стернюк, а 29 березня 1991 р. у собор св. Юра прибув з Риму глава УГКЦ Мирослав-Іван кардинал Любачівський.

Виокремимо ще один важливий момент з життя А. Шептицького - це спасіння євреїв від смерті у роки Другої світової війни, що вказувало на його безстрашну сміливість, відвагу, яку може здійснити «лише людина неординарної святості життя», як писав єврейський публіцист П. Фрідман².

Митрополита не раз висували на звання «Праведника народів світу» за його заслуги перед єврейським народом у часи нацистської окупації українських земель. Порятунком єврейських дітей став незаперечним фактом; їм надавали метрики хрещення (без реального хрещення), українські імена, а потім розсилали по греко-католицьких монастирях і притулках. «Порятовані до цього часу боготворять Шептицького», - підкреслював єврейський історик Шимон Редліх³.

86-літній кінорежисер і журналіст Натан Гросс, який ніяк не був зв'язаний з Шептицьким, вважав помилковим таке прохолодне відношення до Митрополита. Протягом 20 років Гросс був членом комісії по розгляду справ «Праведників народів світу» у Тель-Авівському відділенні «Яд ва-Шема». Він згадував: «Справі Шептицького» було присвячено не менше 20 засідань. Рав Кахана (врятований Шептицьким) плакав, молячи членів

¹ Кравченко У. Наш Архієрей // Свобода. - 1944. - 8 листоп.

² Небесняк Є. Вказана праця. - С. 317.

³ Редліх Ш. Не визнаний Шептицький [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://tyzhden.ua>

комісії присвоїти Митрополитові звання Праведника, і я боровся як лев, але це не допомогло. Рабину відповіли, що ніхто не сумнівається у фактах, розповідь зворушує серце, але все ж більшість членів комісії - проти. Я думаю, це було політичне рішення. По-моєму, в «Яд ва-Шемі» боялися реакції єврейського світу за присвоєння звання українському націоналістові. Звичайно, в комісії засідають не ті, хто пережив Катастрофу, а ті, кому вона відома лише із багаточисленних свідчень»¹.

Ш. Редліх наголошував: «Ті, хто закидає Шептицькому, що він, мовляв, не ставив рятування євреїв як першочергове завдання, люди невеликого розуму. Щоб так думати, гадаю, треба бути ідіотом. У своїх листах до Папи він називав нацистів «скаженими вовками», «потворами». Хоча Митрополит і мав надзвичайний авторитет серед пастви, проте не був політичним керівником, не міг прямо говорити те, що думав, бо така була історична ситуація. З Шептицького ліпили прихильника гітлеризму. Це також ідіотизм. Чимало документів пізніше, на думку професора Ротфельда*, було сфальсифіковано комуністичною пропагандою. Хоча він і був українським націоналістом, це не заперечує його як великого гуманіста» .

Однак і донині А. Шептицький не отримав звання «Праведника народів світу», оскільки у цій справі переважають політичні інтриги, викривлене розуміння тодішніх обставин, а також наявність політичних амбіцій певного кола осіб, що в кінцевому результаті шкодять торжеству істини та справедливості.

23-27 червня 2001 р. під час перебування в Україні Папа Римський Іван Павло II відвідав крипту з похованням Митрополита Андрея у соборі святого Юра у Львові, віддавши йому належну пошану та засвідчивши перед цілим святом про своє захоплення його світлою постаттю.

2015-й рік в Україні було оголошено роком Митрополита Андрея Шептицького. Як глава Греко-Католицької Церкви він першим почав використовувати у спілкуванні з вірними народну мову, правити Богослужіння українською. Постать Владики знакова не лише для Церкви, але й для світського життя. Українське Реформаторство - це лише невелика частка того, за що Митрополита пам'ятають і шанують українці³.

29 липня 2015 р. Українська Греко-Католицька Церква і весь український народ пережили історичну подію, на яку очікувало не одне покоління - у Львові перед собором Святого Юрія відкрито пам'ятник Митрополитові Андрею Шептицькому. Його освятив глава УГКЦ Блаженніший патріарх Святослав у присутності Президента України Петра Порошенка, численного духовенства та архієреїв Синоду УГКЦ,

¹ Євреї підтримують націоналізм Митрополита Шептицького і тим спростовують радянські наклепи на нього [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://mysliwiec.livejournal.com>

² Редліх Ш. Не визнаний Шептицький [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://tyzhden.ua>

* Ротфельд Адам Даніель - колишній міністр закордонних справ Польщі.

³ Львівська газета. - Львів, 2015. - 30 липня.

представників єпископату Римо-Католицько та Вірменської Церков, понад десяток тисяч мирян.

У своєму виступі Президент України зазначив: «Сьогодні, ми з вами відновлюємо історичну справедливість, нарешті, відкриваючи монумент Шептицькому у Львові. Такі люди, як Владика Андрей, складають золотий запас України. Здійснилося пророцтво Андрея, яке він виголосив у свій передсмертний час: «Україна увільниться від упадку і стане державою могутньою, об'єднаною, величавою, яка буде дорівнювати іншим високорозвиненим державам. Мир, добробут, щастя, висока культура, взаємна любов і згода пануватимуть у ній»¹.

Зазначимо, що ще у 1935 р., у 30-ту річницю заснування Національного музею у Львові та у 70-ті роковини від дня народження великого Митрополита вперше побачив світ пам'ятник Шептицького (автор - Сергій Литвиненко). Пам'ятник постав як знак вдячності від українських митців. Його поставили на подвір'ї Національного музею у Львові (вул. Драгоманова), але простояв він там недовго. Іншого місця для монументу Андрею в той час у Львові не знайшлося.

Митець міжвоєнного львівського модерну Андрій Коверко виготовив інший пам'ятник - це за життя Митрополита Андрея, якого сам бачив. Але й тоді не знайшлося місця, крім подвір'я Львівської Богословської академії (вул. Коперніка). З приходом у 1939 р. більшовиків він був знищений. Власне, сьогоднішня скульптура Митрополита виготовлена на підставі того прижиттєвого йому пам'ятника авторства А. Коверка.

«Історія встановлення пам'ятника Митрополитові, - підкреслив патріарх Святослав, - це історія боротьби українців за свою свободу, невід'ємна частина національно-визвольних змагань. Митрополит Андрей зображений у вигляді вбогого монаха, підперезаного ременем. Він, як Мойсей українського народу, сходить зі Святоюрської гори, неначе з українського Синаю, після не сорокаденної, а 80-річної молитви і стояння перед Божим обличчям». Свою промову Блаженніший закінчив словами: «Праведний сину Божий, Митрополите Андрею, молися за всіх нас»².

Отже, Митрополита Андрея Шептицького шанували як Божу людину, що несла людям розраду і порятунок, незалежно від національності та походження, вбачали в його особі яскравий промінь надії, потужний голос розуму і людяності.

Ivan PATER

CITIZENSHIP ANDREY SHEPTYTSKY AND ITS PUBLIC HONOR

One of the great historical figures of the twentieth century is the Ukrainians Metropolitan Andrey Sheptytsky. Its activity has beneficial impact on all aspects of social and spiritual life of the Ukrainian people on every corner of the world. It is

¹ Високий Замок. - Львів, 2015. - 30 лип. - 5 серп.

² Там само.

proved that the Metropolitan, the spiritual guide of Ukrainians sought, above all, national educate their people, take it out of position on a provincial European path, to raise to the level of developed nations of the world. The complex of measures, which were sent to honor his memory.

Keywords: *Sheptytsky of the UGCC, Galicia, the Soviet government, national identity.*

УДК 94(477.83/.86):283/289

Ігор ПИЛИПІВ*Івано-Франківський навчально-науковий інститут менеджменту
Тернопільського національного економічного університету***Тетяна ГОРАН***Інститут історії, політології та міжнародних відносин
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника***БЛАГОДІЙНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ
у 20-30-ті роки ХХ століття**

В статті на основі архівних джерел розкривається благодійницька діяльність Української Греко-Католицької Церкви в період Другої Речі Посполитої. Показана участь митрополита й духовенства Галичини у створенні притулків для дітей-сиріт та інвалідів, які постраждали внаслідок воєнного лихоліття. Проаналізовано роль сестер-служебниць та інших чернечих згромаджень у створенні належних умов для дітей-сиріт.

Ключові слова: *Греко-Католицька Церква, добродійна діяльність, митрополит, єпископ, діти-сироти, дитячі притулки.*

У період воєнного лихоліття та післявоєнні роки благодійницька та добродійна діяльність духовенства ГКЦ була достатньо різноплановою. Вона проявлялася, перш за все, у сфері освіти, культури, а також щодо найбільш вразливої категорії українського населення - дітей і молоді, які потребували соціальної опіки. Значна грошова й матеріальна допомога надавалася ієрархами, рядовим духовенством, чернецтвом, різними релігійними товариствами та фондами для підтримки мережі українського шкільництва. Це проявлялось у таких формах, як індивідуальні добровільні пожертви, встановлення іменних стипендій, колективні збори пожертв в деканатах і єпархіях, організація добродійних заходів для збору пожертв через проведення різного роду заходів релігійно-культурного характеру, реалізація релігійно-духовної продукції тощо.

Значну фінансову і матеріальну допомогу (діловим лісом для будівництва, дровами для опалення) виділяли щорічно Центральна адміністрація столових маєтків митрополії та єпископські ординаріати, а також різні фонди, зокрема «Захист імені митрополита Андрея Шептицького» та інші. Так отець-крилошанин І. Гриник постійно меценував створену ним у Перемишлі в 1935 р. бурсу ремісничої школи¹.

У 1930-х роках митрополит виділяв кошти Союзу промислової молоді в Кракові² Українській гімназії в Ржевицях (біля Праги)³, Українській

¹Загайкевич Б. Освіта і школи в Перемишлі / Б. Загайкевич // Перемишль - західний бастион України. - Нью-Йорк - Філадельфія: Перемиський видавничий комітет, 1961. - С. 280.

²ЦДІАУЛ. - Ф. 358. - Оп. 1. - Спр. 150. - Арк. 30.

³ЦДІАУЛ. - Ф. 358. - Оп. 1. - Спр. 151. - Арк. 54.

студентській громаді у Варшаві¹, Управі Центрального союзу українського студентства в Празі², Гуртку українських студентів у Вільнюсі³, Управі бурси імені С.Петлюри в Перемишлі для дітей-емігрантів⁴, Комітету допомоги українським студентам в Бельгії⁵.

Крім добродійної діяльності з підтримки українського шкільництва, ГКЦ проводила і значну роботу із соціального захисту різних верств населення. Уже на завершальному етапі Першої світової війни, а особливо в період ЗУНР та на початку 20-х рр. головна увага митрополита й духовенства була звернена на захист дітей-сиріт та інвалідів, які постраждали внаслідок воєнного лихоліття. Авторитет митрополита, його зв'язки з відомими державними та релігійними діячами, а також майже дворічна подорож країнами Західної Європи та Америки сприяли поверненню до цієї проблеми уваги світової громадськості, що вилилася у наданні значної матеріальної та грошової допомоги для дітей-сиріт й інвалідів війни. Зокрема, вже в 1916 р. за сприяння митрополита Андрея Шептицького та при фінансовій допомозі американського комітету допомоги дітям, організованого сенатором Г. Гувером, у Львові було створено Український єпархіальний комітет опіки над воєнними сиротами у Львові. А впродовж 1918 р. аналогічні єпархіальні комітети створюються в Перемишлі - під патронатом єпископа Й.Коциловського та в Станіславові - під патронатом єпископа Г.Хомишина. В структурі комітетів діяли єпархіальні товариства допомоги. Завдання організацій полягало в попередженні смертності серед українських дітей, наданні допомоги жертвам війни, сиротам і вдовам духовенства, опікунстві над ними, зміцненні взаємовідносин між парафіями. Кожна новоутворена фундація займалася також патронатом покинутих батьками дітей у Галичині та за її межами, утримуючи кілька або кільканадцять захистів у кожній єпархії. Так, у Львівській єпархії на той час було 18, у тому числі й «Захист ім. митрополита Андрея Шептицького», у Перемишльській і Станіславській єпархиях - по 6 захистів⁶.

При окремих монастирях ГКЦ уже в 1917 р. створюються дитячі сиротинці, зокрема, при монастирі монахів-студитів в Уневі, на утримання якого митрополит особисто вніс 2.100.000 крон і став його першим фундатором і президентом. А 23 березня 1918 р. при монастирі сестер Василіянок у Львові було створено товариство «Захист імені митрополита Андрея Шептицького», яке утримувало сиротинці для дітей-сиріт. Для товариства під сиротинці митрополит передав придбаний за власний кошт масток у с. Посіч Станіславівського воєводства та земельну ділянку в с. Зарваниця на Тернопільщині. Товариство, як було зазначено в статуті,

¹ЦДАУЛ. - Ф. 358. - Оп. 1. - Спр. 146. - Арк. 22.

²ЦДАУЛ. - Ф. 358. - Оп. 1. - Спр. 146. - Арк. 7-8.

³ЦДАУЛ. - Ф. 358. - Оп. 1. - Спр. 146. - Арк. 67, 74-79.

⁴ЦДАУЛ. - Ф. 358. - Оп. 1. - Спр. 146. - Арк. 19.

⁵ЦДАУЛ. - Ф. 358. - Оп. 1. - Спр. 152. - Арк. 38.

⁶Греко-католицька церква і добродійність // Мета. - 1931. - 5 липня.

мало за мету виховувати сиріт, позбавлених батьківської опіки в результаті їх смерті чи загибелі, або занедбаних вихованням у сім'ї¹. Членами-співзасновниками опікунського товариства були єпископи Г. Хомишин (перший віце-президент), Й. Коциловський (другий віце-президент), а також адвокати В. Охримович (третій віце-президент), С. Федак (голова Крайового товариства охорони дітей і опіки над молоддю у Львові), історик О. Барвінський (радник), священники Т. Лежогубський (радник), В. Лициняк (радник), ігумен монастиря отців Студитів К. Шептицький, літературознавець К. Студинський².

Упродовж 1917 - 1920 рр. ієрархи та окремі представники греко-католицького духовенства через входження до їх керівних органів та низових осередків співпрацювали з такими добродійними товариствами, як «Українське крайове товариство охорони дітей і опіки над молоддю», «Українським громадським комітетом» та «Українським фондом воєнних вдів і сиріт», які опікувалися дітьми-сиротами, інвалідами, вбогими сім'ями та іншими зuboжілими жертвами воєнного лихоліття³. Водночас низові осередки названих товариств на місцях тісно співпрацювали за місцем дислокації із чернечими (жіночими й чоловічими) чинами св. Василя Великого, св. Теодора Студита, Найсвятішого Ізбавителя (Редемптористи), св. Йосифа, сестрами Службеницями Непорочної Діви Марії, сестрами Милосердя, сестрами Пресвятої Родина, сестрами Мироносицями.

Власне з ініціативи цих чернечих чинів та значним чином за добродійні пожертви ГКЦ й особисто митрополита у 1920-х рр. були відкриті притулки, сиротинці, захисти у Кудринцях (Станіславівське воєводство)⁴, Львові⁵, Бережанах (Тернопільське воєводство) і Болехові (Станіславівське воєводство)⁶, Новосілках (Львівське воєводство), Перегінську (Станіславівське воєводство)⁷, Поморянах (Тернопільське воєводство), Рогатині (Станіславівське воєводство)⁸, Брюховичах (Львівське воєводство)⁹, Убині (Львівське воєводство)¹⁰, Тернополі¹¹, Гошеві (Станіславівське воєводство)¹², Залукві й Долині (Станіславівське воєводство)¹³ та інших населених пунктах Галичини.

¹ Лициняк В. Товариство «Захист ім. митрополита Андрея графа Шептицького для сиріт у Львові» (Його початок і розвиток по кінець 1925 р.) // Богословія. - 1926. - С. 78-84

² ЦДІАУ у м. Львові. - Ф. 572. Український єпархіальний комітет опіки над військовими сиротами, м. Львів. - Оп. 1. - Спр. 13. - Арк. 18.

³ ЦДІАУ у м. Львові. - Ф. 572. - Оп. 1. - Спр. 1. - Арк. 5-8.

⁴ ЦДІАУ у м. Львові. - Ф. 408. Греко-католицький митрополичий ординаріат, м. Львів. - Оп. 1. - Спр. 184. - Арк. 1-27.

⁵ ЦДІАЛ. Ф. 408. - Оп. 1. - Спр. 194. - Арк. 1-16.

⁶ ЦДІАЛ. Ф. 408. - Оп. 1. - Спр. 229. - Арк. 1-30.

⁷ ЦДІАЛ. Ф. 408. - Оп. 1. - Спр. 234. - Арк. 1-9.

⁸ ЦДІАЛ. Ф. 408. - Оп. 1. - Спр. 235. - Арк. 1-26.

⁹ ЦДІАЛ. Ф. 408. - Оп. 1. - Спр. 239. - Арк. 1-80.

¹⁰ ЦДІАЛ. Ф. 408. - Оп. 1. - Спр. 249. - Арк. 1-5.

¹¹ ЦДІАЛ. Ф. 408. - Оп. 1. - Спр. 259. - Арк. 1-14.

¹² ЦДІАЛ. Ф. 408. - Оп. 1. - Спр. 263. - Арк. 1-20.

¹³ ЦДІАЛ. Ф. 408. - Оп. 1. - Спр. 264. - Арк. 1-11.

Тут необхідно зазначити, що відкриття захоронок було нелегкою справою, оскільки, згідно чинного в Польській державі шкільного законодавства, для цього потрібна була згода Львівської шкільної кураторії, яка, у свою чергу, вимагала низку різного роду дозволів та свідоцтв, перш за все, про наявність педагогічної освіти в тих, хто буде опікуватися дітьми в названих закладах¹. Водночас названі дитячі заклади не визнавалися шкільною владою як виховні, а тільки як «інституції опікунського характеру», які надавали моральну та матеріальну допомогу дітям². У зв'язку з цим, діяльність цих закладів, за розпорядженням митрополичого ординаріату, була під постійним контролем місцевих владик, деканатів та парохіяльних священників за місцем їх знаходження. У розпорядженні наголошувалося, що захоронки, сиротинці, притулки є виключно закладами церковними, а тому проводити перевірку їх діяльності державні органи (шкільна кураторія та її структури в повітах) можуть лише за погодженням з митрополичим ординаріатом та за участю його представника .

Незважаючи на фінансові та матеріальні труднощі, а також перешкоди владних органів, за даними церковних шематизмів 1924 - 1939 рр., картина динаміки сирітських закладів під опікою Чину сестер Служебниць була такою (Таблиця 1)^{4, 5, 6}:

Таким чином, наведені дані свідчать, що кількість сиротинців станом на 1939 р., порівняно з 1925 р., збільшилась майже вдвічі, хоча кількість вихованців лише на 321 особу. Причому це збільшення відбулося у період 1930 - 1939 рр., що, на нашу думку, зумовлено кількома причинами, а саме: до сиротинців потрапили діти, батьки яких померли або із сімей, які потрапили у скрутне матеріальне становище (особливо багатодітних) й не могли матеріально утримувати дітей в належних умовах. Що ж до збільшення кількості самих сиротинців, то це є як свідченням значної

¹ЦДІАЛ. - Ф. 179. Кураторія Львівського шкільного округу, м. Львів. - Оп. 5. - Спр. 72. - Арк. 3.

²Парохіальні захоронки // Львівські архієпархіальні відомості. - 1936. - Грудень. - С. 145-147.

³Дитячі півоселі й сиротинці // Львівські архієпархіальні відомості. - 1937. - Червень. - С. 93.

⁴Шематизм всего духовенства греко-католицької Львівської митрополичої архієпархії на рік Божий 1924. - Львів: Накладом архієпархіального духовенства, 1924. - 346 с.; Шематизм всего греко-католицького клира злучених епархій Перемиської, Самбірської, Сяніцької на рік Божий 1924. - Перемишль: Накладом епархіального духовенства, 1923. - 117 с.; Шематизм всего клира греко-католицької епархії Станіславівської на рік Божий 1925. - Станіславів: Накладом клира епархіального, 1925. - 325 с.

⁵Шематизм всего духовенства Львівської митрополичої архієпархії на рік Божий 1930. - Львів: Накладом кооперативу «Власна допомога», 1930. - 164 с.; Шематизм всего греко-католицького клира злучених епархій Перемиської, Самбірської, Сяніцької на рік Божий 1930. - Перемишль: Накладом епархіального духовенства, 1930. - 258 с.; Шематизм всего клира греко-католицької епархії Станіславівської на рік Божий 1929. - Станіславів: Накладом клира епархіального, 1929. - 186 с.; Шематизм всего клира греко-католицької епархії Станіславівської на рік Божий 1930. - Станіславів: Накладом клира епархіального, 1930. - 194 с.; Шематизм всего клира греко-католицької епархії Станіславівської на рік Божий 1931. - Станіславів: Накладом клира епархіального, 1931. - 194 с.; Шематизм всего клира греко-католицької епархії Станіславівської на рік Божий 1931. - Станіславів: Накладом клира епархіального, 1931. - 194 с.

⁶Шематизм всего духовенства Львівської митрополичої архієпархії на рік Божий 1938. - Львів: Накладом митрополичої консисторії, 1938. - 114 с.; Шематизм всего греко-католицького клира злучених епархій Перемиської, Самбірської, Сяніцької на рік Божий 1938/39. - Перемишль: Накладом греко-католицької єпископської консисторії, 1938. - 168 с.; Шематизм всего клира греко-католицької епархії Станіславівської на рік Божий 1938. - Станіславів: Накладом клира епархіального, 1938. - 216 с.

меценатської допомоги з боку ГКЦ, так і намаганням створити дітям-сиротам відповідні сприятливі умови для проживання й виховання. Про це свідчить і збільшення кількості монахинь-виховниць у сиротинцях.

Динаміка утримання дітей-сиріт у сиротинцях під опікою сестер-служебниць в 1925-1939 рр.

Таблиця 1

Епархії	1925			1930			1939		
	Кількість сиротинців	Кількість працюючих монахинь	Кількість дітей	Кількість сиротинців	Кількість працюючих монахинь	Кількість дітей	Кількість сиротинців	Кількість працюючих монахинь	Кількість дітей
Львівська	18	74	2590	15	67	2341	16	112	2457
Перемишльська	16	64	1276	20	76	1373	37	181	1735
Станіславівська	11	51	1683	23	106	1796	33	136	1678
Всього:	45	189	5549	58	249	5510	86	429	5870

Під опікою інших чернечих згромаджень (сс. Йосафаток. сс. Василянок. сс. Милосердя, сс. Студиток, сс. Пресвятої Родини) у Львівській, Перемишльській та Станіславівській епархіях станом на 1937-1938 рр. перебувало 42 захоронки, в яких утримувалося понад 800 дітей-сиріт¹. Майже в половині цих захоронок перебувало від 30 до 80 дітей, а в решта - до 30 вихованців^{2,3}.

Із чоловічих чернечих чинів отці-студити опікувалися захоронкою в Уневі, де утримувалося 40 сиріт-хлопчиків, та у Львові, де перебувало 24 хлопчики .

Однак, незважаючи на наявність відносно значної кількості дитячих благодійних закладів, в тому числі й під опікою ГКЦ, за різними даними, ще близько 10 тис. сиріт знаходилися поза притулками⁵. Окрім того,

¹Шематизм всего духовенства Львівської митрополичої архієпархії на рік Божий 1938. - Львів: Накладом митрополичої консисторії, 1938. - 114 с.; Шематизм всего греко-католицького клира злучених епархій Перемиської, Самбірської, Сянської на рік Божий 1938/39. - Перемишль: Накладом греко-католицької єпископської консисторії, 1938. - 168 с.; Шематизм всего клира греко-католицької епархії Станіславівської на рік Божий 1938. - Станіславів: Накладом клира єпархіального, 1938. - 216 с.

²Шематизм всего духовенства греко-католицької Львівської митрополичої архієпархії на рік Божий 1927. - Львів: Накладом священничої кооперативи "Власна допомога", 1927.

³Шематизм всего греко-католицького клира злучених епархій Перемиської, Самбірської, Сянської на рік Божий 1932. - Перемишль: Накладом єпархіального духовенства, 1932. - С. 110 (117 с.)

⁴Шематизм всего духовенства Львівської митрополичої архієпархії на рік Божий 1935/36. - Львів: Накладом митрополичої консисторії, 1935/36. - С.358-370 (400 с.)

⁵ЦДІАЛ. - Ф. 358. Шептицький Андрей-Олександр (1865-1944), митрополит греко-католицької церкви, граф. - Оп. 1. - Спр. 115. - арк. 66.

матеріальної підтримки потребували й діти, сім'ї яких перебували на грані виживання. У зв'язку з цим, митрополичий ординаріат у 1939 р. видав «Розпорядок про захоронки й дитячі садки», в якому зверталася гостра потреба їх поширення на території Галичини. Йшлося, власне, про створення дитячих садків для дітей дошкільного віку і таких же ясел, але під назвою «захоронки» для дітей в основному 7-11 років. Зокрема, у розпорядженні відзначалося, що «доки нема в громаді окремого будинку й садку для ведення цих інституцій, треба старатися, щоб садок був ведений коло церкви, чи в городі якогось господаря, а захоронка в будинку читальні або Народного дому, або кооперативи». Крім того, митрополичий ординаріат наголошував і на організації дитячої зайнятості під час весняно-літніх польових робіт, коли батьки були зайняті, а діти опинялися поза їхнім контролем, зазнаючи шкідливого впливу вулиці. Тому рекомендувалося чернечим згромадженням у період посиленої зайнятості населення на польових роботах, утримувати дітей у захоронках цілий день, а не тільки до полудня, як це було зазвичай¹.

Незважаючи на укладений 1925 р. конкордат, який формально урівнював ГКЦ із Римо-Католицькою і визнавав певні соціальні гарантії з боку уряду для греко-католицького духовенства, однак реально ця матеріальна допомога була мізерною, оскільки цих коштів навіть не вистачало для соціального захисту вдів і сиріт померлих священників². Тому основний тягар витрат для підтримання належного життєвого рівня священничих вдів і їх дітей-сиріт ГКЦ змушена була брати на себе, для чого теж створювалися й функціонували відповідні благодійні фонди.

Українські ієрархи неодноразово висловлювали свою стурбованість із приводу відсутності належного соціального захисту українських дітей з боку держави. Так, у пастирському листі 1931 р. Станиславівський єпископ Г. Хомишин підкреслював, що «держави нічим не причиняється до удержання установ харитативних, церковних і релігійних. Польські установи більш засібні, в польських установах на многі недомагання дивляться нераз через пальці, а в українських ті приписи є часто притокою заборони»³.

Для підтримки добродійної діяльності українських єпархіальних комітетів Міністерство праці і суспільної опіки надавало лише одноразові субсидії. Зокрема, із запланованих у 1931-1932 рр. державним бюджетом 6 млн. злотих на суспільну опіку захистів Львівської архієпархії було виділено лише 96 тис. злотих, а найбільший захист сс. Василіанок у Львові взагалі нічого не отримав. У 1931 р. в Львівській єпархії налічувалось 16 захистів під опікою чернецтва, з них 15 не мали державного забезпечення⁴. Водночас утримання однієї захоронки на місяць приблизно на 50 дітей

Розпорядок митрополичого ординаріату про захоронки й дитячі садки // Мета. - 1939. - 21 травня

²Конкордат. Дослівний текст польсько-ватиканської угоди // Діло. - 1925. - 24 лютого.

³Хомишин Г. Пастирський лист про політичне положення українського народу в Польській державі // Нова зоря. - 1931. - 22 березня

⁴Український комітет допомоги безробітним і убогим // Львівські архієпархіальні відомості. - 1931. - 15 грудня. - С. 6-7

обходилася в 350 зл. Держава, навіть якщо й давала субсидії, то вони не перевищували 100 зл. на місяць, що було вдвічі менше, як виділялося для таких же польських захоронк¹. Тому, крім добровільних пожертв українського громадянства, яких теж не вистачало, ієрархам ГКЦ доводилося залучати й кошти, отримані від доходів із вдало проведених фінансово-економічних операцій із нерухомістю, зокрема, церковними і монастирськими землями, а також від продажу ділової деревини та речей і предметів релігійного призначення, видавничої діяльності, здавання землі та лісових масивів в оренду тощо.

До соціальної опіки ГКЦ намагалася долучити й українські товариства. Зокрема, 17 березня 1933 р. у Львові було створено крайову організацію - Українську раду суспільної опіки (УРСО), до складу якої увійшли представники від Львівського, Станіславівського та Перемишльського єпископських ординаріатів, а також від Головних управ «Рідної школи», «Просвіти», «Крайового товариства охорони дітей та опіки над молоддю», «Української захоронки», «Товариства вакаційних осель», «Товариства прихильників освіти», батьківських комітетів Української державної гімназії у Львові, філії Української державної гімназії та Дівочої гуманітарної гімназії «Рідної школи», школи імені Маркіяна Шашкевича, «Союзу українок», «Українського гігієнічного товариства», «Українського лікарського товариства» та «Українського спортивного союзу». Свою роботу УРСО спрямовувала на координацію дій у сфері суспільної опіки, щодо виявлення та влаштування дітей-сиріт, розширення мережі опікунських закладів, поширення інформації про них та правових знань про соціальну опіку .

Таким чином, добродійна діяльність ГКЦ була важливою справою не лише з погляду християнських цінностей, які проповідувала Церква, а й важливою політичною справою в умовах тотальної колонізації українського населення.

Опікуючись дітьми-сиротами, підтримуючи дітей з бідних сімей, представники ГКЦ та світська інтелігенція краю рятували та виховували громадян, вірних своїй етнічній приналежності.

Важливу роль у розвитку національного шкільництва відіграло й те, що чимало греко-католицьких священиків і особисто митрополит А. Шептицький виступали меценатами як для розбудови навчальних закладів, так і в навчанні здібних учнів і студентів, надаючи їм певні кошти для здобуття освіти, що було характерним для них не лише з погляду християнської моралі, яку вони проповідували, а й з погляду національної політики, яку від часу свого виникнення постійно провадила й відстоювала ГКЦ.

¹ ДАІФО. Ф. 2. Станіславівське воєводське управління. - Оп. 4. - спр. 209. - Арк. 19.

² Українська рада суспільної опіки // Діло. - 1933. - 6 травня

Ihor PYLYPIV, Tetiana HORAN

GCC CHARITY in 20-30's years of the XXIII century.

The article deals with the Ukrainian Greek Catholic Church charity on the basis of the archived sources in the period of the Second Rzeczpospolita. The participation of metropolitan and clergies of Halychyna in creation of orphanage for orphans and disabled that suffered from military actions is considered. The role of sisterhoods and other monastic communities in the creation of proper conditions for orphans is analysed.

Keywords: *Greek Catholic Church, charity, metropolitan, bishop, orphans, orphanages.*

УДК 281:262.12:342.53:94(436)

Юрій ПЛЕКАН

*Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника
Коломийський інститут***ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ТА ЗАКОНОДАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ
ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКИХ ЄПИСКОПІВ У ПРЕДСТАВНИЦЬКИХ
ОРГАНАХ АВСТРО-УГОРСЬКОЇ ІМПЕРІЇ (КІН. ХІХ - ПОЧ. ХХ СТ.)**

В статті розглядається громадсько-політична та законодавча діяльність провладу Української Греко-Католицької Церкви - митрополитів та єпископів у австрійському парламенті та Галицькому крайовому сеймі наприкінці ХІХ - на початку ХХ століття. Досліджується участь єпископату як депутатів - представників українського народу імперії - у роботі представницьких органах досліджуваного періоду.

Ключові слова: греко-католицький митрополит, посол, австрійський парламент, Галицький крайовий сейм, Й. Сембратович, А. Шептицький, Г. Яхимович.

Серед сучасних дослідників громадсько-політичної діяльності греко-католицького духовенства, зокрема представництва інтересів українців Галичини та Буковини в австрійському парламенті та Галицькому сеймі, слід відзначити істориків О. Аркушу [1; 2], Ю. Плекана [4-7], І. Чорновола [9-11].

Вперше Галицький сейм, як й інші 17 провінційних сеймів імперії, був скликаний у 1861 році, в зв'язку із відновленням конституції відповідно до «Жовтневого диплому» 1860 р. Галицький сейм складався з 150 осіб. З них 9-ть послів - вірилісти: єпископи Львівські всіх трьох обрядів, обоє єпископів Перемиських, єпископ Тарновський, єпископ Станіславівський, ректори Львівського та Краківського університетів. Всього обиралися 141 посол: з курії великої земельної власності - 44, від торгово-промислових палат - 3, міської курії - 20, з курії малої земельної власності (сільської) - 74 [10, с. 22]. Галицьким сеймом керував маршал і віце-маршал, яких цісар призначав з числа обраних послів. Як зазначає відомий дослідник історії українського парламентаризму І. Чорновол, за неписаним правилом, віце-маршалом завжди ставав українець, це був греко-католицький митрополит чи єпископ. Виняток становить лише суддя Юліян Лаврівський, який займав цю посаду у період 1869 - 1872 рр., депутат парламенту в 1861 - 1873 рр. [11, с. 30].

Серед відомих та активних діячів українського парламентаризму Австро-Угорської імперії слід згадати Юліана Куїловського, другого греко-католицького єпископа Станіславівського (1891 - 1898 рр.), Львівського митрополита (1898 - 1900 рр.).

Він був активним діячем революції 1848 - 1849 рр., через що опинився на еміграції. Папський шамбелан та асистент папського престолу. На провінційному синоді УГКЦ у Львові (1891 р.) захищав права УГКЦ.

Жертвував кілька тисяч корон на відновлення кафедри, а у 1893 р., після дозволу заснувати дієцезальні духовні семінарії, виготовив кошторис для будівництва духовної семінарії у Станіславі, заходи щодо заснування якої згодом продовжив А. Шептицький. З 1882 р. ректор духовної семінарії у Перемишлі, а з 1884 р. - Перемиський декан, з 1887 р. - архипресвітер Станіславської єпархії. У 1897 р. скликав перший єпархіальний синод у Станіславові. У 1899 - 1900 рр. - член Палати Панів австрійського парламенту [7, с. 33].

Спиридон Литвинович, єпископ канатійський, з 1857 р. висвячений на єпископа-помічника Галицького митрополита, а після смерті митрополита М. Левицького у 1858 - 1860 рр. був тимчасовим адміністратором Галицької митрополії. Галицький митрополит з 1864 р., посол та віце-президент парламенту (1861 - 1864 рр.), з 1864 р. член Палати Панів австрійського парламенту та фактичний керівник «Руського клубу» у парламенті. Відстоював політичні права українського населення в Галичині, підтримував проект поділу Галичини на дві окремі адміністративні одиниці - західну (польську) і східну (українську). Заслугою Литвиновича було прийняття у 1863 р. «Конкордії» з Римо-Католицькою Церквою, яка стала суттєвою перешкодою у колонізації Галичини [7, с. 39].

Юліян Пелеш - єпископ Перемиський (1891 - 1896). Навчався у Віденській духовній семінарії (1863 - 1867), висвятився у 1867 р., а у період 1867 - 1870 рр. був її префектом (ректор (наставник) семінарії - Ю.П.). Був активним членом товариства українських студентів «Січ» у Відні. У 1870 - 1872 рр. префект Львівської духовної семінарії, водночас викладав у львівських школах та університеті. Перший єпископ заснованої у 1885 р. єпархії у Станіславові, у період 1891 - 1896 рр. - єпископ Перемиський, а у сеймі засідав як віриліст [11, с. 169].

Йосиф Сембратович - митрополит Греко-Католицької Церкви. Закінчив Віденську духовну семінарію у 1845 р., того ж року висвятився на священника. У 1845 - 1846 рр., - префект єпархіальної семінарії в Перемишлі. З 1850 р. - префект Львівської духовної семінарії і доцент Львівського університету, 1852 - 1860 рр. - префект і віце-ректор семінарії у Відні, з 1860 р. - професор Львівського університету.

З 1865 р. - єпископ Назіянзенський. У 1867 - 1872 рр. - суфраган єпископа Ф. Полянського і адміністратор Перемиської єпархії. З 1882 р. - у Римі, отримав титули Теодозіопольського архієпископа, графа римського, радник Конгрегації пропаганди віри, голови комісії ревізії церковних книг і ін. Член Палати панів Австрійського парламенту у 1870 - 1882 рр. [11, с. 178].

Сильвестр Сембратович - митрополит Греко-Католицької Церкви, кардинал (1895). Брав участь у діяльності українських культурно-просвітніх організацій. 1878 р. призначений Львівським єпископом-помічником. Після зречення Й. Сембратовича з митрополичої катедри в листопаді 1882 р. призначений адміністратором Галицької митрополії, а з 26.03. 1885 р. став

Галицьким митрополитом. С. Сембратович був імперським таємним радником, послом Галицького сейму і двічі його головою (1883 - 1898), член Палати Панів парламенту (1885 - 1898) [11, с. 178].

Костянтин Чехович - єпископ Перемишльський у 1896 - 1915 рр. З 1887 р. крилошанин Перемишльської капітули і ректор духовної семінарії у Перемишлі. Кавалер ордену Залізної Корони II класу, папського ордену св. Петра, таємний радник імператорського двору з 1907 р. У сеймі засідав як віриліст, віце-маршалок сейму (1897 - 1901), голова «Клубу руських послів соймових», член Палати Панів австрійського парламенту (1905 - 1915) [7, с. 70].

Андрей Шептицький - Галицький митрополит. У 1899 р. імператор Франц Йосиф I іменував Шептицького Станиславівським єпископом, а 17.12. 1900 р. був номінований Галицьким митрополитом. Як віриліст, був депутатом сейму, у 1901 - 1914 рр. - віце-маршалок сейму. Член Палати Панів парламенту у 1901 - 1914 рр., де відстоював інтереси українського населення Галичини. У січні 1906 р. очолював делегацію до імператора Франца Йосифа I, яка поставила питання про надання українцям рівних прав з іншими народами Австро-Угорської імперії.

У 1902 р. митрополит поставив питання про необхідність відкриття української гімназії у Станіславі, а 1910 р. на засіданні Палати Панів вимагав створення українського університету у Львові. 1903 р. заснував Народну лічницю, яку в 1930 - 1938 рр. перетворили на сучасний шпиталь. Шептицький був ініціатором і засновником Земельного банку у Львові (1910), підтримував діяльність українських культурно-просвітницьких товариств «Просвіта», «Рідна Школа», «Сільський господар», почесний член Львівської «Просвіти» [7, с. 72; 11, с. 192].

Григорій Яхимович - греко-католицький єпископ, депутат австрійського парламенту у 1848 - 1849 рр. з округу Монастирська та до сейму у 1870 - 1876 рр. Григорій Яхимович з 1841 р. - єпископ Помпейопольський, 1848 - 1860 рр. - єпископ Перемишльський. Під час революції 1848 - 1849 рр. організатор і перший голова «Головної Руської Ради», член-засновник «Галицько-Руської Матиці» і «Народного Дому». Кавалер імператорського Хреста Командора ордена св. Леопольда, отримав титул барона. Вніс великий внесок у розвиток шкільної освіти на Галичині. Зокрема, разом з Михайлом Куземським відкрив багато народних шкіл. Добивався запровадження викладання української мови у школах Галичини, також вимагав від духовенства вживання української мови під час проповідей [7, с. 76].

Григорій Хомишин - єпископ Станиславівський (1904 - 1939). Навчався у Львівській духовній семінарії, висвячений на священика у 1893 р. У період 1901 - 1902 рр. - парох Коломиї, у період 1902 - 1904 рр. - ректор духовної семінарії у Львові. Посол галицького сейму у період 1904 - 1918 рр., обраний як віриліст. Засновник Української католицької народної партії (1930) та мережі католицьких читалень «Скала» [11, с. 188].

Виборче законодавство як до австрійського парламенту, так і до сейму Галичини, встановлювало нерівномірне та непропорційне співвідношення депутатських мандатів від різних верств населення. Так, представники великої земельної власності та платники високих податків, що становили 0,4% загального числа населення, мали забезпечено близько 30% сеймових мандатів. Представники від міст і торгово-промислових палат становили 4,1% населення і мали 15% мандатів, селянство та міщани малих містечок відповідно 95,5% та отримували решту місць. Грубо ігнорувався виборчою системою і національний фактор. Перші три курії давали лише польських послів, українці могли пройти лише в четвертій у 48-и із 51 повітів Східної Галичини [6, с. 51].

У період 1861 - 1873 рр., на підставі нової цісарської конституції відомої в літературі як «Лютневий патент», виданої 26 лютого 1861 р., депутати до австрійського парламенту від Галичини обирались безпосередньо у Галицькому сеймі.

Слід відзначити, що серед українців Галичини та Буковини були в австрійському парламенті у різних періодах 10 пожиттєвих членів Палати Панів - верхньої палати Райхсрату. Зокрема, це шість галицьких греко-католицьких митрополитів: Сильвестр та Йосип Сембратовичі, Констянтин Чехович, Андрій Шептицький, Юліан Куїловський, Спиридон Литвинович - віце-президент парламенту в 1861 - 1864рр. [3, с. 233-234].

Реформа виборчої системи до австрійського парламенту стала переломним моментом в історії Галичини та Буковини, початком нового етапу визвольних змагань українців імперії Габсбургів. У липні 1907 р. в новообраному парламенті українські депутати оприлюднили декларацію про державно-правовий статус русинів в Австро-Угорщині. В ній вони не лише висловили своє негативне ставлення до польських володарів краю і свою вимогу національної автономії, а й відкрито звинуватили австрійський уряд у співучасті в гнобленні українців.

На своєму засіданні 5 липня 1907 р. Русько-український парламентський клуб до якого входили також і депутати - греко-католицькі митрополити, прийняв програму діяльності посольського представництва, де зазначалося, що клуб буде займати стосовно Відня опозиційну політику, доки не будуть створені належні умови розвитку українського народу в Австрії.

Внаслідок проведення реформи виборчої системи до австрійського парламенту українці отримали можливість демократичними методами відстоювати свої конституційні права. Їх можливості настільки зросли, що центральний уряд змушений був з ними рахуватися, зокрема, найбільше він боявся обструкції (блокування роботи - Ю.П.) русинами засідань райхсрату. Угода українців з урядом сприяла зростанню їх впливу, водночас вона загрожувала порушити політичну автономію польського посідання в Галичині, оскільки давала Відню право втручатися у стосунки між двома народами.

Українське представництво в парламенті після виборів 1911 р. становило 29 депутатів, з них 24 депутати з Галичини і 5 з Буковини. Якщо брати в розрізі партійного представництва, то знову ж тут була перевага представників націонал-демократичної партії - 21 мандат, радикали отримали 5 місць, один від соціал-демократів та лише два мандати вибороли москвофіли [3, с. 234; 8, с. 177].

Таким чином, результати виборів 1911 р. продемонстрували, що москвофільський рух серед української спільноти Буковини та Галичини не отримав належної підтримки, - вони отримали лише 7,6 % усіх мандатів, порівняно із досягненнями націонал-демократів у 70% [8, с. 178]. В новообраному парламенті 16 липня 1911 р. з числа депутатів парламенту, представників від націонал-демократичної партії, радикальної партії та послів від Буковини, під проводом К.Левицького був сформований Український парламентський союз. Президентом союзу було обрано К. Левицького, віце-президентами - М. Василька, М. Лагодинського, Т. Окуневського. секретарем Є. Левицького. Парламентський союз поставив собі за мету добитись вирішення для українців краю такі питання: заснування українського університету та проведення виборчої реформи до галицького сейму. Протягом 1912 - 1913 рр. українські парламентарі М. Василько, Т. Окуневський, Л. Бачинський, А. Шептицький як з парламентської трибуни, так і в приватних розмовах з австрійськими урядовцями постійно піднімали питання про виборчу реформу до галицького сейму та питання відкриття українського університету у Львові. Лише на початку 1914 р. українцям вдалося досягти згоди з польською сеймовою більшістю щодо відкриття українського університету, а також узгодити питання щодо утворення двомандатних виборчих округів у Галичині. Однак, події Першої світової війни не дали можливості українцям реалізувати на практиці, досягнуті ними важкою багаторічною політичною боротьбою поступки з боку польської адміністрації та офіційного Відня в галузі виборчих прав.

Список використаних джерел та літератури:

1. Аркуша О. Галицький Сейм: виборчі компанії 1889 і 1895 рр. / Олена Аркуша. - Львів, 1996. - 173 с.
2. Аркуша О. Українське представництво в Галицькому сеймі 1901 - 1907 років / Олена Аркуша. // Записки НТШ. Праці історично-філософської секції. - Львів, 2006. - Том. ССІІ. - С. 191 - 240.
3. о. Исидор Сохоцький. Будівничі новітньої української державности в Галичині / Исидор Сохоцький. // Історичні постаті Галичини ХІХ-ХХ ст. - Нью-Йорк-Париж-Сідней-Торонто, 1961. - 246 с.;
4. Плекан Ю. Політичні та ідеологічні аспекти українського питання в Австро-Угорській імперії / Юрій Плекан // Україна ХХ ст.: Культура, ідеологія, політика. - К.: Інститут історії України НАН України, 2002. - Вип.6. - С.74-84;

5. Плекан Ю. Українські депутати австрійського парламенту (XIX - поч. XX ст.) /Юрій Плекан. // Науковий вісник Чернівецького університету. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини. - Чернівці, 2008. - Вип. 376 - 377. - С.131 - 133;
6. Плекан Ю. Боротьба за реформу виборчого законодавства до Австрійського парламенту та Галицького сейму (кінець XIX - початок XX ст.) / Юрій Плекан. - Ів. - Франківськ, 2008. - 204 с.;
7. Плекан Юрій. Перший досвід парламентаризму: українці - депутати австрійського парламенту та галицького крайового сейму (1848 - 1918). Довідник / Юрій Плекан. - Івано-Франківськ: Видавець Третяк І.Я., 2012. - 140 с.;
8. Сухий О. Галичина між Сходом і Заходом. Нариси історії XIX - початку XX ст. / Олексій Сухий. - Львів, 1999. - 246 с.;
9. Чорновол І. Польсько-українська угода 1890 - 1894 рр. / Ігор Чорновол. - Львів, 2000. - 226 с.;
10. Чорновол І. Українська фракція галицького крайового сейму. 1861 - 1901 рр. (нарис з історії українського парламентаризму) / Ігор Чорновол. - Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2002. - 288 с.;
11. Чорновол І. 199 депутатів Галицького сейму / Ігор Чорновол. - Львів: Тріада плюс, 2010. - 228 с.

Yuriy PLEKAN

**SOCIO-POLITICAL AND LEGISLATIVE ACTIVITY OF THE
GREEK CATHOLIC BISHOP IN REPRESENTATIVE BODIES AUSTRO-
HUNGARIAN EMPIRE (KIN. XIX - BEG. XX CENTURY)**

The article deals with public policy and legislative activity of Ukrainian Greek Catholic church guidance as well as Metropolitans and Bishops in Austrian parliament and Galician Regional Diet from the end of 19th century to the beginning of the 20th century. Articipation of episcopate deputies that were the representatives of Ukrainian people of empire in the work of representatives bodies is researched.

Key words: *Greek Catholic Metropolitan, ambassador, Austrian parliament, Galician Regional Diet, Y. Sembratovych, A. Sheptytskyi, G. Yakhymovych.*

УДК 94(438):94(477.4):282:262.14

Наталія СОФ'ЯК

*Інститут історії, політології і міжнародних відносин
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника***УЧАСТЬ РИМО-КАТОЛИЦЬКОГО ДУХОВЕНСТВА
В СІЧНЕВОМУ ПОЛЬСЬКОМУ ПОВСТАННІ 1863 - 1864 рр.**

У статті зроблено спробу проаналізувати діяльність римо-католицького духовенства напередодні і під час Січневого польського повстання, його вплив на польський та інші народи, що населяли території колишньої Речі Посполитої в кордонах до 1772 р. Показано реакцію російського уряду на польські клерикальні кола і діяльність костьолів під час польського визвольного руху.

Ключові слова: католицьке духовенство, клір, Римо-Католицька Церква, повстання, костьол.

Наприкінці XVIII ст. відбувся остаточний занепад Польської держави, за трьома поділами (1772 р., 1793 р., 1795 р.) колишні землі Речі Посполитої потрапили під владу трьох імперій - Російської, Австрійської (пізніше - Австро-Угорської) та Пруської. Поляки розпочали національно-визвольну боротьбу з метою відновити власну державність, однією із складових польського національного руху була боротьба проти Російської імперії протягом усього XIX ст. У визвольній боротьбі польська еліта намагалася залучитися підтримкою інших слов'янських народів. Найбільшим проявом національно-визвольного руху поляків у XIX ст. було Січневе повстання 1863-1864 рр. Його планувалося поширити на території Королівства Польського, Литви, Білорусі і Правобережної України (в межах тодішньої Київської, Волинської і Подільської губерній), що перебували на той час у складі Російської імперії. Автор статті поставила за мету розкрити діяльність римо-католицького духовенства під час Січневого польського повстання 1863-1864 рр. Обрана тема привертала увагу деяких дослідників (О. Буравського¹, І. Шостак², О. Баковецької³, Д. Білунова⁴ та ін.), але й досі становить науковий і суспільно-політичний інтерес.

¹ Буравський О. Римо-католицьке духовенство Правобережної України в польському національно-визвольному русі в 60-х роках XIX ст. [Електронний ресурс] / О. Буравський. - Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/soc_gum/Istst/2009_1/R1/Buravskii.pdf.

² Шостак І. В. Основні аспекти становлення адміністративно-територіального устрою РКЦ на українських землях у складі Російської імперії протягом кінця ХУІІ - початку ХХ ст. / І. В. Шостак // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер.: Історичне релігієзнавство. - Острого, 2012. - Вип. 6. - С. 326-335.

³ Баковецька О. Римо-католицька церква в Україні кінця ХVІІІ - ХІХ століть: вплив на суспільно-політичний розвиток: автореф. дис. / О. Баковецька. - Запоріжжя, 2016. - 36 с.

⁴ Білунов Д. Б. Правительственная политика в отношении римско-католической церкви (60-е годы ХІХ в.) / Д. Б. Білунов // Вестник Московского ун-та. - Сер. 8. История. - М., 1996. - № 4. - С. 19-43.

У польському суспільстві не було одностайності щодо подальшого політичного розвитку своєї країни, яка наприкінці XVIII ст. перестала бути незалежною. Еліта розділилася на два основних табори, що взяли участь у повстанні - «червоних» (радикалів) та «білих» (поміркованих). У партії «червоних», що підготувала й очолила визвольне повстання 1863 р., було ліве, демократичне крило, представлене такими видатними діячами, як Ярослав Домбровський, Константин Калиновський, Зигмунд Сераковський та ін. Вони знаходилися в досить тісних зв'язках з російським революційно-демократичним рухом кінця 50-х - початку 60-х рр. XIX ст., зазнали значного впливу його лідерів Миколи Чернишевського, Миколи Добролюбова та Олександра Герцена, прагнули зробити загальнонародне і демократичне повстання¹.

«Червоні» виступали за звільнення селян із землею і надання народам колишньої Речі Посполитої права на самовизначення, тісно співпрацювали з російськими та українськими противниками самодержавства. Праве крило «червоних» перебувало на позиціях, близьких до ліберально-буржуазних. Водночас «білі», під проводом А. Замойського, О. Вельопольського, М. Лангевича та ін., захищали насамперед інтереси поміщиків і великої буржуазії, були противниками докорінної аграрної реформи, виступали проти співробітництва з російськими та українськими радикально налаштованими діячами. Усі свої сподівання «білі» покладали на західні держави - Францію, Англію та Австрію, розраховуючи на їхню підтримку в боротьбі з російським імперіалізмом².

Після останнього поділу Польщі в 1795 р. становище Римо-Католицької Церкви (далі - РКЦ) значною мірою погіршилося. Це пояснювалося тим, що уряди Австрії, Росії та Пруссії були зацікавлені у зменшенні впливу Церкви та католицького кліру на місцеве населення. Велике значення мало питання ставлення римо-католицького духовенства до національного питання та відновлення польської незалежності. Політичний вплив кліру суттєво зменшився, однак залишився досить вагомим у суспільстві, особливо на середню і дрібну шляхту та широкі народні маси. Духовенство не могло стояти осторонь національного питання, оскільки Церква залишалася об'єднуючим чинником для польського народу, розділеного між трьома імперіями .

Польське духовенство брало активну участь у першому антиросійському Листопадовому повстанні 1830 - 1831 рр. Після його придушення та реакції російського уряду позиції католицького кліру в державі послаблювалися. Так, на Правобережній Україні було скасовано дії

¹ Ревуненков В. Польское восстание 1863 г. и европейская дипломатия / В. Ревуненков. - Ленинград: Издательство ЛГУ, 1957. - С. 109.

² Трусевич С. Суспільно-політичний рух у Східній Галичині в 50-70-х роках XIX ст. / С. Трусевич. - К.: Наукова думка, 1978. - С. 97.

³ Дильонгова Г. Історія Польщі 1795 - 1990 / Г. Дильонгова; Пер. з пол. М. Кірсенка. - К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. - С. 69.

положень Литовського статуту в 1840 р. (у яких, зокрема, зазначалося про віротерпимість), ліквідовано польські навчальні заклади різного рівня (Кременецький ліцей, гімназії, парафіяльні училища та школи), повністю ліквідована Греко-Католицька Церква в 1839 р., закрито 19 костьолів і 12 монастирів. Водночас власті залишили 92 римо-католицьких храмів, 69 каплиць і шість монастирів. Натомість проводилася агресивна політика зросійщення краю: російська мова ставала основною в усіх офіційних установах, на противагу польськомовним, були засновані російськомовні гімназії та інші освітні заклади. Російська Православна Церква одержала широку підтримку й була перетворена в знаряддя боротьби з римо-католицькою конфесією та польською общиною взагалі¹.

З приходом до влади царя-реформатора Олександра II російські власті в 1857 р. прийняли перший Статут духовних справ іноземних віросповідань. Згідно зі статутом, у Російській імперії затверджувалося сім римо-католицьких єпархій: Могилівське архієпископство, Віденське, Іельшівське, Мінське, Луцько-Житомирське, Кам'янецьке і Тираспольське єпископства. Для розгляду загальних справ усіх римо-католицьких єпископств у Санкт-Петербурзі створювалася римо-католицька духовна колегія на чолі з архієпископом-митрополитом. На території Російської імперії римо-католицькі парафії можна було створювати лише за умови різкого збільшення кількості католицького населення².

Серед усіх губерній Російської імперії за кількістю римо-католиків, що в них проживали, виділявся ряд західних губерній - Віленська, Вітебська, Гродненська, Мінська, а також губернії Південно-Західного краю - Подільська і Волинська губернії, в яких, за офіційною статистикою, станом на середину XIX ст. проживало 236.322 і 130.773 католиків відповідно. За чисельністю прихожан РКЦ на території Правобережної України посідала друге місце після православної. Частина вірян, що зосереджувалися на території Подільської і Волинської губерній, вбачала в РКЦ символ польської незалежності і носія національних ідей. В умовах загострення польського національно-визвольного руху вплив Католицької Церкви ставав досить небезпечним для російського самодержавства, оскільки вона була ідейним натхненником повстанців .

Польське духовенство активно долучалося до боротьби проти панування російського царизму. Так, перша значна демонстрація з національними гаслами була організована ксьондзами 11 червня 1860 р. під час похорону вдови героя Листопадового польського повстання 1830 - 1831 рр. генерала Юзефа Совінського. У день публічної панахиди,

¹ Баженова С. Юзеф Антоній Ролле в громадському, науковому і просвітницькому житті Правобережної України другої половини XIX ст. [Електронний ресурс] / С. Баженова. - Режим доступу: <http://tovtry.com/ua/history/rolle/r04.html>.

² Шостак І. В. Основні аспекти становлення адміністративно-територіального устрою РКЦ на українських землях у складі Російської імперії протягом кінця ХУІІ - початку ХХ ст. ... - С. 326-335.

³ Баковецька О. Римо-католицька церква в Україні кінця ХVІІІ - ХІХ століть: вплив на суспільно-політичний розвиток: автореф. дис. - С. 14.

присвяченої 30-й річниці початку польського повстання 1830 - 1831 рр., 29 листопада 1860 р. відбулася демонстрація протесту проти російського панування у Варшаві. У відповідь на проповідь ксьондза в кармелітському монастирі на вулиці Лешно прозвучала знаменита «Jeszcze Polska nie zginela» («Ще Польща не загинула». - *Н. С.*). Революційні пісні на мотив псалмів (наприклад, «*Boze cos Polsk[^]*» («Боже, що з Польщею». - *Н. С.*) залунали згодом на всіх етнічних польських землях¹.

Поступового посилювалося негативне ставлення російського уряду до католицького духовенства. Це пояснювалося тим, що польські клерикальні кола зайняли виразно антиросійську позицію, а своєрідний злам у настроях відбувся в 1861 р. Як відомо, у Варшаві в річницю Листопадового збройного повстання 28 листопада 1860 р. відбулася велелюдна маніфестація відверто політичного характеру. Мітингувальники на площі перед костелом кармелітів проспівали патріотичні гімни. Водночас активізував свою діяльність створений на початку 1860-х рр. Таємний польський комітет, закликаючи до згуртування поляків-патріотів. З лютого 1861 р. маніфестації в Польщі стали, по суті, перманентним явищем, а російські власті, дедалі більше роздратовуючись, почали застосовувати проти демонстрантів силу, включно з вогнепальною зброєю².

Уже 15 лютого 1861 р. відбувся розстріл ще однієї демонстрації, що зібралася в знак протесту проти антидемократичних дій російського уряду. Як наслідок, жертвами стало п'ятеро маніфестантів, що взяли участь у демонстрації. Лише після цього російські власті дозволили масове зібрання, щоб дати можливість поховати загиблих. Похорон, що відбувся 18 лютого 1861 р. у Варшаві, став проявом справжнього національного єднання поляків. Процесія рухалася в супроводі оперного оркестру за участю не лише католицького духовенства, але й лютеранського та іудейського. Варшавський єпископ Антоній Мельхіор Фіалковський розіслав послання до всіх поляків, у тому числі на Правобережній Україні, із закликом в пам'ять про загиблих одягнутися в траурний одяг, щоб своїм вбранням стати живим позначенням етнічних кордонів Польщі, що в їх розумінні охоплювали усі землі колишньої Речі Посполитої³.

Російські власті, враховуючи політичну ситуацію в Київській, Подільській та Волинській губерніях у 1861 р., зазначили, що «в останніх числах серпня, коли з більшою силою відновився патріотичний рух у Царстві Польському, активізувався також патріотичний рух серед польського

¹ Буравський О. Римо-католицьке духовенство Правобережної України в польському національно-визвольному русі в 60-х роках XIX ст. [Електронний ресурс].

² Земський Ю. Міфи та реальність щодо організуючої ролі римо-католицького духовенства Правобережної України в підготовці до польського повстання 1863-1864 рр. [Електронний ресурс] / Ю. Земський // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів. Інститут української археографії та джерелознавства імені М.С.Грушевського НАН України. - Вип. 21. - К., 2010. - С. 156-157. - Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/71741>.

³ Земський Ю. С. Еволюція польсько-російських взаємин в Правобережній Україні в контексті націоналізації свідомості в Російській імперії середини XIX ст. [Електронний ресурс] / Ю. Земський. - С. 118. - Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe.

населення краю (малася на увазі Правобережна Україна. - Н. С.), на цей раз він набув більш серйозного характеру. З боку агітаторів вживалися всі заходи, аби якомога більше поширити визвольний рух і зробити його посправжньому загальнонародним. Знову почався спів патріотичних гімнів у костелах, носіння національного одягу та різних умовних символічних знаків, встановлення в публічних місцях хрестів на спомин убитих у Варшаві; зрештою, відбувалися спроби порушення громадського спокою»

З осені 1861 р. в знак солідарності з польськими діячами в Королівстві відбулося ряд політичних акцій на Правобережній Україні. Найбільш гучного розголосу набули так звані «маніфестації в костелах». Наприклад, 8 жовтня 1861 р. в Голованевському костелі Балтського повіту Подільської губернії брати Валерій, Костянтин і Юліан Гленбоцькі ініціювали виконання патріотичного гімну, що розпочинався словами:

Боже! Хто Польщу протягом довгих віків
Осявав блиском могутності і слави,
Хто захищав щитом своєї опіки
Від нещасть, які мали її пригнічувати,
Перед твоїми вівтарями приносимо молитви:
Батьківщину, вольності, поверни нам, Господи².

Про важливу роль, яку відіграло римо-католицьке духовенство в Січевому польському повстанні 1863 - 1864 рр., свідчить переписка подільського губернатора з київським генерал-губернатором: «Останній польський заколот довів, - зазначав подільський губернатор, - що головну моральну опору злочинних польських задумів складає католицьке духовенство. Воно завжди мало вплив на своїх одновірців, а особливо жінок, всіма заходами намагалось підтримати в них польський патріотизм і розвинути ненависть до росіян. Воно не перешкоджало, як відомо, дуже часто перетворювати навіть храми в місця для публічних протиурядових демонстрацій і маніфестацій, використовуючи релігію як засіб для виховання польського населення; до того ж католицьке духовенство благословляло агітаторів на подальші мерзотні злочини, обіцяючи їм відпущення гріхів.»³. У «Католицькому щорічнику» за 1863 р. зазначалося, що польське

¹ Земський Ю. С. Стратегія організації Січевого повстання 1863 - 1864 рр. в Правобережній Україні та перешкоди в її реалізації. [Електронний ресурс] / Ю. С. Земський. - С. 27. - Режим доступу: http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN93=1&S21FMT=ASP meta&C21COM=S&2 S21P03=FILE=&2 S21STR=Ians 2 011 6 5.

² Земський Ю. Міфи та реальність щодо організуючої ролі римо-католицького духовенства Правобережної України в підготовці до польського повстання 1863 - 1864 рр. - С. 157.

³ Козій О. Соціально-громадянська функція римо-католицького духовенства / О. Козій. // Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / ред. кол.: Н. Скотна (головний редактор), О. Петrenchко (редактор розділу) та ін. - Дрогобич: Видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2014. - Вип. 34. Історія. - С. 93-94.

«повстання є бій Божий і віруючий католик повинен уважати, що розпочата боротьба - справа не тільки патріотична, а й релігійна»¹.

Крізь призму цифр участі римо-католицького духовенства в Січневому повстанні можна приблизно визначити соціальний стан учасників польського визвольного руху. Наприклад, дослідниця С. Байкова на основі Віленської слідчої комісії та деяких інших документів у межах сучасних кордонів Білорусії нарахувала 5.112 осіб учасників повстання. Історик В. Зайцев за конфірмаційними даними на цій же території нарахував 3.374 учасники збройного виступу. Отже, різниця між першими і другими даними становить аж 1.746 осіб. При цьому відносні величини в однойменних станових групах мають межу від 0,1 % до 2,9 %².

Станові групи	за даними С. Байкової, %	за матеріалами аудиторіатського департаменту, %
Селяни	12,6	15,5
Міщани	5,5	4,6
Дворяни	69,1	68,6
Шляхта	3,7	2,5
Одnodворці, містяни, вільні хлібороби	2,9	3,4
Духовенство	3,6	2,7
Купці	0,2	0,3
Інші стани	2,4	2,4
Разом	100	100

Римо-католицьке духовенство долучилося до збройної боротьби поляків проти російського ярма. У своїй пропаганді воно використовувало богослужіння в костьолах, організацію матеріальної допомоги повсталим, а також безпосередню участь ксьондзів у збройній боротьбі. Достовірним фактом з історії польського збройного повстання був випадок, коли повстанським відділом, що найдовше боровся з російським самодержавством, став загін ксьондза Бжужки з Люблінщини. Характерно, що до його складу входило чимало українців. Він був розгромлений царськими військами в квітні 1865 р. Газета «Wytrwalosc» так писала про цю подію: «З Підляшшя повідомляють, що там все ще веде підпілля ксьондз

¹ Буравський О. Римо-католицьке духовенство Правобережної України і Білорусії в Січневому повстанні 1863 - 1864 рр. [Електронний ресурс] / О. Буравський. - Режим доступу: [file:///C:/Documents%20and%20Settings/Пользователь/Мои%20документы/NznuoairD2009_2014_10_8%20\(2\).pdf](file:///C:/Documents%20and%20Settings/Пользователь/Мои%20документы/NznuoairD2009_2014_10_8%20(2).pdf).

² Зайцев В. Социально-сословный состав участников восстания 1863 г. (опыт статистического анализа) / В. Зайцев. - М.: Наука, 1973. - С. 28.

Бжужка на чолі відділу з поляків та українців, які втекли з московського війська і яких вже саме це змушує до боротьби до останньої краплі крові»¹.

Новий етап у відносинах РКЦ і російського самодержавства почався після поразки польського Січневого повстання 1863-1864 рр. Участь римо-католицького кліру в повстанні на Правобережжі значно посилила репресивну політику царату проти РКЦ². Наприклад, якщо в 1863 р. у Волинській губернії залишилося дев'ять римо-католицьких монастирів, то за допомогу в організації повстання було ліквідовано останні монаші осередки РКЦ у Російській імперії. До кінця ХІХ ст. у західних губерніях практично не залишилося римо-католицьких монастирів .

Репресії російських властей тривали ще довго після придушення польського повстання в 1864 р. Зокрема, відбувалася русифікація адміністрації та шкільництва, репресивні заходи в католицьких костелах, які були опорою для польських повстанців. Духовенство, яке підтримувало національно-визвольну боротьбу поляків, було покарано: частина кліру була вивезена в Сибір або позбавлена парафії. Католицькі костьоли взагалі закривалися чи були замінені православними церквами. Такою була, зокрема, доля храмів у Янополі, Дзядковіце, Следзянові, Кліщелі, Мельниках, Немірові (воєводство Підляське), Милейчице, Ружанистоці, Шудзялові, Василькові, Більськ-Підляському, Дорогичині (воєводство Підляське). Під тиском урядових структур було замкнено або передано православним багато римо-католицьких каплиць, наприклад, у Білостоці (св. Марії Магдалени), у Василькові, Климівцях та ін.⁴

За даними дослідника Д. Білунова, в ході придушення польського повстання 1863 - 1864 рр. заарештовано понад 4 % ксьондзів, що проживали в Царстві Польському і Південно-Західному краї, на Правобережжі. Представники кліру, що співчували польському рухові або відмовлялися співпрацювати з владою в справі його придушення, як правило, підлягали адміністративній висилці. В основному районами політичного заслання учасників Січневого повстання були губернії Російської Півночі (Архангельська, Олонецька та ін.) і Волго-Уральського регіону (Вятська, Пермська, Уфимська і т.д.). Одним із найбільших центрів розміщення

¹ Мозговий І. Січневе повстання в Польщі й Україна. [Електронний ресурс] / І. Мозговий. - С. 116. - Режим доступу: <http://dspace.uabs.edu.ua/ispui/bitstream/123456789/13101/1/Польське%20повстання.pdf>.

² Буравський О. А. Соціально-економічне становище Римо-католицької церкви в Правобережній Україні (кінець ХУІІІ - початок ХІХ ст.) [Електронний ресурс] / О. А. Буравський. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NznuoairD2009_2012_6_11.

³ Кирилюк А. Регулювання майнового забезпечення римо-католицьких монастирів у Російській імперії (кінець ХУІІІ - ХІХ ст.) [Електронний ресурс] / А. Кирилюк. - С. 24. - Режим доступу: <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/8922/1/4.Кирилюк.pdf>.

⁴ Ryzewsk G. Zarys dziejów powstania styczniowego na terenie dzisiejszego województwa podlaskiego. [Електронний ресурс] / G. Ryzewsk // 1863: Katalog miejsc pam^ri powstania styczniowego w wojewodztwie podlaskim. - С. 16. - Режим доступу: <http://www.nid.pl/upload/iblock/b26/b26dd03fc45e699ee0bd40562f1cbd5a.pdf>.

опальних католицьких священнослужителів, покараних за участь у повстанні, стала Казанська губернія¹.

Складним було становище у ксьондзів, які вимушено перебували на проживанні під наглядом поліції в містах Західного Сибіру, бо, крім суто церковної діяльності, вони практично нічим не могли займатися, а на засланні їм суворо заборонялося вести богослужіння². Однак, якщо в 1860-ті роки ксьондзам, що перебували в засланні, було категорично заборонено проводити церковну службу, то в останні десятиліття ХІХ ст. деякі з них отримали на це право. Потреба в даному виді діяльності і поява костелів на цій території були обумовлені наявністю в Західному Сибіру представників римо-католицької віри. Найстаршими католицькими парафіями Західного Сибіру були Томська і Тбіліська³.

Таким чином, римо-католицьке духовенство на насильно розділеній наприкінці ХVІІІ ст. території колишньої Речі Посполитої залишалося основним осередком для формування модерної польської нації та стимулювання її до боротьби за відновлення державності. Священики брали активну участь у національно-визвольній боротьбі проти російського царизму. Після придушення Листопадового повстання 1830 - 1831 рр. та реакційної політики імперського уряду, спрямованої на русифікацію місцевого населення і посилення впливів російського православ'я в краї, РКЦ значно втратила свої попередні позиції, що, однак, не зашкодило їй мати великий вплив на польське суспільство. Маючи налагоджені контакти з Ватиканом, римо-католицьке духовенство намагалося послідовно захищати національні і соціальні інтереси польського населення. Значною мірою така активність польського кліру була пов'язана з політичними міркуваннями, насамперед спробами відродження Речі Посполитої в кордонах 1772 р., із включенням до неї етнічних українських земель. Представники римо-католицького духовенства взяли активну участь у Січевому повстанні 1863 - 1864 рр. Частина польських ксьондзів допомагали в забезпеченні повстанців зброєю та одягом, а інша - приєдналася до повстанських загонів, у деяких випадках навіть їх очолювала.

Natalia SOFYAK

PART ROMAN CATHOLIC CLERGY IN POLISH JANUARY INSURRECTION (1863-1864)

***Abstract:** This article attempts to analyze the activities of the Roman Catholic clergy before and during the Polish uprising of January, its impact on the Polish and other peoples who inhabited the territory that belonged to the borders*

¹ Билунов Д. Б. Правительственная политика в отношении римско-католической церкви (60-е годы XIX в.). - С. 32.

² Пяткова С. Польская политическая ссылка в Западную Сибирь в пореформенный период: автореф. дис. [Электронный ресурс] / С. Пяткова. - С. 26. - Режим доступа: <http://cheloveknauka.com/polskaya-politicheskaya-ssylka-v-zapadnuyu-sibir-v-poreformennyu-period>.

³ Пяткова С. Польская политическая ссылка в Западную Сибирь в пореформенный период: автореф. дис. - С. 27.

of the Commonwealth in 1772. Show the reaction of the Russian government on Polish clerical circles and activities of churches in the Polish liberation movement.

Keywords: *Catholic clergy, the clergy, the Roman Catholic Church, rebellion, church.*

Секція II

«Шлях на Голгофу»: Львівський псевдо-собор 8-10 березня 1946 року як завершальний акт ліквідації Греко-Католицької Церкви радянським режимом, його історична та канонічно-правова оцінка

**Шлях на Голгофу:
начальна ліквідація Греко-Католицької Церкви
1945-1946 рр.**
До 70-х роковин Львівського псевдособору 1946 р.

**СТАНИСЛАВІВСЬКА ЕПАРХІЯ В СТРУКТУРІ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ
у 1939-1945 рр.**

Митрополит Станиславський Іларіон | Станиславська єпархія (Галицька територія) | Станиславська єпархія (Львівська територія)

ПІДГОТОВКА ЛІКВІДАЦІЇ УГКЦ (вересень 1944 р. — 11.04.1945 р.)
Резолюція державного секретаря РГБ відносно діяльності єпархії | Акт ліквідації і створення РГЦ

**ДІЯЛЬНІСТЬ «ІНІЦІАТИВНОЇ ГРУПИ ПО ВОЗЗ'ЄДНАННЮ ГКЦ З РПЦ»
(травень 1945 р. — лютий 1946 р.)**

**ЛЬВІВСЬКИЙ ПСЕВДОСОБОР
8-10 березня 1946 року**

СТАНОВЛЕННЯ КАТАКОМНОЇ ЦЕРКВИ
Резолюція на створення катокомної Греко-Католицької Церкви

УДК 94(438):94(477.4):282:262.14

Наталія ВИННИК

*Івано-Франківський національний медичний університет***СУЧАСНА ІСТОРИЧНА ДУМКА ПРО ЛІКВІДАЦІЮ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ ТА ЇЇ НАСЛІДКИ**

У статті представлено науковий аналіз праць, автори яких вважають національний характер Українського греко-католицизму основною причиною його заборони в Радянському Союзі. Характеризуючи розвиток історичних досліджень з цієї тематики, показано актуальність проблеми, як у середовищі української наукової еміграції, так і серед сучасних вітчизняних та зарубіжних істориків.

Ключові слова: *Українська Греко-Католицька Церква, сучасна історіографія, органи НКВС-НКДБ-МДБ, унія.*

Відродження в 90-х роках минулого століття Української Греко-Католицької Церкви (УГКЦ) обумовило підвищену увагу до складної історії Церкви в радянські часи. У цьому контексті наукової актуальності набула потреба зняття усіх фальсифікованих радянською ідеологічною системою звинувачень на адресу УГКЦ, яка працювала на збереження національної ментальності, духовних і культурних традицій мільйонів українців.

Ліквідація УГКЦ на західноукраїнських землях у повоєнний, після Другої світової війни, період стала темою багатьох наукових досліджень, в яких з різних позицій висвітлювалися причини, перебіг, масштаби, результати та багато інших питань, пов'язаних з даною акцією. Подія здобула значний резонанс в Україні та за її межами, а її наслідки, незважаючи на хронологічну віддаленість, позначаються на житті українського суспільства і сьогодні. Однак, попри інтерес науковців до загальних процесів даної проблематики, спеціального наукового дослідження щодо передумов, підготовки, проведення та результатів Львівського церковного собору 1946 р. як найважливішої складової процесу ліквідації УГКЦ у загальній антиунійній політиці радянського режиму досі не зроблено.

Актуальність статті полягає у висвітленні бачення істориками національного характеру Української Греко-Католицької Церкви у першій половині 1940-х рр., який, власне, призвів до її юридичної заборони на Львівському соборі 1946 р. У вітчизняній історичній думці йдеться про те, що наприкінці 1930-х - у 1940-х рр. національне питання в СРСР було тісно пов'язане з функціонуванням національної Церкви, яку презентувала УГКЦ. Їй відводять місце генератора національного духу, зокрема в західних областях УРСР напередодні, під час і після Другої світової війни. Саме таке бачення проблеми висвітлюється в статті київського науковця

Т. Пшеничного [15]. В історичній науці дана проблема представлена науковими розвідками сучасних вітчизняних вчених.

Мета статті полягає у висвітленні становлення і розвитку історичних знань та ставлення дослідників до ролі українського національного чинника в процесі підготовки ліквідації Української Греко-Католицької Церкви у 1946 р.

Історія Української Греко-Католицької Церкви упродовж усього періоду викликала значний інтерес у дослідників різних спеціальностей - богословів, істориків, релігієзнавців, філософів, соціологів. Проте в різні періоди як церковні діячі, так і науковці, торкаючись теми УГКЦ, ставили перед собою різні завдання - від звеличення Церкви і спроби об'єктивного висвітлення її історії та діяльності до спроб дискредитації та засудження, що було притаманним для радянського періоду.

На сьогодні цілий ряд інституцій фахово займається дослідженням церковної проблематики, у тому числі й історії УГКЦ. Серед них варто відзначити наукові здобутки Відділення релігієзнавства Інституту філософії НАН України в м. Києві, Львівського відділення Інституту української археографії та джерелознавства, Львівського музею історії релігії, дослідження викладачів та аспірантів історичних та філософських спеціальностей багатьох вищих навчальних закладів країни. Їхніми зусиллями проводяться щорічні наукові конференції, семінари та круглі столи, які заповнюють «білі» плями в історії Церкви.

На особливу увагу заслуговує проект Інституту історії Церкви у Львові «Образ сили духу: жива історія підпільного життя УГКЦ 1946 - 1989 рр.», у рамках якого створено електронний архів про діяльність УГКЦ у підпіллі і переслідування Церкви органами радянської влади. Архів Інституту активно поповнюють студенти Українського католицького університету, які в межах власних наукових робіт записують інтерв'ю і спогади священників і вірних УГКЦ радянського періоду. Таким чином, історія Української Греко-Католицької Церкви вивчається не лише істориками Церкви, а й науковцями академічних установ та вищих навчальних закладів, що сприяє об'єктивності дослідження й більш повному висвітленню проблеми.

У зв'язку з відкриттям доступу до архівних сховищ та документів в Україні дедалі більш активно почало розглядатись питання впливу ідеологічної складової в моделі церковної політики у Радянському Союзі, а також методів її апробації. На цій площині вітчизняної історичної науки з'являється аналітична публікація представника української еміграції в Канаді, професора Едмонтського університету Івана-Павла Химки. На основі аналізу органічного розвитку двох Церков - Української Церкви загалом і Російської Православної, вчений репрезентує думку про два кардинально відмінних шляхи їхнього ментального та культурно розвитку. Для нього харизма Російської Церкви була «чітко окресленою і традиційною для державного панування над духовною сферою» [21, с. 29]. А тому спроба ліквідації національно зорієнтованої Церкви у 1930 - 1940-хх рр., якою була

УГКЦ, стало цілком закономірним явищем. Це, на думку вченого, відзначалося не лише локальними змінами релігійної політики, але й «докорінною перебудовою всіх колишніх політичних, соціальних та економічних взаємин, а також масовим розповсюдженням перекручень та систематичними спробами змінити світогляд жителів радянської держави» [21, с. 29]. Йшлося, насамперед, про перший крок боротьби з національною Церквою і зокрема з УГКЦ, а саме з трансформацію суспільства і формування у ньому нових цінностей і переконань. Для цього великою перешкодою стала тверда позиція греко-католицьких єпископів і духовенства, проти якого планувалося розпочати репресії. У 1997 р. історики О. Реєнт та О. Лисенко безпосередньо присвячують увагу суспільно-церковній концепції митрополита А. Шептицького. Їхнє бачення особи митрополита полягає у детальній характеристиці його діяльності в контексті політичних реалій 1940-х рр. У цьому ключі вчені розглядають суть неприйняття його, а відповідно і цілої УГКЦ, радянською партійною номенклатурою. Власне, на їхню думку, влада і охрестила Главу Церкви терміном «християнський націоналіст», а його погляди віднесла до «ідеологічно-прокрустового ложа» [17, с. 95]. Проте вчені не заперечують факту тісної співпраці частини греко-католицького духовенства з німецькими окупаційними інститутами у 1941 р., зокрема в політичній сфері [17, с. 96-98]. О. Лисенко загалом пише про конструктивні відносини греко-католицького духовенства з німецькою адміністрацією [9, с. 77]. Та при цьому і він, і О. Реєнт категорично заперечують поширену в радянській історіографії думку про домовленість щодо форм боротьби за українську державність між греко-католицьким духовенством, політичною платформою ОУН та німецьким окупаційним режимом [71, с. 99 - 100, 104]. Про використання радянською політичною елітою різних механізмів компрометації Української Греко-Католицької Церкви пише у своїй дисертації А. Васьків [4]. Так, автор зосереджує увагу на подіях 1939 р. в житті Східної Галичини, які кардинально вплинули на національно-культурне і релігійне життя краю. Вчений вважає, що нова хвиля політичного тиску проти українських греко-католиків розпочалася у другій половині 1930-х рр. і суть її зводилася до «національної асиміляції краю» [4, с. 13]. За словами дослідника, вона зокрема полягала «у проведенні кампанії по забороні використовувати церквою українську мову у веденні метрикальної документації» [4, с. 13]. Тобто у поступовому дискредитуванні домінуючої релігійної конфесії в регіоні. А. Васьків також пише про спроби уряду СРСР через Апостольську Столицю «присмирити» національні тяготіння УГКЦ. Більше того, він це називає спробами безпосередньо ватиканського середовища «нейтралізувати національний характер УГКЦ, посилення в ньому космополітичних мотивів» [4, с. 13-14]. Така мотивація єпископату Римо-Католицької Церкви була викликана у небажанні загострювати відносини з комуністичним урядом СРСР, хоч водночас відносини Ватикану з Греко-Католицькою Церквою лежали у площині необхідності останньої боротися з комунізмом, «протистояти секулярним,

атеїстичним тенденціям» [16, с. 14]. На загострення відносин УГКЦ з СРСР впливала також активізація національного руху на західноукраїнських землях. Зокрема С. Сворака пов'язує з цим залучення проводом ОУН-УПА греко-католицького духовенства і монашества до співпраці [18, с. 127-128]. Сучасні історичні дослідження дозволяють говорити і про значно відвертіший зв'язок частини греко-католицьких священників з ОУН. Більше того, йдеться про спроби показати офіційну приналежність духовенства до націоналістичного табору. Зокрема, це намагається зробити С. Гуркіна. Досліджуючи роботу священників у воєнний період вона зазначає, що значна частина духовенства надавала повну підтримку членам ОУН, включно з розміщенням у своїх оселях друкарень та місць постійної дислокації. Так, священників Володимира Сеньківського з Станиславівської (нині - Івано-Франківської) єпархії, та Олександра Буця з Львівської історик вважає своєрідними інтелектуалами націоналістичного руху в Західній Україні [5, с. 273-274]. У сучасній вітчизняній історіографії про питання причетності національного чинника до ліквідації УГКЦ йдеться у колективній монографії І. Андрухів, О. Лисенка, І. Пилипіва. На їхню думку, радикалізація державної політики щодо УГКЦ «була зумовлена як внутрішньою, так, особливо, зовнішньою політикою радянського уряду, оскільки існування двох автономних церков в атеїстичній державі, а, особливо УГКЦ, як захисниці національно-державницьких інтересів, було для радянської системи недоречним явищем» [2, с. 219]. Проте для І. Андрухів «приборкання» Греко-Католицької Церкви дорівнює усуненню з політичної арени національного руху спротиву. Іншими словами «втрачає суть ідея боротьби за державну незалежність України» [1, с. 9]. Власне, такою і була кінцева мета керівництва держави і республіки, яка досягла своєї реалізації 8 - 10 березня 1946 р. Львові.

Фахово і ґрунтовно проблемою ліквідації УГКЦ на українсько-польському пограниччі у вітчизняній історичній науці займається також сучасний греко-католицький священник, ректор Українського католицького університету Б. Прах. Його наукові інтереси пов'язані з дослідженням історії Перемишльської єпархії, зокрема в період поширення радянської антицерковної кампанії. З-поміж численних публікацій присвячених цій проблемі вчений свою увагу зосереджує особливо на її усуненні з церковної арени протягом 1945 - 1947 рр. У своїх висновках щодо цього він виділяє силовий сценарій, застосування якого порушувало міжнародні норми і права людей, у тому числі на свободу віровизнання. Більше того, він вважає, що комуністичний уряд провокував міжконфесійний конфлікт між українцями і поляками. Особливо відзначає вплив на загострення ситуації неофіційного союзу між польськими підпільними організаціями та силовими структурами влади. Таким чином, середину 1940-х рр. Б. Прах вважає кульмінаційною у боротьбі державної влади СРСР з УГКЦ на території Перемишльської єпархії. Від початку 1945 р., зауважує він, «польським підпільним організаціям «допомагали» у терорі нові клітини адміністративної польської

влади - Міліція обивательська, Уряд безпеки і Військо Польське» [13, с. 127; 14].

Львівському собору 1946 року присвячена дисертаційне дослідження Н. Концур-Карабінович. Дослідниця робить висновок, що скликаний у березні 1946 р. Львівський церковний собор не став завершальним акордом боротьби комуністичного режиму із греко-католицизмом, як на це розраховували ініціатори його проведення. Він був одним із етапів процесу ліквідації Греко-Католицької Церкви, складовою частиною антиуніатської політики радянського режиму і процесу радянзації в галицьких і закарпатських землях у післявоєнний період. Сама структура УГКЦ, незважаючи на репресії та переслідування, перейшла на нелегальне (катакомбне) становище, продовжувала своє функціонування аж до моменту легалізації на початку 1990-х років [7; 8].

Про те, що «визволителі» зі сходу в 1939 - 1941 рр. «не зачепили уніатів», пише В. Сергійчук, однак припускає, що такий факт можна пояснити впливовістю УГКЦ і наявністю великої кількості греко-католиків не лише в новоприєднаних областях, а й на території окупованої нацистами Польщі, де жодної дискримінації греко-католиків не було [19; с. 16]. Такі дані спростовує В. Марчук, зазначаючи, що вже восени 1939 р. радянський режим припинив діяльність Богословської академії у Львові, Перемишльській, Львівській і Станіславській духовних семінарій, закрив видання духовних часописів, відібрав багато приміщень [10]. І. Мищак робить висновок, що саме незалежна позиція церкви, відстоювання нею інтересів народу та підтримка національно-визвольного руху стали справжніми причинами переслідування священників і вірних УГКЦ протягом кількох десятиліть [11].

Релігієзнавча праця професора В. Пащенка «Греко-католики в Україні (від 40-х рр. ХХ століття до наших днів)» є досить вдальною спробою проаналізувати суть політики КПРС і радянської держави щодо репресованої Церкви, зокрема при розгортанні атеїстичної пропаганди, насадженні радянської обрядовості як засобу протидії релігійним традиціям у регіоні. При цьому особливо детально показані безуспішні спроби уповноважених Ради у справах релігії в УРСР нейтралізувати «екстремістські дії уніатського духовенства» та «релігійних фанатиків» у підпільних «домашніх» церквах і монастирях, біля місць паломництва (Зарваниця, Грушів та ін.) і навіть духовних семінаріях РПЦ; стверджено участь органів держбезпеки у проникненні в лоно катакомбної Церкви дезінформаторів для її розгрому, підризу довір'я за кордоном (зрозуміло, що ця проблема потребує нових документальних пошуків) [12].

Спроби узагальнити сучасну історіографію даної проблеми, розглянути питання окремих аспектів робили І. Мищак, В. Жупник, Т. Пшеничний, К. Будз та ряд інших науковців [11; 6; 15; 3].

Таким чином, у статті представлено поетапний аналіз вивчення впливу українського національного чинника на ліквідацію Української Греко-

Католицької Церкви у 1946 р. Аналізуючи поетапно розвиток досліджень, показано актуальність цієї проблеми як у середовищі української наукової еміграції, так і серед сучасних вітчизняних та зарубіжних істориків. Маємо нагоду спостерігати певну тенденційність у навмисному нав'язуванні спотвореного розуміння поняття «націоналізм» тій Церкві, духовенство якої брало безпосередню участь у формуванні вітчизняної національної парадигми. На різних етапах розвитку історичної науки у другій половині ХХ ст. проблему ліквідації УГКЦ намагалися розглядати у світлі радянської так званої церковної реформи. Однак, у статті представлено дещо іншу позицію, автори якої переконані, що саме національна харизма цієї конфесії стала домінуючим звинуваченням влади проти неї. Безумовно, остаточну крапку у вивченні даного питання ставити ще зарано. Проте, на думку автора статті, актуалізація цієї теми дозволяє зламати сфабриковані у минулому стереотипи і об'єктивізувати історичну дійсність.

Отже, підсумовуючи вищесказане, слід зазначити, що сучасна вітчизняна історіографія, перебуваючи у стані пошуку нових парадигм, переживає цілком логічний еволюційний етап, який отримав назву «націоналізація історії». Намагання переважної більшості дослідників опрацьовувати тематику здебільшого історії УГКЦ, карально-репресивні акції проти неї, залишає без уваги аналіз важливих суспільних обставин, в умовах яких проходило духовне життя західноукраїнського населення, до яких, крім уже перелічених, слід віднести питання релігійної свідомості населення, взаємовідносини між віруючими різних конфесій, діяльність уповноважених у справах релігій, роль силових структур та громадських організацій у боротьбі з релігійними впливами та інші. Характерним є також те, що автори багатьох праць з даної тематики фактично викладають історію цієї Церкви або в апологетично-догматичному (католицька, зокрема українська католицька історіографія), або в агресивно-негативістському (православна, т.зв. радянська історіографія) дусі, що є серйозною перешкодою у пошуку об'єктивності та достовірності.

Список використаних джерел та літератури

1. Андрухів І. Галицька голгофа: ліквідація УГКЦ на Станіславщині в 1945 - 1961 рр. / І. Андрухів. - Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1997. - 84 с.
2. Андрухів І. Станіславська (Івано-Франківська) єпархія УГКЦ крізь призму століть: історико-релігійний аспект. Наукова монографія / І. Андрухів, О. Лесенко, І. Пилипів. - Надвірна: ЗАТ «Надвірнянська друкарня», 2010. - 500 с.
3. Будз К. М. «Возз'єднання» чи «невозз'єднання»: греко-католицьке духовенство в умовах ліквідації церкви (1945 - 1946) / К. М. Будз // Наукові записки. Історичні науки / Національний університет «Києво-Могилянська академія». - 2012. - Т. 130.- С. 27-32.

4. Васьків А. Ю. Греко-Католицька Церква в духовному житті українців Східної Галичини (1919 - 1939 рр.) / А.Ю. Васьків // Автореферат дис. ... канд. іст. наук. - К., 1997. - 25 с.
5. Гуркіна С. Дві долі: греко-католицьке духовенство і радянська влада / С. Гуркіна // Схід-Захід: Історико-культурологічний збірник. - 2008. - Вип. 11-12. - С. 265-282.
6. Жупник В. Греко-католицька церква в період 1944 - 1953 рр. у висвітленні сучасної української історіографії / В. Жупник // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. - Вип. 17 - 2008. - С. 600-607.
7. Концур-Карабінович Н. М. Греко-католицька церква. Початки підпілля. Монографія / Н. М. Концур-Карабінович. - Івано-Франківськ: Нова зоря, 2011. - 216 с.
8. Концур-Карабінович Н. Львівський собор 1946 р. в антиунійній політиці радянського тоталітарного режиму: Автореф. дис. канд. іст. наук / Н. М. Концур-Карабінович. - Івано-Франківськ, 2010. - 20 с.
9. Лисенко О. Є. До питання про становище Церкви в Україні у період Другої світової війни / О. Є. Лисенко // Український історичний журнал. - 1995. - Вип. 3. - С. 73-81.
10. Марчук В. В. Церква, духовність, нація. Українська греко-католицька церква в суспільному житті України ХХ ст. / В. Марчук. - Івано-Франківськ: Плай, 2004. - 464 с.
11. Мищак І. Ліквідація Греко-Католицької Церкви в Україні в повоєнні роки: історіографія / І. Мищак. - режим доступу: <http://www.history.org.ua/JournALL/graf/17/16.pdf>. - Назва з екрана.
12. Пащенко В. Греко-католики в Україні (від 40-х років ХХ століття до наших днів) / В. Пащенко. - Полтава: Полтава, 2002. - 615 с.
13. Прах Б. Греко-католицьке духовенство Перемиської Єпархії і Апостольської Адміністрації Лемківщини 1937 - 1947 рр. - вбиті і репресовані / Б. Прах // Богословія. - Львів: УБНТ, 1999. - Т. 63. - Кн. 1-4. - С. 116-140.
14. Прах Б. А. Репресії супроти греко-католицького духовенства Перемиської єпархії та Апостольської Адміністрації Лемківщини (1939 - 1947 рр.) / Б. А. Прах // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Історичне релігієзнавство. - 2012. - Вип. 7. - С. 202-214.
15. Пшеничний Т. Ю. Історична думка про ліквідацію Української греко-католицької церкви в контексті вирішення національного питання в західних областях УРСР / Т. Ю. Пшеничний // Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences, III (7), Issue: 42, 2015. - С.23-26.
16. Рахманний Р. Самовизначення християнської України / Р. Рахманний. - Торонто: Новий шлях, 1977. - 63 с.

17. Реєнт О. П. Українська національна ідея і християнство / О. П. Реєнт, О. Є. Лисенко. - К.: Богдан, 1997. - 128 с.
18. Сворак С. Освітня діяльність Греко-Католицької Церкви в Галичині 1941 - 1946 рр. / С. Сворак // Спадщина митрополита Андрея Шептицького в національному й духовному відродженні України / Ред. В. Кононенко. - Івано-Франківськ: Плай, 2000. - 158 с.
19. Сергійчук В. Нескорена церква. Подвижництво греко-католиків України в боротьбі за віру і державу. / В. Сергійчук. - К.: Дніпро, 2001. - 484 с.
20. Шляхтич Р. П. Проведення Львівського церковного собору 1946 року в контексті боротьби радянської влади з українським визвольним рухом / Р. П. Шляхтич // Молодий вчений. - 2014. - № 7. - С. 35-37.
21. Химка І.П. Церква і держава в Україні: історична спадщина / Іван-Павло Химка // Свобода віровизнання. Церква і держава в Україні: Матеріали Міжнародної наукової конференції. - К.: Право, 1996. - С. 28-35.

Natalya VYNNYK

MODERN HISTORY ELIMINATION OPINION ON UKRAINIAN GREEK CATHOLIC CHURCH AND ITS CONSEQUENCES

Historical thought about the Elimination of Ukrainian Greek Catholic Church in the context of solving the national question in the western regions of the USSR Abstract. The article presents scientific analysis of works whose authors consider the national character of Ukrainian Greek Catholic primary reason it was banned in the Soviet Union. Describing the development of historical research on this subject, shows the relevance of issues as among Ukrainian scientific emigration, and among modern domestic and foreign historians.

Key words: *Greek-Catholic Church, modern historiography, NKVD-NKGB , union.*

УДК 94(477. 8) 262.4«44/46»

Галина ГЛАДКА

*Івано-Франківський національний медичний університет***ПІДГОТОВКА ЛІКВІДАЦІЇ УГКЦ В РУСЛІ АНТИУНІЙНОЇ
ПОЛІТИКИ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ (1944 - 1946 рр.)**

У статті здійснено системний аналіз діяльності радянських органів державної безпеки, спрямованої на ліквідацію УГКЦ на західноукраїнських землях. Розкривається використання владою органів державної безпеки як головного інструменту реалізації репресивної політики стосовно священнослужителів УГКЦ. Показано, що боротьба з УГКЦ була складовою частиною і одним із способів утвердження комуністичного режиму на Західній Україні.

Ключові слова: органи НКВС-НКДБ-МДБ, Українська Греко-Католицька Церква, унія, Львівський собор.

У березні 2016 року минуло 70 років, відколи у Львові відбувся собор, на якому під тиском було проголошено ліквідацію УГКЦ. Подія львівського собору 1946 року тісно пов'язана з другою окупацією західноукраїнських земель. З самого початку відновлення радянської влади, вона показала себе лояльною до місцевого населення, але це було тільки для того, щоб приспати пильність як місцевого населення, так і священнослужителів. Сам собор був проведений у 350-ту річницю Берестейської унії, що мало розпочати процес її ліквідації, а отже, і ліквідації УГКЦ.

Актуальність даної статті полягає у спробі узагальнити процеси ліквідації УГКЦ на початковому етапі, тобто упродовж 1944 - 1946 рр., показати передумови даних процесів та ставлення населення до такої події в церковному і політичному житті щойно звільнених земель.

Метою статті є аналіз процесів ліквідації УГКЦ на початковому етапі, тобто упродовж 1944 - 1946 рр.

Питання антиунійної політики і ліквідації УГКЦ та, власне, Львівський собор 1946 р. - чи не найбільш розроблений сюжет в історіографії УГКЦ ХХ ст.

Значний вплив на формування нового, на відміну від радянського традиційного бачення «возз'єднання» Церков, історії УГКЦ другої половини ХХ ст. зробили зарубіжні історики українського походження. Серед них відзначимо Б. Боцюрківа і його працю «Українська Греко-Католицька Церква і Радянська держава (1939 - 1950)». Метою праці було максимально відтворити картину подій і, одночасно, донести до міжнародної громадськості інформацію про події на західноукраїнських землях [5].

Одними з перших у відображенні змін оцінки ролі і місця УГКЦ в історії України стали, на думку Н. Концур-Карабінович, науковці львівського Інституту суспільних наук АН УРСР [8, с. 21]. Серед сучасних вітчизняних

вчених слід відзначити праці В. Пащенко, В. Сергійчука, О. Лисенка, В. Марчука, І. Андрухів [14; 15; 9; 11; 1; 2; 3;]. Спеціальна монографія івано-франківської дослідниці Н. Концур-Карабінович безпосередньо присвячена даній проблематиці [8].

Ще задовго до псевдособору, у 1936 р., митрополит Андрей Шептицький застерігав вірних щодо загрози комунізму. «Большевизм перетворюється на релігію, в якусь матеріялістичну поганську релігію, що Леніна і йому подібних уважає неначе півбогами, а брехню, обман, насильство, терор, гноблення вбогих, деморалізування дітей, пониження жінки, знищення родини, знищення селянства і доведення всього народу до крайньої нужди вважає принципами свого панування, хоч усі ці принципи є брехливими», - писав митрополит у своїй праці «Осторога перед загрозою комунізму» [6, с. 314]. Тобто видатний церковний і суспільний діяч практично передбачив майбутній розвиток подій щодо ліквідації унії та в подальшому УГКЦ загалом.

Приєднавши західноукраїнські землі до складу СРСР, більшовицький режим розпочав здійснювати звичну для себе політику войовничого атеїзму і безбожництва, намагаючись звузити суспільну діяльність УГКЦ та інших релігійних організацій. В Західній Україні УГКЦ мала розвинену організаційну будову, відповідну господарську, інформаційну і навчальну інфраструктуру і, найголовніше, суспільну вагу та авторитет. Тож політика комуністичного режиму, спрямована на обмеження сфери діяльності Церкви викликала негативну реакцію як у духовенства, так і віруючих УГКЦ, формуючи негативне відношення до комуністичної влади.

Завданням радянської влади було поширити у суспільстві західних областей України негативну думку про УГКЦ та підготувати ідеологічний ґрунт для об'єднання УГКЦ з РПЦ. Значну роль у такій роботі відіграла РПЦ, яка співробітничала із владою з метою швидкого «оправославлення» західних областей УРСР [4, с. 7].

Про відсутність довіри радянської влади до греко-католицького духовенства і її підготовку до застосування репресивних заходів свідчить оперативне «вивчення» багатьох священників, що провадилось органами держбезпеки восени 1944 р.

На виконання вказівок «згори» управління НКДБ УРСР по Львівській області у лютому 1945 р. відновило «розробку» ієрархів УГКЦ у справі «Ходячие», розпочату наприкінці 1939 р. Основними об'єктами розробки цього разу стали новий митрополит Йосиф Сліпий і ще кілька найпомітніших серед греко-католицького духовенства постатей - загалом 15 осіб [16, с. 11].

Період від лютого по квітень 1945 р. був чи не найдраматичнішим для УГКЦ, особливо її ієрархів. До управлінь НКДБ західних областей з центру одна за одною надходили директиви з вимогою активізувати роботу щодо компрометування цієї Церкви. Сфабрикувавши достатню кількість матеріалу, 11 квітня 1945 р. було заарештовано весь єпископат УГКЦ, що перебував на території УРСР, - митрополита Йосифа Сліпого, єпископів Григорія

Хомишина, Никиту Будку, Миколая Чарнецького, Івана Лятишевського, а також багатьох священиків. З аналогічною інтенсивністю провадились арешти та слідчі дії стосовно греко-католицького духовенства управліннями НКДБ інших областей на Заході України.

Обезглавивши УГКЦ арештами її ієрархів і священиків, які категорично відкинули пропозиції перейти на православ'я, органи держбезпеки взяли за ту частину духовенства, яка утрималася від демаршів. Саме з тих, хто не займав твердої позиції, або в кому переважили сумніви й страх перед репресіями, і було розпочато організацію руху за ліквідацію унії. Знову було реанімовано ще довоєнну ідею створення комітету з возз'єднання УГКЦ з РПЦ. Задля цього, всупереч порадам таких авторитетів Греко-Католицької Церкви, як о. Гавриїл Костельник, а також даних інформаційного вивчення громадської думки, вже через кілька тижнів після арешту єпископату УГКЦ, у травні 1945 р. було оголошено про створення і початок роботи так званої Центральної ініціативної групи з возз'єднання ГКЦ з РПЦ, а також було створено кілька її аналогів місцевого масштабу. До складу Центральної ініціативної групи було включено трьох священиків, які мали б представляти не себе особисто, а духовенство і віруючих цілих єпархій: о. Гавриїл Костельник - Львівської, о. Михайло Мельник - Дрогобицької та о. Антоній Пельвецький - Станіславської. Таким чином, було створено церковно-адміністративний орган, який мав займатися процесом возз'єднання на чолі з Гавриїлом Костельником. Органи НКДБ, застосовуючи різні методи впливу, змусили згаданих вище духовних осіб брати участь у прихованій від них, ретельно запланованій у кремлівських кабінетах спеціальній операції. Остерігаючись можливих проявів непослуху з боку членів Ініціативної групи, чекісти намагалися контролювати кожен їх крок. Свідченням цього стала заведена у серпні 1945 р. управлінням НКДБ по Львівській області на Костельника та членів Ініціативної групи, оперативна справа «Возрожденці».

Максимально використовуючи потенційні можливості Центральної ініціативної групи, 28 травня 1945 р. було оприлюднено декларацію, в якій члени групи, оцінюючи унію з Ватиканом як «історичну зраду українському народові», зверталися до уряду УРСР з проханням визнати їх тимчасовим церковно-адміністративним органом УГКЦ і дозволити розпочати возз'єднаний процес з РПЦ. Того ж дня, коли з'явилась декларація, було опубліковано звернення Ініціативної групи до духовенства і вірних УГКЦ із закликом розірвати унію. Показово, що одночасно із появою згаданих вище документів Ініціативної групи НКДБ УРСР уже підбивав перші підсумки роботи щодо ліквідації унії [16, с. 12].

Боротьба проти УГКЦ вийшла за рамки суто антирелігійної, атеїстичної політики радянської держави, набравши форм боротьби з опонентом методами і засобами політичної розвідки та контррозвідки. Уся репресивна структура СРСР зосереджувала свою увагу на заходах по локалізації з наступною ліквідацією діяльності такого супротивника. У

рамках виконання такої політики здійснено арешти, ув'язнення та депортації десятків священників УГКЦ [8, с. 11].

У зверненні собору до духовенства і віруючих Греко-Католицької Церкви в західних областях України йшлося про те, що собор греко-католицького духовенства, скликаний Ініціативною групою і який відбувся 8, 9 і 10 березня 1946 року, прийняв рішення ліквідувати Брестську унію 1596 року, відійти від Риму і возз'єднатися з Православною Церквою [10, с. 69].

Зацікавлення викликає і одна із ключових фігур даного собору - неоднозначна постать одного із організаторів собору Гавриїла Костельника. Відомо, що радянська репресивна система використала свої традиційні методи впливу щодо даного священника. На нього здійснювався тиск з боку радянської влади. Відомо, що в 1941 р. радянські спецслужби заарештували сина Г. Костельника, Богдана, за причетність до ОУН і стратили в червні, перед тим, як більшовики втекли зі Львова. Два інші сини, Зиновій та Іриней, вступили до дивізії «Галичина» і по війні опинилися у Великій Британії, а донька виїхала до Югославії. Г. Костельник також хотів поїхати, однак його зупинив митрополит Андрей Шептицький.

Після повернення радянської влади спецслужбам вдалося схилити священника до співпраці, і він очолив у травні 1945 р. так звану Центральну ініціативну групу з возз'єднання Греко-Католицької Церкви з Російською Православною Церквою, діяльність якої закінчилася псевдособором у Львові.

Ці дії отця Г. Костельника дуже жорстко оцінив видатний український історик Ярослав Дашкевич, який заявив, що для України було б найліпше, якби такої постаті, як Г. Костельник, взагалі не було. На думку історика, москвофільство завжди жило в Г. Костельникові, тому повернення до православ'я для нього було свідомим, бо не вважав це зрадою, а поверненням до лона Східної Церкви [7, с. 629-633].

Провідники українського національно-визвольного руху пропонували отцеві Г. Костельнику припинити співпрацю з радянською владою і вивезти його за кордон, однак отримали відмову. З огляду на це, пише працівник музею «Територія терору» Олександр Пагіря, ОУН присудила йому смертний вирок.

Водночас, побачивши наслідки свого творіння, отець почав чимраз дужче сумніватися в його доцільності, органи держбезпеки, які стежили за ним, фіксували антирадянські висловлювання та слова каяття за ліквідацію УГКЦ. Дослідники стверджують, що НКВС мав намір заарештувати Г. Костельника. Однак все вирішилося інакше - 20 вересня 1948 року. Тоді невідомий застрелив отця, коли той повертався додому зі служби в Преображенській церкві. Убивця наклав на себе руки, не зумівши втекти.

Незважаючи на постанови Львівського собору, значна частина греко-католицьких священників продовжувала активний і пасивний опір заходам радянської влади щодо повної ліквідації УГКЦ. У квітневому 1946 року спецповідомленні начальника Львівського обласного управління НКДБ Вороніна вищим органам влади вказувалося на численні приклади негативної

реакції греко-католицьких священників щодо проведеного собору та його рішень, їхньої готовності продовжувати свою релігійну діяльність за уніатським обрядом.

Слід відзначити, що командування УПА і керівництво підпіллям ОУН підтримувало опір насильницькому приєднанню УГКЦ до православ'я. Вони вели широку пропагандистську діяльність, здійснювали моральний тиск на духовенство, яке піддалось тиску влади. Втім були також випадки вбивства священників, які перейшли у православ'я, зокрема М. Шовала, А. Білика, А. Хоцевського на Станіславщині, Бобиляка на Тернопільщині [8, с. 149].

Однак, на думку І. Андрухіва, погрози з боку ОУН та УПА проти священників, що перейшли у православ'я, мали більше психологічний характер, масового застосування терору проти них не було. Подібної точки зору дотримувався і Б. Боцюрків, спростовуючи кліше радянської історіографії про націоналістичний терор банд стосовно православних священників.

Знаковою є стаття Мирослава Мариновича щодо бачення подальшого розвитку подій. Він вважає, що саме цього року, коли виповнюється 70-та річниця кривди Львівського псевдособору, виразно промовило православне сумління. У своєму публічному зверненні група православних християн із Франції, України, Сполучених Штатів Америки, Росії та Нідерландів закликала «визнати жакливу правду про 10 березня 1946 року». З їхніх уст прозвучали безпрецедентні слова: «Ми смиренно просимо прощення за всі несправедливості, жертвами яких вони [греко-католики] стали під прикриттям авторитету Православної Церкви, і схиляємо наші голови перед мучениками Української Греко-Католицької Церкви» [12].

А через кілька днів у прес-центрі УПЦ - КП з благословення Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета було оприлюднено офіційну заяву, в якій визнано факт насильства Львівського псевдособору 1946 року і мовиться, що «в Київському Патріархаті, поділяють скорботу українських греко-католиків через ті страждання і втрати, які їм довелося пережити внаслідок радянських репресій».

Хай же буде високо оцінена й пошанована в Україні та мужність, з якою згадані православні кола виступили проти інерції байдужості й непрямого схвалення насильства щодо греко-католиків. Адже саме цим керувалися Православні Церкви донедавна. І хоч офіційно Московський патріархат усе ще повторює давні штампи про «справедливість рішень Львівського собору 1946 року», крига історії вже скресла. Мине небагато часу, і греко-католики спільно з православними разом закриють ту болісну сторінку у їхніх відносинах. Закриють не для того, щоб забути, бо амнезія може спокусити когось знову повторити цю «гібридну розправу» (Володимир В'ятрович). А закриють для того, щоб спільно розбудувувати Україну, пробуджену обома Майданами для нового життя [12].

Таким чином, Львівський собор 1946 р. не став моментом рішучого повороту уніатського духовенства і вірних до православ'я, на що

розраховував радянський уряд та ієрархи РПЦ. Він був лише одним із етапів процесу ліквідації Греко-Католицької Церкви, складовою частиною антиунійної політики радянського режиму в загальному процесі радянзації західноукраїнських земель у післявоєнний період. Єдиним досягненням ініціаторів проведення собору, якщо можна так вважати, була імітація легітимності й спроба представити світовому суспільству насильницьку акцію як «вільне волевиявлення українського народу».

Отже, нищення УГКЦ під виглядом «возз'єднання» з РПЦ було здійснено з порушенням владою діючого законодавства про релігію. Це була політична акція, в якій насильно примушені до участі в соборі греко-католицькі священики виконували тільки ролі статистів при реалізації уже готового сценарію, розробленого органами держбезпеки на вимогу вищого партійного керівництва СРСР. Проведення собору мало завершити нищення УГКЦ як національної релігійної структури, що самим своїм існуванням перешкоджала утвердженню комуністичного режиму.

Питання собору, яке тривалий час висвітлювалось однобічно в радянській історіографії отримало нове життя із введенням в обіг маси документальних матеріалів щодо ліквідації УГКЦ. Однак ціле коло питань ще потребують висвітлення. Зокрема, сам процес організації собору спецслужбами радянської влади, систематизація та поглиблене вивчення раніше недоступних архівних джерел дає широке поле для діяльності сучасних науковців.

Список використаних джерел та літератури

1. Андрухів І. Галицька Голгофа. Ліквідація ГКЦ на Станіславщині в 1945 - 1961 рр. / І. Андрухів . - Івано-Франківськ: Нова зоря, 1997. - 84 с.
2. Андрухів І. О. Релігійне життя на Прикарпатті: 1944 - 1990 роки. Історико-правовий аналіз. - Івано-Франківськ: Івано-Франківська обласна друкарня, 2004. - 344 с.
3. Андрухів І. Станіславська (Івано-Франківська) єпархія УГКЦ крізь призму століть: історико-релігійний аспект. Наукова монографія. / І. Андрухів, О. Лисенко, І. Пилипів. - Надвірна: ЗАТ «Надвірнянська друкарня», 2010. - 500 с.
4. Бойко Р.Ю. Особливості протидії українських греко-католиків релігійній політиці радянської влади у 1946 - 1989 рр.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук.: спец. 09.00.11 «Релігієзнавство» / Р. Ю. Бойко. - Острог, 2011. - 13 с.
5. Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква і Радянська держава (1939 - 1950) / Б. Боцюрків; [пер. з англ. Наталія Кочан]. - Львів : Вид-во Українського Католицького Університету, 2005. - 268 с.
6. Визначні постаті Української Церкви: Митрополит Андрей Шептицький і Патріярх Йосиф Сліпий / В. Ленцик; ред.: А. Ленцик Павлічко; Наук. т-во ім. Шевченка. - Львів: Свічадо, 2001. - 608 с. - (Українознавча б-ка НТШ; Ч. 11). - укр.

7. Дашкевич Ярослав. Постаті: Нариси про діячів історії, політики, культури / 2-ге вид., виправл. й доповн. - Львів: Львівське відділення ІУАД ім. М. С. Грушевського НАНУ / Літературна агенція «Піраміда», 2007. - 808 с.
8. Концур-Карабінович Н. М. Греко-католицька церква. Початки підпілля. Монографія / Н. М. Концур-Карабінович. - Івано-Франківськ: Нова зоря, 2011. - 216 с.
9. Лисенко О. Церковне життя в Україні. 1943 - 1946 рр. / О. Лисенко. - К.: Інститут історії України НАНУ, 1998. - 413 с.
10. Львовский церковний собор. Документи и материалы (1946 - 1981). - М.: Издание Московской патриархии, 1982. - 224 с.
11. Марчук В. В. Церква, духовність, нація. Українська греко-католицька церква в суспільному житті України ХХ ст. / В. Марчук. - Івано-Франківськ: Плай, 2004. - 464 с.;
12. Маринович М. Спогад про кривду 1946-го (Вісник) / М. Маринович. - Режим доступу: <http://ucu.edu.ua/library/32181/>
13. Мищак І. Ліквідація Греко-Католицької Церкви в Україні в повоєнні роки: історіографія / І. Мищак. - Режим доступу: <http://www.history.org.ua/JournALL/graf/17/16.pdf>. - Назва з екрана.
14. Пащенко В. Греко-католики в Україні (від 40-их років ХХ століття до наших днів) / В. Пащенко. - Полтава, 2001. - 413 с.
15. Сергійчук В. Греко-католицька церква в 1944 - 1991 рр. / В. Сергійчук // Український історичний журнал. - 1996 - № 4. - С. 101-112.
16. Сердюк Н. С. Репресії радянських органів державної безпеки щодо Української Греко-Католицької Церкви в 1944 - 1949 рр.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук.: спец. 07.00.01 «Історія України» / Н. С. Сердюк. - К., 2006. - 20 с.

Halyna HLADKA

**PREPARATION OF ELIMINATION CHURCH ANTYUNION IN
LINE WITH THE POLICE OF SOVIET POWER (1944 - 1946 years)**

The article opens up to the readers how soviet power used the Security Service, as a main instrument in the repressive policy and organized of the many criminal cases and trials. It was done to political and morals discredit of the Greek Catholic Church - on of the most widespread confession and important factor of the religion's life in Ukraine of the XX century, to relieve it from the historical context of the Ukrainian society's development.

Key words: NKVD-NKGB, Ukrainian Greek-catholic church, union, L'viv „Synod”.

УДК 94(477.83/.86):262.4

Іван ПАСЛАВСЬКИЙ*Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України***УЧАСТЬ АДЕПТІВ СТАРОГО ГАЛИЦЬКОГО МОСКВОФІЛЬСТВА
У ПІДГОТОВЦІ ТА ПРОВЕДЕННІ ЛЬВІВСЬКОГО ПСЕВДО-СОБОРУ
1946 РОКУ**

Автор висуває і документально обґрунтовує тезу про активну роль промосковськи настроєних галицьких священників і мирян в ліквідації Української Греко-Католицької Церкви на так званому Львівському церковному соборі в березні 1946 року.

Ключові слова: *Галичина, Греко-Католицька Церква, русофільство, московфільство, псевдособор.*

Почнімо з констатації того факту, що Львівський псевдособор 1946 року був наслідком дії як зовнішніх, так і внутрішніх чинників. До перших насамперед слід віднести появу якісно нових акцентів у церковній політиці більшовицької верхівки СРСР, що намітилися під кінець Другої світової війни. Йдеться про радикальну метаморфозу, що її пережили ще недавні войовничі атеїсти, які з нещадних гонителів Христової віри й жорстоких переслідувачів православного духовенства раптом перетворилися на активних реаніматорів Російської Православної Церкви. Ця зміна церковної політики Сталіна та його оточення реально окреслилася восени 1943 року після поразки німців під Курськом, коли стало очевидним, що переможцем з війни вийде СРСР. Кульмінацією цього процесу було відновлення у вересні цього ж року патріаршого статусу РПЦ, яке з дозволу Сталіна та за його наказом провели органи НКВД спільно з чотирма вцілілими від фізичного знищення православними церковними ієрархами.

З огляду на новий «генеральний курс» Москви, яка за рекордно короткий час перетворила Російську Православну Церкву з переслідуваної та упослідженої на основну опорну конфесію тоталітарно-атеїстичного режиму, державно-компартійні структури і спецслужби на місцях почали проводити політику максимального сприяння (порівняно з іншими конфесіями) та надання особливих привілеїв ієрархам і священникам РПЦ. Взамін ця воскресена колишніми своїми мучителями Церква послушно перетворилася на службу безбожницької держави, стала «гвинтиком» у сталінській машині терору та знаряддям утисків і духовного гноблення мільйонів вірних інших конфесій і Церков.

Та прагнення перетворити РПЦ в абсолютно залежну від державної влади інституцію, в своєрідний «департамент духовних справ», було лише однією з причин її реанімації у вересні 1943 року. Не менш важливою причиною цього несподіваного кроку великого антихриста Сталіна був той факт, що упродовж 1941 - 1942 рр. на величезних територіях (Східна

Україна, Білорусія, західні області Росії), окупованих німцями, інший великий антихрист ХХ століття Гітлер відновив тисячі православних парафій, знищених більшовиками під час церковних погромів у 20 - 30-і рр. В міру того, як радянські війська почали звільняти ці території від німців, перед владними органами, що поверталися, поставала проблема: що робити з діючими храмами і парафіями, відкритими німцями? Зрозуміло, що ні з ідеологічного, ні з «патріотичного» погляду закривати їх знову було недоцільно. Залишалося лише взяти їх під суворий контроль держави, а це можна було зробити тільки руками привілейованої, але добре прирученої Церкви. Звідси - несподівана прихильність сталінського режиму до РПЦ саме після «корінного перелому» у війні з німцями та початку визволення окупованих територій.

Мотиви реанімації РПЦ, особливо відновлення її патріаршого устрою, мали і свій глобальний, міжнародний вимір. З історичних документів та наукових досліджень, оприлюднених за останнє двадцятиліття¹, знаємо, що саме після битви на Курській дузі Сталін та його оточення стали всерйоз планувати великий «освободительний» похід не тільки в Центрально-Східну Європу, а й у південному напрямку - на Туреччину, з метою анексії її вірменських і балканських територій. Давня московська імперська ідея - стати державною ногою над Босфором і Дарданеллами - замаячила в Кремлі на повну силу і породила відповідну політику. Над Босфором височів Істамбул, давній Константинополь, а в ньому засідав, хоч і змиршавілий, але все ще авторитетний у православному світі Константинопольський патріарх, якого в разі успіху планованої акції легко можна було замінити патріархом Московським. Про те, що такі плани були, свідчить проект, складений патріархом Сергієм 1944 року, за яким передбачалася зміна диптиху православних патріархів: відтепер перше місце в ньому мав займати не Константинопольський патріарх, а Московський. Цей, відредагований в такий спосіб, диптих планувалося затвердити на всеправославному соборі, який мав відбутися одразу після війни. Це було вельми доречним, бо зовсім поряд були православні Болгарія, Греція, Сербія, Македонія. У головах комуністичних вождів у Кремлі зароїлися плани створення нової комуно-православної суперімперії, а цього без потужної РПЦ на чолі з патріархом здійснити було неможливо. Цей факт значною мірою пояснює, чому РПЦ була відновлена не в синодальному, а в патріаршому статусі, який куди більше надавався для управління Церквою з боку держави.

¹ Див. головним чином: Хресною дорогою: Функціонування і спроби ліквідації Української Греко-Католицької Церкви в умовах СРСР у 1939-1941 та 1944-1946 роках. Збірник документів і матеріалів. Текст й упорядкування *Гайковського М. І.* - Львів: Місіонер, 2006; *Білас І.* Репресивно-каральна система в Україні: 1917-1953. Суспільно-політичний та історично-правовий аналіз: У 2 кн. - Київ: Либідь, 1994. - Кн. 2; *Сергійчук В.* Нескорена Церква: Подвижництво греко-католиків України у боротьбі за віру й державу. - Київ: Дніпро, 2001; *Vociurkiw V. R.* The Ukrainian Greek Catholic Church and the Soviet State (1939-1950). - Edmonton-Toronto: Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, 1996 (Українське видання: *Боцюрків В.* Українська Греко-Католицька Церква і Радянська держава: 1939-1950. Пер. з англ. - Львів: Вид-во УКУ, 2005).

Зрозуміло, що в глобальні плани створення євразійської комуно-православної імперії ніяк не вписувалася Українська Греко-Католицька Церква, яка, крім того, що була структурною одиницею Вселенської Католицької Церкви, залишалася на той час єдиною духовною субстанцією галицьких і закарпатських українців, санкцією і опорою українського національно-визвольного руху. Тому вона з волі Москви була поставлена поза законом.

Що стосується внутрішніх чинників, які полегшували організаторам підготовку і проведення Львівського псевдособору 1946 року та прийняття на ньому відповідних рішень, то тут головну роль відігравав людський фактор. Маємо на увазі мотиви і рації тих із середовища греко-католицького духовенства, які пішли на співпрацю з новим режимом. Одразу скажемо, що це співробітництво мало різний ступінь «інтенсивності» і різну психологічну мотивацію. Як відомо, на «Львівський собор» було «обрано» 225 делегатів-священиків, з яких прибули до Львова і взяли участь у «соборі» 216 осіб. Як показують документи, більшість із них - це стероризовані і залякані панотці, які погодилися взяти участь у «соборі» під тиском каральних органів. Тим більше це можна сказати про тих греко-католицьких священиків, які після «собору» то тут, то там стали «возз'єднуватися» з РПЦ. Реальна загроза ув'язнень і депортацій змушувала багатьох священиків ставити свій підпис під рішенням «собору». Однак більшість із них, - і на цьому треба особливо наголосити, - підпорядкувавшись структурно РПЦ, православними так і не стали. Вони продовжували правити за греко-католицькими церковними приписами, зберігали в непорушності греко-католицькі обряди, Св. Тайну Пресвятої Євхаристії здійснювали на антимінсах, посвячених греко-католицькими єпископами, що каралися вже в той час по тюрмах і концтаборах. Ба більше, сміливіші з них під час Богослужб, хто тихцем, а хто відкрито поминали ієрархію розп'ятої церкви¹.

Але сказане, підкреслюємо, стосується більшості «возз'єднаних» священиків. Була, однак, меншість, яка цілком свідомо стала на шлях відступу від віри і Церкви, в якій хрестилася і якій присягала. Саме на цю меншість і опиралася безбожницька влада в своєму поході проти УГКЦ.

До цієї меншості належали священики, які різними шляхами прийшли до апостатства. Одні - з вродженого пристосуванства та політичної доцільності, інші - з ідейних переконань. Ці другі рекрутувалися головню з недобитків старого галицького москвофільства, яке все ще жевріло по деяких священицьких родин та в середовищі окремих представників довоєнного радянофільського комуністичного руху (т.зв. капезеушників).

І тут ми впритул підійшли до основної теми нашого виступу: роль і місце москвофілів у підготовці і проведенні Львівського псевдособору 1946 року. Але спершу годиться бодай загально сказати про саме явище

¹ *Стоцький Я.* Українська Греко-Католицька Церква і релігійне становище Тернопільщини (1946-1989 р.). - Тернопіль: Вид-во «Підручники і посібники», 2003. - С. 83-87.

московфільства як про суспільно-політичну ідеологію, що поширювалася в середовищі всіх верств галицького суспільства - інтелігенції, селянства і духовенства. Галицьке московфільство як окрема ідейно-суспільна течія розвинулося з давнього галицького русофільства в останніх двох десятиліттях ХІХ століття. Початки самого русофільства в Галичині сягають 40-х рр. цього ж століття, коли стали проникати сюди ідеї панславізму. Первісно це явище мало мовно-літературний характер: з розвитком національної самосвідомості автохтонного населення Галичини, який особливо прискорився після її входження до складу Австрійської монархії (1772 р.), терміни «Русь», «русин», «руський» стали все глибше вкорінюватися у свідомості галицьких українців. Це явище на перших порах мало позитивне значення, бо воно допомагало протиставити себе «Польщі» та «полякам», і таким чином утверджувало власну *руську* ідентичність, яка з плином часу розвинулася до *української*. Разом з тим, воно мало і негативні наслідки. Позаяк сусідня Московська імперія, у володінні якої знаходилася більша частина питомих україно-руських земель, ще 1721 року офіційно присвоїла собі історичну назву «Русь» з інваріантом «Россия», то цей факт давав підставу деяким галицьким русофілам, які покладали надії на Москву як «визволительку» слов'янських народів, зробити далекосяжний висновок, що «русини» Галичини і «русские» Московії - це один і той же народ: «от Камчатки до Карпат»¹.

Необхідно відзначити, що впродовж ХІХ ст. русофільська ідеологія розвивалася й утверджувалася доволі успішно і на початку ХХ ст., вже у формі московфільства, сягнула свого найбільшого впливу. Досить сказати, що її прихильниками й глашатаями в різний час були такі відомі галицькі діячі, як історики Денис Зубрицький (1777 - 1862), Антоній Петрушевич (1821 - 1913), Ісидор Шараневич (1829 - 1901), поети Яків Головацький (1814 - 1888), Іван Гушалеви́ч (1823 - 1903), Іван Наумович (1826 - 1891), Богдан Дідицький (1827 - 1908), церковні достойники - Спиридон Литвинович (1810 - 1869), Михайло Малиновський (1812 - 1894), Йосиф Сембратович (1821 - 1900) та ін. В їхніх руках опинилися такі впливові

¹ Докладніше про зародження та еволюцію московфільства див.: *Терлецький О.* Московфіли й народовці в 1870-х рр. - Львів, 1902; *Павлик М.* Московфільство та українофільство серед австро-руського народу. - Львів, 1906; *Лозинський М.* Українство і московфільство серед українсько-руського народу в Галичині. - Львів, 1909; *Левіцький К.* Історія політичної думки галицьких українців 1848-1914. - Львів, 1926; *Андрусак М.* Нариси з історії галицького московфільства. - Львів, 1935; *Його ж:* Генеза й характер галицького русофільства в ХІХ-ХХ ст. - Прага, 1941; *Аркуша О., Мудрий М.* Русофільство в Галичині в середині ХІХ - на початку ХХ ст.: генеза, етапи розвитку, світогляд // *Вісник Львівського університету. Серія історична.* - Львів, 1999.- Вип. 34.-С. 231-268; *Орлевич І.* Ставропігійський інститут у Львові (кін. ХУІІ - 60-і рр. ХІХ ст.). - Львів: Логос, 2000; *Мудрий М.* Галицьке русофільство в сучасній історіографії: стан і перспективи дослідження // *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність.* - Львів, 2001. - Вип. 9. - С. 254-280; *Киричук О.* Ставропігійський інститут у громадському житті Галичини другої половини ХІХ-початку ХХ століття.- Львів: Логос, 2001; *Сухий О.* Від русофільства до московфільства (російський чинник у громадській думці та суспільно-політичному житті галицьких українців у ХІХ столітті). - Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2003; *Райкієвський І. Я.* Ідея української національної єдності в громадському житті Галичини ХІХ століття: монографія. - Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, 2012.

галицькі культурні та науково-освітні установи, як «Ставропигийский институт», «Галицко-Русская матица», «Народний домь», «Общество им. М. Качковского». Москвофіли володіли численною пресою, зокрема популярними газетами «Слово» (1861 - 1887), «Прикарпатская Русь» (1909 - 1913), «Галичанинь» (1893 - 1913) та ін. Ця та інша видавнича продукція виходила спершу так званим «язичієм» (церковно-слов'янсько-російсько-українська мовна мішанина), а на зламі ХІХ - ХХ століть повністю перейшла на російську мову. Практично вся москвофільська преса в Галичині фінансувалася Москвою. Це значною мірою визначило теорію і практику москвофілів, які повели шалену антиукраїнську кампанію, відкрито заперечуючи існування окремого українського народу та його мови.

Однак всі зусилля москвофілів у боротьбі з українством, хоч і гальмували, але не змогли зупинити природного і об'єктивного процесу формування української національної самосвідомості в Галичині. Події часів Першої світової війни та перших років після її закінчення виразно показали історичну приреченість галицького москвофільства. Національно-визвольні змагання 1917 - 1921 рр. завдали смертельного удару по ідеології і практиці москвофілів: більшість із них в цей період перейшли на українські позиції. І тільки поразка національної революції 1921 року, коли за міжнародними договорами західноукраїнські землі ввійшли до складу відродженої польської держави, дала шанс його недобиткам отямитися і знову появитися на історичній арені.

В 20 - 30-х рр. ХХ століття, хоч значно ослаблене, галицьке москвофільство існувало у формі двох течій: радянофільської та полонофільської. До першої належала молодша генерація москвофілів, які під впливом розвалу царської Росії і постання СРСР перейшли на українську сторону, що найбільше проявилось у вживанні ними української мови і підтримці процесу українізації на Зазбручанській Україні. Однак своє москвофільство вони зберегли, але тепер уже в комуністичній обгортці. Відомими представниками цієї генерації були Ярослав Галан, Богдан Дудикевич, Кузьма Пелехатий та ін.

Менша частина міжвоєнних москвофілів продовжувала сповідувати старі гасла «єдінаго руссаго народа от Камчатки до Карпат», і далі послуговувалася російською мовою, але різко змінила свою політичну орієнтацію: тепер представники цієї меншості стали великими польськими патріотами, а польська влада радо їм сприяла. Діяльність москвофілів розколювала український табір, що було на руку полякам. Ось що пише про це відомий історик і дослідник галицького москвофільства Микола Андрусак (1902 - 1985): «в часах приналежносте Галичини до бувшої польської держави 1919 - 39 рр. стали москвофільські могікани просто польськими прислужниками в поборюванні українського національного руху. Таке їхнє становище пхало їх до національного ренегатства вже не в російський, тільки в польський бік. Зразком таких польських прислужників були: бувший комісар львівського «Народного Дому» і посол до польського сейму

Михайло Бачинський, редактор криницького «Лемка» учитель Методій Трохановський, адвокат д-р Орест Гнатишак та інші. Перед поляками вони не признавалися до москвофільства, тільки погоджувалися на польську концепцію окремих від українського і російського народів галицьких *русинського й лемківського* народів, чи радше племен, готових до асиміляції з поляками»¹.

Після закінчення Другої світової війни, коли західноукраїнські землі знову ввійшли до складу УРСР, адепти старого галицького москвофільства були приласкані радянською владою. Так, у її фаворі перебував згадуваний Я. Галан, головою Львівської обласної ради в один час був К. Пелехатий, а Б. Дудикевич став директором музею В. Леніна у Львові. Ситі посади отримали також менш знані, часто приховані, москвофіли. Саме на них опиралася чужинецька влада у своїй національній та церковній політиці в Галичині.

Повертаючись до львівських церковних подій березня 1946 року, є всі підстави ствердити, що москвофільський чинник відігравав у підготовці псевдособору та прийнятті його рішень важливу роль. Про це насамперед свідчить активна участь у цій акції мирян і священників - колишніх москвофілів. Деякі з них були делегатами «собору», а інші створювали ідеологічне прикриття його рішенням і постановам. Особливо старався на цій ниві вже згадуваний Я. Галан, запеклий москвофіл, погромник українських національних і церковних святощів. Його публікації 1945 - 1946 рр. «ідейно» оправдували арешт і ув'язнення греко-католицького єпископату на чолі з митрополитом Йосипом Сліпим, депортацію «упорствующих» священників та саму ліквідацію УГКЦ. Симптоматично, що книжку «Діяння Собору», яка з'явилася одразу після його завершення, вінчає апологетична розвідка відомого львівського москвофіла В. Ваврика². В 1918 - 1919 рр., коли тисячі галицьких і наддніпрянських юнаків проливали свою кров за свободу і незалежність України, цей родовитий галичанин, виходець із москвофільської родини в лавах денікінської армії боровся за «єдиную і неделимую».

Сам голова так званої «Ініціативної групи по возз'єднанню Греко-Католицької Церкви з Руською Православною Церквою», що була створена 28 травня 1945 року під патронатом НКВД, о. д-р Гавриїл Костельник у молодості грішив русофільством. Це його русофільство, притуплене українським національно-визвольним зривом 1917 - 1921 рр. та подальшим зростанням української національної свідомості в 20 - 30-і рр. минулого століття, вийшло назовні після 1939 року, коли стало очевидним, що Москва рано чи пізно анексує західноукраїнські землі. Уважний читач, ознайомившись із документами, що вийшли з-під пера о. Г. Костельника, особливо тими, що були написані ним не під диктовку спецслужб, а з власної

¹ Андрусак М. Генеза й характер галицького русофільства в XIX-XX ст. - Прага, 1941. - С. 17-18.

² Діяння Собору греко-католицької церкви у Львові 8-10 березня 1946 р. - Львів: Вид. президії Собору, 1946. - С. 170-175.

ініціативи, так би мовити, з внутрішньої потреби, легко віднайде в них рецидиви старого галицького москвофільства. Щоб у цьому переконатися, досить переглянути його виступи та публікації, де він оголошує війну Римові і всьому католицькому Заходові, ідеалізує православний Схід і ратує за «возз'єднання з єдиновірною Москвою». Недавно померлий визначний український історик Ярослав Дашкевич, який особисто знав Г. Костельника, писав: «З родинного Руського Керестура Г. Костельник приніс зі собою наївне простонародне москвофільство. У конфліктних ситуаціях між Львовом та Римом (що часто загострювалися, як наслідок польських впливів у Ватикані) Г. Костельник беззастережно висловлювався за східний, візантійський традиціоналізм у Греко-Католицькій Церкві, а, відповідно до свого вибухового темпераменту, різко реагував на справжні та уявні прояви латинізації в обряді, в церковній адміністрації, в релігійній політиці. Як теолог і як практичний церковний діяч, він був людиною, зачарованою на Схід, на Святу Русь, на реальне відродження цієї Святої Русі в Україні. В цьому, виходило б, бачив свою місію»¹.

Отож ця «зачарованість на Схід» та ще надмірне восточництво і візантоманія, які дослівно пронизують всі богословсько-філософські писання о. Г. Костельника, були, без сумніву, тими світоглядними раціями, які полегшили його моральний вибір - перехід в московське православ'є.

Опубліковані досі документи й матеріали, що вис висвітлюють організацію та перебіг Львівського псевдособору 1946 року, свідчать, що, крім Г. Костельника, у цій акції активну участь брали інші священники-москвофіли. Як доносив в одному зі своїх листів на ім'я патріарха Алексія сам Г. Костельник, таких священників у цей час було близько 80 осіб. Вони походили із старих священницьких родин, де з ностальгією згадували про золоті царські рублі, які до Першої світової війни Москва щедро посилала "галицким страдальцям за русскую народность и православие". Радянські рублі не були золотими, але й вони не смерділи. Документи особливо наглядно демонструють постаті й жебрачу суть двох таких колишніх галицьких москвофілів - о. Й. Винницького та о. Й. Романюка. У своїх дописах на адресу радянських каральних органів вони таврували «українських націоналістів, бандерівців і уніатів», особливо василіян, яких називали «найбільшими ворогами Советського Союзу», а для себе просили «уділення запомоги державної» і багатих парафій².

Також інші історичні документи виразно засвідчують, що то власне москвофільське ядро колишнього греко-католицького духовенства було ударною силою НКВД як у підготовці і проведенні Львівського псевдособору 1946 року, так і в подальшому «возз'єднанні» уніатів з Російською Православною Церквою. Саме священники-москвофіли були секретарями,

¹ Дашкевич Я. Гавриїл Костельник - постать складна чи ускладнена? // Дашкевич Я. Постаті: Нариси про діячів історії, політики, культури / 2-ге вид., виправл. й доповн. - Львів, 2007. - С. 631.

² Див.: Хресною дорогою: Функціонування і спроби ліквідації Української Греко-Католицької Церкви в умовах СРСР у 1939-1941 та 1944-1946 роках. Збірник документів і матеріалів. - С. 78-81.

головними агітаторами та ораторами на «соборі», де гнівно таврували Рим і папство та славословили «великого Сталіна», СРСР і московську Церкву¹.

Така поведінка adeptів старого галицького москвофільства була закономірним епілогом їхньої еволюції в бік православної Москви. В XIX ст. цей шлях протоптав відомий апологет «святої Русі» і ревнитель православія Іван Наумович, а в XX ст. його повторив Гавриїл Костельник зі своїми духовними однодумцями.

Ivan PASLAVSKYI

**PARTICIPATION ADHERENTS OF THE OLD GALICIAN
RUSSOPHILISM IN PREPARING AND CARRYING THE LVIV
PSEUDOSYNOD 1946**

The author proposes documentarily and substantiates the thesis of the active role of the pro-Moscow Galician configured priests and laity in the liquidation of the Ukrainian Greek Catholic Church in Lviv so-called church council in March 1946.

Key words: *Galicia Greek Catholic Church, Russophilia, Russophilism, pseudosynod.*

¹ Див.: Діяння Собору греко-католицької церкви у Львові 8-10 березня 1946 р. - С. 26-91.

УДК 355.088: 271.4(477)-727.3:94(100)"1939/1945"

Софія ПРЕДКА

*Львівський національний університет імені Івана Франка***ДУШПАСТИРІ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: СТРАТЕГІЇ ТА ПРИКЛАДИ ПОДОЛАННЯ ТРАВМАТИЧНОГО ДОСВІДУ**

Із початком Другої світової війни (1939-1945 рр.) перед Греко-Католицькою Церквою виникла необхідність активно реагувати на процес створення українських збройних формувань, забезпечуючи духовну опіку та підтримку. Капелани УГКЦ переймали на себе не лише свої безпосередні функції як церковні діячі, а й долучалися до роботи у сфері медичного забезпечення, вирішення військових і громадсько-політичних питань, опікувалися не лише військовими, а й цивільним населенням. Перебуваючи пліч-о-пліч із бійцями, польові духівники були безпосередніми свідками реалій війни і як ніхто інші розуміли, із якими щоденними труднощами їм доводилося зустрічатися. Набутий капеланами досвід ставав основою для розробки концепції того, якою повинна бути духовна опіка. Моделі поведінки, що виникали в результаті спостережень та спілкування з бійцями, визначалися як капелан-представник церкви та капелан-духовний батько. Зазвичай, такі стратегії у поведінці перепліталися і творили єдину основу діяльності польових духівників.

Ключові слова: *Греко-Католицька Церква, Друга світова війна, українські капелани.*

Друга світова війна як одне із найбільш трагічних та драматичних явищ в історії ХХ століття стала випробуванням на міцність не лише для держави, що перетворилася на арену бойових дій, а й для звичайних людей, які зустріли війну на порозі власного дому. Травматичний досвід, який став наслідком побаченого та пережитого, не зникав із проголошенням миру та припиненням вогню, залишаючись гострим болем у пам'яті кожного, кого торкнулися ці страшні події минулого. Битви, котрі здавалися давно завершеними, перетворювалися у холодні спогади, що жевріли у серцях очевидців до останніх днів.

Процес адаптації у війні був надзвичайно складним, вимагав швидкої реакції, фізичної та моральної витримки, внутрішньої стійкої мотивації та віри у власні сили. Для неспідготовленої людини усі ці нововиявлені фактори щоденного життя ставали межею, яка розділяла його на «до» і «після». Війна небувало швидко відкривала кожну людину, її сутність та ідеали. Замаскована правилами суспільної моралі та побутом поведінка проявлялася із першими труднощами, долати які доводилося максимально стрімко, адже найменша похибка тут ставала ціною життя. Індивідуальний вимір отриманих травм був різним за своїми масштабами та наслідками і часто

змінював усталений роками життєвий простір, який трансформувався, зміщуючи акценти з матеріального на духовне.

Не останню роль у цьому процесі відіграла церковна опіка, адже греко-католицькі священники були постійними супутниками військових. Ключове завдання, яке ставили перед собою капелани, полягало у тому, аби перебувати справді близько із кожним бійцем. Інколи одна розмова із священником у потрібний момент творила міцний зв'язок, непідвладний відстаням та обставинами. Відчуття батьківської опіки і підтримки формувало атмосферу впевненості у перемозі та додавало віри у власні сили.

Вивченням діяльності польових духівників в часи Другої світової війни займалося багато українських дослідників, зокрема В. Марчук [12], Д. Забзалюк [6, 7], В. Пащенко [14], О. Лисенко [10], Р. Лещишин [9], І. Пилипів [15], Р. Делятинський [3], В. Тарабан [16], В. Добричев [5]. Вони розглядали особливості формування та діяльності капеланів упродовж Другої світової війни, приділяли окрему увагу найбільш знаним релігійним діячам цього часу. Однак, поза їх увагою залишалося вивчення фронтowych священників не лише як представників Церкви, а й як звичайних людей, які отримувати особливий досвід, перебуваючи на лінії фронту.

У працях Данила Забзалюка [6, 7], який найбільш повно займався дослідженням цієї проблематики, наголошується, що загалом функціонування інституту капеланства було складним через особливості ведення війни, зокрема й партизанської, коли забезпечувати духовні потреб вояків було важко. Зважаючи на це, зтягувався процес створення умов для постійного перебування капеланів на війні, адже існував занадто високий ризик небезпеки для священників. У статті здійснено спробу дослідити, яким способом вибудовувалася стратегія діяльності капеланів на війні та як реалізовувалися їх моделі поведінки в конкретних життєвих ситуаціях.

Потреба у духовній опіці являла собою реакцію суспільства, яка з'являлася і зникла дуже стрімко. Звернення до Церкви у більшості випадків було пов'язане із певними кризовими явищами, подолати наслідки яких самотужки було непросто. Релігія виступила на шлях тамування «духовного голоду», відчуваючи наростання зовнішніх впливів у вигляді ідеологічного засилля. Людина знаходилася на роздоріжжі пошуку тої істини, яка б імпонувала саме їй, а Церква, опираючись на провідних релігійних діячів цього часу, пропонувала свою візію тлумачення навколишніх реалій. Для капеланів як представників Церкви у місцях найбільшого неспокою, важливим було стати носіями життєвих істин, доступно їх трактувати, не втрачаючи цінності при спрощенні змісту. Митрополит Андрей Шептицький у своїх настановах душпастирям зазначав: «Ваше призначення дуже важке і відповідальне, маєте дбати про душі ідейних людей і хоронити їх перед впливом агностиків» [12, с. 45].

Незважаючи на декларування високих моральних ідеалів, ставлення не лише до капеланів, а й до священників загалом, було різним. Пожвавлення релігійного життя сприяло підвищенню уваги до персони окремого пароха,

через якого сприймали Церкву як інституцію. Поставало питання матеріального забезпечення священика та його родини, яке у більшості випадків було досить значним. Один із відомих окресленого часу, о. Степан Венгринович (1897 - 1954 рр.), зазначав, що образ пароха для людини невіруючої означав «мракобіса, і обов'язково товстого грошолоба, що без заплати ні кроку» [3, с. 152].

Сприйняття духівника як дійсного представника між бійцями та Церквою було притаманне для осіб з чітко усвідомленим значенням релігії та віри у їх житті. На фронті це проявлялося у трактуванні капелана як «лікаря душі, посередником, між нами, що тут живемо, а тим, що там. теж живучим» [3, с. 153]. Образ капелана часто асоціювався із відчуттям дому, батьківської та родинної підтримки. Вояк УПА із сотні «Громенка» Омелян Цилюпа, відомий під псевдонімом «Грушка», писав, що «відсутність священика в декого викликала таке враження, ніби з його відходом віддаляється і Божа опіка» [18, с. 24]. Найперше у них цінували звичайні людські риси, а вже потім сприймали як представників Церкви [5, с. 11]. Вояк УПА О. Цилюпа відзначав, що однією із найцінніших рис капеланів в умовах щоденного життя було поєднання батьківської опіки, патріотичного виховання та релігійного вчення. Він писав, що «о. Кадила дуже любило військо, до всіх він ставився з розумінням, вміло сполучуючи християнські основи віри з патріотичними і вояцькими законами. Був дуже рухливий, дружний у поведінці, охоче з кожним розмовляв. Можна було б сказати, був веселої вдачі чоловік, хоча й помічалось, що це священик глибоко віруючий» [17, с. 20]. Своєю присутністю капелани могли донести та роз'яснити багато речей, пов'язаних із церковним та щоденним життям. Однак, їх найбільша роль як людей, до чиєї думки прислухалися, полягала у тому, аби пояснити суть боротьби не лише з точки зору політичного трактування війни, а й як священної необхідності відстоювати свої національні інтереси [8, с. 40].

Духовними синами [12, с. 8] називав о. Ісидор Нагаєвський українських дивізійників, зазначаючи, що духівник завжди виступав живим свідком їх релігійних, національних та моральних ідеалів, за які вони щохвилини були готові віддати своє життя [12, с. 10]. Головний капелан УГА о. В. Лаба давав ключову настанову для майбутніх польових духівників: «Будьте лагідні, як голуби, а хитрі, як змії. Це моя перша інструкція, а решту дасть вам пастирське благо розуміє» [12, с. 54]. Полеміка проповідей капеланів суттєво відрізнялася від тих, які доводилося виголошувати раніше. Силою слова вони творили відчуття захищеності та підтримки для військових, адже щоденно перебували з ними і цілком розуміли, яким є щоденне життя на фронті та наскільки легко його там втратити.

Булавний УПА Юрій Борець, більш відомий під псевдонімом «Чумак», у своїх мемуарах писав, що «таку проповідь, як капелан В. Шевчук (Кадило), міг виголосити лише священик-патріот. Лише той, хто поховав десятки своїх друзів, полеглих у бою за свій нарід і державу. Лише той, хто за останні роки втратив десятки своїх друзів-священиків від ворожих куль» [1, с. 211]. Автор

зазначав, що о. В. Шевчук по-справжньому розумів почуття військових, адже «на собі переживав всю епопею повстанського лісу і не знав небезпек важких буднів УПА» [2, с. 217].

Одним із найбільш гострих та складних завдань для капеланів ставала зустріч зі смертю. Особисті переживання стосовно втрати когось із близьких людей переповнювали самих священиків і в той же час вони були змушені шукати слова підтримки для інших. Пояснити бійцям, чому ці смерті стали дійсністю та хто за них буде відповідати, ставало особливо важко. З іншого боку, капелани зустрічалися із проблемою самоусвідомлення військовими їх безпосередніх завдань на війні, адже тільки один крок відділяв людину від усвідомлення себе борцем за власні ідеї та переконання до холоднокривого вбивці. Капеланам доводилося шукати правильні слова та інтерпретації навколишньої дійсності, які б творили максимально сприятливу в умовах воєнних дій атмосферу. За спогадами вояків УПА, духівник о. В. Шевчук «повчав грішника про Божу ласку і прощення гріхів, пояснював різницю в значенні Божої заповіді «Не убий» з кримінальним вбивством і konieczністю виконання військових обов'язків на службі Батьківщині» [17, с. 21].

Перебороти власний страх і знайти у собі сили допомогти людині гідно прийняти смерть ставало ще одним випробуванням для греко-католицьких польових духівників. У більшості випадків саме капелани готували до страти засуджених бійців, перебували з ними в останні години життя і намагалися пояснити навколишню дійсність з точки зору церковного вчення. Пригадуючи розстріл стрільця УПА Бурлаки у таборі Нойенгамме [13], о. І. Нагаєвський згадував, що пробув із засудженим усю ніч перед смертю. Цей час видався дуже складним для обох, «вояка огортав жаль за своїм життям», а капелан «сів біля нього, підніс його гарну голову і притиснув її до своїх грудей та поцілував його в чоло» [12, с. 67]. Згодом, коли після цих подій минуло багато років, духівник писав, що «жоден випадок смерті не справив на мене такого тяжкого враження як смерть Бурлака. Я фізично відчував, що у моєму серці щось обірвалося, наче якась невидима струна і це враження залишилось у мене на довгі роки, бо й досі товчється моє серце, коли, замкнувши очі, бачу у своїй уяві мертве тіло молоденького друга» [12, с. 68]. «Після того трагічного випадку я кілька днів не міг з ніким говорити, ані заснути, ані їсти» [12, с. 69].

Служіння в умовах війни ставало викликом для капеланів, перевіркою їх душевних сил та моральної стійкості. Отриманий досвід перебування у життєво небезпечних ситуаціях, зустріч із смертю та виконання своїх обов'язків як представників релігійної сфери в атмосфері постійної загрози ставало новим етапом у житті людей та в історії Церкви загалом.

Зброєю польових духівників була молитва і вмiла риторика, у якій дуже гармонійно перепліталися два світи - війна і віра. Відсутність священика у військовому товаристві створювала відчуття втрати Божої опіки, капелана сприймали як проміжну ланку між буденністю та небесною святістю. Довіра, яка надавалася представникам Церкви, вимагала їх

максимальної особистої віддачі, у більшості випадків, ціною власного емоційного та фізичного здоров'я. Поза увагою залишалося те, що майбутні капелани покидали власні сім'ї, парафії, яким віддали роки свого служіння, та йшли на фронт. Вони так само вивчали військову тактику, інколи брали участь у боях, паралельно опікувалися підпільними шпиталями та хоронили загиблих, а їх служіння та моральна підтримка були могутньою силою у боротьбі за досягнення окреслених ідеалів.

Список використаних джерел і літератури

1. Борець Ю. З найкращими (Спогади). - Лондон, 1986. - 384 с.
2. Венгринович О. Добровільно (Спогади). - Мельбурн, 1989. - 208 с.
3. Делятинський Р., Пилипів І. До питання про греко-католицьких капеланів в Українській Повстанській Армії (1942 - 1946 рр.) [Електронний ресурс] // Галичина: Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. Вип. 14: До 100-річчя від дня народження Романа Шухевича / відп. ред. О. В. Марущенко. - 2008. - Режим доступу до ресурсу: http://Library.taeu.edu.ua/images/stories/praci_vukladachiv/Івано-Франківський%20філіал/кгд/пилипів%20і.в/до%20питання%20про%20грекокатолицьких%20капеланів.pdf.
4. Дем'ян Г. Повстанський капелан / Венгринович О. Добровільно (Спогади). - Мельбурн, 1989. - С. 9-16.
5. Добричев В. У тіні святого Юра. - Львів, 1970. - 216 с.
6. Забзалюк Д. Організація церковно-релігійного життя у військових формуваннях Української Повстанської Армії: історико-правовий аналіз [Електронний ресурс] // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. - 2009. - № 2. - Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/2182/50/>.
7. Заблязюк Д. Душпастирська служба українських військових формувань першої половини ХХ ст. - Львів: ЛьвДУВС, 2012. - 188 с.
8. Кривуцький І. Отець Василь Шевчук / Венгринович О. Добровільно (Спогади). - Мельбурн, 1989. - С. 39-42.
9. Лещин Р. Участь Української Греко-Католицької Церкви в національно-визвольному русі середини ХХ ст. // Християнство в Україні на межі третього тисячоліття / Ред. кол.: В. Кононенко та ін. - Івано-Франківськ, 2002. - С. 211-216.
10. Лисенко О. Військово-політична діяльність ОУН та УПА у світлі норм міжнародного гуманітарного права // Український історичний журнал. - 2007. - № 3. - С. 46-66.
11. Марчук В. Церква, духовність, нація. Українська греко-католицька церква в суспільному житті України ХХ ст. - Івано-Франківськ: Плай, 2004. - 464 с.
12. Нагаєвський І. Спогади польового духовника. - Торонто, 1985. - 185 с.
13. Нойенгамме - найбільший концентраційний табір у південно-західній Німеччині, за час існування якого в'язнями були понад 100 тисяч осіб.
14. Пашенко В. Греко-католики в Україні від 40-х років ХХ ст. до наших

днів. - Полтава, 2002. - 615 с.

15. Пилипів І. Українська Греко-Католицька Церква в період німецької окупації (1941 - 1944 рр.) // Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. - Івано-Франківськ, 2002. - Ч. 8. - С. 108 - 115.

16. Тарабан В. Про діяльність греко-католицьких священиків у військових підрозділах УГА // Історія релігій в Україні: Праці XII Міжнародної наукової конференції (Львів, 20-24 травня 2002 року). - Львів, 2002. - Кн. 1. - С. 423-426.

17. Цилюпа О. Із спогадів про о. Кадила // Венгринович О. Добровільно (Спогади). - Мельбурн, 1989. - С. 20-24.

Sofia PREDKA

PASTORAL COUNSELORS OF UKRAINIAN GREEK-CATHOLIC CHURCH DURING THE SECOND WORLD WAR: STRATEGIES AND EXAMPLES OF OVERCOMING TRAUMATIC EXPERIENCES

With the beginning of the Second World War (1939-1945) it became necessary for the Greek Catholic Church to react actively to the process of Ukrainian armed forces creation, provide spiritual care and support. Chaplains of the UGCC performed not only their direct duties as members of clergy but also joined medical support work, solved military and socio-political issues, took care not only about military but also about civil people. Being side by side with soldiers, field confessors directly witnessed the realities of war and as no one else understood with what daily difficulties they had to face. Chaplains gained experience became the basis for the development of the concept of what should be the spiritual care.

Models of behavior that occurred as a result of observation and communication with the soldiers were defined as chaplain - 1 church representative so as chaplain - spiritual father. Typically, such strategies in behavior intertwined and created a common basis offield confessor's activity.

Key words: *Greek-Catholic Church, Second World War, Ukrainian chaplains.*

Секція III

Греко-Католицька Церква в умовах «катакомб» та в діаспорі

(ІВІВСЬКА ЦЕРКВА У СВІТІ)
Азія. Країни колишнього СРСР

УДК 262.12:241.83:28(477.83/.86)

с. Християна (Марія) ГОЛОМІДОВА МЧСВВ
Монастир Царя Христа ЧСВВ, м. Івано-Франківськ

ЗАСНУВАННЯ МИРЯНСЬКОГО ЧИНУ СВЯТОГО ВАСИЛІЯ ВЕЛИКОГО В УГКЦ МИТРОПОЛИТОМ АНДРЕЄМ ШЕПТИЦЬКИМ ТА ВІДНОВА ЙОГО ДІЯЛЬНОСТІ В ПІДПІЛЛІ В ГАЛИЧИНІ: НА ПРИКЛАДІ ОСЕРЕДКУ МЧСВВ У ІВАНО-ФРАНКІВСЬКУ

Стаття покликана ознайомити читача з історією заснування Мирянського Чину Святого Василя Великого в Українській Греко-Католицькій Церкві, його діяльності в 1960 - 1980-их роках в Галичині й, зокрема, в Станиславові, нині - Івано-Франківську.

Ключові слова: *Мирянський Чин Святого Василя Великого, МЧСВВ, Третій Чин Святого Василя Великого, ІІІ ЧСВВ, УГКЦ.*

У підпільній Українській Греко-Католицькій Церкві в Галичині в 1960 - 1980-х роках активно діяли миряни, які належали до Мирянського Чину Святого Василя Великого. Тема є мало розроблена і потребує широкого публічного висвітлення. Дослідження історії заснування цієї спільноти та її діяльності є важливими для історії Василянського Чину та УГКЦ.

Дослідження діяльності мирян в підпільній УГКЦ проводилися Інститутом Історії Церкви при Українському католицькому університеті у Львові [1]. Історію Третіх чинів Католицької Церкви та УГКЦ також досліджував доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри всесвітньої історії Інституту історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника О.С. Жерноклеєв [2].

Діяльність Мирянського Чину Святого Василя Великого, який діяв в підпіллі, на сьогоднішній час не є достатньо висвітлена і є необхідність в більш ґрунтовнішому дослідженні його історії. Крім того, поява нових документів та детальне опрацювання свідчень членів Мирянського Чину, які були в підпіллі, дає можливість уточнити вже відомі факти.

Метою статті є дослідження заснування Мирянського Чину Святого Василя Великого в УГКЦ і віднови його діяльності в часі підпілля загалом в Галичині і, зокрема, на прикладі осередку МЧСВВ в Івано-Франківську. Для висвітлення окресленої проблеми спершу зробимо короткий екскурс в історію мирянських чинів у Католицькій Церкві, а далі - з'ясуємо обставини появи, вкорінення та розвитку традиції мирянських чинів в УГКЦ.

Заснування Францисканського Ордену Світських в Католицькій Церкві

В 2021 році припадає 800-та річниця з часу заснування першого в Католицькій Церкві світського братства, яке отримало назву Третього

Ордену. Його засновником є італійський святий Франциск з Ассіжу. Першим Орденем став називатись заснований ним чоловічий Орден, а Другим - жіночий, заснований св. Кларою. Святий Франциск проповідував, що досягнути християнську досконалість можна не тільки в монастирі, але й що святими можуть стати і миряни, виконуючи свої родинні, професійні і суспільні обов'язки згідно Євангелія, наслідуючи в своєму житті Ісуса Христа. У своєму «Листі до вірних» він писав, що основою такого життя є покаяння: виконання заповідей Божих - любові до Бога і до ближніх, відмова від гріха, участь у Святій Тайні Покаяння і Святій Тайні Євхаристії, виконання діл милосердя. Членами Третього Ордену могли бути як миряни, так і священнослужителі [2, с. 25]. У 1221 р. Папою Гонорієм III була затверджена Регула (Статут) Третього Францисканського Ордену - «Memoriale Propositi», написана кардиналом Уголіно, майбутнім Папою Григорієм IX [2, с. 27].

З часу заснування св. Франциском Третього Ордену (Чину) в Католицькій Церкві ці світські спільноти були засновані також при чернечих орденах домініканців, кармелітів, августинців, сервітів, норбертинців та інших [2, с. 8]. Члени цих Третіх Чинів «живуть по духу і Уставу своїх Чинів. З ними ділять обов'язки праці і заслуги його, привілеї» [3, с. 7]. 30 травня 1883 р. Папа Лев XIII видав Апостольську конституцію «Misericors Dei Filius» - оновлену Регулу Францисканського Чину Світських [2, с. 51]. Папа, який сам належав до Третього Ордену, дуже бажав, щоби всі його вірні були світськими францисканцями і заохочував їх до вступу. Документи Папи Лева XIII та його запрошення сприяли масовому відродженню Братств Третього Чину в усій Католицькій Церкві. З часу свого заснування Треті Чини стали школою святості для багатьох мирян і духовних осіб. До лику святих належать: св. Єлизавета Угорська, св. Людовік IX, король Франції, св. Єлизавета Португальська, св. Рох, св. Катерина Сієнська, св. Жанна Д'арк, св. Томас Мор, св. Роза з Ліми, св. Людовік Марія Грінйон де Монфорт, св. Альфонс Лігуорі, св. Жан Батіст Віанней, св. Анна Марія Таїджі, св. Вінцент Паллотті, св. Іван Боско, бл. Пій IX, св. Пій X, св. Іван XXIII та інші. Св. Іван Павло II був почесним членом Світського Ордену Босих Кармелітів і носив кармелітанський параман. Серед видатних особистостей, які належали до Третього Чину, були: Данте Аліг'єі, Джотто, Франческо Петрарка, Христофор Колумб, Леонардо да Вінчі, Васко да Гама, Сервантес, Лопе де Вега, Галілео Галілей, Ференц Ліст та багато інших. Членами Третього Чину були папи: Лев XIII, Бенедикт XV, Пій XI, Пій XII.

Заснування Мирянського Чину Святого Василя Великого в УГКЦ

На землях Київської Русі Правила св. Василя Великого запровадили в XI ст. святі Антоній і Теодозій Печерські. В історії Василянського Чину було чимало мирян, які в своє духовне життя вводили правила св. Василя Великого. Після Берестейської унії з Римом 1596 р. Василянський Чин на чолі з його реформатором Йосифом Вельямином Рутським та його сподвижником святим священномучеником Йосафатом Кунцевичем «сильно

розвинувся на наших землях і став опорою католицького життя на Україні, видав багато визначних людей, мучеників, ісповідників, втримав віру і мораль в народі» [3, с. 8]. З розвитком Василіянського Чину отримав більш викрастилізовані форми і Третій Чин [3, с. 8].

Заснування Братства Третього Чину в нашій Церкві зініціював в часі Добромильської реформи (1882 - 1904 рр.) ігумен монастиря св. Онуфрія у Львові о. Андрей Шептицький, ЧСВВ, майбутній Митрополит.

В 1897 р. по неділі Мироносиць (9 травня) відбулась василіянська місія в селі Дідушиці Стрийського району Львівської області. Як написано в журналі «Місіонар» за червень 1897 року: *«А вже дуже солодку радість відчули ми в серці, коли багато молодих і старих при кінці місії зголосило охоту, щоби їх порадили, як би то вони могли жити по досконалому, так як колись давні християни, чи б не удалося їм заложити який закон монастирський. І ми їм обіцяли, а як нам pomoже ласка Божя, то не лише у нас, добрі Дідушецькі людоньки, але і скрізь, деінде будете могли жити по монашому - хоч не виходячи навіть зі свого села. Моліться лише о Божу поміч»* [4, с. 30-31].

У цій місії брав участь ігумен о. Андрей Шептицький, ЧСВВ [5, с. 267]. Вже 30 травня 1897 р. він знову був у Дідушицях і в дочерній церкві в селі Угольна і заложив там «закон С.ВВ.» - осередок Братства св. Василія Великого, яке згодом отримає назву «Братство Святого Василія Великого 3 закону» [6, арк. 1-2]. Через два дні, 2 червня, він заложив «закон Ч.С.ВВ.» на Ланах біля Стрия. 6 червня ввечері ігумен «заложив закон С.ВВ.» у місті Кристинополі (тепер м. Червоноград Львівської області). Наступного дня він виголосив для членів «закону» в Кристинополі проповідь [6, арк. 2].

12 червня 1897 р. ігумен о. Андрей, ЧСВВ був присутній на місії в селі Дахнов, що біля м. Любачева (тепер Польща). В місії взяли участь тисячі вірних, про що ігумен записав: «Місія в Дахнові зроблена старанням (нечітко) іде знаменито - тисячі народу». 15 червня на місії був присутній Преосвященний владика з Перемишля Костянтин Чехович, який похвалив вірних за їхню побожність, побачивши, як вони розкупили за півтора дні тисячу примірників «Місіонаря» [7, с. 1]. Ігумен в цей день мав проповідь для вірних «о законі С.В.В.». 16 червня з нагоди місії він закопав в Дахнові хрест [6, арк. 2]. Серед недавно віднайдених найдавніших документів Братства Святого Василія Великого 3 закону, що було засноване при церкві св. Онуфрія у Львові, збереглися списки чоловічої Ради Братства села Дахнова (відносилось в тому часі до Перемиської Єпархії). Списки датовані - 16.06., але рік їх написання відсутній. Членами чоловічої Ради Братства були: брат настоятель - Петро Симко (41 р., ж., н. 132), брат старший - Федь Стадник (39 р., ж., н. 134), брат учитель - Василь Стадник (28 р., ж., н. 169), брат скарбник - Оніпко Жук (26 р., ж., н. 29) і брат писар - Василь Козій (41 р., ж., н. 180) [8, арк. 6]. Крім імені та прізвища членів Ради, в дужках подані дані про вік, стан - жонатий чи парубок та номер будинку. На думку

автора, Рада Братства була написана 16 червня 1897 р. і написана рукою ігумена о. Андрея Шептицького, ЧСВВ.

27 червня 1897 р. ігумен був у м. Стрию Львівської області, про що напередодні зробив запис: «їду до Стрия - закладаю закон Ч.С.ВВ.» [6, арк. 3]. У 1914 р. Братство Св. Василя Великого в Стрию налічувало 181 члена [33].

7 липня 1897 р. разом з отцем канцлером ігумен о. Андрей Шептицький, ЧСВВ приїхав до села Русова Снятинського району і в цей день заклав тут «закон С.ВВ.» [6, арк. 3]. В 2-му номері часопису «Місіонар» за червень 1897 р. розповідається про місію оо. Василян до Русова, що біля Снятина [4, с. 29-30], яка відбулася за тиждень до Великодня і в якій ігумен о. Андрей ЧСВВ брав участь [5, с. 267]. Серед віднайдених найдавніших документів Братства збереглися списки чоловічої і жіночої Ради Братства с. Русова. Дата їх написання збігається з датою, коли в Русові був ігумен з отцем канцлером - 7 липня 1897 р. На аркуші написані одночасно дві Ради: чоловіча і жіноча. Членами чоловічої Ради Братства були: брат настоятель - Стефан Дідух (ж., 58 р., н. 128), брат старший - Никола Дідух (ж., 42 р., н. 137), брат учитель - Василь Вахнюк (пар., 23 р., н. 219), брат писар - Яків Проскурняк (ж., 41 р., н. 104), брат скарбник - Антін Ахтемійчук (ж., 46 р., н. 210). Членами жіночої Ради Братства були: сестра настоятелька - Єлена Ахтемійчук - (ж. Івана), сестра старша - Марія Гавеньчук - (ж. Василя), сестра учителька - Єлена - (ж. Івана Стецяняка) і (нечітко написано уряд) - сестра Марія - (д. Якова Луцика) [8, арк. 14]. Крім імені і прізвища, подано, чиєю жінкою або дочкою була сестра. На думку автора, списки чоловічої і жіночої Ради Братства села Русова написані рукою ігумена о. Андрея Шептицького, ЧСВВ.

9 липня 1897 р. ігумен повернувся до Львова і 11 липня мав «проповідь у Св. Петра», «по обіді заклав З.С.ВВ.», «настоятельство» [6, арк. 3]. Можливо, ігумен заклав осередок братства у єзуїтському костелі святих Петра і Павла. Серед віднайдених документів львівського Братства збереглися списки, написані польською мовою. В списку написані імена і прізвища 13 членів Братства і п'ять прізвищ підкреслено і позначено цифрами від одного до п'яти, що ймовірно означає членів Ради Братства.

18 липня вранці ігумен поїхав до Рави-Руської (нині - Жовківського району Львівської області). Відслужив Службу Божу, виголосив проповідь і як записав, «заклав З.С.ВВ.». 25 липня, перебуваючи у Львові, ігумен зробив запис: «зібрання З.С.В.В.». Можливо, це було зібрання братства в костелі св. Петра і Павла. Ввечері 3 серпня ігумен приїжджав до Дідушиць і наступного дня мав зустріч з членами братства, про що свідчить його запис: «рано братство З.С.ВВ. в Дідушицях, в Угольні» [6, арк. 4].

14 серпня ігумен приїхав до Жовкви (нині - Львівської області) і 15 серпня в Жовкві мав проповідь для братства [6, арк. 4-5]. 22 серпня був на місії в м. Яворові Львівської області і зробив запис - «братство» [6, арк. 5]. Щодо братств в Жовкві і Яворові, то наразі не відомо, про які саме братства

йде мова. 29 серпня - в неділю ігумен був в селі Олешичах (тепер - Польща), мав проповідь і заклав братство: «заклад. братство Ч.С.ВВ.». 2 жовтня ввечері почалася місія в селі Білім Перемишлянського району Львівської області [6, арк. 6]. Наступного дня ігумен мав проповідь і заклав в селі братство, про що записав: «закл. братства» [6, арк. 7]. 19 грудня у Львові відбулось, згідно запису, «зібрання братства, постанова щодо габітів» [6, арк. 9]. За 9 січня 1898 р. ігуменом зроблено запис: «неділя - Скварява - закон С.ВВ.» [6, арк. 10]. Село Скварява нині знаходиться в Золочівському районі Львівської області. 30 січня ігумен приїхав до Пархача (нині - с. Межиріччя Сокальського району Львівської області), про що зроблено запис: «проповідь - вибори в братстві (Якубовський)» [6, арк. 11]. 16 березня 1898 р. ігумен приїхав до Стрия і ввечері був присутній на зібранні братства в церкві на Ланах. 17 березня був у Дідушицях - «проповідь, зібрання, вибори». Ввечері був в Угольній [6, арк. 14].

У квітні 1898 р. ігумен о. Андрей Шептицький, ЧСВВ давав реколекції для вірних у церкві св. Онуфрія у Львові [5, с. 267]. 24 травня 1898 р. ігумен ще раз приїжджав до Русова [6, арк. 20].

19 червня 1898 р. ігумен був у Лаврові [6, арк. 28]. В цей день у Львові при василіянському монастирі св. Онуфрія відбулось зібрання чоловічого Братства св. Василя Великого 3 закону, про що свідчать віднайдені списки, в яких записано 23 прізвища чоловіків і хлопців [8, арк. 3]. 24 липня 1898 р. ігумен був у Гамбурзі [6, арк. 28]. В цей день у Львові відбулись вибори Ради Братства св. Василя Великого 3 закону. Серед віднайдених документів Братства збереглись списки чоловічої і жіночої Ради Братства Львова з вказаною на них датою - 24 липня 1898 р. На списках Ради є печатка: Братство закона св. Василя Великого у Львові [8, арк. 13]. Збереглись також списки жіночого Братства - 72 прізвища й імена жінок, адреса їх проживання і статус. Дата написання списків відсутня. Деякі жінки з загального списку є в Раді Братства. Загальна кількість членів Братства - 95 осіб [8, арк. 9-10]. Можемо зрозуміти, що зібрання чоловічого Братства у Львові та написання Ради відбулись без участі ігумена, але напевно, питання про заснування Братства обговорювались з парафіянами раніше.

Серед віднайдених документів Братства св. Василя Великого 3 закону збереглися також списки членів Братства с. Желдець Кам'янка-Бузького району Львівської області (18 осіб) [8, арк.11]. Дата їх написання відсутня. Також є ще декілька списків Братства, але без вказаної місцевості і дати їх написання.

Вже 26 серпня 1898 року о. Андрей Шептицький, ЧСВВ передав свій уряд ігумена о. Платоніду Філясу, ЧСВВ, отримавши нове призначення - професора морального і догматичного богослів'я в Кристинополі. 17 вересня 1899 року у Львові в соборі св. Юра відбулась його єпископська хіротонія і він став третім, після єпископів Юліана Пелеша і Юліана Сас-Куїловського, Станиславівським єпископом. 17 грудня 1900 р. був номінований Галицьким

Митрополитом. 17 січня 1901 р. в соборі св. Юра у Львові відбулась його інтронізація.

Після заснування ігуменом о. Андреем Шептицьким, ЧСВВ Братств св. Василя Великого з закону в містах і селах Галичини в 1897 - 1898 рр., вони були засновані також при Василянських монастирях у Бучачі і Дрогобичі [13, с. 132]. Отці Василяни виїжджали на місії до Північної і Південної Америки і засновували там різні церковні товариства, зокрема і Братства св. Василя Великого.

4 березня 1905 р. Б. в Крехові Митрополит Андрей написав Пастирське Послання до Духовенства «Про церковне братство», в якому запропонував Нарис Статуту добре зорганізованого церковного братства. В розділі «Нарис Статутів» Митрополит пише про мету прицерковних братств: *«Браття і сестри вступають до братства, щоб старатися про якнайліпше сповнення Божих заповідей і щоби спільними силами виконувати добрі діла любові ближнього для добра громади»* [17]. Члени Третього Чину мали ще *«завдання допомагати Отцям Василянам у всіх видах апостоляту, а також обороняти серед мирян вчення і авторитет Католицької Церкви від різних інсинуацій»*. Є згадка, що до Братства Третього Чину «належали найкращі та найбільш заслужені члени Апостольства молитви» [13, с. 132].

У Василянських документах, зокрема у хроніці монастиря св. Онуфрія у Львові, знаходимо короткі записи про духовних провідників Братства. В 1906 р. Братство вже коротко іменувалося як III Чин. Духовними провідниками III Чину у Львові були: з 1900 по 1904 рр. - о. Атаназій Филипів, ЧСВВ [9, арк. 220]; з 1907 по 1909 рр. - о. Митрофан Михняк, ЧСВВ [10, арк. 25]; до 10.05. 1917 р. - о. Антоній Мартинюк, ЧСВВ [10, арк. 160]; з 28.05. 1917 р. по 2.11. 1920 р. - о. Гліб Кінах, ЧСВВ [10, арк. 164]; до 21.02. 1921 р. - о. Софрон Дякович, ЧСВВ [11, арк. 8]; з 21 лютого 1921 р. - о. Віталій Градюк, ЧСВВ [12, арк. 82]; з 27.01. 1924 р. - о. Павло Теодорович, ЧСВВ [11, арк. 62]; з 10.09. 1931 р. - о. Яким Сеньківський, ЧСВВ, нині Блаженний священномученик [9, арк. 4]. Отець Яким, ЧСВВ провадив Третій Чин до 1939 року, до свого від'їзду в Дрогобич. У хроніці монастиря він зробив запис, що 12 лютого 1937 р., на свято Трьох Святителів, о 6 годині ранку на Службі Божій для III Чину після відповідного слова отця Провідника члени Чину відновили свої приречення. Запричацалось 172 члени [9, арк. 167]. Можна припустити, що оскільки не всі могли бути присутні на віднові обітів, то загальна кількість членів III Чину у Львові в 1937 р. була більше 200 осіб.

Духовними провідниками в інших місцевостях були: у Кристинополі - о. Теодозій Галушинський, ЧСВВ, який перебував у монастирі з 1910 по 1913 рр. [13, с. 132]; у Бучачі - в 1916 р. - о. Порфирій Боднар, ЧСВВ [14, с. 90]; в 1921 р. - о. Платон Мартинюк, ЧСВВ [14, с. 91]; в 1922 р. - о. Модест Пелех, ЧСВВ [14, с. 91]; в 1931 р. - о. Євтимій Бобрецький, ЧСВВ [14, с. 92-93]; в 1939 р. - о. Порфир Сивак, ЧСВВ [14, с. 94]; у Дрогобичі -

о. Йосиф Заячківський, ЧСВВ (у 1926 - 1930 рр.), з 1939 по 1941 рр. - о. Яким Сеньківський, ЧСВВ [13, с. 132].

Щодо назви Братства, то перші закладені Братства ігумен о. Андрей Шептицький, ЧСВВ коротко називав - «закон С.ВВ.» - закон Святого Василя Великого. 2 червня 1897 р. він заклав, як записав, «закон Ч.С.ВВ.» на Ланах біля Стрия, тобто «закон Чина Святого Василя Великого». 3 серпня 1897 р. він записав, що заклав «братство закона С.ВВ.». Також є запис - «заклад. братство Ч.С.ВВ.». У 1898 р. засноване Братство у Львові мало вже назву «Братство Святого Василя Великого з Закону». В 1906 р. Братство вже коротко іменувалося як «III Чин». З 1992 р. Третій Чин отримав нову назву - «Мирянський Чин Святого Василя Великого».

Питання діяльності Братств і Товариств, які діяли при Василіянських монастирях, розглядалось на Соборах і Капітулах Чину. На 5-му Соборі, який відбувся з 12 по 26 лютого 1926 року в Жовкві, було ухвалено проект: *«Організаційну працю в братствах, читальнях і Апостольстві молитви обновити і оживити і звернути пильнішу увагу на пасторацію над інтелігенцією і приступити негайно до видавання відповідної для неї духовної католицької лектури»* [15, арк. 144].

Щодо питання Статутів Братства, самим раннім є збережений рукопис першого розділу Правил Братства Святого Василя Великого з Закону «О прийняттю, новіціяті і професії» [8, арк. 8]. Зміст розділу збігається по своїй суті зі змістом першого розділу Правил Францисканського Третього чину світських 1883 р. [2, с. 143]. На думку автора, цей розділ написаний рукою ігумена о. Андрея Шептицького, ЧСВВ.

Статут Братства, який має назву «Правила св. отця н. Василя В. для людей світських», укладений о. Андреем Шептицьким, ЧСВВ, за 1932 рік (3-тє видання), написаний (всі 11 розділів) на основі запропонованого Митрополитом Андреем в Пастирському Посланні до Духовенства «Нарису Статуту» церковного братства, відповідно відкоректованим для членів Братства св. Василя Великого. II, III, IV розділи Правил Братства написані на основі I, II, III розділів Правил Францисканського Третього чину світських за 1883 рік [16]. Статут Братства 1932 р., 3-тє видання, ймовірно, є самим першим Статутом III Чину.

У своєму Пастирському Посланні Митрополит Андрей написав про укладений ним Статут для прицерковних Братств: *«Правила того роду впроваджував я сам у життя в деяких селах й осягав добрі успіхи. Сама гадка є, як думаю, основою всіх давніх братств, що мали історичне значення. Власні студії переконали мене в цьому...»* [17].

Члени Третього Чину користувались Правилами Св. Отця Н. Василя В. для людей світських, укладеними ігуменом о. Андреем Шептицьким, ЧСВВ ще після Другої світової війни. В 1953 р. на Генеральній Капітулі в Римі, як написано: *«були зроблені перші спроби укласти Статут для III ЧСВВ, називаючи згуртування «Третім Чином Святого Василя Великого».* Після Другого Ватиканського собору (1962 - 1965 рр.) «Треті чини» отримали нову

назву «Мирянські чини» даної чернечої родини [18, с. 6]. В часі підпілля о. Яків Тимчук, ЧСВВ (з 1976 року - Владика) уклав Устав III ЧСВВ, яким користувалися в підпіллі всі члени III Чину по всій Галичині [3]. Після виходу УГКЦ з підпілля в 1989 р. для членів III Чину було укладено новий Статут, схвалений на Генеральній Капітулі Василіянського Чину, яка відбулася в Римі від 21 червня до 5 липня 1992 року. Він має назву - Статут Мирянського Чину Святого Василя Великого [18, с. 6].

До Другої світової війни добре були розвинуті Братства Третього Чину при василіянських монастирях у Львові, Кристинополі, Дрогобичі, Бучачі. Невідома на часі доля закладених ігуменом Андреем Шептицьким Братств св. Василя Великого на світських парафіях, що потребує ще свого дослідження.

Після Львівського псевдособору 1946 р. Третій Чин Св. Василя Великого офіційно припинив своє існування і його члени увійшли в структуру підпільної УГКЦ.

Мирянський Чин Святого Василя Великого в період «катакомб» (1946 - 1989 рр.).

В 1960 - 1980-их роках для допомоги підпільній УГКЦ відновлюється діяльність III Чину і Апостольства Молитви та заснуються нові осередки. Особлива заслуга в організації їх діяльності належить їх духовному провіднику владиці Якову Тимчуку, ЧСВВ. Зі спогадів владики Софрона Дмитерка, ЧСВВ: *«Єпископ Яків Тимчук був людиною незвичайної вдачі. Незважаючи на переслідування і постійну небезпеку арешту, він був надзвичайно мобільним, всюди встигав, опікувався кожною душою, яка потребувала священничої допомоги. Завдяки його активності і неабияким організаторським здібностям по всій Галичині були організовані осередки III Чину Святого Василя Великого та гуртки Апостольства молитви. Ці підпільні мирянські спільноти надзвичайно згуртовували людей, підтримували у них вогонь католицької віри, готуючи таким чином Греко-Католицьку Церкву до виходу з підпілля. Можна з певністю сказати, що завдяки таким душпастирям як блаженної пам'яті Єпископ Яків Тимчук наша Церква вистояла у роки переслідувань і зараз успішно виконує свою спасаючу місію серед українського народу»* [19].

Зі спогадів підпільного протоігумена о. Дам'яна Богуна, ЧСВВ: *«Отець Яків мав щастя і не попав у радянські тюрми, хоч був дуже активний. Найважливішим місцем його праці був Чортків, де під час війни він виконував парафіяльну працю священника. Він розумів, що священник без тісної співпраці з вірними, які брали б на себе частину праці в парафії, не зможе багато зробити. З цією метою відновився 3-ій Василіянський Чин, який з давніх-давен існував при василіянських монастирях. Отець Яків уклав правила для 3-го Чину і вмів його членів заохотити до співпраці. Бог благословив його роботу. Такий гурток заклав він також у Львові; сюди приїжджав щомісяця з навчанням та всякою іншою послугою, а члени робили велику роботу між вірними, були слугами апостолів...»* [19].

Духовний провід членів Третього Чину в підпіллі помимо владики Якова Тимчука, ЧСВВ здійснювали: о. Матей Шепітка, ЧСВВ, о. Антоній Масюк, ЧСВВ, о. Йосиф Холод, ЧСВВ, о. Петро Дутчак, III ЧСВВ, о. Іван Репела, о. Орест Пітулей, III ЧСВВ, о. Іван Бойко, III ЧСВВ, та інші отці.

Заснування осередків МЧСВВ в м. Івано-Франківську та області

Монастир отців Чину Святого Василя Великого, як записано в історії монастиря, постав у південно-східній частині Станиславова при новозбудованій і посвяченій в 1935 р. церкві Пресвятої Тройці (Царя Христа). Мрії про його заснування у нашому місті були найзаповітнішими для владики Григорія Хомишина. Покладаючи на отців-василіян великі сподівання, він писав: «Головно звертаюсь до Чина Отців Василіян з тою сильною надією і з тим глибоким пересвідченням, що той Чин добре розуміє своє становище і високе завдання у нашій Церкві і народі і що він се завдання сповнить в цілості по бажанню Христа Спасителя» [20]. На новоствореній парафії ігуменом о. Йосифом Лучинським, ЧСВВ, згодом були засновані Апостольство Молитви, Євхаристійне лицарство [21, с. 140], Марійська Дружина [22], хор «Трембіта». Чи був заснований на парафії в тому часі III Чин, достовірних даних наразі не маємо.

Про історію заснування першої групи III Чину св. Василя Великого в Івано-Франківську в часі підпілля довідуємось з листів с. Орести Ольги Колюх, ЧСВВ, настоятельки III Чину в місті і області з 1977 по 1995 роки [23; 24] та з інтерв'ю с. Наталії Анни Меринди, III ЧСВВ [25]. Пані Христина Сливінська, рідна сестра о. Онисима Шуплата, ЧСВВ, який проживав в часі підпілля в селі Дора біля Яремче, довідалась від брата про III Чин для світських пань і захотіла до нього вступити. Через отців Василіян порозумілись з м. Іриною Янович, ЧСВВ, провінційною настоятелькою сестер василіянок, яка назначила с. Оресту, ЧСВВ то зорганізувати. Пані Христина заохотила до вступу в Третій Чин свою рідну сестру Анну Гнатківську, братову - їмость Анну Шуплат і ще двох осіб - п. Марту Бобрикович і п. Розалію Жовнірук. 21 вересня 1977 року [26], на свято Різдва Матері Божої, на квартирі п. Розалії Жовнірук, яка проживала по вул. Безкровного 3 кв. 1 (тепер - вул. Маланюка) відбулось прийняття їх до III Чину. Облечини сестер приймав владику Яків Тимчук, ЧСВВ. Він дав їм духовні імена: п. Христині - с. Христофора, III ЧСВВ, п. Анні - с. Марія, III ЧСВВ, їмості Анні - с. Тереза, III ЧСВВ, п. Марті - с. Магдалина, III ЧСВВ, п. Розалії - с. Вероніка, III ЧСВВ. Владика приїжджав і обслуговував сестер. Опісля, коли в Третій Чин вступив о. Петро Дутчак, то цей обов'язок перебрав він, а владику приїжджав і приймав нових членів і проводив віднову обітів.

11 грудня 1977 р. на квартирі у м. Мирослави Максимчук, ЧСВВ, по вул. Довбуша, 5 відбулись облечини другої групи III ЧСВВ: с. Наталії Анни Меринди, III ЧСВВ, її мами с. Анни Наталії Ключень, III ЧСВВ, с. Йосафати Олени Пищ, III ЧСВВ і її чоловіка бр. Йосифа Василя Пища, III ЧСВВ, з смт. Єзуполя Тисменицького р-ну, с. Марти Людвіки Крижанівської, III

ЧСВВ і с. Катерини Параскевії Щерб'як, III ЧСВВ [27]. Разом з ними облечини мала і с. Єлизавета Розалія Струк, III ЧСВВ, з Чорних Ослав Надвірнянського р-ну [28]. Приймав їх владика Яків Тимчук. Сестра Ореста, ЧСВВ у своєму листі згадує, що групу зорганізувала п. Анна Меринда і вона стала її настоятелькою. Через рік у м. Мирослави, ЧСВВ всі члени групи склали свої обіти. Їх найчастіше обслуговували владика Яків і о. Іван Репела.

15 лютого 1982 р., на свято Стрітіння Господнього, у будинку п. Євстахії Волчовської, яка проживала по вул. Чкалова 12 (тепер - вул. Гетьмана Дорошенка), відбулись облечини третьої групи III Чину [29]. Приймав їх владика Яків Тимчук. Облечини прийняли: с. Марія Євстахія Волчовська, III ЧСВВ, с. Марія Петрунеля Кулиняк, III ЧСВВ, її донька с. Таїсія Марія Довбенко, III ЧСВВ, та сестри з навколишніх сіл (до 12 осіб). Настоятелькою групи була с. Марія Євстахія Волчовська, III ЧСВВ. Служби Божі відправляв і провадив групу о. Петро Дутчак.

В середині 1980-их років, як писала с. Ореста, ЧСВВ, с. Магдалина Марта Бобрикович, III ЧСВВ з першої групи дуже активно працювала і заохотила до вступу в Третій Чин багатьох сестер. Коли багато було вже членів III Чину, то Служби Божі відбувались у с. Йосифи Климентини Євчук, III ЧСВВ, - навпроти цвинтаря в Княгинині. Їх організацією займалась с. Магдалина Марта, III ЧСВВ, і з часом вона стала настоятелькою тої групи [23]. Вона дуже гарно зуміла зорганізувати церковний хор. В неї вдома теж були Служби Божі, які для членів III Чину відправляв о. Петро Дутчак. Сестри четвертої групи по одній, по двоє, в різний час, вступили до Чину. Приймав їх владика Яків Тимчук і о. Петро Дутчак. До цієї групи належали: с. Марія Анна Вінтоняк, III ЧСВВ, с. Андрея Анна Бойко, III ЧСВВ, с. Юлія Олена Дівнич, III ЧСВВ, с. Агнета Анна Бублик, III ЧСВВ, с. Йосифа Климентина Євчук, III ЧСВВ, с. Вероніка Марія Крута, III ЧСВВ, с. Антонія Анна Рак, III ЧСВВ, с. Іванна Ірина Водницька, III ЧСВВ, с. Меланія Емілія Гуляк, III ЧСВВ, і с. Анізія Анна Андрійчук, III ЧСВВ.

Загальна кількість членів III Чину, що проживали в Івано-Франківську, становила 21 особу. Загальна кількість членів III Чину, що належали до 4-х груп міста - біля 30.

В часі підпілля осередки III Чину були організовані владикою Яковом Тимчуком, ЧСВВ, також в Івано-Франківській області: в Калуші, Коломій, Долині, Болехові, в селищах міського типу Перегінську Рожнятівського району, Делятині, Ланчині Надвірнянського району, в селах Чорні і Білі Ослави, Заріччя, Дора, Лоева Надвірнянського району, Горині Долинського району, Яківка, Жуків, Бортники Тлумацького району, Старі Кути Косівського району, Кінчаки Галицького району, селищі міського типу Печеніжині Коломийського району Івано-Франківської області [30]. І це далеко не повний перелік. Відомо, що в Калуші і в смт. Перегінську були два осередки, в кількості 44 особи, які обслуговував о. Орест Пітулей, III ЧСВВ, і о. Петро Дутчак, III ЧСВВ. На Надвірнянщині членів III Чину обслуговував о. Іван Бойко, III ЧСВВ. Перед виходом з підпілля на цих теренах було до 150

членів III Чину. Найбільш рання згадка про вступ до III Чину в Івано-Франківській області стосується обличчя с. Єлизавети Розалії Струк, III ЧСВВ з Чорних Ослав Надвірнянського району - 11 грудня 1977 року.

Духовне життя членів Третього Чину м. Івано-Франківська

У всіх родинях членів III Чину владики Яків Тимчук і о.Петро Дутчак провели інтронізацію Пресвятого Серця Ісусового і щорічно проводили віднову посвяти. Члени III Чину провадили своє духовне життя згідно Уставу III Чину. Щодня молились спрощене Церковне Правило, Правило св. Пахомія, щоденні молитви, вміщені в додатку до Уставу, який для членів Чину дала с. Ореста Колнох, ЧСВВ. Приймали участь раз в місяць у Службі Божій для III Чину і сповідались. З середини 1980-их років о. Петро Дутчак відправляв щотижня для членів III Чину Службу Божу. Сестри щодня приймали Святе Причастя. Старались прийняти участь у Службі Божій в першу п'ятницю місяця, по середах і п'ятницях сходились і спільно молились Хресну Дорогу, в перший четвер місяця - Святу Годину, 13-го числа кожного місяця (в день об'явлення Фатімської Матері Божої) відновляли посвяту Непорочному Серцю Марії і щодня молились вервицю. Двічі на рік, на свято св. Василя Великого і св. Петра і Павла відновляли свої обіти, брали участь у реколекціях. Таке ж духовне життя провадили всі члени Третього Чину області.

Діяльність членів Третього Чину м. Івано-Франківська в часі підпілля.

Зі спогадів владики Софрона Дмитерко, ЧСВВ: Третій Василянський Чин *«мав за мету помагати до організації католицької віри і підтримувати народ в католицькій вірі при Католицькій Церкві»* [31].

Члени III Чину Святого Василя Великого в часі підпілля допомагали підпільним священикам УГКЦ. Майже у всіх помешканнях сестер III Чину владики і отці відправляли богослужіння, сповідали, давали духовні науки, уділяли Святі Тайни Хрещення і Подружжя: у с. Христофори Сливінської, III ЧСВВ, їмості с. Терези Шуплат, III ЧСВВ, с. Вероніки Жовнірук, III ЧСВВ, с. Магдаліни Бобрикович, III ЧСВВ, с. Анни Ключень, III ЧСВВ, с. Наталії Меринди, III ЧСВВ, с. Йосафати Пищ, III ЧСВВ, і бр. Йосифа Пища, III ЧСВВ, с. Катерини Щерб'як, III ЧСВВ, с. Марти Крижанівської, III ЧСВВ, с. Марії Волчовської, III ЧСВВ, с. Марії Кулиняк, III ЧСВВ, с. Таїсії Довбенко, III ЧСВВ, с. Марії Вінтоняк, III ЧСВВ, с. Андреї Бойко, III ЧСВВ, с. Юлії Дівнич, III ЧСВВ, с. Агнети Бублик, III ЧСВВ, с. Йосифи Євчук, III ЧСВВ, с. Вероніки Крутої, III ЧСВВ, с. Іванни Водницької, III ЧСВВ.

Вдома у сестер зберігались Святі Тайни, тож вони мали можливість щодня приймати Святе Причастя. Майже всі сестри дякували при Службі Божій, прислужували священикам, переховували церковні речі, допомагали священикам пожертвами, катехизували дітей і дорослих, підготовляли людей до сповіді. Давали знати священикам, в кого потрібно було охрестити дитину, кому дати шлюб, чи покликати до хворих і помираючих: с. Марія Вінтоняк, III ЧСВВ, с. Антонія Рак, III ЧСВВ, с. Марія Кулиняк, III ЧСВВ,

с. Таїсія Довбенко, III ЧСВВ, с. Йосафата Пищ, III ЧСВВ, і бр. Йосиф Пищ, III ЧСВВ, с. Катерина Щерб'як, III ЧСВВ, с. Марта Крижанівська, III ЧСВВ. Сестра Марія Вінтоняк, III ЧСВВ, с. Таїсія Довбенко, III ЧСВВ, їздили разом зі священниками в навколишні села і дякували Службу Божу. Сестра Христофора Сливінська, III ЧСВВ, допомагала брату о. Онисиму Шуплату, ЧСВВ в Дорі, дякувала, готувала людей до сповіді, катехизувала дітей, переписувала і дарувала їм молитовники, навчала молитись [34]. Ти часом с. Марія Волчовська, III ЧСВВ, с. Йосафата Пищ, III ЧСВВ, і бр. Йосиф Пищ, III ЧСВВ, с. Марія Вінтоняк, III ЧСВВ, с. Вероніка Крута, III ЧСВВ, та інші надавали при потребі священникам притулок. Їмость с. Тереза Шуплат, III ЧСВВ, і с. Антонія Рак, III ЧСВВ, виготовляли і поширювали релігійні образки. Їмость с. Тереза Шуплат, III ЧСВВ, робила переклади духовної літератури з іноземних мов. Члени Третього Чину неодноразово відвідували Зарваницю і Гошів, заносючи свої молитви до Богородиці за Україну і переслідувану УГКЦ. Сестри с. Марія Гнатківська, III ЧСВВ, с. Антонія Рак, III ЧСВВ, с. Йосафата Пищ, III ЧСВВ та с. Іванна Водницька, III ЧСВВ шили священничі ризи і пояси III Чину, вишивали на престоли обруси і парамани III Чину. Сестри Антонія Рак, III ЧСВВ і Таїсія Довбенко, III ЧСВВ неодноразово допомагали священникам привозити церковні речі з Прибалтики. Сестра Марія Вінтоняк друкувала і поширювала молитви, друкувала списки і різні документи для владики Павла Василика, з якими владики підпільної УГКЦ їздили до Москви щодо легалізації Церкви. Родинам с. Наталії Меринди, III ЧСВВ, с. Меланії Гуляк, III ЧСВВ, бр. Йосифа Пища, III ЧСВВ довелось зазнати переслідування. Всі члени III Чину поставили свої підписи в списках щодо легалізації УГКЦ і виходу її з підпілля і самі ці списки складали, з якими підпільні владики їздили до Москви.

Всі члени III Чину брали активну участь у різних заходах під час виходу УГКЦ з підпілля: 16 червня 1989 р. з жовто-блакитними прапорами взяли участь в 50-тисячній демонстрації вірних і прихильників УГКЦ і в панахиді на могилах Січових Стрільців в меморіальному сквері, яку відслужив о. Микола Сімкайло. 19 серпня 1989 р., в день Переображення Господнього, брали участь в першій урочистій Архиєрейській Святій Літургії перед зачиненим храмом вмуч. Дмитрія, яку очолили владики Софрон Дмитерко, ЧСВВ та Павло Василик. Сестри були учасниками і всіх наступних богослужінь перед храмом вмуч. Дмитрія і допомагали владиці Павлу Василику в організації богослужінь. Опісля ходили до уряду добиватись, щоби отримати дозвіл на відкриття храму. 29 жовтня 1989 р. в Дем'яновому Лазі брали участь в перепохованні останків 524-х закатованих НКВД 1941 р. галичан і в панахиді на могилах Січових Стрільців у меморіальному сквері.

З 20 грудня 1989 р. сестри брали участь в Архиєрейських Святих Літургіях перед зачиненими дверима Катедрального Собору Святого Воскресіння УГКЦ, які служили владики Павло Василик і Софрон Дмитерко,

ЧСВВ до 28 січня 1990 р., коли голова облвиконкому урочисто передав владикам ключі від храму.

Сестри МЧВССВ також брали участь у різних заходах щодо легалізації УГКЦ, які організовувались в Івано-Франківській області та в інших містах України - в Києві, Запоріжжі.

Після виходу УГКЦ з підпілля сестри продовжили свою активну діяльність у вже вільній УГКЦ. Співали Святі Літургії у храмах, організовували підготовку дітей до Першого Святого Причастя, брали участь у заснуванні Марійських Дружин на парафіях, в школах міста і області, допомагали священикам при хрещенні дітей в інтернаті, організовували походи вервиці в місті та ін.

З розповіді настоятельки с. Орести Колюх, ЧСВВ в підпільній УГКЦ було добрим те, що був зорганізований Третій Чин, який підтримував католицьку віру серед людей, бо сестер монахинь було дуже мало і всі вже були старші віком, а членами Третього Чину були сотні людей [32].

Висновки:

Мирянський Чин Святого Василя Великого, який при заснуванні отримав назву Братство Святого Василя Великого 3-го Закону, був заснований в УГКЦ в 1897 р. ігуменом монастиря св. Онуфрія у Львові о. Андреем Шептицьким, ЧСВВ, майбутнім Митрополитом. В 1897 - 1898 р. ігумен особисто закладав осередки Братства в містах і селах Галичини. При василіянських монастирях Братства Св. Василя Великого ним були закладені у Львові і Кристинополі. Деякі Братства були засновані на світських парафіях, в часі василіянської місії або після неї. Ним були укладені для членів Братства «Правила Св. Отця Н. Василя В. для людей світських». Ігумен о. Андрей Шептицький, ЧСВВ упродовж 1897 - 1898 рр. був одночасно й духовним провідником для членів закладених ним Братств, приїжджаючи до них і виголошуючи їм духовні науки.

Головний осідок Братства був при монастирі св. Онуфрія у Львові. Братство мало свою печатку. Братства Святого Василя Великого 3-го Закону поділялись на чоловічу і жіночу групи і кожна з них мала свою окрему Раду. Членами Братства були чоловіки і хлопці, жінки і дівчата, старші за віком та молоді. Це могли бути і найбільш заслужені члени Апостольства Молитви. Члени Братства жили по духу і Уставу Василянського Чину. З ними ділили обов'язки праці, його заслуги та привілеї [6, с. 7]. Метою заснованого Братства було: *«щоб старатися про якнайліпше сповнення Божих заповідей і щоби спільними силами виконувати добрі діла любові ближнього для добра громади»* [17]. Члени Братства мали ще *«завдання допомагати Отцям Василянам у всіх видах апостоляту, а також обороняти серед мирян вчення і авторитет Католицької Церкви від різних інсинуацій»* [13, с. 132].

Згодом осередки Братства були засновані при василіянських монастирях в Бучачі і Дрогобичі. Духовний провід членів Братства у василіянських монастирях здійснювали назначені для цієї місії отці Василяни. Вже з 1906 р. Братство при монастирі св. Онуфрія у Львові було

відоме як Третій Василянський Чин. До Другої світової війни добре були розвинуті Братства Третього Чину при василянських монастирях у Львові, Кристинополі, Дрогобичі, Бучачі.

Раніше вважалося, що найбільш рання згадка про Третій Чин була в 1912 р. [13, с. 132]. Ще одна думка є, що він був заснований в часі підпілля владикою Яковом Тимчуком, ЧСВВ [1, с. 48]. З виявленням найдавніших документів Братства й особистих записів ігумена о. Андрея Шептицького, ЧСВВ можемо зробити висновок, що найбільш рання згадка про Третій Чин датується 30 травня 1897 р., коли ігуменом було засноване Братство в с. Дідушицях Великих (нині - Стрийського району Івано-Франківської області) і в дочерній церкві с. Угольна (нині - Стрийського району Львівської області). Отже, день 30 травня 1897 р. можемо вважати часом заснування Третього Чину св. Василя Великого в УГКЦ, а його засновником - Митрополита Андрея Шептицького.

Після Львівського псевдособору 1946 р. Третій Чин Св. Василя Великого офіційно припинив своє існування і його члени увійшли в структуру підпільної УГКЦ. В 1960 - 1980-их роках Третій Чин був відновлений на теренах Галичини владикою Яковом Тимчуком, ЧСВВ. Його діяльність була активною, члени Чину допомагали підпільним священикам і владикам, сестрам монахиням в їхній праці та сприяли виходу УГКЦ з підпілля та її легалізації.

В Івано-Франківську осередок Третього Чину св. Василя Великого був заснований 21 вересня 1977 р. владикою Яковом Тимчуком, ЧСВВ. Ініціаторкою його створення була с. Христофора Христина Сливінська, III ЧСВВ, рідна сестра о. Онисима Шуплата, ЧСВВ, який проживав у Дорі і від котрого сестра довідалась про Третій Чин. Мати Ірина Янович, ЧСВВ, провінційна настоятелька сестер василянок, поручила с. Оресті Колюх, ЧСВВ зорганізувати вступ до Третього Чину першої групи, членами котрої стали п'ять сестер Чину. Невдовзі, 11 грудня 1977 року відбулись обличини другої групи Третього Чину в кількості семи осіб, до якої належали жителі міста та дві сестри з смт. Єзупіль Тисменицького району. 15 лютого 1982 р. обличини мала третя група Третього Чину в кількості 10-12 осіб, до котрої належали і жителі навколишніх сіл. Встановлення загальної чисельності осіб, які належали до цієї групи, наразі потребує додаткових студій. Четверта група сформувалась у 1980-тих роках у кількості 11 осіб. Всі вони були жителями Івано-Франківська. Загальна кількість членів Третього Чину, який діяв в Івано-Франківську в часі підпілля - біля 30 осіб.

Є думка, що головним ініціатором відновлення Третього Чину в Івано-Франківську був о. Роман Винничук, а група Анни Меринди були першою групою сестер Третього Чину в місті [2, с. 119]. Згідно виявлених документів, ініціаторкою створення осередку Третього Чину в Івано-Франківську була с. Христофора Сливінська, III ЧСВВ, а група сестер, які вступили до Чину 21 вересня 1977 р., була першою в місті.

Члени III Чину Святого Василя Великого в Івано-Франківську в часі підпілля допомагали підпільним священикам УГКЦ. Майже у всіх помешканнях сестер III Чину владики і отці відправляли богослужіння, сповідали, давали духовні науки, уділяли Святі Тайни Хрещення і Подружжя. У більшості сестер зберігались Святі Тайни. Майже всі сестри дякували при Службі Божій, катехизували дітей і дорослих. Сестри переховували церковні речі, давали при потребі священикам притулок, збирали і допомагали їм пожертвами, давали знати священикам, в кого потрібно охрестити дитину, кому дати шлюб, кликали до хворих і помираючих. Сестри шили священичі ризи і пояси III Чину, вишивали на престоли обруси і парамани III Чину. Допомагали священикам привозити церковні речі з Прибалтики. Друкували і поширювали молитви, робили переклади духовної літератури і поширювали релігійні образки. Друкували списки і різні документи, з якими владики їздили до Москви. Всі члени III Чину брали активну участь у різних під час виходу УГКЦ з підпілля, поставили свої підписи в списках за легалізацію УГКЦ і самі ці списки складали, з якими підпільні владики їздили до Москви.

Можемо зробити висновок, що Третій Чин Святого Василя Великого, заснований в Івано-Франківську в 1977 р., відіграв важливу роль у діяльності і функціонуванні УГКЦ в часі підпілля в нашому місті і області, її легалізації та виходу з підпілля наприкінці 1980-их років.

Мирянський Чин Святого Василя Великого, який діє при монастирі отців Василян в Івано-Франківську і в наші дні продовжує свою активну діяльність. З 2005 р. сестри і брати МЧСВВ працюють в СІЗО, співають в неділю і свята Святу Літургію, катехизують ув'язнених, займаються благодійною діяльністю, зокрема, на свято св. Миколая організують подарунки для дітей Микуличинської допоміжної школи-інтернату і для дітей Центру соціально-психологічної реабілітації. З 2006 р. близько 20 членів Чину прибирають в суботу церкву Царя Христа. З того ж року сестрами здійснюється організація прощ до святих місць України. З 2009 р. сестри хористки МЧСВВ співають Святу Літургію у храмі в 2-гу суботу місяця і в СІЗО, беруть участь у Великодніх фестинах та ін. З 2011 р. МЧСВВ здійснюється опіка «Духовної школи» ім. Митрополита Андрея Шептицького при парафії Царя Христа, в якій навчається 52 особи.

У 2016 р. до Івано-Франківського осередку МЧСВВ належать 140 осіб, з них 80 членів проживає в місті, а 60 - в області. Загальна кількість членів МЧСВВ в області - біля 300 осіб.

У 2017 р. Василянський Чин св. Йосафата буде відзначати 400-ліття з дня свого заснування, і цього ж року виповнюється також 120-та річниця з дня заснування Мирянського Чину Святого Василя Великого в УГКЦ та 40-ва річниця заснування Мирянського ЧСВВ в Івано-Франківську та області.

Список використаних джерел

1. До світла Воскресіння крізь терни катакомб. Підпільна діяльність та легалізації Української Греко-Католицької Церкви. - Вид. 2-ге, випр. і доп. - Львів: Вид-во Українського Католицького ун-ту, 2014. - 84 с.
2. Жерноклеєв О. С. Третій чин. Миряни в католицьких чернечих спільнотах: нариси історії / О. С. Жерноклеєв. - Івано-Франківськ: Фоліант, 2014. - 232 с.
3. Устав III Чину Святого Василя Великого. На більшу Божу славу і честь Пресвятої Богородиці, Святого Йосифа Обручника, Святого Василя Великого, Святого Священномученика Йосафата, Святого Ангела Хоронителя, Святої Мокрини і всіх Святих. - Крехів, 1991. - 40 с.
4. Місіонерські вісті // Місіонар. - Жовква; Львів, 1897. - Ч. 2. - С. 29-31.
5. Скрутень Й. У чернечій келії / о. Йосафат Скрутень, ЧСВВ // Добромильська реформа і відродження Української Церкви. - Львів: Місіонер, 2003. - С. 259-269.
6. Записні книжки, щоденник А. Шептицького // Центральний Державний історичний архів України у Львові (далі - ЦДІАЛ України). - Ф. 358, оп. 1, спр. 28. - 270 арк.
7. Місіонар. - Жовква; Львів, 1897. - Ч. 4.
8. Списки членів релігійного товариства «Братство закона св. Василя Великого» // ЦДІАЛ України. - Ф. 684, оп. 1, спр. 2606. - 17 арк.
9. Хроніка монастиря св. Онуфрія у Львові за 1931 - 1937 роки // ЦДІАЛ України. - Ф. 684, оп. 1, спр. 2197. - 220 арк.
10. Хроніка монастиря св. Онуфрія у Львові за 1903 - 1917 рр. // ЦДІАЛ України. Ф. 684, оп. 1, спр. 2195. - 179 арк.
11. Хроніка монастиря св. Онуфрія у Львові за 1920 - 1930 рр. // ЦДІАЛ України, - Ф. 684, оп. 1, спр. 2196. - 120 арк.
12. Книга протоколів «конзульт» внутрішніх нарад членів ради при ігуменові монастиря 1896 - 1923 рр. // Центральний Державний історичний архів України у Львові. - Ф. 684, оп. 1, спр. 2198. - 87 арк.
13. Воротняк Й. Душпастирська діяльність реформованих василіан / Й. Воротняк // Добромильська реформа і відродження Української Церкви. - Львів: Місіонер, 2003. - С. 130-136.
14. Стоцький Я. Монастир отців Василіан Чесного Хреста Господнього в Бучачі (1712 - 1996) / Я. Стоцький. - Львів: Місіонер, 1997. - 200 с.
15. Книга протоколів Соборів Галицької Провінції ЧСВВ «*Protocollum in quo Capitula provinciae*» 1802 - 1935 рр. // Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника, відділ рукописів (далі - ВР ЛННБ). - Ф. МВ-130, арк. 144.
16. Правила Св. отця н. Василя В. для людей світських / уложив о. Андрей Шептицький, ЧСВВ. - Жовква: Вид-во ЧСВВ, 1932. - 32 с.
17. Шептицький А. Пастирське послання до Духовенства про церковне братство [Електронний ресурс] / А. Шептицький. - Режим доступу: <http://www.laityugcc.org.ua/dokumenti-ugkc.html>.

18. Статут Мирянського Чину Святого Василя Великого. - Рим: При Генеральній Курії ОО. Василіян, 1992. - 32 с.
19. Дуткевич В. Промова на Академії Владики Якова Тимчука, ЧСВВ. [Електронний ресурс] / В. Дуткевич. - Режим доступу: <http://www.buchacheparchy.org.ua/pro-vladyku-jakova-tymchuka.html>.
20. Монастир Царя Христа (ЧСВВ). [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.if.osbm.info/istoriya-monastyru-ta-khramu/>.
21. Шематизм всего клира греко-католицької єпархії Станиславівської на рік Божий 1938. - Станиславів, 1938. - 216 с.
22. Грім Є. Отець *Йосиф Іван Лучинський*, ЧСВВ / о. Єронім Грім, ЧСВВ // Місіонар. - 2012. - 29 березня [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.misionar.info/storinkamy-istoriyi-chsvv/703/>.
23. Лист с. Орести Колюх, ЧСВВ, 1917 р. н. про заснування III Чину Святого Василя Великого в Івано-Франківську. Рукопис // Архів автора.
24. Лист с. Орести Колюх, ЧСВВ, 1917 р. н. до с. Марії Анни Вінтоняк від 16.03. 1994 р., м. Івано-Франківськ. Рукопис // Архів автора.
25. Інтерв'ю Анни Меринди від 12.04. 1995 // Архів Інституту Історії Церкви УКУ у Львові.
26. Образки св. Василя Великого с. Терези Анни Шуплат, III ЧСВВ, та с. Магдалини Марти Бобрикович, III ЧСВВ, з датою написання облечин - 21 вересня 1977 року, м. Івано-Франківськ // Архів автора.
27. Списки членів III ЧСВВ м. Івано-Франківська в підпіллі, написані с. Орестом Колюх, ЧСВВ, м. Івано-Франківськ, рукопис // Архів автора.
28. Спогади с. Єлизавети Розалії Струк, III ЧСВВ, 1937 р. н., с. Чорні Ослави Надвірнянського району, аудіо-запис // Архів автора.
29. Спогади с. Таїсії Марії Довбенко, III ЧСВВ, 1956 р. н., м. Івано-Франківськ, аудіозапис // Архів автора.
30. Інтерв'ю з Ольгою Колюх, Петром Дутчаком, Орестом Пітулєєм, Іваном Бойко // Архів Інституту Історії Церкви УКУ у Львові.
31. Інтерв'ю владика Софрона Дмитерка, ЧСВВ // Архів Інституту Історії Церкви УКУ у Львові.
32. Інтерв'ю з Ольгою Колюх // Архів Інституту Історії Церкви УКУ у Львові
33. Стрий: від витоків до сучасності. Частина 3. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.stryi.com.ua>.
34. Флис С. Він йшов в ім'я Господнє / Світлана Флис, о. Іван Лозинський // На перевалі духу. - Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2013. - С. 70-75.

Sister Hrystyana Maria Holomidova, Order of Lay St. Basil the Great Lay Foundation of the Order of St. Basil the Great in the Ukrainian Greek Catholic Church (UGCC) founded by the Metropolitan Andrey Sheptytsky and renewal its activity in Underground in Galicia: in the example of establishment in the Underground and activity of the center Order of Lay St. Basil the Great in Ivano-Frankivsk

The article aims to familiarize the reader with the history of the founding of the Order of Lay St. Basil the Great in Ukrainian Greek Catholic Church, renewal its activity during 1960-1980 years in Galicia and the establishment the center Order of Lay St. Basil the Great and its underground activity in Ivano-Frankivsk.

Keywords: *Lay Order of St. Basil the Great, LOSBM, Third Order of St. Basil the Great, IIIOSBM, UGCC.*

УДК 291.61(+477;Укр.)

Василь ІГНАТЮК*Середньоберезівська ЗОШ-III ст.
Косівського району Івано-Франківської області***Ольга ІГНАТЮК***Інститут історичної освіти Національного педагогічного
університету імені М. П. Драгоманова, м. Київ***«ВІРА - НЕ ОДЕЖИНА, ЯКУ МОЖНА МІНЯТИ ЩОДЕНЬ»:
ПАМ'ЯТІ ОТЦЯ МИХАЙЛА СУЛЯТИЦЬКОГО (1894 - 1977)**

В даній статті методом аналізу архівних документів та інтерв'ювання виділено основні етапи в житті і діяльності священика УГКЦ, уродженця с. Середній Березів (повіт Коломия, коронний край Галичина і Володимирія) з родини дрібної української шляхти гербу Сас, випускника Станіславівської духовної семінарії о. Михайла Сулятицького (1894 - 1977), полоненого у час Першої світової війни, що був у Сибіру, багатолітнього пароха Заболотівського (1925 -1945), який займався просвітницькою діяльністю, збирав кошти на голодуючих в 1933 р., рятував людей від арештів, котрого за відмову підтримати ліквідацію УГКЦ, заарештували на очах у вірян 19 січня 1946 р. під час посвячення води на р. Люці на свято Богоявлення в с. Нижній Березів і ув'язнили в таборах Мордовії на 25 років.

По смерті Й. Сталіна отець Михайло як людина пенсійного віку був виселений до Караганди, де активно займався душпастирською працею серед виселених українців та німців, відправляючи для останніх Літургію німецькою мовою.

З поверненням додому активно включився в діяльність греко-католицького підпілля в селах і містечках Галичини, уділяючи таємно Святі Тайни: хрещення, миропомазання, елеопомазання, сповіді та причастя, а також допомагаючи о. Михайлу Косилу, читаючи лекції, перекладаючи богословські підручники для семінаристів підпільної семінарії в с. Дора.

Діяльність о. М. Сулятицького сприяла збереженню греко-католицького підпілля аж до легалізації УГКЦ у кінці 80-х років ХХ століття, появі багатьох священичих покликань серед його земляків - березунів, де також переховувалися владика П. Василик та о. М. Сімкайло.

Ключові слова: *випускник Станіславівської духовної семінарії УГКЦ Михайло Сулятицький (1894 -1977), підпільний священик УГКЦ, в'язень ГУЛАГу та Мордовських таборів.*

До недавнього часу постаті греко-католицьких священиків не були предметом наукових досліджень, оскільки до початку 90-х років ХХ століття УГКЦ вважалася в СРСР неіснуючою, а де-факто існувала під заборноюю.

Тому, крім українських вчених з діаспори [50], в УРСР ніхто із дослідників вивчати правдиву історію християнства не наважувався.

Персоналізм як один із методів наукових досліджень, хоч і був відомим в історичній науці, теж особливо не використовувався, тому вивчення діяльності окремих постатей в історії України та історії релігій в Україні почалося з проголошенням її незалежності.

Постать отця Михайла Сулятицького була легендарною для його земляків-березунів, до того ж для В. Ігнатюка (1960 - 2015) znana особисто, як і для більшості його однокласників, для котрих він був першим священником-сповідником у тоталітарні часи.

Але вивчати цю постать почала релігієзнавець і педагог Л. Я. Генік, яка вибрала постаті випускників Коломийської гімназії 1914 року випуску для кандидатської дисертації [23], що була готова ще 1995 р., а згодом - для монографічного дослідження «Релігійно-моральне виховання в навчальних закладах Східної Галичини кінця XIX - початку XX століття» [22], як приклад, що показував роль релігієзнавчої освіти і релігійного виховання молоді в українських гімназіях, а оскільки її бабуся А. Г. Кузич (1911 - 2002) належала до греко-католицького підпілля, то багато розповідала про отця Михайла Сулятицького, бо неодноразово була на його підпільних богослужіннях, знала його особисто. Так виникло родинне зацікавлення цією історичною легендарною постаттю.

А тому *об'єктом* даного дослідження стала діяльність українського греко-католицького духовенства в часи підпілля, тобто в другій половині XX століття, а *предметом* вивчення - життя і діяльність непересічної історичної постаті - священника УГКЦ *Михайла Сулятицького (17.10. 1894 — 8.09. 1977)*.

Мета і завдання дослідження - з'ясувати роль і місце о. Михайла Сулятицького в історії Галицького краю та його вплив на наступні покоління.

Сулятицький Михайло народився 17 листопада 1894 року (за гімназійними документами) [4, с. 21] в селі Березів Середній, повіту Коломия (тепер - Косівського району), коронного краю Галичина і Володимирія в Австро-Угорській державі (тепер - Івано-Франківська область, Україна) в родині Івана та Олени Сулятицьких, що належали до дрібної української шляхти. Шляхтичі Сулятицькі в Березові були гербу Сас, але їх придомок Юхно чітко вказує, що вони походили з теребовлянської шляхти, а не з березівської [32; 52, s.53], хоч одружилися з березівськими шляхтянками давно, бо якийсь шляхтич Сулятицький з Березова Долішного (Нижнього) вже в 1656 р привіз насіння картоплі в Березів Долішний (тепер - Нижній) після своєї військової служби в Європі [25].

Оскільки родина була національно свідомою, то батьки намагалися дати освіту всім своїм п'ятьом дітям: Василю, Дмитру, Юлії, Марії, Михайлу. Брати Василь та Дмитро виїхали (відповідно у 1903 і 1907 рр.) до Канади на заробітки і там залишилися. Михайло спочатку закінчив початкову школу в с. Середній Березів [12; 13], а вже 1904 - 1905 н. р. знаходимо його у списках

учнів підготовчого класу Коломийської гімназії [3, с. 19], яку він закінчив 1914 року [4]. Із архівних документів гімназії довідуємося, що Михайло Сулятицький успішно склав випускні экзамени (матуру), міг писати один із (виділених *курсивом* у Додатку А) випускних творів і мав бажання вступити на теологічний факультет університету, але вже 27 червня 1914 р. гімназисти приймали участь у богослужінні за упокій душі «коронного принца Франца-Фердінада та його дружини Софії Гегенберг», що були вбиті в столиці Сербії - м. Сараєво [4; 43]. Зрозуміло, що плани багатьох випускників гімназії змінилися, бо насувалася Перша світова війна.

Ми не знаходимо прізвища Михайла Сулятицького в списках Легіону УСС [21], куди записувалися добровольці, але на момент закінчення гімназії йому було вже 20 років, а тому він був негайно мобілізований (1914 р. н.), як такий, що підлягав військовій службі за віком. Михайло не встиг вступити до духовної семінарії в 1914 р. Не маємо відомостей, чи довго брав участь М. Сулятицький у військових діях, лишень точно знаємо, що він як полонений був відправлений до Росії. Про перебування в Сибіру свідчить знайдений влітку 2000 р. щоденник (власник не встановлений) і листи до отця Івана Фединського, що був теж вивезений до Сибіру під час Першої світової війни [35]. Щоденник знайдений біля хати, де проживав і помер о. М. Сулятицький, і був одним із доказів перебування юнака в Сибіру, хоча про це свідчили ще й родині перекази про те, що врятував його з полону Галицький митрополит Андрей Шептицький, що сам перебував на засланні [23; 35]. Тепер випускнику гімназії дорога на теологію до Віденського університету була закрита, бо вже розпалася Австро-Угорська держава. Після повернення з Сибіру М. Сулятицький вступив до Богословського ліцею і навчався один рік при Станіславівській духовній семінарії з майбутніми священниками М. Даниловичем (1895 - 1993), Вергуном, Білоскурським та ін.

Тільки 1919 року, коли вже була проголошена ЗУНР, Михайло Сулятицький вступив до Станіславівської духовної семінарії, яку успішно закінчив 1923 року [33]. В час навчання в духовній семінарії майбутній священнослужитель удосконалив свої гімназійні знання з латинської, грецької, німецької мов, вивчив польську і церковнослов'янську, що давали йому можливість займатися науковою діяльністю. По закінченні Станіславівської духовної семінарії був рукоположений в сан пресвітера. Хто з єпископів здійснював свячення і де це відбувалося - поки що встановити не вдалося, бо березівські родини мали до митрополита А. Шептицького доступ завжди, а тим більше, якщо митрополит визволяв його з сибірського полону, але міг отримати рукоположення і від Станіславівського єпископа Григорія Хомишина [27; 44, с.143]. Рішення стати пресвітером-целебсом, очевидно, він прийняв під час перебування в полоні разом з іншими священнослужителями, зрозумівши, що священник - це та постать, яка в усі часи буде відповідальною і за себе, і за інших, бо часу для одруження у нього було досить.

Вже після рукопокладання в липні 1923 року він відправляв Службу Божу в рідному храмі Успіня Пресвятої Богородиці села Середній Березів, де вперше сповідався й причащався, а далі - душпастирська праця на посаді першого співробітника отця-пароха церкви Святого архистратига Михаїла в Коломиї, а з 1929 р. - пароха селища Заболотова й згодом - декана заболотівського [33]. Уважне вивчення історичної обстановки показало, що його призначення до Заболотова не було випадковим. Заболотів був відомий, як один із осередків комуністичного підпілля в Галичині. До того ж, саме містечко було поліконфесійним: тут діяли костел, синагога, 2 церкви і 4 корчми та лишень одна двокласна школа і читальня «Просвіти» [39, с. 537].

Як душпастир М. Сулятицький вів активну національно-патріотичну діяльність. Ще будучи семінаристом, під час канікул, разом із земляками-гімназистами й студентами університетів (С. Сулятицьким, М. Урбановичем, Р. Даниловичем) [20; 21] проводив культурно-просвітницьку діяльність: вистави, вечорниці, концерти у Середньому Березові [31], проводив агітацію серед дітей за вступ до «Рідної школи» в Березові Нижньому [42] й писав листи до Головного віділу товариства «Просвіта» про створення осередку в с. Середній Березів [8]. А тому, прибувши на свою нову парохію, отець Михайло поволі починає проводити відповідну патріотичну роботу. Водночас він ще й взяв на себе поступову нейтралізацію комунізму, відправляючи богослужіння у (прокомуністичних) селах Трійці та Тулукові, викладав у музично-дяківській школі.

Як більшість галицьких священиків, він знав про масштаби голодомору 1932 - 1933 рр. на Великій Україні, оскільки виснажені голодом люди пробиралися через радянсько-польський кордон по р. Збруч й оповідали про його масштаби [42, с. 9]. Тому не дивно, що збиралися відповідні кошти в Заболотові й околицях для закупівлі зерна, щоб допомогти голодуючим. Зрештою, в його рідному селі Середній Березів діяв осередок ОУН [38, с. 125], який інформував населення про те, що більшовики організували голодомор штучно, щоб знищити українське село [22, с. 268].

Отець-декан М. Сулятицький добре розумів значення шкільної освіти, а тому через митрополита й одночасно посла до Галицького крайового сейму А. Шептицького добивається перетворення Заболотівської двокласної школи в семикласну в 1935 н. р. [39], активізує діяльність «Просвіти» та читальні при ній, збираючи за свої особисті кошти величезну бібліотеку для селища [33].

Того ж 1935 року в складі великої групи священиків на чолі з митрополитом Галицьким А. Шептицьким відвідав Ватикан [33]. Ці добрі стосунки з митрополитом А. Шептицьким допомогли отцю Михайлу врятувати вже з іншої в'язниці своїх земляків і племінника Василя Симчича (1915 - 1976), майбутнього засновника і режисера Коломийського театру та кіноактора, що зіграв у 33 фільмах, в т. ч. таких як «Захар Беркут» (у ролі - Захара Беркута), а на той час - учасника Карпатських Січей 1938 - 1939 рр., до яких вступило багато його односельчан, щоб захищати Карпатську Україну, а ще через те, що одним із сотників, що керував обороною Хуста, був його земляк і

однофамілець, д-р природничих наук Степан Сулятицький (1897 - 1976) [20, с. 62; 28].

Під час першої більшовицької окупації селища Заболотова отця М. Сулятицького репресувати не встигли, зрештою, авторитет у нього тут був величезний. Хоч діяльність товариства «Просвіта» була заборонена [26], він, як і всі священники, за розпорядженням Галицького митрополита Андрея Шептицького, переніс вивчення релігії із школи до храму й продовжував виконувати свої душпастирські обов'язки до німецької окупації.

У часі Другої світової війни бойові дії 1941 р. не занадто зачепили Станіславську область через стрімкий наступ німецьких військ, але дуже швидко всі зрозуміли суть фашистського режиму. Як більшість греко-католицьких пресвітерів отець Михайло Сулятицький продовжив свою священничу діяльність на своїй парохії: хрестив, хоронив, вінчав, але поряд із цим рятував юнаків і дівчат від вивозу на примусові роботи до Німеччини, а також - від голодної смерті. У час війни втратив своїх батьків: 1941 р. померла мати Олена, а 1943 р. - батько Іван.

Про один із таких випадків згадував уродженець Середнього Березова Дмитро Скільський (1933 р. н.): «За німців мій тато поїхав в покутські села міняти дерево на хліб - треба було рятуватися від голоду. Коли майже все дерево було поміняно, виникла проблема як добратися додому, адже німці транспорт із хлібом не пропускали. Тоді місцеві люди порадили татові звернутися за допомогою до заболотівського священника, якого дуже поважали в окрузі. То був отець Сулятицький. Він прийняв тата на ночівлю, велів нагодувати коней, а вранці тато виїхав у дорогу, маючи документ на зерно, з яким щасливо доїхав додому. Той документ тато зберігав і вважав, що отець Михайло врятував йому життя» [29, с. 3].

З приходом другої більшовицької влади та арештами усіх єпископів УГКЦ 1945 р. на чолі з митрополитом Галицьким Й. Сліпим, почалися й арешти майже всього непокірного духовенства [6; 19; 27; 47; 49].

Для повної ліквідації УГКЦ була створена «Ініціативна група», яку «очолювали» священники-доктори Г. Т. Костельник (*Львівська обл.*) [6; 7, с. 63-68; 47, с. 15], М. І. Мельник (*Дрогобич*) [6; 7, с. 65; 16; 17] та А. А. Пельвецький (*Станіславська обл.*) [6; 7, с. 64; 16; 17]. Ми не будемо детально аналізувати діяльність різних структур РПЦ та Радянської влади з метою ліквідації УГКЦ, оскільки це є темою окремих досліджень [18; 19; 48; 50], лишень наголосимо, що одним із тих, хто відкрито виступив проти агітації члена «Ініціативної групи» А. Пельвецького та уповноваженого у справах релігії при Раді міністрів УРСР Кучерявого на зборах у Коломиї, куди прибуло майже 100 священників Косівського, Снятинського, Заболотівського, Делятинського, Ворохтянського, Надвірнянського, Городенківського та інших деканатів, був о. М. Сулятицький.

Про ці збори залишив цікаві спогади їх учасник отець Петро-Йосафат Герилюк-Купчинський у своїх спогадах «Тернистий шлях до волі»: «Стіл на сцені, що був покритий червоним полотном, швидше нагадував чергове

засідання осередку компартії, аніж збори духовенства. На сцену вийшли згадані вище особи, а з ними о. Русин. Почались збори. Першим виступив 0. Пельвецький. Представивши Кучерявого, він заявив, що єпископи УГКЦ за «співпрацю» з фашистами арештовані, ведеться слідство, вони будуть засуджені, а УГКЦ - ліквідована». - (Стало на думу пророцтво Христа: вдарю пастиря і вівці розбіжаться). - «Ми організуємо «ініціативну групу», - продовжував свій виступ Пельвецький. - А хто не перейде, той буде арештований, - грізно заявив він. Тут раптово позаду почувся протест декана Заболотівського: «Я народився католиком - ним і помру. Віра в мене - не одежина, яку можна міняти щодень, а тому не підпишу православ'я. Нехай радше помру, чим зраджу свою віру». «Будете арештовані», - викрикнув Пельвецький. «То буду арештований», - відповів він, узяв свого капелюха і вийшов із залу». Сміливий протест отця Сулятицького підтримали священники Оренчук (декан Снятинський), Д. Грабець (декан Жуківський), Ю. Мелимука і Винничук. Всі вони заявили, що не зрадять своєї віри» [24].

По цій події отець М. Сулятицький був вигнаний із своєї парохії в Заболотіві й повернутися до рідного дому, залишивши величезну бібліотеку та все майно. В його рідному селі Середньому Березові на парохії в 1939 - 1944 роках перебував отець Володимир Тимошук (1910 - 1978), з яким тісно співпрацював директор новоствореної 1940 р. Середньоберезівської середньої школи Іван Кузич-Березовський, про що він згадував у своїх спогадах [42], а про арешт і вивезення отця В. І. Тимошука (1910 - 1978) до Сибіру - колега І. Кузича по школі, учителька Галина Грабець [40]. Звідси виглядає дуже дивним, що в дослідженні В. Курищука «Духовні святині Яблунівщини», яке дуже претендує на об'єктивність, прізвище репресованого отця Володимира Тимошука, як пароха в Середньому Березові, не згадується взагалі [44, с. 68], як і не вказується, що священник М. Сулятицький був парохом і в с. Нижній Березів [44, с. 61]. Адже всі старожили сіл Нижній і Середній Березів одноголосно згадували, що отець Михайло Сулятицький відправляв молебні і посвячення води в річці Лючці на свято Богоявлення 19 січня 1946 року в Нижньому Березові, а його на мосту вже чекали... Після закінчення посвячення води отець Михайло був заарештований одразу, тут же біля річки. Більш вірогідним виглядає, що М. Сулятицький на момент арешту був священником або лишень Нижнього Березова, або обслуговував дві парохії Нижнього і Середнього Березовів почергово - через тимчасову відсутність священників через переслідування. Навесні 1945 р. було заарештовано всіх єпископів УГКЦ, у тому числі й обох єпископів Станиславівських - ординарія Григорія Хомишина та коад'ютора Івана Лятишевського. Залишились лишень підпільні єпископи [27; 50].

Отця М. Сулятицького відправили одразу до Коломийської в'язниці, де після невдалої спроби в камері змусити його прийняти умови більшовиків він відповів словами християнського Символу віри: *«Вірую в єдину, святу, католицьку (з гр. м. перекладається - соборну, вселенську), апостольську*

Церкву» [22, с. 75, 78; 33, с. 3]. Звідси зрозуміло, що отця судила «трійка», бо йому, за відсутністю складу будь-якого кримінального чи цивільного злочину, дали аж 25 років позбавлення волі.

Спочатку отець М. Сулятицький опинився у мордовських таборах, де йому доводилося не лишень виконувати важку фізичну роботу, але терпіти знущання і приниження саме через священничий сан. Спочатку він працював на будівництві, про що довідуємося з листа від 18.09. 1946 р. до отця-прелата О. Русина з Коломиї: «Знаходжуся в Сарові Мордовської АРСР. Місцевість славно колись, із великих відпустів у монастирі (о. Михайло має на увазі, що це місце діяльності великого святого Серафима Саровського - уточ. авт.). Тут оснований новий лагерь на багато тисяч людей. А я при відбудові монастирських будівель, приспособлюваних для світського вжитку. Із священників був ще зі мною отець-доктор Ігнатій Цегельський, парох Камінки Струмилової. Случайно довідався про преосвященного Чарнецького і Вергуна, які виїхали даліше на Схід» [6]. Про подальше перебування в ув'язненні згадувала бранка цього ж табору Марія Матковська з Бучача в статті «Ув'язнений душпастир в неволі» (газета «Криця», 1996 р.): «Отець Михайло мав особливий дар впливати на змучених, голодних в'язнів, підбадьорювати їх, вселяв віру і надію. Разом із в'язнями ходив за 8-10 км копати рови для поливу городів. Земля була замерзла до півметра і глибше. Розбивали ломом, молотом до незамерзаючого ґрунту. Не кожному це було під силу. Та це була норма. Якщо норми не виконав, це означало замість 600 г хліба отримати тільки 200 г. В'язні слабли, взимку дошкуляв мороз (30-40 °С, а то і більше), сильний вітер, заметілі» [34, с. 2].

По смерті Й. Сталіна 25-річне ув'язнення замінили на заслання. Відбувши дев'ять років ув'язнення, священник М. Сулятицький був висланий до Каганди, де працював сторожем і з великим ентузіазмом займався підпільно душпастирською працею. Житель с. Білі Ослави Надвірнянського району Іван Панівник, який разом з родиною також відбував там заслання, розповідав, що о. Сулятицький як душпастир обслуговував не лише українців. З його приходом вислані німці ніби ожили, почали гуртуватися навколо отця. А це тому, що він досконало знав німецьку мову, якою міг здійснювати богослужіння для німців [33, с. 4]. Спогади про перебування в Караганді доповнює згадана пані М. Матковська: «Одної неділі німці приготували своїх дітей до першого Причастя. Такої події тут ще не бачили. 18 дівчат у білих суконочках і віночках та хлопчики йшли парами до домівки, де о. Михайло відправляв Службу Божу і всіх причащав. Казахи, чеченці дивилися на все з великим захопленням» [34, с. 2]. Греко-католицьке підпілля в Магадані і Караганді збереглося аж до початку 90-х років ХХ століття, бо уродженка с. Нижній Березів Розалія Мілевська, племінниця сестер-монахинь Дрогомирецьких, в кінці 80-х років їхала в ці міста й везла для священників те, що доручав їй владика П. Василик: святе миро та інше.

З початком «відлиги» кінця 50-х рр. ХХ ст. отцю Михайлу, що вже давно досягнув пенсійного віку (за законами СРСР), дозволили повернутися додому. Восени 1957 року о. Сулятицький прибув у Середній Березів і активно

включився в діяльність греко-католицького підпілля, осередки якого існували в селах Вижний, Нижній і Середній Березови, Лючки (Косівського району) та Дора, Яремче, Білі й Чорні Ослави, Чорний Потік (Надвірнянського району), Слобода і Рунгури (Коломийського району). Крім цих сіл, о. Михайло часто відправляв Літургію в Коломиї, Вигоді та ін. селах і містечках Західної України.

Перебуваючи в підпіллі, отець Михайло досить добре дотримувався конспірації, бо жодного разу після несподіваних нічних обшуків чи допитів у нього нічого не знаходили (крім дозволеної богословської літератури, бо все було надійно сховано під підлогою), хоча до людей, які його турбували, він ставився із розумінням [33]. До нього в 60-70-х рр. приїжджали підпільні священники Білоскурський, М. Косило, М. Сімкайло та інші.

Отець М. Сулятицький під час підпільної Сповіді в селищі Вигода із майбутнім священником Зіновієм Семенишином [48]

Його форми душпастирської роботи були надзвичайно цікаві й зовсім непередбачувані. Він катехизував, сповідав і причащав дітей із цілої округи. Про це згадують його колишні учні-сповідники Дарія Фіцич (Вижний Березів) та о. Зіновій Семенишин (Вигода) [49, с. 33]. До того ж він відправляв Служби Божі «за померлих, за здоров'я, за всяке прошення», а також хрестив новонароджених дітей удома, в тих, хто не міг відкрито ходити до церкви (вчителі, лікарі, державні службовці тощо). Поряд із звичайним уділенням Святих Тайн священник займався й підготовкою майбутніх священничих кадрів, допомагаючи літературою та лекційним викладанням у підпільній семінарії ченців-студитів й отця Михайла Косила в селі Дора (Надвірнянського р-ну), що діяла з благословення підпільного єпископа УГКЦ Івана Слезюка [36; 37].

Оскільки о. М. Сулятицький вільно читав і перекладав з німецької, польської, латинської, російської мов, то використовуючи підручники, видані Російською Православною Церквою, та старі підручники, що збереглися

випадково у священничих родинях, можна було подавати короткі лекції для тих підпільних «студентів-семінаристів», що під виглядом кочегарів, пасічників та інших професій, вчилися в отця М. Косила. Іноді туди прибував й отець Михайло Сулятицький, пояснюючи їм ті чи інші теми з догматики, історії Церкви, літургіки, теології моральної тощо [36; 37].

Крім цього, о. М. Сулятицький, володіючи іноземними мовами, міг слухати зарубіжні новини. Знаючи, що в його хаті часто бувають обшуки, він купував старим людям радіоприймачі, щоб вони слухали богослужіння та передачі української редакції радіо Ватикану [29], редактором і одним із дикторів якої був тоді отець-доктор Софрон Мудрий (згодом - ректор Івано-Франківського теологічно-катехитичного духовного інституту, далі - Івано-Франківської теологічної академії, в 1995 - 2015 роках), а сам міг послухати новини церковного життя іноземними мовами [29].

Доки дозволяло здоров'я, отець Сулятицький здійснював богослужіння не лишень у Середньому Березові, але, дотримуючись правил конспірації, переходив до інших сіл цілої округи, а при необхідності - їхав туди, де треба було провести чергове богослужіння [49].

Отець Михайло Сулятицький відійшов у вічність 8 вересня 1977 року і, при похоронному велелюдді з усіх околиць сіл, був відданий землі в рідному селі Середній Березів. Ховали його, без занесення до храму, бо в ніч з 13 на 14 листопада 1960 року церкву в його рідному селі підпалили, знищивши усі стародавні документи.

Підсумовуючи, хочемо наголосити, що його праця була не даремною.

Уважний аналіз опублікованих документів, зокрема «Списку учасників Львівського лже-собору 1946 року» показав, що, напевно, відмова отця Володимира Тимощука та відверта відмова отця Михайла Сулятицького примкнути до «Ініціативної групи» отця Антона Пельвецького змусила органи держбезпеки відмовитися від спроби залучити ще когось із священників Березівського куша до тої комедії, яку згодом назвали «Собор 1946 року з ліквідації УГКЦ», бо жодного із парохів, що були в Березовах, серед списку учасників лже-собору не має [1; 16; 17].

Березівське підпілля УГКЦ, до якого належав отець Михайло Сулятицький, вистояло, Церква вийшла з підпілля і втілює в життя передсмертне пророцтво Галицького митрополита А. Шептицького «про переслідування, відродження Церкви та поширення її на всьому Сході» [48, с. 9]. Вже в кінці 1989 - 1991 рр. усі Березови - Нижній, Середній, Вишний і Баня - запросили священників УГКЦ, а також тоді ж відбудували спалені (в 1944 і 1960 рр.) храми у селах Вишний Березів та Середній Березів [44].

Тішилося б серце отця - вродженого педагога, якби він дізнався, що на початок 2000 року з Березовського куша вже більше 8 священників УГКЦ (Р. Коломийчук, Б. Помф'юк, М. Генік, В. Малкович, Ю. Симчич, М. Дрогомирецький, М. Арсенич, М. Мединський, В. Перцович та ін.) продовжують його діяльність.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАУРА:

1. Діяння Собору Греко-Католицької Церкви у Львові 8-10 березня 1946 р. - Львів: Видання президії Собору. 1946. - 174 с.
2. Звіт Дирекції ц. к. II-ї гімназії в Коломиї за рік шкільний 1900 - 1901. - Коломия, 1901. - 24с. // Приватний архів Володимири Пригородської в м. Коломиї.
3. Звіт Дирекції ц. к. II-ї гімназії в Коломиї за рік шкільний 1904 - 1905. - Коломия, 1905. - 26 с. // Архів Коломийської гімназії.
4. Звіт Дирекції ц. к. II гімназії в Коломиї за рік шкільний 1913 - 1914. Коломия, 1914.- 41с. // Архів Коломийської гімназії.
5. Звіт Дирекції ц. к. гімназії з руською мовою викладання в Станиславові за рік шкільний 1920 - 1921. - Станиславів: Накладом наукового фонду, 1921. - 24 с. // Державний архів Івано-Франківської області (далі - ДАІФО). - Ф. 537, оп. 1, спр. 3.
6. Лист о. М. Сулятицького о.-прелату Александру Русину від 18.09. 1946 р. із Сарова Мордовської АРСР // Архів родини Сулятицьких.
7. Ліквідація УГКЦ (1939 - 1946). Документи і матеріали. Документи радянських органів державної безпеки. - К.: ПП Сергійчук М. І., 2006. - Т. II. - 804 с.
8. Львівський Церковний Собор. Документи й матеріали. 1946 - 1981. - К.: Видання Патріаршого Екзарха всієї України, Митрополита Київського і Галицького, 1984. - 216 с.
9. Переписка про організацію в Березові Середньому читальні «Просвіти» (1922 - 1938 рр.) // Центральний Державний історичний архів України у м. Львові (далі - ЦДІАЛ України). - Ф. 348, оп. 1, спр. 1051, 1056.
10. Справа про заснування народної школи в с. Березів Нижній повіт Коломия, округ шк. Печеніжин (1891 - 1914 рр.) // ЦДІАЛ України. - Ф. 178, оп. 2, спр. 5613, арк. 1-54 (пол. мовою).
11. Справа про заснування початкової школи в с. Березів Вижній, повіт Коломия // ЦДІАЛ України. - Ф. 178, оп. 2, спр. 3028 , арк. 1-113 (пол. мовою).
12. Справа про заснування початкової школи в с. Березів Середній (1928р.) // ЦДІА у Львові. - Ф. 178, оп. 2, спр. 4982, арк. 1-9 (пол. мовою).
13. Справа про існування в с. Березів Середній 2-х класової школи, заснованої 1894р.(1912р.) // ЦДІА у Львові. - Ф. 165, оп. 2, спр. 1828, арк. 1 (пол. мовою).
14. Справка про введення 2-х мовного навчання в школі с. Березів Середній // ЦДІА у Львові. - Ф. 179, оп. 2, спр. 114, арк. 1-65.
15. Постанова так званого Львівського собору 1946 р. щодо ліквідації Берестейської унії 1596 р., розрив з Римом та возз'єднання з Російською Православною Церквою [Електронний ресурс] // [Режим доступу]: <http://www.old.ugcc.org.ua/ukr/library/psevdosobor/postanova/> [зчитано: 13.03. 2016 / 14:11].

16. Список учасників Львовського собора 1946 года. Отчет Соборной мандатной комиссии // Львовский Церковный Собор. Документи и материалы. 1946 - 1981. - М., 1982. - С.63-68 [Електронний ресурс] // [Режим доступу]: <http://www.patriarch.ua/pdf/lviv-sobor.pdf>. [зчитано: 13.03. 2016 / 15:03].
17. Ярема Р. Львовский церковный собор 1946 года в свете торжества православия в Западной Украине / Украинская Православная Церковь, Киевская митрополия; проф., кандидат богословия, докт. теологии, протоиерей Ростислав Ярема. - К.: КИТ, 2012. - 320 с. [Електронний ресурс] - [Режим доступу]: <http://www.patriarch.ua/pdf/lviv-sobor.pdf>. [зчитано: 13.03. 2016 / 15:03].
18. Андрухів І. О. Діяльність «ініціативного комітету» на Станіславщині з підготовки Львівського собору (липень 1945 - лютий 1946 рр.) / І. О. Андрухів // Сторінки воєнної історії України: Зб. наукових статей / НАН України, Ін-т історії України. - К., 2003. - Вип. 7. - Част. 2. - С. 138-149.
19. Андрухів І. Релігійне життя на Прикарпатті: 1944-1990 роки. Історико-правовий аналіз / Ігор Андрухів. - Івано-Франківськ, 2004. - 344 с.
20. Березуни: Біографічні відомості / Упоряд. М. Томашук, С. Симчич, С. Перцович. - Коломия: Вік, 1995. - 77 с.
21. Генік Л. Я. Іван-Франко і ходячкова шляхта Березова / Любов Генік // Вісник НТШ. Слово. - 2014. - № 2 (26). - С. 309-328.
22. Генік Л. Я. Релігійно-моральне виховання в навчальних закладах Східної Галичини кінця ХІХ - початку ХХ ст. Наукове видання / Любов Генік. - Івано-Франківськ: Плай, 2000. - 272 с.
23. Генік Л. Я. Релігійно-моральне виховання в українських навчальних закладах Східної Галичини кінця ХІХ - початку ХХ ст. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук. 13.00.07 - теорія та методика виховання / Любов Ярославівна Генік. - Київ: Інститут проблем виховання АПН України, 2003. - 22 с.
24. Герилюк-Купчинський П. Тернистий шлях до волі / отець Петро-Йосафат Герилюк-Купчинський. - Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2012. - 64с. + 8 с. іл.
25. Грабовецький В. В. Історія Прикарпаття в 2-х тт. Т. 2 / В. В. Грабовецький. - Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1999. - 320 с.
26. Енциклопедія Українознавства: Словникова частина. В 10-и т. - Т. 1-10 / Гол. ред. В. Кубійович. - Нью-Йорк: Молоде життя, 1955 - 1984.
27. Єпископ - мученик Григорій Хомишин (1867 - 1997) // Добрий пастир. - Івано-Франківськ: Нова зоря, 1997. - С. 35-45.
28. Затварська Р. В. «Я приходитиму, коли мене уже не буде»: Спогади про В. Симчича / Романа Василівна Затварська. - Івано-Франківськ: Сіверсія, 1998. - 48 с.
29. Ігнатюк В. «Віра - не одежина, яку можна міняти щодень.» / В. Ігнатюк // Галичина. - 2007. - 18 січня. - С. 2-3.

30. Ігнатюк В. Вечір пам'яті отця М. Сулятицького / Василь Ігнатюк // *Голос краю*. - 2007. - № 1 (19). - Грудень. - С. 7.
31. Ігнатюк В. З історії школи (про історію Середньоберезівської СШ) / Василь Ігнатюк // *Голос краю*. - 2004. - № 1 (15). - 11 серпня. - С. 1-8.
32. Ігнатюк Василь-Михайло. Березівська шляхта / Василь-Михайло Ігнатюк // *Криця*. - 1996. - № 25-26. - 15, 22 червня. - С. 3.
33. Ігнатюк В. Отець Михайло Сулятицький / Василь Ігнатюк // *Нова Зоря*. - 1996. - № 30-31 (207-208). - листопад. - С. 4.
34. Ігнатюк В. Отець Михайло Сулятицький: «Віра - не одежина, яку можна міняти щодень...» / Василь Ігнатюк // *Голос краю*. - 2006. - № 1(18). - 13 грудня. - С. 1-2.
35. Ігнатюк В. На замкненій свободі / Василь Ігнатюк // *Краєзнавець Прикарпаття*. - Івано-Франківськ, 2006. - № 7. - Січень - червень. - С. 43-44.
36. Ігнатюк В. Підпільна «семінарія» в тоталітарні роки / Василь Ігнатюк // *Історія релігій в Україні: Матеріали УІІ міжнародного круглого столу 11-13 травня 1998 року*. - Львів: Логос, 1998. - С. 101-108.
37. Ігнатюк В. Підпільна «семінарія» в роки тоталітаризму / Василь Ігнатюк // *Освітнянський вісник. Часопис Косівського районного відділу освіти та Гуцульської освітянської ради*. - 1998. - Ч. 3 (43). - 31 березня. - С. 1.
38. Ігнатюк В. І. Середній Березів: школа в житті села / Василь Іванович Ігнатюк. - Косів: Писаний камінь, 2004. - 204 с.
39. *Історія міст і сіл УРСР. В 26-и тт. Івано-Франківська область* / За ред. В. М. Куликовського. - К.: Головна ред. УРЕ АН УРСР, 1971. - 640 с.
40. Командир групи УПА «Південь» полковник «Батько» - Омелян Грабець у спогадах бойових друзів та родини. - Коломия: Вік, 2001. - 216 с.
41. Косів М. Воскресають лиш там, де могили. / Михайло Косів // *Дзвін*. - 1990. - № 6. - С. 89-93.
42. Кузич-Березовський І. Автобіографія // *Родинний архів І. Кузича*.
43. Кузич-Березовський І. Березівське боярство на тлі історії України / Іван Кузич-Березовський. - Детройт: Накладом автора, 1962. - 320 с.
44. Курищук В. Ю. Духовні святині Яблунівщини / Василь Курищук. - Косів: Писаний камінь, 2013. - 156 с.
45. Лежогубський Т. Де знайти правду? (Діалог православного та греко-католицького священників) / Теодозій Лежогубський. - Вид. друге, доповн. - Львів. Накл. Тов. св. Ап. Павла, 1912. - 285 с.
46. Полонська-Василенко Н. *Історія України: У 2-х т.* / Н. Полонська-Василенко. - Т. 1. До середини ХУІІ століття. - К.: Либідь, 1992. - 640 с.; Т. 2. Від середини ХУІІ століття до 1923 р. - К.: Либідь, 1992. - 608 с.
47. *Світильник істини. Джерела до історії Української Католицької Богословської Академії у Львові 1928 - 1929 - 1944* / Матеріали зібрав і упорядкував П. Сениця. - Ч. 1. - Торонто - Чікаго, 1973. - 715 с.; Ч. 2. - Торонто - Чікаго, 1976. - 663 с.; Ч. 3. - Торонто - Чікаго, 1983. - 960 с.
48. Семенишин З. Це був мій перший сповідник / З. Семенишин // *Нова Зоря*. - 1996. - Ч. 40-41 (217-218). - С. 3.

49. Сергійчук В. Нескорена Церква. Подвижництво греко-католиків України в боротьбі за віру і державу / Володимир Сергійчук. - К.: Дніпро, 2001. - 496 с.

50. Сохоцький І. Що дали греко-католицька Церква й духовенство українському народові / Ісидор Сохоцький. - Філадельфія: Америка, 1951. - 105 с.

51. Ярославин С. Визвольна боротьба на Західно-Українських землях у 1918 - 1923 роках / Сидір Ярославин. - Філадельфія: Америка, 1956. - 182 с.

52. Przydomki polskie, litewskie i rusinskie zebrał Aleksandr Dr. Stekert. - Krakow, 1897. Przedruk fotolitograficzny wykonany przez the Figaro Press. - London, 1960. - 144 s.

53. Ігнатюк В. Святенництво села Середній Березів [Електронний ресурс] / Василь Ігнатюк // [Режим доступу]: <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/culture/11324/28/10/2010>.

Додаток А

Теми творів до іспиту зрілості в Коломийській та Станіславівській гімназіях:

а) Шевченко істориком минушини, малярем сучасності, пророком будуччини

б) "Воля, слава, сила

Відмірюються мірою борби,

Лиш кому праця потом скронь зросила,

На верх той виб 'єсь з темної юрби"

(І. Франко).

в) Роля Галичини в культурнім житті українського народу.

г) Котрі постати вважаю найважливішими особистостями в історії України і чому?

г) *Що взяв би я з класичної літератури на дорогу життя? (1914р.)*

д) Значінє творчости Шевченка для української нації.

е) Боротьба чоловіка із силами природи.

є) Ідеали Кирило - Методіївців у творчости Шевченка.

ж) Штука на службі релігії (штука - мистецтво. Поясн. Г.Л.)

з) *Національне і літературне відродження в Галичині (1914р.)*

и) *Політика Габсбургів супроти мусульманського світу (1914р.)*

і) *Зв'язь українського народу з його письменством (1914р.)*

ї) Поширення гуманізму на галицьких землях Австрійської монархії.

й) *Взаємини між Галичиною й Україною в ХІХ ст. (1914р.)*

к) Культурні зв'язки Львова і Києва в 2 половині ХІХ ст.

л) *Переломові хвилі в житті українського народу (1914р.)*

м) *Вплив природи на життя людини (1914р.)*

н) *Чоловік у боротьбі з природою (1914р.)*

о) *Взаємини між Галичиною і Україною в ХІХ ст. (1914р.)*

п) *Українська історична повість (1914р.).*

Дані теми виписані із Звітів Коломийської та Станіславівської гімназій за 1904 - 1905, 1911 - 1912, 1913 - 1914, 1920 - 1921 н. р. [2, 3, 4, 5]. Мову документів того часу збережено [9, с. 265].

Vasyl IHNATYUK

**Serednoberezivska secondary school I-III st.,
Kosiv diskrit, Ivano-Frankivsk region**

Olga IHNATYUK

**«FAITH - NOT THE CLOTHES, THAT CAN CHANGE EVERY
DAY» (MEMORY OF PRIEST MYCHAYLO (MICHAEL)**

SULIATYTSKYI (1894 - 1977)

In this article, by analyzing archival documents and interviews highlighted the main stages in the life and activity priest of (Uniate) Church; a born in the village of Seredniy Bereziv (County Colomyia, crown land of Galicia and Lodomeria) from a family of small Ukrainian nobility coat of arms Sas, a graduate of Stanislav Seminary. Michael Suliatytskyi (1894 - 1977), prisoner during in the First World War, he was in Siberia, of Zabolotiv deanery (1925 - 1945), engaged in educational activities, collecting funds for the hungry in 1933, rescued people from the arrests, which for refusing to support the elimination of the UGCC arrested in front of the faithful January 19, 1946 during the dedication water on river Lyuchka at the feast of the Epiphany in the village Bereziv Nyzhniy (Lower) and imprisoned in the camps of Mordovia on 25 years.

After the death of J. Stalin, Father Michael as a man of retirement age was evicted to Karaganda, where is actively engaged in pastoral work among the evicted Ukrainian and Germans, sending for the last Mass in German.

With the return home actively involved in the activities of the Greek Catholic underground in villages and towns in Galicia, secretly distributing sacraments: Baptism, Confirmation, Anointing, confession and communion, and helped the priest Michael Kosylo lecture, translating books for theological seminary of the underground seminary in the village Dora (Ivano-Frankivsk region).

Activities of M. Sulyatytskyi contributed to the preservation of the Ukrainian Greek Catholic underground until legalization of the UGCC in the late 80s of the twentieth century, the emergence of many priestly vocations among his countrymen - berezuniv. Where also was hiding Bishop P. Vasylyk and M. Simkaylo.

Keywords: *Stanislav graduate seminary Ukrainian Grek-Catholic Church (UGCC) Suliatytskyi Mychailo (Michael, 1894 - 1977), priest of the underground UGC Church, a prisoner of the Gulag and the Mordovian camps.*

УДК 37.011.31:94

о. Святослав КИЯК*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
кафедра релігієзнавства, теології і культурології***Дарина МАРЦІНОВСЬКА***Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
кафедра релігієзнавства, теології і культурології*

УКРАЇНСЬКА КАТОЛИЦЬКА ДІАСПОРА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

В статті розглядаються церковні і суспільно-політичні особливості, проблеми і перспективи функціонування української католицької діаспори в умовах глобалізації. Розкриваються виклики і завдання, які стоять перед Українською Греко-Католицькою Церквою в умовах сучасного глобалізованого світу.

Ключові слова: *українська католицька діаспора, глобалізація, церковно-суспільні виклики, глобалізований світ, Українська Греко-Католицька Церква, еміграція, релігійно-культурний досвід і ідентичність української діаспори.*

Серед численних суспільних викликів, що стоять перед українським католицизмом, на які він активно реагує через багатогранну пасторальну дію, особливе місце займає проблема глобалізації сьогоденного світу, котра в останні декілька десятиліть ХХ століття стала невід'ємним атрибутом буття людської цивілізації.

Проблема глобалізації з усіма її наслідками найбільш відчутно впливає на український католицизм і на його вірних поза Україною - в діаспорі, де українські католики проживають як емігранти в якості однієї із численних національних, культурних і релігійних меншин серед автохтонних народів - титульних націй різних держав Європи, Америки, Австралії, Азії, зазнаючи не лише політичних, економічних, культурних і релігійних впливів цих народів, але й міжнародних проявів цих чинників як виразників глобалізації.

Українська Греко-Католицька Церква (УГКЦ) упродовж всієї історії діяльності в діаспорі не лише була носієм інтенсивного Євхаристійного сопричастя з українськими католиками на Батьківщині, але й прагнула сопричастя з іншими церквами, перш усього - з Католицькою Церквою, а також з українським православ'ям у західній еміграції. Це слугувало виявом послідовної христоцентричності Католицької Церкви, яка цим сопричастям засвідчувала історично притаманне українському католицизму намагання зберігати і плекати церковну єдність як фундаментальний вияв католицької (вселенської) ідентичності УГКЦ, котра реалізувалася через відкритість українського католицизму до інших Церков і народів та через солідарність із ними у відповідях на виклики глобалізації. Ця риса українського

католицизму за більш ніж столітню традицію пасторальної діяльності УГКЦ в еміграції стала також живим свідченням відкритості Церкви до екуменічного діалогу як у діаспорі, так і в Україні.

Загалом, у процесі становлення Української Греко-Католицької Церкви в діаспорі, який детально проаналізований у науковій монографії С. Р. Кияка «Ідентичність українського католицизму: генезис, проблеми, перспективи», слід виділити наступні найбільш характерні прикмети сучасного стану та перспективи УГКЦ за межами України.

За більш ніж столітню історію українська діаспора збирала великий досвід як плекання, так і втрат нею релігійно-національної ідентичності. Перші два покоління західної еміграції пережили процес культурної інтеграції в суспільства нових країн дуже важко, а ще довше тривав процес релігійної інтеграції. Особливі труднощі в цьому контексті мала УКЦ в Америці, де гострий конфлікт з римо-католицьким клиром і ієрархією через неприйняття попервах останньою канонічної традиції одруженого священства Української Католицької Церкви тривав, зокрема в США, більше тридцяти років, чи більше шістдесяті - в Латинській Америці до утворення ієрархії УКЦ. І лише після Другого Ватиканського Собору міжцерковні стосунки у західній діаспорі набули позитивного творчого, юридично впорядкованого розвитку¹, що проявилось в постійному членстві української католицької ієрархії в діаспорі в місцевих єпископських конференціях Католицької Церкви, на яких наші ієрархи мають змогу захищати як духовні, так і церковно-майнові права своєї Церкви. Така співпраця УГКЦ з Католицькою Церквою особливо яскраво виявилась в їх духовно-молитовному єднанні в часі святкування 1000-ліття хрещення України-Русі, а сьогодні яскравим свідченням цієї співпраці є духовно-матеріальна опіка і допомога новим українським емігрантам, зокрема, в таких країнах, як Італія, Іспанія, Португалія, для яких за ініціативою синоду УГКЦ був призначений Апостольською Столицею і діє спеціальний Апостольський візитатор для українців-католиків.

У східній діаспорі УГКЦ іще мало використовує для свого становлення співпрацю з Римо-Католицькою Церквою, адже там ці стосунки є особливо важливими, тому що остання має великий пасторальний досвід діяльності в Росії і Середній Азії. Так, наприклад, в Росії УГКЦ має реальну перспективу для свого розвитку саме через співпрацю з Католицькою Церквою, тому що російське законодавство розглядає цю Українську Церкву як чужу, неісторичну для Росії, незважаючи на спільне київське коріння її та Російської Православної Церкви.

Українська діаспора в Росії та в Середній Азії знаходиться зараз в такому стані свого розвитку, в якому західна діаспора знаходилась сто років тому - на початковій стадії свого становлення. Відтак, коли в східній діаспорі

¹ Див.: Johannes Paul II. Nachsynodales Apostolisches Schreiben «Ecclesia in America» (22.01.1999). - Bonn: Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz, 1999 - S. 38.

в церковному житті є дуже мало позитивних результатів для українського католицизму, тим більш важливим є усвідомлення того, що материнська Церква її не забуває і не залишає на одинці з її проблемами. Українські вірні там є готовими до усесторонньої підтримки прибулих священників, а тому сьогоднішній провід УГКЦ надає активну допомогу своїм вірним через своїх представників - Апостольських адміністраторів та через священників, число яких там стараннями материнської Церкви невпинно зростає.

В духовному житті західної діаспори УГКЦ відігравала і відіграє надзвичайно важливу роль і таку ж роль вона повинна відігравати для її східної діаспори, адже вона є для східної української еміграції єдиним стабільним чинником між різними суспільними інституціями. При колосальному територіальному розсіянні східної української діаспори та за відсутності там активних українських культурних товариств саме ця Церква на сьогодні єдина здатна разом зібрати тамтешніх українців.

Для дальшого зв'язку і збереження єдності української діаспори є дуже важливим підтримання її тісного контакту з материнською Церквою і Україною. Ці контакти західної діаспори з Україною сприяють збереженню релігійної ідентичності українського католицизму на поселеннях, однак лише в західній еміграції, завдяки демократичності тамтешніх держав, стало можливим організувати нормальний освітньо-виховний процес для майбутніх священників - душпастирів у діаспорі (наприклад в Римі, Америці і загалом в Європі) та видавати українську духовно-релігійну і літургічну літературу й підручники як для діаспори, так і для України, що було особливо важливим для УГКЦ за умов перебування її в комуністичному підпіллі. За більш ніж шістдесят років у священничих семінаріях діаспори отримали освіту сотні священників, які творять зараз базу сьогоднішньої ієрархії цієї Церкви на еміграції. Для цього освітнього процесу була і є й на сьогодні чітка орієнтація: збереження і розвиток набутих релігійно-культурної ідентичності УГКЦ у студентів - майбутніх священників і свідомих українців. Саме з цією метою, наприклад, був заснований ієрархією УГКЦ у Канаді (Оттава) іще у 1990 році Інститут східно-християнських наук імені митрополита Андрея Шептицького на базі місцевого католицького університету імені св. Павла, а в Римі «східні предмети» у папських університетах не є допоміжними, а головними предметами для українських студентів.

Загалом життя української діаспори підпорядковане строгим законам сучасного глобалізованого світу: драматичне зменшення чисельності української спільноти і постійний вплив асиміляції та різноманітних соціально-моральних викликів глобалізації. Тому УГКЦ повинна шукати в цій ситуації конструктивних рішень не лише щодо збереження своєї ідентичності, але й свого самозбереження як релігійно-національної одиниці етносу держав еміграції, оскільки відходять старі релігійно і національно свідомі покоління, а покоління українців, народжених в діаспорі, мало цікавляться своєю духовно-етнічною спадщиною, а сучасна так звана

«четверта хвиля» української еміграції має економічний характер і є національно і релігійно малосвідомою (в переважаючому загалі це люди середнього віку та молодь, виховані в тоталітарній радянській безбожній системі, чи народжені в незалежній, але пострадянській Україні). Ця «четверта хвиля» еміграції, будучи для старої еміграції певною проблемою, з огляду на свою деяку релігійну індиферентність та «заматеріалізованість», все ж є одночасно і новим шансом для зміцнення української діаспори, новою надією для останньої, оскільки, як засвідчує світовий досвід, кожна діаспора є приречена на асиміляцію і поступове розчинення з корінним місцевим етносом, але вміле, адаптоване до місцевих умов, збереження й культивування набутоків її національно-релігійної ідентичності дозволяє, як показує досвід, наприклад, єврейської, чи ірландської діаспори, навіть етнічним меншинам повноцінно розвиватись в умовах глобального світу. Тому стара українська еміграція повинна прийняти нову еміграцію «в ім'я Господа, як це повинні робити святі, і сприяти їй у всякій справі...» (Рим, 16:2), тому що інтеграція кожного нового члена у спільноту завжди є дуже складним процесом. Однак, перед «четвертою хвилею», як і перед дітьми третьої еміграційної хвилі, гостро стоїть питання асиміляції, як загроза українській релігійно-культурній ідентичності. Хоча УГКЦ в західній діаспорі вже набула певного досвіду подолання цього процесу шляхом запровадження англійської мови в українсько-візантійську літургію і в українські школи, однак, як свідчить вищенаведена статистика поступового відходу українських католиків з рідної церковно-національної спільноти в США і Канаді, цей захід допомагає лише частково. Відтак ця Церква повинна шукати більш радикальні і конструктивні способи розв'язання цієї проблеми. В цьому контексті актуальним засобом є активна, адаптована до сучасних умов, нова євангелізація сьогоденної української діаспори спеціально підготованими місіонерами, монахами і єпархіальними священниками. Цей захід вже зараз дає позитивні наслідки в Бразилії, Аргентині і Австралії, як засвідчив наш аналіз¹, завдяки цим пасторальним заходам процес зменшення чисельності українських католиків стоїть менш гостро. Але для реалізації цих заходів було б доцільно, щоб УГКЦ створила і зреалізувала спеціальну загально-церковну програму виховання і освіти місіонерів у священничих семінаріях як в діаспорі, так і в Україні, якою було б вироблено підходи підготовки місіонерських кадрів для роботи як в умовах західної, так і східної діаспори, оскільки ці дві її різновидності мають свою специфіку, котра повинна враховуватись вже на етапі вибору гідних кандидатів і їхньої подальшої спеціальної пасторальної підготовки та їх фінансового забезпечення. Кандидати повинні бути особливо ревними в істинно апостольському дусі і толерантними щодо інших конфесій та націй.

Для цього, на нашу думку, було б доцільно створити спеціальну

¹ Кияк С.Р. Ідентичність українського католицизму: генезис, проблеми, перспективи: Монографія. - Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2006. - С. 542-573.

комісію при Синоді УГКЦ, яка мала б розв'язувати всі питання цієї діяльності. Серед інших слід спеціально опрацювати також питання об'єктивної статистичної оцінки особливостей проведення конкретних регіональних місій, наявності вірних і їхніх духовних потреб (наприклад, стан забезпечення вірних українською релігійно-культурною літературою, потреби і можливості організації українських шкіл й культурних товариств і т.д.).

Українська Греко-Католицька Церква в діаспорі, як і на Батьківщині, прагне більш інтенсивного євхаристійного співжиття з іншими церквами і бажає ширити між народами свого перебування нову надію, яку подарував Ісус Христос. Це є, з одного боку, живим свідченням духовного, а в контексті певних міжнародних обставин сьогодення, і політичного єднання українців з іншими народами, в середовищі яких проживає українська діаспора, а з другого - це є мета, яка в очах прагматично мислячих українців є дуже бажана і складає, як її слушно іменують деякі українські релігієзнавці, «особливий український інтерес» в екуменічному діалозі УГКЦ з іншими Церквами¹.

Окрім того, через УГКЦ в діаспорі Україна має можливість сьогодні виражати свої національно-державні інтереси і водночас обороняти національні духовні інтереси українців на еміграції, в тому числі і від зовнішньої агресії на них з боку державних і церковних «неприятелів», а також забезпечувати повнокровний розвиток українського католицизму в діаспорі, що, згідно висновку провідних українських релігієзнавців, є виразником духовно-еклезіологічної самоцінності і самодостатності УГКЦ та дієвим засобом і свідченням активного входження української нації у світове співтовариство². А з другого боку, наявність незалежної Української держави позитивно вплинуло не лише на стан і подальший розвиток українського католицизму в Україні, але й у діаспорі, характерним показником чого може слугувати те, що, наприклад, в Духовній семінарії отців василіян в Прудентополі (Бразилія) після проголошення Української держави кількість студентів зросла в чотири рази, а також значно зросла фінансова допомога Українській Католицькій Церкві й державі українських бізнесменів з діаспори та різко збільшилось число шлюбів між українськими католиками діаспори й України³.

Тому УГКЦ намагається, з одного боку, зберігати і плекати свою ідентичність як фундамент сопричастя з Католицькою Церквою, а з другого - вона глибоко усвідомлює, що свою ідентичність Церква може зреалізувати лише через відкритість до інших народів і через солідарність з ними. Відтак,

¹ Недавня О. Українська Греко-Католицька Церква як чинник культурно-цивілізаційного самовизначення української нації // Київська Церква. - 2001. - № 2-3 (13-14). - С. 150.

² Див.: Колодний А. Національна церква як вияв національної ідентичності: український контекст // Релігійна свобода. - 2002. - № 6.- С. 21-22.

³ Див.: Колодчин В. Перспективи й завдання мирянського руху в діаспорі // Роля мирян в Українській Греко-Католицькій Церкві. Матеріали конференції мирян в Ньюарку, США 30 травня 1998 року. - Львів: Свічадо, 1998. - С. 108.

виходячи із цих засад, УГКЦ в діаспорі активно ініціює гармонійну багатосторонню кооперацію з Римо-Католицькою Церквою, що також є живим свідченням правдивої «католицькості» (вселенськості) цієї української Церкви, тобто її приналежності до єдиної Христової Церкви, а також - реалізацією закликів її синоду до активізації такої співпраці, бо це «. є важливим, що український Божий люд бачить нас разом, як ми (з представниками римо-католицької ієрархії під час Синоду) молимося і спільно працюємо, що ми є однією Церквою, хоч і належимо до різних обрядів»¹.

Реалії сьогодення вимагають, щоб саме питання нової євангелізації в контексті проблем діаспори були для УКЦ на першому місці. Церква повинна постійно проповідувати Євангеліє надії, сповідувати його і йому служити. В сьогоднішньому світі, оглушеному багатослів'ям і часто не здатному повірити комусь, УГКЦ прагне відновити віровизнання святого апостола Петра: «Господи, до кого ми маємо іти? Ти маєш слова життя вічного!» (Ів. 6:68). Вона першою бажає покластись на це слово, яке ми читаємо у Святому Письмі і молитовно роздумуємо над ним. В УГКЦ душпастирі та вірні повинні дати євангелізації нові імпульси через свідчення власним життям, проповідь, катехизування, теологічне дослідження, релігійну культуру і діалог між наукою і вірою. Саме тому Другий Ватиканський собор поклав на мирян відповідальність за нову євангелізацію, оскільки вони є свідками Христа в різних обставинах життя, в яких духовні особи часто не можуть бути такими свідками, а тому вони, «навіть коли займаються земськими справами, можуть і повинні виконувати цінну працю для навчання світу Євангелії»².

У сьогоднішньому глобальному суспільстві і масовій культурі, які часто закриті для трансцендентності, пригнічені споживацькою поведінкою, рабством перед старими і новими «божками», саме Церква покликана заново відкрити гідний подиву зміст містерії християнства, оновити зміст її літургічної відправи, для того щоб її переконливі знаки були живою присутністю Господа нашого Ісуса Христа. УГКЦ на прикладі діаспори прагне створити новий простір для молитви, духовних роздумів і харитативної дії. Тут є дуже важливим повернутись до всіх семи святих Тайн, особливо Євхаристії і покаяння як джерел спасіння і примирення, свободи і нової надії, а тому УГКЦ прагне служити «Євангелію надії», закликаючи до життя, котре є дзеркалом і свідченням присутності Бога, задля відкриття людських сердець до сприйняття любові, як головної протидії викликам глобалізації. Тому для нової євангелізації істотною метою є, щоб Христос - єдине джерело спасіння, наново засяяв для усіх вірних і у контексті умов життя, котрі змінилися. Відтак нове проповідування

¹ Звернення Синоду Єпископів УГКЦ до українського народу (27 лютого 1994 року) // Нова Зоря. - 1994. - № 6 (134). - С. 3.

² Догматична конституція про церкву «Світло народів» - «Lumen Gentium» // Документи Другого Ватиканського Собору. Конституції, декрети, декларації. - Львів: Свічадо, 1996. - § 35. - С. 126.

Євангелія повинно всезростаючою мірою бути по-новому звернене у проповіді та катехизуванні на особу Ісуса, а тому перша актуальна універсальна душпастирська вимога до Церкви полягає не у хрещенні новонавернених, а у тому, щоб вести охрещених до того, щоб вони в своєму житті реально навернулися до Христа.

У багатьох ситуаціях (особливо у східній діаспорі) є конче необхідним первинне проповідання віри, оскільки там є високий процент нехрещених українців, а також УГКЦ є відповідальна за людей, котрі, на жаль, у східній діаспорі сьогодні іще не всі мають право на доступ до світла Христової науки, не мають доступу до правдивої Христової віри.

Тому місія Української Греко-Католицької Церкви якраз і полягає у початковій євангелізації у східній діаспорі та в новій євангелізації в західній діаспорі. Брак місіонерів - монахів і єпархіальних священників, не повинен перешкоджати зробити це завдання одним із головних завдань цієї Церкви на Батьківщині для добра діаспори, бо віра українських католиків в діаспорі повинна бути зміцнена вірою й співдією їх співбратів в Україні. При цьому турботою УГКЦ повинно стати не лише постійне посилення місіонерів в діаспору, духовно-організаційна допомога молитвою і фінансова підтримка східної діаспори, але також і усестороннє й активне залучення до цієї місії мирян-емігрантів. Позитивним прикладом у цьому контексті є дієва позиція української католицької молоді - молоді люди сьогодні часто вирушають на міжнародні молодіжні зустрічі, в часі яких вони активно виступають у ролі місіонерів та пропагандистів української католицької та національної ідентичності.

Загалом, сьогоднішні проблеми і завдання, які стоять перед українським католицизмом в діаспорі, УГКЦ повинна спільно із своїми вірними розв'язувати комплексно і якомога швидше, тому, що від цього значною мірою залежить доля душ вірних і майбутнє цієї Церкви не лише в діаспорі, але й її авторитет в Україні та в світі.

Список використаних джерел і літератури

1. Догматична конституція про церкву «Світло народів» - «Lumen Gentium» // Документи Другого Ватиканського Собору. Конституції, декрети, декларації. - Львів: Свічадо, 1996. - С. 75-170.
2. Звернення Синоду Єпископів УГКЦ до українського народу (27 лютого 1994 року) // Нова Зоря. - 1994. - № 6 (134). - С. 3.
3. Кияк С. Р. Ідентичність українського католицизму: генезис, проблеми, перспективи: Монографія / С. Р. Кияк. - Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2006. - 632 с.
4. Колодний А. Національна церква як вияв національної ідентичності: український контекст / А. Колодний // Релігійна свобода. - 2002. - № 6. - С. 21-26.
5. Колодчин В. Перспективи й завдання мирянського руху в діаспорі / В. Колодчин // Роля мирян в Українській Греко-Католицькій Церкві.

Матеріали конференції мирян в Ньюарку, США 30 травня 1998 року. - Львів: Свічадо, 1998. - С. 104-123.

6. Недавня О. Українська Греко-Католицька Церква як чинник культурно-цивілізаційного самовизначення української нації // Київська Церква. - 2001. - № 2-3 (13-14). - С. 149-152.
7. Johannes Paul II. Nachsynodales Apostolisches Schreiben «Ecclesia in America» (22.01. 1999). - Bonn: Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz, 1999. - 88 s.

Svyatoslav KYIAK,

Daryna MARCINOVSKA

**UKRAINIAN CATHOLIC DIASPORA IN THE CONTEXT OF
GLOBALIZATION: PROBLEMS AND PROSPECTS**

In the article deals with religious and socio-political characteristics, problems and prospects of functioning of the Ukrainian Catholic community in the context of globalization. Revealed the challenges and tasks facing the Ukrainian Greek Catholic Church in the modern globalized world.

Keywords: *Ukrainian Catholic diaspora, globalization, church and social challenges globalized world, the Ukrainian Greek Catholic Church, emigration, religious and cultural experience and identity Ukrainian diaspora.*

УДК 94(477.83/.86):262.14

Світлана ФЛИС

*Музей етнографії та екології Карпатського краю м. Яремче***ОТЕЦЬ РОМАН ГУЗАН (1910 - 1992):
ІСПОВІДНИК ВІРИ, ПЕДАГОГ, ДОСЛІДНИК ІСТОРІЇ ЦЕРКВИ**

У статті висвітлено життєвий шлях священника Романа Гузана, вихованця Станиславівської духовної семінарії, сотрудника парохів у селах Нижнів, Тудорів, Ковалівка, місті Надвірна й селищі Делятин, арештованого за відмову приєднатися до РПЦ й засланоного за вірність УГКЦ на спецпоселення в Хабаровський край, згодом - душпастиря «катакомбної» Церкви, викладача історії Церкви у підпільній семінарії.

Ключові слова: *отець Роман Гузан, духовна семінарія, сотрудник, катехит, заслання, хроніка церкви, катакомбна Церква.*

Отець Роман Гузан - талановитий проповідник, великий патріот, дослідник історії Церкви, душпастир з мужнім, твердим і чесним характером, у своєму житті пройшов важкий страдницький шлях з хрестом до Христа. Майже чверть століття над його могилою в м. Надвірна сходить ясна зоря. Це великий період, за який слід окреслити і переосмислити тернистий шлях о. Романа - людини надзвичайно скромної, але сповненої великого дослідницького і педагогічного таланту, який твердо стояв в обороні святої католицької віри.

Доля була неприхильною і навіть загрозливою до майбутнього священника ще з дитячих років. Роман Гузан народився 18 жовтня 1910 року в селянській сім'ї Миколи і Теклі в селі Верб'ятин тоді Бучацького повіту на Тернопільщині [1, арк. 132]. Матері своєї не пам'ятав, хіба що на катафалку. В сім'ї було троє дітей: Ромко - середущий і ще дві сестрички - Ганнуся і Настя. Поховали матір її родичі. Залишився тільки дідусь. Згодом Роман пригадував, що він малим якийсь час пас корову. Через два роки з війни приїхав у відпустку батько, влаштував дітей в сиротинець, а сам мав намір повернутися на службу. Обіцяв, як скінчиться війна, забере їх додому. Та не судилося. Повернувся в порожню холодну хату і помер в гарячці від тифу [9].

Брата й сестер Гузанів розлучили на довгих сім років, тимчасово навіть евакуювали у зв'язку з військовими діями в Моравію. Молодша сестричка в прикрих обставинах померла. Майбутній священник у дитинстві зазнав багато несправедливості, прикращів, часом і голоду, а ще, як поділився згодом, - «так мало я стрічав ніжності і серця» [9].

Перебуваючи в скрутних життєвих умовах, юнак не переставав працювати над собою, виявляючи великий талант до науки. Під Божою опікою сирота без жодної матеріальної підтримки 23 травня 1932 року успішно завершує навчання в Станиславівській класичній державній гімназії з українською мовою навчання. Тут він опановував, зокрема, польську,

латинську, грецьку, німецьку мови. Серед членів державної комісії був о. В. Коновалець, який залишив свій підпис в свідоцтві Романа Гузана про закінчення навчання з блискучими успіхами з предмету релігії [9].

Здібний юнак, відчуваючи покликання до священства, в 1932 році вступає до Станиславівської духовної семінарії, яку закінчив 1936 року [18, с. 22]. Великий вплив на формування майбутнього душпастиря мав ректор семінарії отець-доктор святого богослов'я Авксентій Бойчук. Він завжди підтримував талановитого студента і згодом, навіть із заслання в далекій Воркуті, листувався з колишнім семінаристом, по-батьківськи ділився найпотаємнішим та давав відомості, які пізніше лягли в основу праці о. Романа з історії Церкви [6; 9]. 1 червня 1936 р. Роман Гузан був рукоположений на священника в безженному стані єпископом доктором Іваном Лятишевським, професором церковної історії [1, арк. 132].

Фотопортрет о. Романа Гузана

Першою парафією о. Романа Гузана було село Нижнів Устецького деканату, де він служив сотрудником від 31 липня 1936 року до 31 липня 1938 року [1, арк. 132]. Люди намагались не пропустити змістовні проповіді молодого душпастиря. Кожне слово входило до глибин їхніх душ і торкалось ніжних струн і почувань, іноді парафіяни обтирали сльози з очей. Також о. Роман викладав релігію в семикласній школі і двох експонованих школах в Нижневі. Успішна праця молодого священника була належно оцінена і його призначено з 1 серпня 1938 року до 1 квітня 1939 року сотрудником з правом управи в Тудорові Гусятинського деканату [1, арк. 132].

Будучи сотрудником в селі Ковалівка Буцацького деканату від 2 квітня 1939 року о. Роман пильно опікується церковним хором, створює духовий

оркестр, організовує прощу до Зарваниці [1, арк. 132; 9]. Однак з приходом радянської влади, яка переслідувала Церкву, а згодом і з німецькою окупацією краю, настають часи важких випробувань. І тут о. Роман ділив з людьми всі кривди, нестатки, муки.

З 9 серпня 1942 року о. Романа скеровують сотрудником в місто Надвірну [1, арк. 132]. Після війни розпочалось примусове «навернення на православ'я» і репресивні органи починають цікавитися священиками, які відмовляються підлягати юрисдикції ініціативної групи по возз'єднанню Греко-Католицької Церкви з московським православ'ям. Коли в жовтні 1945 року заарештували пароха Надвірної о. Михайла Цюпика, під час допиту його запитують, де проживав о. Роман Гузан, і отримують відповідь: «В сторожці біля церкви» [9].

З 19 грудня 1944 року о. Роман обіймає парафію в Делятині і стає, як записано в хроніці «Книга священнодійств церкви Різдва Пресвятої Богородиці», «дарунком св. Миколая для парохіян» [11]. Тривалий період (з літа 1944 року, коли о. Захарій Золотий емігрував на Захід [13, с. 387]), Делятин не мав сталого священика. Якийсь час його обов'язки виконував ієромонах-студит Платон (Павло Будзінський). За тодішнім церковним поділом до Делятина належала ще церква в Лоевій, бо церкву св. Івана Богослова в Лузі на деякий час було прилучено до Заріччя [19, с. 109-110]. Отець Роман мешкав у приватному будинку Ключівської-Пендорак, бо парохіальний дім зайняла військова частина НКВС. Він активно цікавився подіями, які відбуваються в містечку та окрузі, вів хроніку, яка збереглась донині. Парафіяни глибоко поважали свого духовного отця, який у важкі часи переслідувань був з ними, був їхньою втіхою, добрим дбайливим пастирем [9]. Вони горнулися до Церкви. Як занотував о. Роман, «до 6 травня 1945 року Передвеликодню сповідь відбуло в Делятині разом з Любіжною 1190 осіб» [11].

В той час влада розпочала нещадне переслідування Греко-Католицької Церкви. Отець Роман був одним із тих, хто не приховував своїх переконань, тому його чекав арешт і хресна дорога після так званого «з'єдинення».

Дев'ятого-десятого травня 1945 року о. Гузана затримано РВ НКДБ в Яремчі, перетягаючи на православ'я. Наступний запис свідчить, що 15 вересня 1945 року священика змушують поїхати до Станиславова на бесіду з уповноваженим із справ релігійних культур, який заборонив о. Роману поминати в відправах католицьку Церкву, єрархію й здійснювати священнодійства в Делятинській церкві за те, що о. Гузан не хотів піти по юрисдикцію до адміністратора о. Пельвецького. Та все ж, як свідчить хроніка церкви, о. Роман організує 21 вересня 1945 року храмове свято Різдва Пресвятої Богородиці. Останній його запис в Книзі священнодійств датується 23 вересня [11].

В 1990 році в далекій Австралії побачила світ книга о. Степана Венгриновича «Добровільно». В ній є нарис «Мій напарник», де автор дає таку характеристику о. Роману Гузану: «.сирота, без матері і батька,

вихований в захоронках і бурсах, вдача тверда і шорстка, як дубочок-відземок, нема такої бурі, щоб його зломилася. Тому й на Сибір попав, бо не дався нагнути.» [14, с. 138].

В 1950-56 роках о. Гузан перебуває на засланні в населеному пункті Джонка Хабаровського краю [9]. Із збереженої трудової книжки довідуємося, що священник 5 червня 1950 року зарахований в Іннокентійовський ліспромгосп на посаду лісоруба [10, с. 2-3]. З 1 червня 1952 року його переводять в будівельне управління № 4 на посаду робітника. 30 листопада 1954 року о. Роман Гузан звільнений з БУ в зв'язку із хворобою [10, с. 2-3].

Зі спогадів о. С. Венгриновича, який два роки був напарником при одній пилорамі по різанні на дранку колод, листів о. Р. Гузана, адресованих Марії Степанівні Гарасимів та іншим знайомим, дізнаємось, що священник хворіє, пухнуть ноги, турбують запальні процеси, висока температура. Попри те він працює, а також відправляє Служби Божі. За чашу йому служить порцелянове горнятко. В листі від 2 травня 1954 року, зокрема, о. Роман повідомляє, що «Великдень пройшов для душ величніше, ніж попередній, хоча зовнішньо скромніше. До 400 причасників. При 10-х парах невідкличних навірників, що є тут, це потішаючий об'яв. 10 березня цього року відправив Службу Божу за о. Михайла Цюпика, 12 березня - за померлого о. Жупанського, 18 березня - за померлого о. Кузьму з Фитькова, 20 березня - за померлого о. Чеховського (що був в Іваніківці), 22 березня - за помершу п. Чеховську, 11 березня - за померлого нашого екс. Григорія, за померших взагалі священників, 1 травня - за всіх бувших парафіян». Дня 9 січня 1955 року він повідомляє, що «пашпортів жадних, підписуватись ходимо, як досі, раз у місяць» [6; 9; 15].

Отець Роман потерпає за стан української мови в Джонці, яку там не викладали в школі. В листі від 15 березня 1956 року він зауважує: «Коли б не наша зухвалість правити, співати, навіть і говорити людям, то може вже з них лишилось би було лише бидло з українства» [6]. Священник завжди цікавився звичаями та обрядами, збирав народні пісні, фіксував топоніми та їх тлумачення. Навіть на засланні в Хабаровському краю він записав і поклав на ноти багато пісень, зокрема, «А в нашого егомосця», «На Великдень задзвонили», «Чета крилатих», «Що то за часи настали» [6].

Зберігся документ, підписаний комендантом УМВС Хабаровського краю А. Шаймардановим, в якому є такі відомості: «На основі постанови Ради Міністрів СРСР від 12 березня 1956 року Гузану Роману Миколайовичу, 1910 р. н. дозволено повернутись до місць попереднього проживання тому, що він звільнився зі спецпоселення за інвалідністю (інвалід II групи)» [3].

Священник повертається зі спецпоселення до Станіслава і, згідно зі збереженою довідкою, працює сезонно при будівництві аптеки № 8 з травня 1956 по листопад 1957 року [4, с. 1]. Намагається здобути фах бухгалтера. Про це свідчить свідоцтво за № 688/2 про завершення повного курсу навчання в Львівському міжобласному комбінаті УПК ЦСУ УРСР за

спеціальністю бухгалтера промислових підприємств 2 грудня 1960 року [7, с. 1-2].

Після повернення із заслання о. Роман зустрівся зі своїми друзями-священиками і з перших же днів включився в душпастирську працю катакомбної УГКЦ, підпільно обслуговував греко-католицьких вірних в Івано-Франківську, Калуші, Долині, Тисмениці, Стрию, Бучачі, Надвірній, Деятині, Дорі [9]. Літургії відбувались за зачиненими дверима і заслоненими вікнами, але з відкритими серцями.

Як згадує Архієпископ і Митрополит Тернопільсько-Зборівський Василь Семенюк, в підпільній семінарії, якою він керував у Дорі, о. Роман Гузан викладав історію Церкви і Святе Письмо. Його підпільним іменем було псевдо «Мудрий» [8].

У роки переслідувань о. Роман Гузан ретельно фіксував хроніку катакомбної Церкви та поневоленого українського народу [12]. Є надія, що ця праця буде надрукована і побачить світ.

За відомостями, отриманими від вірних УГКЦ, о. Роман вставав о 5 годині ранку, відправляв Службу Божу, багато молився. Був надзвичайно аскетичним в побуті. Їв мало і тільки пісню їжу. Одягався скромно, взував влітку і взимку одні черевики. Був надзвичайно жертовний, щиро допомагав потребуючим. Як характеризували його ще із заслання - «відчуває біду другого і дуже чутливий на добро» [9].

Отець Роман ретельно дотримувався вимог конспірації. Адже за священиками УГКЦ був постійний нагляд. З «Короткої характеристики уніатських священиків, які проживають в Надвірнянському районі» інформації виконкому Надвірнянської районної ради довідуємося: «Гузан Роман Миколайович, 1910 р. н., уродженець с. Верб'ятин Бучацького району Тернопільської області, українець, проживає в м. Надвірній, вул. Нова, 85 на квартирі у громадянки Дем'янчук. В даний час ніде не працює, пенсії не отримує» [2, арк. 30; 5].

Підірване здоров'я дедалі частіше давало про себе знати. Отець Роман оселився в маленькому будиночку в Надвірній, де була тільки переділена навпіл кімната і кухня. В хатині мав невеличкий престолік, антиминос з іконами святих мощами. Тут молився за український народ, за його віру і волю. Однак обширний інсульт, перенесений священиком, спричинив параліч, і він на довгий час був прикутий до ліжка [9].

Без останку віддавши себе рідній Церкві, ревний душпастир, ісповідник віри Роман Гузан помер у Надвірній 11 серпня 1992 року, на 82-у році життя і 57-у році священства. В останню дорогу його проводжали єпископ-ординарій Івано-Франківської єпархії Софрон Дмитерко та єпископ-коад'ютор Павло Василик, численне духовенство, студенти Духовної семінарії та вірні УГКЦ [9].

Постать о. Романа Гузана займає одне з чільних місць серед цілої плеяди ісповідників віри, вона назавжди вписана в літопис тернистої історії катакомбної УГКЦ. Випивши до дна чашу терпіння, душпастир відійшов до

Господа. А нам залишив зразок безмежної вірності і відданості католицькій вірі і своїй Церкві.

Список використаних джерел і літератури:

1. ДАІФО. - Ф. 504, оп. 1, спр. 330г (Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887 - 1941 рр. Том 6). - арк. 132-133.
2. ДАІФО. - Ф. Р-388, оп. 2, спр. 123 (Документи (інформації, довідки, списки) про наявність та діяльність уніатів, покутників, бувших монахів і монахинь за 1975 рік). - арк. 30.
3. Довідка про о. Р. Гузана від коменданта УМВС Хабаровського краю А. Шаймарданова (березень 1956 р.) // Музей етнографії та екології Карпатського краю м. Яремче.
4. Довідка про сезонну роботу на будівництві аптеки № 8 з травня 1956 по листопад 1957 року // Музей етнографії та екології Карпатського краю м. Яремче.
5. Коротка характеристика уніатських священників, які проживають в Надвірнянському районі, підготовлена виконкомом Надвірнянської районної ради // Музей етнографії та екології Карпатського краю м. Яремче.
6. Листи о. Р. Гузана, адресованих Гарасимів Марії Степанівні та іншим знайомим // Музей етнографії та екології Карпатського краю м. Яремче.
7. Свідоцтво за № 688/2 про завершення повного курсу навчання в Львівському міжобласному комбінаті УПК ЦСУ УРСР за спеціальністю бухгалтера промислових підприємств 2 грудня 1960 р. // Музей етнографії та екології Карпатського краю м. Яремче.
8. Спогади Архієпископа і Митрополита Тернопільсько-Зборівського Василя Семенюка про підпільну семінарію в Дорі // Музей етнографії та екології Карпатського краю м. Яремче.
9. Спогади вірних УГКЦ в Дорі, записані С. Флис // Музей етнографії та екології Карпатського краю м. Яремче.
10. Трудова книжка Романа Миколайовича Гузана // Музей етнографії та екології Карпатського краю м. Яремче.
11. Хроніка «Книга священнодійств церкви Різдва Пресвятої Богородиці в Делятині» // Музей етнографії та екології Карпатського краю м. Яремче.
12. Хроніка катакомбної Церкви та поневоленого українського народу. Записав о. Роман Гузан // Музей етнографії та екології Карпатського краю м. Яремче.
13. Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії від її заснування до початку Другої світової війни (1885 - 1938): англійською мовою. - Львів: Місіонер, 2002. - С. 303, 387.
14. Венгринович С. Добровільно: спогади / С. Венгринович. - Мельбурн - Аделаїда, 1989. - 205 с.

15. Слуги Божі: о. Степан Венгринович // Самбірсько-Дрогобицька єпархія УГКЦ: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://www.sde.org.ua/svjatyni/slугy-bozi/item/2668-o-stepan-vengrynovych.html>.
16. Флис С. Отець Роман Гузан: ісповідник віри, педагог, дослідник історії Церкви // Нова Зоря: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://www.novazorya.if.ua/last/2866-2016-07-29-13-21-39>.
17. Храм Св. Володимира Великого м. Надвірна // Коломийська єпархія Української Православної Церкви Київського Патріархату: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://kolomija.com/165-hram-sv-volodimira-velikogo-m-nadvirna.html>.
18. Шематизм всего клира греко-католицької Єпархії Станиславівської на рік Божий... - Станиславів, 1935. - С. 22.
19. Шематизм всего клира греко-католицької Єпархії Станиславівської на рік Божий. - Станиславів, 1938. - С. 164.

Svitlana FLYS

FATHER ROMAN GUZAN (1910 - 1992): CONFESSORS OF THE FAITH, TEACHERS, RESEARCHERS CHURCH HISTORY

The article highlights the way of life priest Roman Guzan, pet Stanislaviv Theological Seminary, vicar pastors in villages lower, Tudor, Kovalivka, city Nadvirna and village Delyatyn, arrested for refusing to join the ROC and exiled for their loyalty Church to special settlements in Khabarovsk Krai, then - pastor "Catacomb" Church, Church history teacher in a clandestine seminary.

Keywords: *Father Roman Guzan, seminary, vicar, catechists, exile, chronicles the church, catacomb Church.*

Секція IV

Українська Греко-Католицька Церква перед викликами XXI ст.

УДК 241.63. 2.675

Андрій ВИПАСНЯК

*Івано-Франківський державний коледж технологій та бізнесу***ЗАПОВІДЬ «НЕ УБИЙ» І ЕКУМЕНІЧНІ ФОРМИ ЗАХИСТУ
МАЙБУТНЬОГО ЖИТТЯ, ЗДОРОВ'Я, СІМ'Ї І НАЦІЇ**

У статті автор намагається підняти проблему штучного переривання вагітності в Україні як гріха проти заповіді «Не убий» та розглянути деякі причини, що до цього приводять, виділити позицію Католицької Церкви щодо цієї проблеми та розкрити практичну діяльність Церкви через її чернечі згромадження для допомоги жінкам, що всупереч усім бідам намагаються виносити й народити свою дитину.

Ключові слова: вбивство та його види; проблеми біоетики: клонування, трансплантація органів, методи штучного запліднення, сурогатне материнство; аборт, види штучних та природних абортів, сім'я, сімейні цінності, статеве виховання чоловіків, згромадження Воплоченого Слова (ВС).

Попри майже двадцятип'ятирічну історію Української державності не вдалося поки що прийняти закон про заборону абортів у нашій державі. Відчутно, що проглядаються глибокі ідеологічні та соціальні причини суспільних протиріч навколо цього питання щодо офіційної заборони вбивства ненароджених немовлят. Про це відзначили не лише представники вищого греко-католицького духовенства, але й деякі католицькі аналітики і навіть окремі українські чиновники.

У пропонованій статті прагнемо передусім з'ясувати сутність суперечностей щодо заборони абортів чи прийняття відповідного закону в Україні, а також визначити ступінь активності громадського християнського руху «За життя» стосовно цієї проблеми, зокрема в форматі маршу за життя.

Через історичну близькість зазначеної події сучасні українські науковці наразі не торкалися цього питання. Водночас ця тема стала об'єктом уваги окремих аналітиків-публіцистів як в періодиці, так і в електронних ресурсах. Дана проблема піднімається у багатьох країнах світу, і до неї на різних континентах існує неоднозначне ставлення.

Об'єктом дослідження є проблема збереження життя взагалі, що впливає із заповіді Божої «Не убий», а **предметом дослідження** є рух за збереження життя ненароджених дітей.

Завдання дослідження:

- 1) з'ясувати причини появи руху за життя ненароджених дітей.
- 2) виявити, якими шляхами можна досягти збереження життя людей і ненароджених дітей.

На перших сторінках Святого Письма читаємо: «І створив Бог людину на свій образ; на Божий образ створив її; чоловіком і жінкою створив їх»

(Бут. 1: 27) [2]. Людина є Божим створінням. Джерелом і метою людського життя є ні сама людина, ні якась влада, яка існує проти Бога або без Бога, але сам Бог - Творець людини. Бог створив людину на свій образ. Із цього творчого акту випливає вся таємнича гідність людини бути образом Божим. Святе Письмо не доручає людині нічого меншого, як те, щоб вона собі підкорила Богом створену Землю.

Церква вчить також, що людина створена Богом на Його образ і подобу, а тому, впливаючи із заповіді «Не убий», кожна особистість є неповторною, індивідуально особливою і повинна мати всі умови для свого розвитку. Про це має дбати держава і суспільство. Ось чому так багато йдеться в документах Церкви про гідність особи. Дану проблему піднімають в основному релігійні діячі, зокрема про це згадувалося в ряді папських енциклік Івана-Павла II «*Sollicitudo rei socialis*» («Турбота про соціальну справу» 30.12. 1987 р. - SRS), «*Evangelium Vitae*» («Євангельське життя», 1995 р. - EV) та Бенедикта XVI «*Spe Salvi*» («Врятовані надією», 30. XI. 2007 р. - SS) [8, с. 194]. Сьогодні багато моральних проблем має сучасне суспільство. Широке поле біохімічних досліджень - одна із найактуальніших моральних проблем. Крім заборони абортів, папа Іван-Павло II не аналізує цієї небезпеки.

Останнім часом постала низка проблем із дотриманням заповіді «Не убий» - проблема клонування, штучного запліднення та проблема виготовлення препаратів, із людських ембріонів (йдеться про т. зв. плацентарні препарати, які використовуються в косметології і не тільки там) [8, с. 209].

Раніше для виготовлення таких препаратів потрібна була просто плацента. Її можна було збирати після народження кожної дитини. Тепер ситуація ускладнилась, оскільки для всіх таких косметичних препаратів потрібні стовбурові клітини людського ембріона до 1-3 місяців життя [8, с. 88]. Виникає питання, де ж їх взяти, якщо ця промисловість вже діє? Звичайно, там, де не знають про природні методи запобігання вагітності, або там, де знають як новітніми способами можна викликати викидень (певними косметичними засобами; засобами для розбавлення фарб, лаків чи самими фарбами; відповідним музичним ритмом; певними магнітними коливаннями; димом від спалювання окремих рослин, тютюновим димом; нестачею в організмі людини одного із вітамінів або його передозуванням, - стверджує «Велика медична енциклопедія» [БМЗ. Т. 1, с. 73-76, 227-236]; передозуванням гормонами [БМЗ. Т. 21, с. 267-273], які використовують для лікування; певними продуктами харчування [8, с. 87]; зміною гормонального стану чи імунної системи людини тощо [8, с. 88]. Тим більше, що законодавством багатьох країн дозволені досліді з ембріонами людини, тому про небезпеку використання ембріональних препаратів можна говорити вже точно, позаяк виготовлення препаратів із плаценти - це одне, а оскільки ці препарати виготовляються із маленьких ембріонів людини і цей процес поставлений на промислову основу - то, фактично, запущено механізм

людиновбивства. Зрозуміло, що Церква виступає категорично проти цього, і ми це маємо засуджувати теж (див. Ч. I. Р. II. § 7 «Не вбий») [8, с. 87].

Католицька і Православна Церква чітко наголошують, що це є новітні злочини проти людства і людяності [8].

Але учені застерігають і щодо генетично модифікованих продуктів харчування, щодо досліджень над ембріонами людини, щодо клонування тварин і людини тощо [8, с. 88]. Ймовірно проблематика біоетики ще до кінця не вирішена, оскільки про шкідливість генетично модифікованих продуктів не можна ствердно заперечити, можна лиш припустити їх небезпеку при поєднанні їх із небезпечними вірусами, бактеріями.

Окремою проблемою є питання *трансплантації органів*, оскільки там є різні технології. Одна із них передбачає т. зв. «нарощування органів», тобто людина дає частинку якогось свого органу і їй відновлюють, на основі її ж біоматеріалу, хворий чи знищений орган. Ця технологія не викликає заперечень, за умови, що для «виращування» органів людини не використовуватимуться антигуманні технології [8, с. 207]. Інша проблема - пересадка органів, щодо якої останнім часом виникає багато заперечень через боязнь їх викрадення шляхом навмисного вбивства людей чи органів [6; 19], до того ж ця технологія має багато побічних ефектів і менш успішна.

Стосовно проблеми *клонування людини* поки що можна стверджувати однозначно, що вчені добре навчилися робити забір плідного матеріалу й збільшувати кількість яйцеклітин, готових до зачаття. А от щодо клонування самої людини, як нам видається, то ще рано про це говорити. Можна видавати бажане за дійсне, але. Можна штучним способом збільшити у жінки кількість яйцеклітин, можна здорову жінку зробити неплодною, а потім ніби повернути її плідність, це ж стосується й чоловіків [8, с. 208]. Але чи моральним є таке втручання в організм людини? Фактично, цими дослідженнями, на які виділяються шалені гроші, можна збільшити або зменшити кількість окремих народів або країн. І Церква це добре розуміє, тому й вивчає докладно усі ці проблеми, щоб передбачити всі негативні наслідки для людства. Про це згадував у енцикліці «*Humanae vitae*» («Гуманність життя», 25. УІ. 1968 р.) папа Павло VI, уявлення християнської моралі про питання біоетики відображені в енцикліці Івана-Павла II «*Evangelium vitae*» («Євангеліє життя», 25. ІІІ. 1995 р.). Деякі питань з біоетики актуалізував папа Бенедикт XVI у листі «*Dignitas personae*» («Гідність людської особи», 12. XII. 2008 р.) [8, с. 209]. Про це абсолютно обґрунтовано турбується й українське духовенство (див.: Бойко Й. «Наділені даром кликати до життя») [4, с. 18-19].

Такий вид убивства, як вбивство ненародженої дитини, вимагає особливої уваги української громадськості з ряду причин. Відомо, що в СРСР офіційно робили 1 млн. 200 тис. абортів на рік [5]. А Україна посідає одне з перших місць у світі за кількістю абортів, по-друге, ще й тому, що на цю біду майже ніхто (крім Церкви) не звертає уваги [8, с. 87]. Звідси впливає ще одна проблема пов'язана із заповіддю «Не убий» - вбивство ще ненародженої дитини.

Мати Тереза з Калькутти писала: «Дитина - це справжній подарунок від Бога для сім'ї, народу та світу». Найбільший руйнівник миру сьогодні - це крик невинної ненародженої дитини. Немає гіршого злочину від того, коли матір вбиває власну дитину в своєму лоні. Ми самі себе взаємно знищуємо. У Святому Письмі нагадувала: «Навіть якщо б мати забула свою дитину, Я вас не забуду». Тож якщо мати забула, ми не повинні мовчати, адже сьогодні масово вбивають ненароджених дітей» [12].

З газет дізнаємося про різноманітні злочини, але ніхто не говорить про мільйони немовлят, які були зачаті в любові, як ви і я, з життя Бога, але їх безжалісно вбито. А ми бездіяльні. Ми німі. Нації, які легалізували аборти, - найбідніші нації, і вони це скоро відчують. Вони бояться малят. І дитина мусить вмирати, бо дорослі вирішили: «Більше жодної дитини» [12].

Мати Тереза Калькуттська сказала: «Аборт - це найбільша загроза для миру на землі. Кожне життя - це життя Бога в нас. Якщо ми здатні знищити життя, що дає Бог, якщо мати здатна стати катом для власних дітей, чи існує сенс говорити про інші вбивства і війни світі» [13].

«Я прошу вас від імені немовлят: «Рятуйте ненароджену дитину, впізнайте в ній присутність Ісуса Христа!», - це уривок із виступу матері Терези Калькуттської з нагоди вручення їй Нобелівської премії в Осло 11 грудня 1979 р. [12]. У зв'язку з цією проблемою Тереза Калькуттська запропонувала особливу молитву: «О Маріє, Мати Життя, все життя довіряємо Тобі:

Життя кожної вагітної жінки та дитину в її лоні;

Життя кожного людського тіла, життя кожної людської душі;

Життя кожної новонародженої дитини та життя всіх людей літнього віку. Ти прийняла Господа в своє серце і була з ним до кінця. Тож будь зараз з нами в усіх наших потребах, о Мати Життя.

Захистимо ненароджених дітей!!!

Життя починається у лоні матері.

Діти - це дарунок Бога.

Діти - це життя.

Діти - це радість.

Діти - це сміх і довіра.

Діти - це дзеркало для батьків.

Діти - це щастя дароване нам Богом.

Діти - це продовження роду.

Діти - це сходінка до самовдосконалення.

Діти - це основа будь-якої нації.

Діти - це плід любові.

Діти - це наше майбутнє.

Діти - це Боже благословення для сім'ї та народу» [13].

Книга Псалмів наголошує: «Спадок Господній - діти! Плід лона - нагорода!» (Пс., 127: 3) [2, с. 695].

У м. Івано-Франківську 22 березня 2016 р. відбулась прес-конференція з нагоди проведення маршу «За життя та сімейні цінності» за участю єпископа-помічника Івано-Франківської архієпархії преосвященного владики Йосафата Мощика, міського голови п. Руслана Марцінків, духовенства та представників місцевої християнської організації «Рух за життя» [5].

На прес-конференції піднялося питання актуальності проведення маршу за життя, ділення досвіду інших міст, де вже відбувся подібний захід, та навіть, інших країн, які на державному рівні офіційно заборонили проведення абортів, інформує прес-служба Івано-Франківської архієпархії УГКЦ [5].

«Івано-Франківськ повинен твердо стояти на позиції збереження життя», - переконаний міський голова. За його словами легалізація ненормальних законів (аборти, одностатеві шлюби) не веде країну до європейської інтеграції, позаяк такі країни, як Польща, Ірландія зуміли вистояти власну позицію християнську, хоча обидві в ЄС.

Владика Йосафат розповів присутнім про кару Господню, яка спала на міста Содом і Гомора за те, що тамтешні жителі вели свавільне розпусне життя та його пропагували. «Нам, християнам, вартує бути світлом і не боятися вийти на рух за збереження життя. Всі християнські цінності дані нам як дар і ми повинні його зберегти», - наголосив архієрей.

Також преосвящений владику закликав усіх містян не бути байдужими та прийти на цей марш. «Ця хода має підкреслити бажання нашого народу бути батьками і народжувати», - підсумував він [5; 11].

А 23 березня 2016 р. у м. Івано-Франківську таки пройшов марш за збереження життя і сімейних цінностей, мета якого привернути увагу громадськості до актуальних проблем знищення ненароджених дітей і порушення основ сімейного життя [5].

Розпочався марш зі спільної молитви біля храму Різдва Пресвятої Богородиці, яку провели владику Йосафат, єпископ-помічник Івано-Франківський, та владику Дмитро, єпарх Бучацький, спільно з духовенством. Після цього чисельна колона із транспарантами та банерами пройшла центральними вулицями міста (Чорновола - Сахарова - Коновальця - Мельника) і дійшла до Вічевого майдану [7].

Як розповів Мирослав Возняк, організатор ходи, заступник голови руху «За життя», цей захід проводять, щоб звернути увагу всіх на проблему узаконеного дітовбивства. «Зараз таку статистику не ведуть, проте ще в Радянському Союзі проводилось - 1млн. 200 тис. абортів на рік».

Видання «Галицький кореспондент» [7], «Репортер» [5], «Вірую» [11], «Високий замок» [9] детально подають відомості про сам хід маршу «За життя», який розпочався зі спільної молитви, та наголошують про те, що в цій ході взяла участь не лишень велика кількість людей, але й представники міської (мер Р. Марцінків) та обласної влади. На Вічевому майдані були виступи учасників ходи та прийнято звернення до вищестоячих органів про правове врегулювання цієї проблеми.

Ми повинні стати на захист життя. Є приклад Ірландії, де офіційно заборонені аборти, - і вони процвітають. Проте це проблема всього народу, і, передовсім, влади, яка повинна забезпечити гідний рівень життя для одиноких матерів (чи опікунів), пояснив пан Возняк - заступник керівника івано-франківського руху «За життя» [5].

«Наша спільна хода - це свідчення нашої подяки Господові за дар життя», - звернувся Івано-Франківський владика Йосафат під час всеміського віче за участю представників влади, духовенства та містян. - «Ми пройшли цим маршем не проти когось, а за збереження життя і захист традиційної сім'ї», - наголосив він [5; 11].

Єпископ Дмитро - єпарх Буцацький додав: «Якщо хочемо мати майбутнє, то мусимо сповідувати ті ідеали, як нам закладені Творцем» [5].

Висловив свою християнську позицію і міський голова Р. Марцінків. На ході багато було багато дітей, які хоч не вповні усвідомлюють її суть, все ж сьогодні зробили великий крок задля майбутнього [5].

У газеті «Вірую» івано-франківської християнської місії «Добрий самарянин» [11] вийшла друком стаття під заголовком «Марш за життя та сімейні цінності відбувся в м. Івано-Франківську», де повідомляється, що християнський рух «За життя» за сприяння всіх християнських Церков, спільнот та релігійних громад, міської та обласної ради й громадських організацій міста Івано-Франківська провела марш «За життя та сімейні цінності». Такі події відбуваються у багатьох країнах світу, об'єднуючи людей, які є прихильниками християнських та сімейних цінностей і хочуть публічно засвідчити свою позицію перед суспільством.

За словами заступника керівника громадського руху «За життя» Мирослава Возняка марш покликаний привернути увагу українців до проблеми узаконеного дітовбивства та спонукати їх стати на захист життя та проти абортів, адже життя дає Бог. «Як християни та громадяни України ми таким чином хочемо проголосити цінність людського життя від самого зачаття та закликати усіх українців докласти максимум зусиль для захисту життя кожної ненародженої дитини та християнських цінностей сім'ї», - наголосив заступник керівника громадського руху «За життя» М. Возняк [11].

Після молитви та благословення священників тисячі мирян міста Івано-Франківська від малого до великого пройшлися центральними вулицями міста до Вічевого майдану, де акція завершилася виступами священників, активістів та міського голови м. Івано-Франківська Р. Марцінків.

Зокрема єпископ Церкви християн віри євангельської м. Івано-Франківська та області Юрій Веремій наголосив, що Україна - християнська держава, тому Божі цінності для громадян України - непорушні. «Бог створив людину як чоловіка та жінку і наказав їм плодитися і множитися, наповнюючи землю. Цей Божий Закон ніхто не має права відмінити. Діти - це спадщина Господня, «плід утроби - нагорода, дарунок від Бога» (Пс.127: 3). А дарунки Божі - найкращі. І якщо ми хочемо жити в успішній і

благословенній державі, мати достаток і мир - треба в молитві звертатися до святого і вічного Бога, стараючись берегти вічні Божі цінності й жити за вічними Божими законами» [11].

В газеті «Репортер» [7] у рубриці «Людина тижня» було відзначено мера міста Івано-Франківська Р. Марцінків за те, що він чітко визначився із напрямками розвитку міста та й не тільки, але й у царині патріотичного виховання і наголосив, що рухатися в Європу можна не відступаючи від традиційних сімейних цінностей. Як приклад, наводить сусідню Польщу [11].

Але проблем із Заповіддю «Не убий» є предостатньо, адже тотальна заборона абортів веде до іншого вбивства. «Як діяти медикам, коли жінку привезли до лікарні із вже мертвою дитиною в її лоні? Чи мають право лікарі робити аборт вагітній жінці, яка потрапила в дорожньо-транспортну аварію, її плід відірвався в її лоні, а в неї почалася внутрішня кровотеча? Якщо його не забрати, то мертвий плід вже не врятуєш, але ще можна врятувати жінку. При тотальній забороні робити аборт - ця жінка помре. Що робити працівникам медичних закладів, коли жінку привозять із важкими хімічними отруєннями, що привели вже до викидня, що не відбувся до кінця?" - Всі ці та інші запитання на жаль, поки учасники ходи не піднімали й не дискутували на круглому столі.

Не обговорювали учасники ходи й проблему безпліддя та захоплення технологіями «in vitro», які передбачають різні методи штучного запліднення. А це ще дві складові заповіді «Не вбий». Перша - це набута безплідність чоловіка чи жінки внаслідок розпусного статевого життя, через яке відбувається блокування імунної системи чоловіка чи жінки і вони, фізично здатні до народження дітей, люди не можуть мати дітей або, внаслідок набутих венеричних хвороб, несуть загрозу життю і здоров'ю своїх майбутніх чоловіка чи дружини (бо венеричні хвороби не виліковуються, а лишень призупиняється їх прогресування) і вже у майбутньому несуть здатність зачати хвору дитину, фактично наперед вбиваючи її... [18, с. 417-450].

Друга проблема заповіді «Не вбий» - новітні технології штучного запліднення - «in vitro», відомі як «діти з пробірки». Ми не знаємо скільки ембріонів помре, поки виживе й народиться дитина від якогось із штучних методів запліднення [4, с. 19]. Поряд із смертю ембріонів виникає проблема забору матеріалу для штучного запліднення. Це дуже дороговартісна процедура. Не всі хочуть за неї платити. Тому жінок, які народили дітей дуже часто різними кримінальними способами змушують продавати яйцеклітини, що часто закінчується їх смертю або інвалідністю. Ця проблема дуже добре була піднята в мусульманському серіалі «Клон».

А проблема сурогатного материнства? Ми не знаємо, скільки жінок було вбито чи померло лишень через те, що після народження дитини вони або не бажали її віддавати, або їх вбивали через те, щоб прибрати як свідка народження дитини. Зрештою, як бачимо, сама проблема тільки почала

вивчатися, бо чим новіші технології з'являються, тим більше проблем виникає. І вони не завжди правові, а більше моральні, хоча вони зовсім не нові.

16 травня 2004 р. папа Іван-Павло II проголосив святою Франческу-Жанну Беретту-Моллу (1922 - 1962) [3, с. 44-45; 21]. За повідомленнями світової преси стало відомо, що Жанна Беретта народилася в Маджетті (Італія) в багатодітній родині (була 10-ю дитиною з 13 братів і сестер). В час війни змушена була втікати до Швейцарії, але школу закінчила в 1942 р.; тоді ж залишилася круглою сиротою, але зуміла втілити свою давню мрію - закінчити медичний факультет у Міланському університеті й стати лікарем-педіатром. Згодом вона відкрила власну амбулаторну поліклініку в Мезеро. Також часто допомагала рідному братові Фернандові, що теж був лікарем. Незабаром вона знайомиться із П'етром Моллою - інженером та керівником заводу із виготовлення сірників. Чоловік був побожним і активним на своїй парафії, брав участь у Католицькій Акції. Невдовзі вони повінчалися. У скорім часі Господь дарує подружжю трьох дітей: 19 листопада 1956 р. народжується їхній первісток П'єр-Луїджі, 11 грудня 1957 р. - донечка Марія, а 15 липня 1959 р. - Лаура. Четверта вагітність для Жанни виявилась найважчою. Уже на другому місяці виникла загроза для дитини, лікарі виявили злоякісну пухлину. Щоб продовжити їй життя, лікарі запропонували Жанні перервати вагітність. У Франчески-Жанни було небагато варіантів: перервати вагітність і видалити пухлину або відмовитися переривати вагітність. Вона обрала найсуворіший для себе: відмовитись від лікування і операції та зберегти життя ще ненародженій дитині.

Перед пологами жінка була готова до найстрашнішого і говорила про це чоловікові та подругам: «Збираюсь у лікарню, але не впевнена, що повернусь. Вагітність далась дуже важко, вони повинні врятувати когось одного. Я хочу, щоб вижила моя дитина». Вона не завагалася ні на мить, коли йшлося про життя та безпеку її дитини. Невдовзі після пологів, 1962 р., Жанна помирає. Вона встигла подякувати своєму чоловікові за найкращі роки життя, подякувати Ісусові та приємно посміхнутися. Провести її у кращий світ прийшло дуже багато людей: молодь, пацієнти, друзі, всі ті, кому вона присвячувала свій час, допомагала, втішала, любила, за кого молилася і кого наvertала. Власне за цей приклад самопожертви заради ненародженої дитини Католицька Церква й проголосила її святою [3, с. 44-45; 21].

Уже давно у світі медики пропагують методи штучного та природного планування сім'ї та народжуваності. Справа в тому, що вже давно пропагується у світі метод природного запобігання вагітності, т.зв. метод Біллінгса. Із цим методом (за його простоту) знайомлять навіть неграмотних жінок Індонезії та Африки, а для жінок України він невідомий. Суть цього методу в тому, що жінка мусить вести спостереження за своїми виділеннями (біллі), що змінюються в залежності від готовності чи неготовності організму жінки до вагітності, щоб з'ясувати час, коли яйцеклітина готова до зачаття. Яйцеклітина, готова до зачаття, живе лишень одну добу протягом усього

місячного циклу. Знаючи час її виходу, можна відкласти або запланувати вагітність. Потім вона гине - і жінка вже не може завагітніти, про що свідчать її виділення [8, с. 86].

Католицька Церква через відповідні центри й фахівців-медиків підтримує і пропагує серед віруючих і невіруючих методи природного планування народжуваності [8] і виступає проти використання штучних методів контрацепції.

Окрім цього, світовій науці відомі ще інші природні методи запобігання вагітності. Втім, в Україні використовується поки що найстрашніший спосіб - аборт. У кращому випадку наша медицина пропонує методи штучної контрацепції, проти яких і виступає Католицька Церква. Чому? Виявляється, що внутрішньоматкові засоби не захищають організм жінки від вагітності. Вагітність настає, але через природний рефлекс матки до викидання чужорідного тіла відбувається викидень, що рано чи пізно приводить до інфікованості її порожнини [8, с. 86-87].

Порошки і таблетки теж не захищають жінку від вагітності. Їх уживання веде до того, що відбувається гормональний тиск на організм жінки. Якщо вагітність наступила, то, внаслідок гормонального тиску на організм жінки, теж відбувається викидень. В обох випадках уживання і використання контрацептивів не захищає жінку від вагітності, а лише може привести до запальних захворювань матки, до автоматичного викидання плоду тоді, коли жінка вже хоче зберегти вагітність і, зрештою, не є корисним для її здоров'я [8].

Звичайно, що для підлітків усі ці заходи є дуже небезпечні, отож вони, їх батьки, вчителі повинні про це знати. Медикам слід започаткувати відповідну профілактичну роботу насамперед серед педагогів, освітян. Почала в світі і в Україні цю роботу Римо-Католицька і Греко-Католицька Церкви. При католицьких храмах і монастирях поширюється відповідна література. Для педагогічних працівників шкіл пропонується відповідні заняття і перш за все, опрацювання за науково-популярною літературою різних способів природного планування родинного життя (див. брошуру М. Вільсона «Кохання та планування сім'ї») [8].

Досить тривала виховна діяльність автора з підлітками показала, що в школах ведеться недостатня роз'яснювальна робота із цього приводу. Підлітки досить серйозно сприймають певні медичні знання на цю тему, але соціологічні опитування показали, що трохи краще обізнані дівчата, аніж хлопці. За результатами анкетування з'ясувалося, що більшість хлопців уяви не мають, як відбувається аборт і які його наслідки. Аборт ототожнювався більшістю хлопців із вживанням ліків, але аж ніяк не хірургічним (операційним) втручанням [8].

Аналіз позиції Католицької Церкви щодо вищевказаних заборон показав, що Церква вчасно помітила небезпеку, адже відбувається знищення генофонду української нації не через фінансові чи технічні причини, а через звичайну непоінформованість, навіть байдужість медиків та законодавців.

З благословення єпископів УГКЦ у Львові, Тернополі створені Центри природного планування сім'ї. Фахівці-медики знайомлять майбутні подружжя з природними методами планування родинного життя чи запобігання вагітності. У деяких селах Івано-Франківщини профілактичну роботу з школярами та молоддю ведуть керівники Марійських дружин або священики (села Красна, Фитьків, с-ще Делятин Надвірнянського району).

Самої профілактики запобігання вагітності просто замало. В Україні багатодітна жінка часто-густо зазнає морального громадського осуду, ще гіршого ніж злочинець-убивця [8]. Після Чорнобильської катастрофи багато жінок попадають у дуже скрутну ситуацію через те, що вже другу й третю дитину вони не можуть виносити без лікування в стаціонарі. А як і на кого залишити старшу дитину чи дітей?

А що робити жінці, яка в шлюбі, а чоловік після народження першої чи другої дитини при наступній вагітності висилає її робити аборт? Жінка відмовляється. І, як результат, чоловік залишає жінку з дітьми і йде з родини (в кращому випадку), виганяє жінку з дітьми із своєї хати до її батьків, а ще страшніше б'є жінку так, що її привозять покалічену (з переломами), з внутріматковою кровотечею, і звичайно усі, починаючи від священика - закінчуючи суспільством скажуть: це її проблема. Приклад інший. Жінка в шлюбі. Народила п'ятеро чи шестеро дітей, але від 21 чи 33 вагітності, і звичайно, це були не викидні. Чоловік вислав жінку робити штучне переривання вагітності. Чоловікові «начхати» на здоров'я жінки, зрештою, йому ні в школі, ні в церкві, ні через ЗМІ про це не пояснювали. Ті жінки, які мають куди піти - вони намагаються піти від такого чоловіка, але куди їм піти? У нас ніхто не турбується про дітей-сиріт, а про розведену жінку з дітьми - тим більше. А з дітьми - житло не побудуєш. І орендувати житло для матері з дітьми у нас не можливо: ні законодавства не має, а ніхто з чоловіків України - власників житла - не додумається, що варто зробити якусь знижку, як це роблять у всіх країнах Європи.

Тому вірно вказує патріарх УГКЦ Святослав Шевчук, що здорова родина, захист сім'ї та її цінностей, відповідна виховна робота духовенства із родинами [10] - це і буде вирішення проблеми, в тому числі й зменшення штучного переривання вагітності.

Православна Церква теж підтримує позицію Католицької Церкви про те, що штучне переривання вагітності це гріх проти заповіді «Не убий», але ніяк не реагує на цю ситуацію, коли треба захистити інтереси родини чи жінок з дітьми практичними діями.

Єдине чернече згромадження Католицької Церкви - Згромадження Воплоченого (Втіленого) Слова дає притулок у «Містечку милосердя» тим жінкам і дівчатам, які чекають дитину, але не мають матеріальних засобів існування для того, щоб цю дитину виносити й вигодувати й, при потребі, закінчити навчання. В Українській Греко-Католицькій Церкві є тільки одне жіноче чернече згромадження Сестер Пресвятої Родини, яке допомагає багатодітним матерям, але ця робота тільки почалася і триває поки що тільки

в західних областях України [8]. На щастя, у багатьох дитячих лікарнях створені «Віконечка життя», де жінка може залишити дитину, від якої хоче відмовитись, хоча це можна зробити ще в пологовому будинку і таким правом багато жінок користуються [16].

Таким чином, передовсім варто, щоб держава краще дбала про багатодітних сімей. Відтак міняти громадську думку в позитивний бік щодо матерів, які мають більше як одну дитину. І без допомоги Церкви, яка серйозно має займатися вихованням чоловіків, тут нічого не вдієш.

У світі ще гірша ситуація, адже в багатьох країнах багато сімей взагалі бездітні й вже не можуть народити дітей через те, що стали безплідними внаслідок вакцинації та різних медичних експериментів, про що вказують неодноразові повідомлення ЗМІ [8, с. 87; 20].

Отже, *аборт* - це навмисне штучне переривання вагітності і **ненавмисне переривання вагітності** (аборт в ході, викидень, передчасні пологи, передчасне відшарування плаценти і можна назвати ще десятки причин, коли матка викидає плід сама, без зовнішнього хірургічного чи іншого медичного втручання). Але не завжди цей процес завершується викиданням плоду назовні, і це все одно потребує хірургічного втручання (аборту), щоб вже врятувати не мертвий плід, а ще живу жінку. Чи можна тотально його заборонити?

Навмисне штучне переривання вагітності Католицька і Православна Церква відносять до навмисного вбивства, що порушує заповідь «Не убий» та всіма можливими способами противляться йому. Але живому організму жінки викинути самовільно плід (хворий, мертвий тощо) не заборониш, бо це природній процес. І це суспільство теж повинно розуміти.

Використані джерела і література:

1. Документи Другого Ватиканського Собору: Конституції, декрети, декларації. - Львів: Свічадо, 1996. - 759 с.
2. Святе Письмо Старого й Нового Заповіту. - Рим, 1991.
3. Боднар І. Свята мама - Жанна Беретта-Молла / Ірина Боднар // Слово. - 2015. - № 6 (28). - С. 44-45.
4. Бойко Й. Наділені даром кликати до життя / отець Йосафат Бойко, ВС // Слово. - 2015. - № 6 (28). - С. 18-19.
5. В Івано-Франківську пройшов марш за збереження життя і сімейні цінності [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://ugcc.if.ua/novyny/14.06.2016/15:20>.
6. В одній з приватних клінік Києва медики крали органи [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.aratta-ukraine.com/news_ua.php?division=29/27.05.2009.19:01.
7. Вулицями Івано-Франківська пройшла маршем молодь «На захист життя і сім'ї» [Електронний ресурс] // Галицький кореспондент. - Режим доступу: <http://www.9k-press.if.ua/>. [зчитано: 25.06.2016 / 16:54].

8. Генік Л. Я. Історія християнства: Католицизм. Т.1: Основні ідеї християнства: *Посібник для студентів філософських та історичних факультетів.* / Любов Ярославівна Генік. - Вид. 2-е, доп.. - Івано-Франківськ: Тіповіт, 2012. - 575 с.
9. Домарацький Р. Вішаки для прем'єра Шидло (У Польщі хочуть повністю заборонити аборти. Попри те, що більшість поляків цю ініціативу не підтримують) / Р. Домарацький, Г. Єрмак // *Високий замок.* - 2016. - 5 квітня. - С. 9.
10. Литвин Г. Сім'я і виклики сучасного світу. Інтерв'ю з владикою Борисом Гудзяком // *Слово.* - 2015. - № 6 (28). - С. 10-13.
11. Марш за життя і сімейні цінності відбувся в Івано-Франківську // *Вірую.* - 2016. - № 4 (207). - С. 4.
12. Мати Тереза Калькуттська [Електронний ресурс] - [Режим доступу]: <http://www.uk.wikipedia.org/wiki/> [зчитано: 26.06.2016 / 16:11].
13. Мати Тереза з Калькутти і її особлива місія [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.christusimperat.uk/> [зчитано: 26.06.2016 / 15:02].
14. Руслан Марцінків // *Репортер.* - 2016. - № 13 (776). - 31 березня. - С. 7.
15. Соціальна доктрина Церкви: Зб. статей. - Львів: Свічадо, 1998. - 298 с.
16. Ярема Галина. Турбал Олена: «Ніколи не зрозумію жінки, яка народила дитину і відмовилася від неї». Інтерв'ю з героїнею серіалу «Вікно життя» / Галина Ярема // *Високий замок.* - 2016. - № 32 . - 5 квітня. - С. 8.
17. ВИЧ проникає в человека со скоростью 12 микрометров в секунду [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.kp.ua/> [29.03. 2009 / 11:38].
18. Заболевания // *Жизнь и здоровье женщины.* Т.2. - 2-е изд., испр. и доп. - М.: Книжный дом АНС, 2005. - 816 с.
19. За полгода в Украине пропали без вести 2223 ребенка и всего 105 из них найдены [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://sensor.net.ua/> [опубліковано: 04.06.2008 / 14:21].
20. Массовая стерилизация - уже реальность? [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.ningma.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=681:2010-08-09-14-41-47&catid=55:politic&Itemid=53 [опубліковано: 27.10.2011/17:25].
21. Молла - первая замужняя женщина, ставшая святой в наши времена [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://news.bbc.co.uk/hi/russian/news/newsid_3718000/718533.Stm [опубліковано: 18.03.2011 /18:22].
22. Ученые выяснили, что презервативы усугубляют проблему распространения СПИДа [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://korrespondent.net/> [опубліковано: 20.03.2009/02:59].

23. Основы религиоведения: Учебник / Ю. Ф. Борункав, И. Н. Яблоков, К.И. Никонов и др.; Под ред. И. Н. Яблокова. - 2-е изд., перераб. и доп. - М.: Высшая школа, 1998. - 480 с.
24. Хеффнер Й. Христианское социальное учение. - М.: Духовная Библиотека, 2001. - 322 с.

Andriy VYPASNYAK

**THE COMMANDMENT «THOU SHALT NOT KILL» AND
ECUMENICAL FORM OF PROTECTION FUTURE LIFE, HEALTH,
FAMILY AND NATION**

The author tries to raise the problem of abortion in Ukraine as a sin against the commandment «Thou shalt not kill» and consider some reasons for this, highlight the position of the Catholic Church on this issue and reveal the practice of the Church, through her monastic congregation to assist women that despite all the troubles trying to make and give birth to their child.

Key words: *murder and its types; problems of bioethics: cloning, organ transplantation, methods of artificial insemination, surrogacy; abortion, artificial and natural types of abortion, family, family values, sexual education of men, the Congregation of the Incarnate Word (IW), the march «For life and family values» in Ivano-Frankivsk.*

УДК 37.011.31:94

Олег ЄГРЕШІЙ

*Інститут історії, політології та міжнародних відносин
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
Інститут історії Церкви Івано-Франківського
богословського університету імені Св. Івана Золотоустого*

Оксана ДИМОВА

*Інститут історії, політології та міжнародних відносин
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*

«ФЕСТИВАЛЬ РІВНОСТІ» 2016 р. У ЛЬВОВІ: ПЕРЕБІГ, ГРОМАДСЬКИЙ РЕЗОНАНС, НАСЛІДКИ

У статті автор розкриває перебіг подій навколо проведення у Львові впродовж 19-20 березня 2016 р. так званого «Фестивалю рівності», який намагалися організувати представники ЛГБТ-спільнот. З'ясовуються причини зриву фестивалю праворадикальними угрупованнями, визначається громадський резонанс події як у вітчизняному так і в європейському суспільних просторах.

***Ключові слова:** «Фестиваль рівності», Львів, ЛГБТ-спільнота, євроінтеграція.*

Актуальність досліджень передусім диктує час. У сучасних умовах руйнації традиційних архетипів, на наш погляд, історикам-науковцям вартує інтенсивніше використовувати метод історичної екстраполяції при аналізі суспільних процесів сьогодення. Не варто забувати, що історик-науковець - це також і «жрецька» професія, що покликана роз'яснювати особливості епохи, застерігаючи тим самим від характерних загрозливих тенденцій.

Уважаємо, що на сучасному етапі євроінтеграції українське суспільство зіткнулося з вираженою проблемою секуляризації, що виявляється передусім у поширенні тендерної ідеології, толеранції ЛГБТ (лесбійки, гомосексуалісти, бісексуали, трансгендери) мислення тощо. Як повідомляв «Урядовий портал» (єдиний веб-портал органів виконавчої влади України) 14 березня 2016 р., Міністерство юстиції України для реалізації Національної стратегії у сфері прав людини готує законопроект, покликаний легалізувати в Україні одностатеві цивільні партнерства. Також у Мінюсті вказали на вірогідні зміни до Конституції України, оскільки текст заяви Мінюсту говорить про «конституційне право партнера несвідчення проти свого партнера», що, своєю чергою, дисонує з положенням діючої Конституції¹.

До слова, у країнах де легалізовано одностатеві «шлюби» ЛГБТ лобі в досягненні цього завжди використовували одну і ту ж саму покрокову

¹ В уряді офіційно визнали, що готують легалізацію одностатевих цивільних партнерств - [Інтернет ресурс]. - Режим доступу: <http://catholicnews.org.ua/v-uryadi-oficiyno-viznali-shcho-gotuyut-legalizaciyu-odnostatevih-civilnih-partnerstv>.

стратегію: переконання суспільства у тому, що гендерна ідеологія - це наукова теорія, прийняття законів про недискримінацію представників ЛГБТ за ознакою статевої орієнтації чи гендерної ідентичності, легалізація одностатевих цивільних партнерства і, врешті, легалізація одностатевих «шлюбів». В Україні поступово запроваджується гендерна індоктринація у вишах під виглядом викладання наукової теорії та прийнята антидискримінаційна поправка, яка забороняє дискримінацію за статевою ознакою, статевою орієнтацією та гендерною ідентичністю¹.

Предметом даної наукової статті виступають події навколо спроби проведення у Львові впродовж 19-20 березня 2016 р. так званого «Фестивалю рівності». Автор з'ясовує причини зриву фестивалю праворадикальними угрупованнями, визначає громадський резонанс події як у вітчизняному, так і в європейському суспільних просторах.

31 березня 2016 р. у Києві в Українському незалежному інформаційному агентстві новин відбулася прес-конференція щодо затвердженого Кабінетом Міністрів України 23 листопада 2015 р. Плану заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 р. Прес-конференція була ініційована громадською організацією «Інститут генези життя та Всесвіту» під керівництвом Валерія Решетинського, який одночасно є головою Національного Українського Євангелічного Альянсу. Під час конференції кандидати технічних, юридичних, медичних, філософських та економічних наук в один голос заявили, що реалізація гендерної політики (зокрема, заходів, прописаних у Стратегії) несе загрозу фундаментальним цінностям та природним правам громадян.

Вчені занепокоєні тим, що українські громадяни не були поінформовані належним чином ні щодо справжніх мотивів, ні щодо наслідків реалізації планів, прописаних у Національній стратегії, таких як: розробка законопроекту про легалізацію одностатевих шлюбів; забезпечення покарання за злочини, вчинені з мотивів нетерпимості за ознаками сексуальної орієнтації та транс-сексуальності. «Практика всіх країн, де легалізовано одностатеве партнерство, - відзначають науковці, - показує, що все починається з вимог представників ЛГБТ усунути дискримінацію, згодом доходить до легалізації одностатевих шлюбів»².

Кандидат технічних наук, директор Інституту генези за життя та Всесвіту, голова Національного Українського Євангелічного Альянсу В. Решетинський у своєму виступі зокрема зазначив: «ЛГБТ мислення повністю знищує поняття людської гідності, сімейних цінностей, штовхає

¹ В уряді офіційно визнали, що готують легалізацію одностатевих цивільних партнерств. - [Інтернет ресурс]. - Режим доступу : <http://catholicnews.org.ua/v-uryadi-oficiyno-viznali-shcho-gotuyut-legalizaciyu-odnostatevih-civilnih-partnerstv>

² Вчені б'ють на сполох. На Україну чекають масштабні проблеми через нову «гендерну» політику уряду. - [Інтернет ресурс]. - Режим доступу: <http://catholicnews.org.ua/vcheni-byut-na-spoloh-na-ukrayinu-chekayut-masshtabni-problemi-cherez-novu-gendernu-politiku-uryadu>

суспільство у прірву морального примітивізму та розбещення. То невже заради хворобливої, сексуально-стурбованої купки людей, яких всього 1-2 %, суспільство повинне повністю переформувати свій устрій, сім'ю, освіту, виховання дітей на абсолютно ненауковий і хибний лад? Наші Президенти під час інавгурації кладуть руки одночасно на Конституцію та Євангеліє як основи непорушності закону Божого і закону України»¹.

Врешті, вчені направили відкритого листа до Президента, Прем'єр-Міністра та Голови Верховної Ради України, Голови конституційної комісії, народних депутатів та голів парламентських фракцій і депутатських груп та закликали їх виконувати свій обов'язок перед народом щодо підтримки та захисту інституту сім'ї та традиційних сімейних цінностей в Україні.

Як відомо, 19 та 20 березня 2016 р. у Львові планувалося провести так званий «Фестиваль рівності», до організації якого мали безпосереднє відношення громадські організації «Музей Ідей» та клуб «Underground». За інформацією сайту фестивалю, мав бути проведений також пішохідний квест «ЛГБТ-Львів». Враховуючи той факт, що у християн, які дотримуються григоріанського календаря 20 березня - це Вербна Неділя, а для християн, які дотримуються юліанського календаря, 19 березня - це субота першої неділі Великого Посту, антихристиянський та провокаційний характер цієї акції видавався безсумнівним².

Українська громадська організація «Варта Руху» назвала запланований марш ЛГБТ-спільноти у Львові провокацією кремлівських сил. На думку громадських активістів, цей фестиваль виглядає актом гібридної війни Кремля проти України, а його проведення має дуже велику вірогідність перерости у силові сутички. Напередодні загальнонаціонального референдуму у Нідерландах з питання асоціації України з ЄС (відбувся 6 квітня 2016 р. - О.Є.), сутички у Львові, які на 100% будуть презентовані на Заході як гомофобні виступи, зіграють тільки на користь політики В. Путіна в Україні. Представники громадської організації «Варта Руху» звернулися з вимогою до міського голови Львова Андрія Садового та депутатського корпусу Львівської міської ради заборонити проведення так званого «Фестивалю рівності Львів 2016». Крім того, було прийняте рішення звернутися до Кабінету міністрів України та Верховної Ради України з вимогою призупинити підготовку законодавства про легалізацію в Україні одностатевих партнерств та повністю відмовитися від цієї ідеї³.

¹ Там само.

² У Львові на перший тиждень великого посту готують християнофобну ЛГБТ провокацію - [Інтернет ресурс]. - Режим доступу: <http://catholicnews.org.ua/u-lvovi-na-pershiiy-tizhden-velikogo-postu-gotyuyut-hristiyanofobnu-lgbt-provokaciyu>

³ Львівська ГО «Варта Руху» вважає ЛГБТ Фестиваль у Львові провокацією кремлівських сил - [Інтернет ресурс]. - Режим доступу : <http://catholicnews.org.ua/lvivska-go-varta-ruhu-vvazhaie-lgbt-festival-u-lvovi-provokaciyeu-kremlivskih-sil>; ГО «Варта Руху» ініціює спільне підписання від громадськості Львова звернення до міського голови з вимогою заборонити проведення ЛГБТ-квесту у Львові - [Інтернет ресурс]. - Режим доступу : <http://catholicnews.org.ua/go-varta-ruhu-iniciyuie-spilne-pidpisannya-vid-gromadskosti-lvova-zvernennya-do-miskogo-golovi-z>.

Своєю чергою, літературно-просвітницький проект «Дух нації» 15 березня 2016 р. зініціював збір підписів (спеціальну петицію) до міського голови міста Львова та депутатів львівської міської ради вжити заходів з метою недопущення проведення так званого «Фестивалю рівності», щоб уникнути суспільних збурень та, як наслідок, створення негативного іміджу міста Львова. Як вважають активісти, Галичина завжди вирізнялася традиційними та консервативними поглядами щодо інституту сім'ї та принципів виховання підростаючого покоління¹.

Обурення наміром проведення у Львові 19-20 березня 2016 р. «Фестивалю рівності» висловили також представники Народного Руху України (далі - НРУ). Рухівці поділяють думку, що проведення такого фестивалю буде актом гібридної війни Кремля проти України, а вірогідні сутички у Львові будуть висвітлені антиукраїнською пропагандою як прояв радикальної гомофобії і використані для того, щоб перешкодити подальшому зближенню України та ЄС. НРУ висловив також протест проти політики українського уряду, який розробляє законодавство про легалізацію в Україні одностатевих партнерств. Досвід країн Заходу в яких подібні «шлюби» було легалізовано вказує на те, що легалізація одностатевих партнерств - це попередній крок до легалізації одностатевих «шлюбів». Така поведінка українського уряду, на думку НРУ, становить серйозну загрозу для національної безпеки України².

З різком осудом проведення у Львові в перший тиждень Великого посту «Маршу рівності» виступила також Львівська міська громадська організація «Українська молодь - Христові», про що зазначалося у листі міському голові міста А. Садовому. Представники громадської організації поділяють думку митрополита Української Греко-Католицької Церкви (далі - УГКЦ) Ігоря (Возьняка), який визначив прагнення жити у суспільстві, в якому є діалог і відсутнє насильство, але є категоричним противником жити у суспільстві, «в якому є діалог з гріхом»³.

Під час сесії Львівської міської ради капелан священнослужитель Павло Дроздяк озвучив заяву Львівської архієпархії УГКЦ на чолі з архієпископом і митрополитом Львівським Ігорем (Возьняком) щодо «Фестивалю рівності»: «Ми із великим занепокоєнням дізнались про фестиваль рівності. Це подія, яка за словами організаторів, об'єднає людей у різноманітності та єдності у боротьбі з упередженням та дискримінацією», - йшлося у зверненні. Капелан П. Дроздяк зазначив, що УГКЦ пишається, що Львів відкритий для світу: «Наше місто в останні роки стало містом зустрічі і

¹ Петиція: не допустити проведення у Львові комплексу заходів, анонсованих ЛГБТ-спільнотою - [Інтернет ресурс]. - Режим доступу : <http://catholicnews.org.ua/peticiya-ne-dopustiti-provedennya-u-lvovi-kompleksu-zahodiv-anonsovanih-lgbt-spilnotoyu>

² Зупинимо антиукраїнські провокації! - [Інтернет ресурс]. - Режим доступу : <http://catholicnews.org.ua/zupinimo-antiukrayinski-provokaciyi>

³ ЛМГО «Українська молодь - Христові»: наміри ЛГБТ-спільнот провести «Марш рівності» у Львові є добре продуманою провокацією - [Інтернет ресурс]. - Режим доступу : <http://catholicnews.org.ua/lmgo-ukrayinska-molod-hristovi-namiri-lgbt-spilnot-provesti-marsh-rivnosti-u-lvovi-ie-dobre>

креативу. Це приклад співіснування різних культур релігійних, християнських конфесій. Це скарбниця справжніх цінностей». За словами священнослужителя, сьогодні перед львів'янами стоїть завдання зберегти місто і реалізувати європейські цінності, збудовані на засадах рівності та свободи. Однак принцип рівності не допускає суперечливості зі свободою і разом з нею дає змогу кожній людині реалізувати своє право на індивідуальність. «Свобода - Божий дар, однак, обираючи гріх, людина втрачає свободу, а біль від скоєного провокує її до того, щоб будувати ідеологію своєї правоти і оправдовувати гріх. Сьогодні ми, як Церква, звертаємо увагу до Фестивалю рівності «Львів 2016» та закликаємо бути максимально обережними», - наголосив капелан. Він нагадав слова блаженнішого Святослава, що гомосексуальна поведінка є важким гріхом. За словами отця П. Дроздяка, Церква не критикує, не звинувачує когось, а проповідує правду, яка для декого є болючою: «Церква завжди виступає проти гріха, захищаючи особу. До чого ми сьогодні відкриваємо Львів, щоб дати можливість відчувати свободу, правду, чи щоб інфікувати наше суспільство, можливо, ще однією раковою пухлиною, яка неминуче призведе до його руйнування? Ми проти, щоб жити у суспільстві, у якому є діалог з гріхом». Саме тому УГКЦ просить А. Садового вжити усіх заходів для збереження миру, поваги та справжніх християнських цінностей у місті і не допустити провокацій, кровопролиття, масових безпорядків, компрометації міста в очах світової громадськості¹.

Врешті, 18 березня 2016 р. Львівська міська рада у зв'язку з клопотанням поліції та заходами безпеки, а також через подання заявок одразу від кількох організацій (крім ЛГБТ-спільноти, представників з «Правого сектору», ГО «Фронтера», ГО «Сокіл», «Волонтерського куреня», Добровольчого руху «ОУН», ГО «Білі Горвати») направила позов до Львівського окружного адміністративного суду про заборону проведення 19 березня 2016 р. на проспекті Свободи перед Оперним театром будь-яких громадських акцій². Того ж дня Львівський окружний адміністративний суд заборонив проведення 19 березня 2016 р. громадських акцій на площі перед Оперним театром (проспект Свободи)³.

Утім, через заборону суду проводити масові акції біля оперного театру організатори відмовились від ЛГБТ-квесту, але виявили готовність провести митецькі заходи в готелі «Дністер», де врешті зібралося близько десяти учасників фестивалю. У готелі ЛГБТ-представниками було облаштовано виставку, присвячену захисту прав жінок, сексуальних та національних меншин. Одна з організаторів фестивалю, керівник громадської організації

¹ Від Садового вимагають заборонити Фестиваль рівності - [Інтернет ресурс]. - Режим доступу: http://zik.ua/news/2016/03/17/vid_sadovogo_vymagayut_zaboronyty_festyval_rivnosti_681890

² ЛМР подала позов у суд про заборону проведення завтра на просп. Свободи будь-яких акцій. - [Інтернет ресурс]. - Режим доступу : <http://catholicnews.org.ua/lmr-podala-pozov-u-sud-pro-zaboronu-provedennya-zavtra-na-prosp-svobodi-bud-yakih-akciy>.

³ Суд заборонив ЛГБТ ходу у Львові. - [Інтернет ресурс]. - Режим доступу : <http://catholicnews.org.ua/sud-zaboroniv-lgbt-hodu-u-lvovi>.

«Інсайт» Олена Шевченко зауважила, що у зв'язку із забороною суду на проведення будь-яких масових заходів на проспекті Свободи, активісти скасували ЛГБТ-квест і обмежилися виставкою антидискримінаційних плакатів, літературним вечором та переглядом фільмів. ЛГБТ активістка назвала фестиваль «культурною платформою», що за її словами дає можливість говорити про нерівність прав та дискримінацію¹.

Щоправда вже за півгодини після відкриття фестивалю до готелю «Дністер» у Львові, назву якого з міркувань безпеки спершу не називали, зійшлися представники правих організацій, а також молодики в спортивних костюмах і балаклавах, які згодом заблокували учасників ЛГБТ-фестивалю у готелі.

Врешті, організовану ЛГБТ-спільнотою виставку в готелі «Дністер» також було зірвано. Причому не лише через вищеназваний бойкот, але передусім через кілька анонімних повідомлень про нібито замінування готелю, в якому відбувалися події фестивалю й проживали його учасники. Водночас поліція Львівської області не підтвердила інформацію, що у готелі, де проходив фестиваль ЛГБТ-спільноти, виявлено вибуховий пристрій. Оперативні служби, вибухотехніки та кінологи також не віднайшли вибухівки. Згодом учасників заходу вивели з готелю і вивезли на автобусах. При цьому представники правих організацій, які зібралися біля готелю підривали петарди і кидали каміння в бік автоколони².

Разом з тим, мер Львова Андрій Садовий заявив, що події, пов'язані із забороною «Фестивалю рівності» у центрі Львова, стали наслідком добре спланованої операції з дискредитації міста та України в очах міжнародних інстанцій. На думку А. Садового, судове рішення про заборону проведення масових заходів як учасниками «Фестивалю рівності», так і їх противниками біля оперного театру було правильним³.

Свою чергою, заступник голови Верховної Ради України Оксана Сироїд в ефірі каналу «112 Україна» відзначила, що в агресивних діях під час ЛГБТ-фестивалю у Львові винні не стільки праворадикали, як бездіяльні правоохоронці. «У мене є величезне питання до органів правопорядку, - зауважила вона, - які чомусь не затримали жодного з тих, хто настільки брутально і вульгарно себе вів по відношенню до людей. Вони не були затримані, серед них провели роз'яснювальну роботу і їх відпустили. Якщо чесно, я вважаю найбільшою провокацією саме такі дії органів правопорядку. Тому що ніхто не може бути впевнений у своїй безпеці»⁴. До слова, засудив

¹ У Львові зірвали проведення ЛГБТ-фестивалю. - [Інтернет ресурс]. - Режим доступу : <http://www.radiosvoboda.org/content/article/27623385.html>.

² Фестиваль рівності: вибухівки в готелі не знайшли. - [Інтернет ресурс]. - Режим доступу : http://www.bbc.com/ukrainian/society/2016/03/160319_lviv_hotel_lgbt_or.

³ Напад на «Фестиваль рівності» був спланований, - Садовий. - [Інтернет ресурс]. - Режим доступу: http://espresso.tv/news/2016/03/20/quotnapad_na_quotfestyval_rivnostiquot_buv_splanovanyuquot_sadovy

⁴ Сироїд назвала провокацією поведінку правоохоронців на «Фестивалі рівності» - [Інтернет ресурс]. - Режим доступу: http://gazeta.ua/articles/politics/_siroyid-nazvala-provokaciyeyu-povedinku-pravoohoronciv-na-festivali-rivnosti/686363

напад на активістів ЛГБТ у Львові міністр закордонних справ Павло Клімкін: «Ненависть підриває єдність України. Толерантність і недискримінація роблять Україну сильнішою», - зазначив міністр¹.

20 березня 2016 р. народні депутати України міжфракційного об'єднання (далі - МФО) «Єврооптимісти» розповсюдили заяву в якій відзначалося: «Право вільно збиратися та обговорювати будь-які питання, в тому числі щодо прав ЛГБТ, гарантоване Конституцією України, а Верховна Рада нещодавно заборонила у Трудовому кодексі дискримінацію за ознакою сексуальної орієнтації». Представники МФО «Єврооптимісти» закликали органи правопорядку «гарантувати безпеку учасників акцій ЛГБТ-спільноти, а органам місцевого самоврядування - створити відповідні умови для їх проведення»².

Директор представництва міжнародної правозахисної організації «Amnesty International» в Україні Тетяна Мазур в інтерв'ю німецькій міжнародній громадській телерадіокомпанії «Deutsche Welle» висловила припущення, що напад невідомих молодиків у масках на учасників «Фестивалю рівності» у Львові 19 березня 2016 р. був частково спричинений заявами міської влади: «З боку адміністрації міста говорили про недоцільність проведення фестивалю, були також дуже негативні коментарі від представників церкви. І як наслідок таких заяв ми побачили прояви насильства з боку певних праворадикальних груп. ... Коли немає адекватного розслідування і покарання, засудження таких дій з боку представників влади, навпаки, є заяви, в яких є негатив щодо ЛГБТ, вони заохочують праворадикалів діяти так, як вони діють», - вважає Т. Мазур.

На думку правозахисниці, випадки насильства на ґрунті гомофобії є типовими для України, і для прикладу навела минулорічну ситуацію в Одесі. (У серпні 2015 року мерія Одеси відмовилася прийняти заявку на проведення «Маршу рівності», а суд заборонив проведення маршу. Після рішення активістів провести фестиваль квір-культури, праворадикали закидали приміщення, де проходив захід петардами)³.

Зауважимо, що події навколо проведення «Фестивалю рівності» у Львові викликали значний резонанс в середовищі європейських дипломатичних кіл. Так, посол США в Україні Джеффри Пайетт висловив жаль з приводу зриву фестивалю у Львові. «Погана новина, що «Фестиваль рівності» у Львові не зміг відбутися через насильницькі протести. Прояви нетерпимості у Львові протирічать європейському майбутньому, заради якого українці так багато пожертвували», - наголосив посол.

¹ Клімкін засудив напад на активістів ЛГБТ у Львові - [Інтернет ресурс]. - Режим доступу: http://espreso.tv/news/2016/03/20/klimkin_zasudyv_napad_na_lgbt_aktivistiv_u_lvovi

² Нардепи: Фестиваль рівності у Львові зірвали через пасивність влади та поліції [Інтернет ресурс]. - Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/news/2016/03/20/7102709/>

³ Садовий: «Напад на «Фестиваль рівності» був спланований» - [Інтернет ресурс]. - Режим доступу: <http://wz.lviv.ua/ukraine/164438-u-lvovi-zablokuvaly-uchasnykiv-lhbt-festyvaliu>

Посол Великобританії в Україні Джудіт Гоф також заявила про підтримку ЛГБТ-спільноти. «ЛГБТ-людям в Україні нелегко. Подивіться на рівень насильства проти геїв, напади відбуваються часто. Та і моделей для наслідування українці не мають. Не знаю, чи то рівень насильства проти геїв зріс, чи про це просто стали більше повідомляти ЗМІ», - зазначила дипломат. Водночас Д. Гоф відзначила хоробрість активістів сексуальних меншин в Україні, оскільки вони свідомо йдуть на великі ризики¹. Стурбованість неповагою до прав секс-меншин в Україні, висловило також посольство Норвегії. Дипломати висловили подив, що не було проведено достатніх попереджувальних заходів місцевими органами влади та закликали надати повний і прозорий звіт про події 19 березня у Львові. «Львів є містом, - відзначають норвезькі дипломати, - яке говорить про себе як про місто «відкрите для світу», і показує себе у якості зразка для європейської інтеграції України. Події, які відбулися 19 березня, не можуть не кидати тінь на це зображення»².

Уважаємо, що події навколо проведення «Фестивалю рівності» у Львові 19-20 березня 2016 р. видаються симптоматичними (на гадці схожі події в Одесі в серпні минулого року, нещодавній фестиваль рівності 14 травня 2016 р. в Києві та запланований на червень цього року фестиваль у Дніпропетровську). Висловимо, до певної міри, сміливе припущення, - йдеться вже не про ситуативність, збіг обставин, а про стійку тенденцію. Очевидно, що європейське соціокультурне середовище, історично християнське, в сучасних умовах здатне «імпортувати» не лише демократичні цінності, а й характерні секуляризаційні ознаки. Тривожить той факт, що не завжди українській владі вдається розрізнити ці характерні виклики, і явище євроінтеграції нерідко сприймається однобоко, некритично, нерідко глорифіковано. Звідси, законодавча лібералізація Трудового кодексу України щодо недискримінації ЛГБТ-спільнот, проекти зміни до Конституції України в галузі прав і свобод людини і громадянина, низка інших новацій, які змогли б наблизити правове поле України до європейських стандартів. Щоправда, існує й інша складова проблеми. Некоректне ставлення до ЛГБТ-спільнот у сучасному українському громадському просторі цілком вірогідно сприймається опонентами як можливість компрометації європейських устремлінь українців назагал. Очевидно, що українцям ще вартує навчитися розрізнити позитиви і виклики європейського соціокультурного простору.

¹ Там само.

² Заява щодо нападу на «Фестиваль Рівності у Львові-2016"/Statement on the attack on "Equality Festival Lviv-2016" - [Інтернет ресурс]. - Режим доступу: http://www.norway.com.ua/News_and_events1/Statements/Statement-on-the-attack-on-Equality-Festival-Lviv-2016/#.VvWmztKLTIU

Oleg YEHRESHIY, Oхana DYMOVA
«FESTIVAL OF EQUALITY» IN 2016 OF LVIV: PROGRESS
PUBLICITY, THE IMPACT

The article reveals the events around of Lviv during 19-20 March 2016 so-called "equality Festival", which tried to organize representatives of the LGBT community. Investigate the cause of disruption festival Right-groups, defined as a publicity event in the domestic and in European public spaces.

Keywords: *«Festival of Equality», Lviv, LGBT community, European integration.*

УДК 37.011.31:94

Світлана КОБУТА

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника***ВІРА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ
(на матеріалі романів Івана Багряного та Джорджа Орвелла)**

В статті розглядається трансформація образів Церкви, священника та віруючих як основних носіїв ідеї релігійності у романах Івана Багряного та Джорджа Орвелла. Висвітлюється роль релігії як механізму духовного звільнення особистості та мірила людської свободи. Визначаються типологічно спільні та відмінні риси в особливостях літературної інтерпретації релігійної тематики у творах письменників.

Ключові слова: *типологічний підхід, релігія, віра, свобода, тиск, самоконтроль, Церква, священник, самоповага, гідність.*

Імена Джорджа Орвелла та Івана Багряного відомі далеко за межами національних літератур перш за все як авторів резонансних прозових творів, громадських діячів та носіїв антитоталітарної ідеї, спрямованої на захист людської гідності та свободи. Обидва автори були прихильниками ідеалістичного соціалізму, втім, на нашу думку, особливої дослідницької уваги у творах письменників заслуговує тема релігії та її значення в житті людини. До вивчення феномену релігійності у Івана Багряного зверталися М. Балаклицький, І. Ярмолинський, О. Правдюк, Г. Костюк та В. Гришко. Серед дослідників Джорджа Орвелла, які приділяли увагу даній темі, слід відзначити Г. Боукера, Р. Холлібертон, Д. Тейлора та Дж. Роддена. Дана розвідка порівнює вплив релігійного виховання на формування особистості у романах «Донька священника» Джорджа Орвелла та «Маруся Богуславка» Івана Багряного. Метою статті є компаративний аналіз ролі релігії як виміру внутрішньої свободи, а також визначення типологічно спільних та відмінних рис її трактування.

У проблематиці Джорджа Орвелла та Івана Багряного досить гостро постає питання релігії як одного із вимірів духовної свободи людини. Обидва автори приходять до висновку, що релігійні догми часто моделюють світосприйняття людини, але справжня віра дає особливу свободу дії, слугує додатковою опорою. Дослідник творчості Джорджа Орвелла Гордон Бовкер пише, що письменника не можна назвати дуже релігійним [2]. Погоджуючись із цим, Роберт Грей, втім, зауважує, що він усе ж не міг не зачіпати цю тему. Більше того, ігноруючи догматичні приписи, Джордж Орвелл гостро усвідомлював необхідність віри [3]. Ця проблема хвилювала його з іншого ракурсу. У своїх романах Джордж Орвелл ставить під сумнів існування справді віруючих людей у сучасному йому суспільстві. Для нього різниця між віруючим та наверненим така ж, як «між Буддою та вуличним факіром» [2]. Автор поважає і захоплюється духовною стійкістю та цілісністю

першого, але зневажає блазнювання мас, котрі називають себе парафіянами церкви і навіть не усвідомлюють, що це означає. У романі «Донька священика» Джордж Орвелл проголошує, що церква до певної міри є пережитком минулого. Письменник стверджує, що від справжньої віри залишилася лише атрибутика та обов'язок ходити до церкви та слухати проповіді, що не має під собою відповідного духовного підґрунтя. Він вказує на фундаментальні та безповоротні зміни у людській свідомості: терпимість та жертовність більше не цінується, люди, що сповідують християнські канони у їх повноті страждають, адже не здатні знайти свого місця у сучасному світі. Джордж Орвелл показує, що церква у сучасному йому англійському суспільстві асоціюється перш за все із зовнішніми ознаками, а не внутрішнім наповненням. Втіленнями цієї ідеї виступають основні персонажі письменника, зокрема священик та віруючі.

У романі «Донька священика» Джордж Орвелл демонструє нівеляцію сакральної ролі священика як посередника між людиною та Богом. Його пастор - абсолютно байдужа, далека від справжнього покликання людина, що вважає церкву професією. Джордж Орвелл акцентує увагу на тому, що подібний дисонанс характеру та професії явище досить поширене. Його причиною є одна із традицій англійського суспільства, за якою священиками стають не за покликанням, а з почуття обов'язку, розглядаючи сан як прийнятну альтернативу кар'єрі політика, лікаря чи адвоката. Саме тому пастор не стає опорою для своїх парафіян, виступає носієм черствих церковних догм, будучи далеким від їх реального сприйняття: *«Не те, щоб він був поганим священиком, просто ЯК священик. У виключно клерикальних обов'язках він був до дрібниць правильним...Але те, що пастор має якісь обов'язки за межами стін церкви, ніколи не спадало йому на думку. За двадцять три роки йому вдалося зменшити чисельність вірян Св. Ательстану з шести сотень до мени, ніж двохсот»*[5]. Результатом діяльності таких священиків стає спотворене сприйняття релігії. Люди перестають шукати у вірі розраду, відвідини церкви стають нудним обов'язком, а почуті проповіді набувають абсурдних інтерпретацій.

Таким чином, Джордж Орвелл говорить не лише про занепад церкви як соціального інституту, його також цікавить питання впливу релігії на свідомість людей. І на прикладі героїв "Доньки священика", він доводить, що цей вплив може бути згубним для внутрішньої волі особистості, а справжня духовність не обов'язково проявляється у формі релігійного поклоніння.

У романі Івана Багряного «Маруся Богуславка» також розглядаємо образ церкви, що перебуває «на периферії» суспільних потреб. Вона - пережиток минулого у очах радянської влади, а тому її боротьба за людські душі завідома програма. Церква як втілення духовного минулого протиставляється атеїстичному сучасному як інститут впливу на людину. Іван Багряний, як і Джордж Орвелл, наголошує на тому, що справжню духовність та моральні цінності варто шукати у внутрішньому світі людини, а не у славних колись храмах: *«Найвищою релігією єсть Любов. Це релігія*

усіх релігій» [1, ст.393]. Втім у романі «Маруся Богуславка» церква згадується із відтінком ностальгії за минулим. Іван Багряний робить акцент на тому, що вона залишається поза суспільними потребами не через свою атавістичність, а через пряме втручання держави у право вільного вибору між релігією та атеїзмом.

На нашу думку, ставлення обох письменників до релігії та її місця у житті сучасних їм людей, а також демонстрація впливу віри на духовну свободу особистості, якнайкраще відображається через образи головних героїнь романів Джорджа Орвелла та Івана Багряного.

У англійського письменника головна героїня роману «Донька священика» Дороті Хеер виступає своєрідною жертвою «канонічного виховання». Вона якнайкраще демонструє головний аргумент Джорджа Орвелла проти релігії, тобто те, що вона перетворює людей на пішаків [2]. Дівчина є головним носієм моральних християнських цінностей. Однак її свідомість обмежена клерикальними канонами і вона не здатна у повній мірі осягнути їх справжнє значення. Саме тому британська журналістка Рейчел Холліберн називає її анти-героїнею [4]. Постійно перебуваючи під впливом консервативного суспільства та тиском самозакоханого батька, Дороті розуміє свій християнський обов'язок доволі однобоко, зводячи його до терпимості, смиренності та жертвності. Віра не лише не приносить їй духовного звільнення та можливості піднятися над сірою буденністю, а навпаки заганяє її у вузькі штучно створені рамки соціальних, церковних та внутрішніх умовностей. Підсвідомо дівчина прагне прекрасного, проте навіть, залишаючись наодинці Дороті суворо дотримується власних жорстких обмежень. Символічним вважаємо те, що лише на природі у повній самоті дівчина відчувається порівняно вільною, доки не згадує про церковні догми: *«Це була містична радість земної краси, котру вона, ймовірно помилково, розуміла як любов Бога.. Вона одразу ж привела себе до тями... Дороті взяла колючку дикої троянди і тричі вколола нею руку, щоб згадати про Святу Трійцю»*[5]. Це свідчить про те, що церковні догмати у трактуванні Джорджа Орвелла не мають нічого спільного із духовною свободою та справжньою вірою. Вони не дають необхідної віри, втіхи чи впевненості у собі, а отже роль релігії у сучасній автору Англії часто знівельована і доволі атрибутивна. А для сліпо віруючої частини населення, як от головна героїня роману, релігія стає фактором, що негативно впливає на її свободу. Адже саме церковні приписи стають головними правилами у житті, замінюючи внутрішню, а іноді і зовнішню свободу людини.

Окрім того, Джордж Орвелл неодноразово наголошує на невідповідності форми та змісту у питанні релігії. Він підкреслює, що часто для віруючих церква стає символом благопристойності та традиційності, а не домом Божим. Символічним вважаємо закінчення роману, коли Дороті переживає кризу віри, а отже крах ілюзій та безповоротну зміну світосприйняття. Для неї втрата сліпої віри - особиста трагедія, адже окрім

релігії вона не має життєвих орієнтирів. Проблема в тому, що у своїх переживаннях Дороті одинока, адже стикається із тотальним нерозумінням оточуючих, для яких релігія ніколи не мала реального наповнення: *«Я втратила віру...Я більше не вірю, якщо це те, що ти маєш на увазі. Тепер я розумію, що все це було доволі наївно. Але це розуміння нічого не змінює. Річ у тім, що все, у що я вірила, зникло, а мені нема чим його замінити»* [5]. Втім, Дороті так і не наважується відверто визнати своє релігійне фіаско, вона втратила віру, але її поведінка не змінилась. Церква продовжує служити їй фасадом, за яким зручно ховатись від проблеми життєвого вибору. Дороті обирає шлях самообману та самонавіювання. Вона боїться внутрішньої свободи, яку раптово отримала і все ще сподівається повернутись до неусвідомленого слідування канонам віри, тим самим поповнюючи ряди людей, для яких внутрішня глибина та змістове наповнення замінені зовнішньою атрибутикою. Отже, Дороті Джорджа Орвелла є уособленням нового покоління англійського суспільства, котре втратило старі цінності та орієнтири, але не знайшло нових. Більше того, можливість вільно обирати у що вірити змушує людей переосмислювати життя, і цей процес видається їм надто складним. Релігія більше не відіграє в їх житті колишньої фундаментальної ролі, а її місце у душі людини залишається вакантним, що і зумовлює внутрішню розчакнутість та порожнечу.

На відміну від персонажа Джорджа Орвелла, Ата Дахно, головна героїня Івана Багряного із роману «Маруся Богуславка», не мала нічого спільного з релігією та церквою з дитинства. Вона виросла у атеїстичному радянському середовищі, але схильна бунтувати проти його норм там, де вони обмежують будь-які аспекти її внутрішньої чи зовнішньої свободи. У дівчини гостро виражене почуття волелюбності, тому її тягне до всього необгрунтовано забороненого. Ата випадково відвідує майже закинуту церкву разом із своїми друзями, коли намагається дізнатися звідки у її місті Наше лунає дзвін. Спокій і тиша, а також почуття піднесеності та умиротвореності, котрі Ата відчуває у храмі, подобаються їй, проте їх недостатньо для повного навернення. Дівчина просто розуміє, що церква та релігія можуть бути оплотом духовності і відкривають для своїх вірян особливу свободу, дають певну безстрашність. Пізніше, коли Ату намагаються змусити стати донощицею, шантажуючи походом до церкви, релігія стає для неї способом бунту: *«В церкві? В церкві я теж не тямлю нічого, але я там була і .. може.. знову буду.. і за церкву ви мене можете карати, будь ласка. Що ж до того чоловіка, то що я про нього можу знати?»* [1, с.312]. Таким чином, для героїні Багряного віра, церква чи просто можливість вільного вибору віросповідання стають виразником внутрішньої свободи героїні, її способом боротьби із системою.

У творах Джорджа Орвелла та Івана Багряного внутрішня наповненість релігії визначає духовну свободу персонажів і протиставляється зовнішній атрибутиці церковних обрядів. Типологічні подібності у зображенні авторами релігії, церкви та її представників полягають передусім у

підкресленні нівеляції ролі церкви у суспільстві, у тому, що у романах письменників внутрішня духовність домінує над зовнішньою атрибутикою. Типологічні відмінності вказують на причини занепаду ролі церкви: у Джорджа Орвелла це зміна людського світогляду та системи цінностей, у Івана Багряного основною причиною виступає політичний режим із його тиском на людину та її право вільного вибору моральних орієнтирів. Таким чином, у Джорджа Орвелла, та Івана Багряного релігія та церква як її уособлення неоднозначно впливають на внутрішню свободу людини. У романі Джорджа Орвелла вони виступають основними обмежуючими факторами, що зазіхають на внутрішню та зовнішню свободу людини. А у романі Івана Багряного навпаки віра та церква допомагають героям знайти себе та додають впевненості у боротьбі за духовну свободу особистості.

Список використаної літератури

1. Багрянний І. Маруся Богуславка: Роман; Держіть поїзд!: Уривок. [З передмовою О.Шугая] / І. Багрянний. - К.: Юніверс, 2006. - 584 с.
2. Bowker Gordon, George Orwell and the Church of England / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.theorwellprize.co.uk/george-orwell/about-orwell/gordon-bowker-george-orwell-and-the-church-of-england/>.
3. Gray Robert, Orwell vs God A very Christian atheist / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.spectator.co.uk/features/7009903/orwell-vs-god/11June 2011>.
4. Halliburton Rachel, Casting a modern eye on Orwell's A Clergyman's Daughter / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.orwellsociety.com/2012/03/06/casting-a-modern-eye-on-a-clergyman's-daughter/>.
5. Orwell George, A Clergyman's Daughter / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://theorwellprize.co.uk/george-orwell/by-orwell/a-clergyman's-daughter/>.

Svitlana KOBUTA

FAITH AS THE MEANS OF PERSONALITY FORMING (on the material of the novels by Ivan Bahrjanyj and George Orwell)

The article dwells on the transformation of the notions of church, priest and parishioners as the main carriers of the religion ideas in the novels by Ivan Bahrjanyj and George Orwell. The role of the religion as a mechanism of the spiritual liberation of a personality and as the dimension of the person's freedom is determined. Typological similarities and differences of the peculiarities of the literary interpretation of the religion themes in the authors' works are defined.

Key words: *typological approach, religion, faith, freedom, pressure, self-control, church, priest, self-respect, dignity.*

«Світлої пам'яті...»ь: некролог

УДК 37.011.31:94

Любов ГЕНИК

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
кафедра релігієзнавства, теології і культурології*

**З УСІХ ПРИНАД СУСПІЛЬСТВА
ЙОГО НАЙБІЛЬШЕ ВАБИЛИ МИСТЕЦТВО І НАУКА
(пам'яті В. І. Ігнатюка, 1960 - 2015 - професора ІФТА в 1998 - 2008 рр.)**

*В статті розкрито короткий життєвий шлях та основні наукові досягнення директора Середньоберезівської ЗОШ-III ст. (Косівського р-ну, Івано-Франківської області), а також викладача Івано-Франківської теологічної академії Ігнатюка Василя Івановича (*20.XI.1960 - †28.XII.2016).*

***Ключові слова:** автор першого підручника для студентів-богословів, філософів і релігієзнавців «Основи загальної психології» (2004) та монографії «Середній Березів: школа в житті села» (2007), статей про священнослужителів, редактор газети «Голос краю» (2000-2015).*

Ця стаття буде чи не першою спробою зробити об'єктивний аналіз науково-педагогічної діяльності викладача Івано-Франківської теологічної академії та директора Середньоберезівської ЗОШ І-III ст. Василя Ігнатюка у зв'язку з його передчасним відходом у вічність.

***Ігнатюк Василь Іванович** народився 20 листопада 1960 року в селі Середній Березів (Косівського району Івано-Франківської області) в давній шляхетській родині, а тому при хрещенні дістав друге ім'я - Михайло [16; 37].*

Золотого вересня 1968 р. вступив до першого класу Середньоберезівської СШ, яку закінчив 1978 р. Під час навчання у школі, як більшість хлопців його класу, дуже активного захоплювався авіа- та радіо-моделюванням у незабутнього місцевого винахідника, майстра музичних інструментів й талановитого педагога гурткової справи І. С. Скільського, грав у шкільному духовому оркестрі та відвідував Яблунівську дитячу музичну школу (баян, труба). Був активним учасником футбольної команди хлопців та членом учнівської виробничої бригади.

Не пройшовши за конкурсом до вишу, з вересня 1978 р. пішов працювати вихователем групи продовженого дня у Великороженьській ВШ №2 Косівського району (до призову в армію).

В серпні 1979 р. вступив, а 1986 року закінчив Івано-Франківський державний педагогічний інститут імені В. С. Стефаника, філологічний факультет (без відриву від виробництва).

З 13 квітня 1981 р. був призваний на військову службу, яку проходив за Полярним колом, на Крайній Півночі [3], на о. Діксон (тепер - Російська Федерація) у в/ч № 032177, де не тільки завоював авторитет у старшин та офіцерів, але й у солдатів, якими командував як сержант, бо разом із своїми земляками Мирославом Басарабою, Іваном Ільницьким, Василем Малковичем (майбутнім священиком) створили приклад солдатських відділень без «дідівщини». За відмінну службу неодноразово був нагороджений грамотами. Згодом служив у штабі цієї ж частини [3].

З 23 серпня 1983 р. Василь Ігнатюк - класний керівник, вчитель російської мови та літератури с. Великий Рожень (Косівського р-ну), а з вересня 1986 р. - завуч з навчально-виховної роботи Річківської СШ Косівського району Івано-Франківської області [1].

З 17 серпня 1987 по серпень 1990 р. працював директором Городянської ВШ Косівського району, колектив якої згадує його й досі як хорошого керівника. Саме тоді, ризикуючи посадою, став членом Народного Руху України [2].

У серпні 1989 р. В. І. Ігнатюк став керівником допризовної підготовки юнаків (тоді - керівник ПВП) Стопчатівської СШ Косівського району, перевівшись поближче до дому.

З жовтня 1990 р. - депутат новоствореної Середньоберезівської сільської ради, до того ж один із її організаторів та заступник голови сільради і секретар виконкому до серпня 1994 року, а згодом - багаторазовий депутат Косівської районної ради ((2002-2006; 2006-2010) від с. Середній Березів.

З жовтня 1994 р. працює вчителем Середньоберезівської ЗОШ І-ІІІ ст. Косівського р-ну й, одночасно, у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ), здобуває другу вищу освіту за спеціальністю «Загальна психологія. Теорія та історія психології», а по закінченні - працює викладачем у цьому ж університеті на факультеті підвищення кваліфікації педагогічних кадрів (1995 - 1996), вступає до аспірантури (1998 р.), складає екзамени кандидатського мінімуму, в архівах Івано-Франківська та Львова збирає матеріали для кандидатської

дисертації на тему: «Історія розвитку соціальної психології в Східній Галичині кінця ХІХ - першої половини ХХ століття».

Але злий рок перевертає усі його наукові плани, і він 26 серпня 1996 р. погоджується посісти посаду директора Середньоберезівської ЗОШ І-ІІІ ст.

Середньоберезівська ЗОШ І-ІІІ ст., Косівського р-ну

Василь Іванович Ігнатюк, хоч і очолив школу, водночас продовжив читання лекційних курсів із соціальної та загальної психології у Івано-Франківському теолого-катехитичному духовному інституті (згодом - Івано-Франківська теологічна академія, а з 2014 року - Івано-Франківський богословський університет імені святого Івана Золотоустого УГКЦ).

Ще 1998 р. одним із перших в Україні розробляє програму, а за нею і перший підручник для студентів-богословів, філософів і релігієзнавців «Основи загальної психології», що був виданий у 2004 р. [32]. Працювати над цим підручником було непросто, оскільки ще й досі, на початок ХХІ століття, предметом загальної психології в Україні не є душа, а досліджувати душу в кінці 90-х рр. ХХ ст. - уважалось антинауковим. Зрештою це міг досліджувати доктор наук, а не аспірант. Але у В. І. Ігнатюка вистачило такту й наукової мужності таки підняти цю проблему на сторінках підручника.

Водночас він увесь цей період активно працює над краєзнавчою та історичною тематикою. Збирає матеріали й друкує ряд публіцистичних статей про визначних уродженців Березова й України священників Василя Малковича [7], Михайла Сулятицького [6; 8; 20; 21], Володимира Озаркевича [17], Миколу Томича та його дочку Лесю Паєвську (Паєвська Олександра Миколаївна, псевдо "Орися", (1908, Нижній Березів - 1953) - зв'язкова УПА між Волинню і Галичиною, референт пропаганди Окружного проводу ОУН. Автор різних статей, листівок і невеликих художніх творів) [24; 36] та художника Осипа Куриласа [18; 19], всесвітньо-знаменитого ритора і

професора Ягеллонського університету в Кракові та ЛБА у Львові доктора Юліана Геника-Березовського [30; 31] видає серію кросвордів з релігієзнавства, біблієзнавства та християнської етики, що вже перевидані по його смерті [34].

Ігнатюк В. І. вітає випускників на святі Останнього дзвоника в Середньоберезівській школі, травень 2013 р.

З січня 2000 року організує й стає редактором березівської газети «Голос краю», співзасновниками якої є Середньоберезівська ЗОШ І-ІІІ ст. і виконком Середньоберезівської сільради, де друкує серію нових наукових статей, зокрема «Діяльність «Просвіти» та «Союзу українок» у Середньому Березові» [9; 10; 11; 12; 28], «З історії школи (про історію Середньоберезівської СШ)» [14], «Підготовка кадрів УГКЦ у ЛБА та Малій семінарії (1939-1945 рр.)» [25], «Підпільна «семінарія» в тоталітарні роки (про семінарію отця Михайла Косила в с. Дора)» [26; 27], оскільки вже не має можливості із-за переходу до школи друкуватися у наукових журналах.

Спонукає вчителів і фіксує сам тексти повстанських, весільних та інших народних пісень і березівських коломийок, колядок, щедрівок, бувальщин, спогадів, публікуючи все це на сторінках часопису березівських теренів «Голос краю», фіксуючи все це для нащадків. Як член редколегії цієї газети хотіла б наголосити, що з моменту реєстрації та виходу в світ аж до 2015 року газета з'являлася більш-менш регулярно не так із-за наявності коштів (їх якраз частіше й не було), а більше із-за постійних зусиль і завжди готових статей у членів редколегії.

Збирає, використовуючи архівні матеріали та спогади очевидців, і видає другу працю: монографічне дослідження під заголовком «*Середній*

Березів: школа в житті села» (Косів: Писаний камінь, 2007) [33], зібравши до самої роботи біографічні відомості про всіх педагогів, що працювали в Середнбоберезівській школі з кінця ХІХ до початку ХХІ століття [33].

Протягом 2008 - 2015 років працює над архівними матеріалами та іншими джерелами, готуючи до видання наступну наукову працю про історію церков та діяльність священнослужителів Березівського куща [8; 9; 16; 17; 20; 21; 23; 24; 25; 26; 35]. Ці статті мали стати основою великої наукової праці, для якої він збирав фотографії, архівний і монографічний матеріал.

Водночас продовжує записувати і відроджувати давні народні традиції Березівів: колядки і чоловічу коляду з вінчуваннями (яку веде береза - провідник гурту колядників) на Свят-вечір, щедрівки і гурт чоловічої маланки [13] та хлопців-посівальників «на Василя», веде літературну сторінку (огляд поезії та прози місцевих авторів) у березівському «Голосі краю», друкує статті про митців-художників, щороку грається біля церкви великодніх ігор з молоддю, дітьми та дорослими. Друкує березівські веснянки - *вербові* та давні дитячі забави (ігри), що збереглися з прадавніх часів на Великдень, відроджує традиційні вечорниці, намагаючись зафіксувати для школярів традиційну березівську (хорватську) ношу.

**В. Ігнатюк на березівських вечорницях в січні 2015 р. у білому хорватському кожусі.
Фото В. І. Білавича**

Як видно на фото, одночасно із задоволенням співає у чоловічому ансамблі села, приймає участь у виставах, грає, як у шкільні роки. Хто знає, якби батьки таки почули його юнацьку мрію, дозволили закінчити музичну школу та вступити до театрального інституту на режисерський чи акторський факультет, бо мав він і хороший голос, і музичний слух, й феноменальні здібності до експромту акторського перевтілення. А ще він знав усі тонкощі

березівських коломийок та відмінності їх звучання: від весільних до парубоцьких, від газдівських до жовнірських, а ще жартівливі, сумні, рекрутські, побутові - всі вони звучали в його виконанні відмінно й по-особливому, а ще запальніше - коли він із березунами їх співав і танцював стародавній танець «Березунку» (хорватську хору).

Чоловічий ансамбль с. Середній Березів виконує коломийки

Раптова смерть 28 грудня 2015 року обірвала його невсипуще прагнення займатися наукою. Залишилися незавершеними наукові праці.

Капітан запасу Збройних Сил України. Був одруженим. Діти - дочка Ольга і син Богдан - студенти.

Друзі й однокласники проводжають В. Ігнатюка на його Останній шкільний дзвінок... Фото В. Білавича.

Підсумовуючи життєвий і творчий шлях багаторічного директора Середньоберезівської ЗОШ І-ІІІ ст. В. І. Ігнатюка (1960 - 2015) хочеться відзначити, що він зробив багато і не встиг нічого. Не встиг подружити своїх дітей, не встиг закінчити свою кандидатську дисертацію з історії соціальної психології, не завершив дослідження про священнослужителів Березовів, зрештою саме дослідження загадково зникло й знайти його поки що авторці даної статті й одночасно колишній дружині так і не вдалося. Але залишилась про нього світла пам'ять у його земляків. Хай знайде його душа вічний спокій і благодать біля Творця.

Джерела та література:

Архівні документи:

1. Наказ № 217-к по відділу народної освіти Косівського району Івано-Франківської області від 15 серпня 1986 р. про призначення Ігнатюка В. І. на посаду заступника директора по навчально-виховній роботі Річківської СШ з 15.08.1986 року // Родинний архів.
2. Про призначення Ігнатюка В. І. на посаду директора Городянської ВШ Косівського р-ну з 26 серпня 1987 року. Наказ № 372-к від 12 серпня 1987 року по відділу народної освіти Івано-Франківського облвиконкому // Родинний архів.
3. Справка Косовского военного комиссариата № 4/145 от 4 сентября 1984 года видана Ігнатюку В. І. в Косовский районо // Родинний архів.

Література:

4. *Ігнатюк, Василь*. Викладання психології в навчальних закладах Галичини на початку ХХ століття [*Василь Ігнатюк*] // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / Національна академія наук України, Інститут ім. І. Крип'якевича. Вип. 6: Західно-Українська Народна Республіка: історія і традиція. - Львів, 2000. - С.340-343.
5. *Ігнатюк, Василь*. Вам дзвони не грали. [*Василь Ігнатюк*] // Голос краю. - 2001. - № 5(9). - 17 жовтня. - С. 1.
6. *Ігнатюк Василь*. Вечір пам'яті отця М. Сулятицького [*Василь Ігнатюк*] // Голос краю. - 2007. - №1 (19). - Грудень. - С. 7.
7. *Ігнатюк Василь*. Він хоронив Бандеру [*Василь Ігнатюк*] // Нова Зоря. - 1996. - №40-41. - число. - С.4.
8. *Ігнатюк, Василь*. "Віра - не одежина, яку можна міняти щодень." [*Василь Ігнатюк*] // Галичина. - 2007. - 18 січня. - С.2-3.
9. *Ігнатюк, Василь*. Діяльність "Просвіти" та "Союзу українок" у Середньому Березові [*Василь Ігнатюк*] // Голос краю. - 2002. - №2 (11). - 25 грудня. - С.1.
10. *Ігнатюк, Василь*. Діяльність "Просвіти" та "Союзу українок" у Середньому Березові (продовження) [*Василь Ігнатюк*] // Голос краю. - 2003. - №2 (13). - 3 грудня. - С. 2.

11. Ігнатюк, Василь. Діяльність "Просвіти" та "Союзу українок" у Середньому Березові (продовження) [Василь Ігнатюк] // Голос краю. - 2003. - №3 (14). - 31 грудня. - С.2.
12. Ігнатюк, Василь. Діяльність "Просвіти" та "Союзу українок" у Середньому Березові (продовження) [Василь Ігнатюк] // Голос краю. - 2004. - №2 (16). - 8 вересня. - С.4.
13. Ігнатюк Василь. Добрий вечір тобі, пане господарю ! ("Нині Мелані, завтра Василі") [Василь Ігнатюк] // Голос краю. - 2005. - №1 (17). - 13 січня. - С.1-8.
14. Ігнатюк Василь. З історії школи (про історію Середньоберезівської СШ) [Василь Ігнатюк] // Голос краю. - 2004. - №1 (15). - 11 серпня. - С.1-8.
15. Ігнатюк, Василь. Митець (про М. І. Гrepиняка) [Василь Ігнатюк] // Голос краю. - 2001. - № 2(6). - 11 квітня. - С.4.
16. Ігнатюк, Василь-Михайло. Березівська шляхта [Василь-Михайло Ігнатюк] // Криця. - 1996. - №25-26. - 15, 22 червня. - С.3.
17. Ігнатюк, Василь. Озаркевичі в Березові [Василь Ігнатюк] // Нова Зоря. - 1997. - №27 (247). - С.3.
18. Ігнатюк, Василь. Осип Курилас у Березові [Василь Ігнатюк] // Голос краю. - 2000. - № 1(5). - 31 січня. - С.5.
19. Ігнатюк, Василь. Осип Курилас - художник-іконописець [Василь Ігнатюк] // Нова Зоря. - 1996. - № 40-44. - С.3.
20. Ігнатюк, Василь. Отець Михайло Сулятицький [Василь Ігнатюк] // Нова Зоря. - 1996. - №№ 30-31 (207-208). - листопада. - С. 4.
21. Ігнатюк Василь. Отець Михайло Сулятицький "Віра - не одежина, яку можна міняти щодень." [Василь Ігнатюк] // Голос краю. - 2006. - № 1(18). - 13 грудня. - С.1-2.
22. Ігнатюк, Василь. "На замкненій свободі" [Василь Ігнатюк] // Краєзнавець Прикарпаття. - Івано-Франківськ. - 2006. - №7. - Січень-червень. - С.43-44.
23. Ігнатюк Василь. Парохи Березовів у ХІХ столітті [Василь Ігнатюк] // Голос краю. - 2007. - №1 (19). - Грудень. - С.5.
24. Ігнатюк Василь. Патріотка зі священничої родини [Василь Ігнатюк] // Нова Зоря. - 1997. - №. - С.2.
25. Ігнатюк Василь. Підготовка кадрів УГКЦ у ЛБА та Малій семінарії (1939-1945 рр.) [Василь Ігнатюк] // Освітнянський вісник. Часопис Косівського районного відділу освіти - 2005.
26. Ігнатюк, Василь. Підпільна "семінарія" в тоталітарні роки [Василь Ігнатюк] // ІСТОРІЯ РЕЛІГІЙ В УКРАЇНІ. Матеріали УІІ міжнародного круглого столу 11-13 травня 1998 року. - Львів: Логос, 1998. - С.101-108.
27. Ігнатюк, Василь. Підпільна "семінарія" в роки тоталітаризму [Василь Ігнатюк] // Освітнянський вісник. Часопис Косівського районного відділу освіти та Гуцульської освітянської ради. - 1998. - Ч. 3 (43). - 31 березня. - С.1.
28. Ігнатюк, Василь. "Просвіта" в Середньому Березові [Василь Ігнатюк] // Гуцульський край. - 1996. - №18. - 4 травня. - С.2.

29. *Ігнатюк, Василь*. "Ходи з Христом без гріха" [*Василь Ігнатюк*] // *Нова Зоря*. - 1998. - №31 (301). - 11 серпня. - С.3
30. *Ігнатюк, Василь*. Юліан Генік-Березовський [*Василь Ігнатюк*] // *Гуцульський край*. - 1997. - №45. - 8 листопада. - С.3.
31. *Ігнатюк, Василь*. Юліан Генік-Березовський [*Василь Ігнатюк*] // *Голос краю*. - 2001. - № 5(9). - 17 жовтня. - С.4.
32. *Ігнатюк В. І*. Основи загальної психології: підруч. для студентів теологічних та філософських факультетів вищих навчальних закладів [*Василь Ігнатюк*]. - Івано-Франківськ: Вид-во "Гостинець", 2004. - 200с.
33. *Ігнатюк В. І*. Середній Березів: школа в житті села [*Василь Іванович Ігнатюк*]. - Косів: Писаний камінь, 2004. - 204с.
34. *Ігнатюк В. І*. "Хоругва віри": кросворди для учнів з релігієзнавства, біблієзнавства, християнської етики [*Василь Ігнатюк*]. - Івано-Франківськ, 2016.
35. *Ігнатюк В.* Священство села Середній Березів [*Електронний ресурс*] // [*Режим доступу*]: <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/culture/11324/28/10/2010>.
36. *Паєвська Олександра Миколаївна* [*Електронний ресурс*] // [*Режим доступу*]: <https://uk.wikipedia.org/wiki/17.07.2016/19:14>.
37. *Слизень (Swiat, Slizien)* - *польський дворянський герб* [*Електронний ресурс*] // [*Режим доступу*]: <http://ru.wikipedia.org/wiki//10.02.2013/22:28>.

Lyubov Genyk

From all bait society His most attracted Arts and Sciences

(memory Ignatiuk V. I. (1960-2015) - professor IFTA in 1998-2008)

In the article the short life and major scientific achievements director of secondary school in Serechniy Berezhiv (Kosiv district, Ivano-Frankivsk region, Ukraine) and teacher of psychology in Ivano-Frankivsk theological academy (UGKC) Ignatyuk Vasyl Ivanovych (* November, 20/1960 - fDezember, 28/2016).

Key words: author of psychology textbook "Total bases of psychology" (2004) and the monograph "Serechniy Berezhiv: School in life of villages" (2007); articles of clergy, editor of newspaper "Voice of the land " (2000-2015).

Генік Л. Я.,

Со всех прелестей общества его более всего манили искусство и наука (памяти В. И. Игнатюка, 1960 - 2015 - профессора Ивано-Франковской теологической академии УГКЦ в 1998-2008 гг.)

В статье раскрывается краткий жизненный путь и основные научные достижения директора в 1997-2015 гг. Среднеберезовской общеобразовательной школы I-III ст. (Косовского района, Ивано-Франковской области, Украина), а также преподавателя Ивано-Франковской теологической (богословской) академии **Игнатюка Василия Ивановича (*20.XI.1960 - f28.XII.2016)**, сержанта срочной службы ВС СССР на о. Диксон в 1981-1983 гг.

Ключевые слова: автор учебника для студентов-богословов, философов и религиоведов "Основы общей психологии" (2004), монографии "Средний Березов: школа в жизни села" (2007); многочисленных статей о священниках, выдающихся личностях-земляках; редактор газеты "Глас края" (2000-2015).

Відомості про наших авторів

1. **Бабенко Валерій Михайлович** - кандидат філософських наук, доцент Донбаської національної академії будівництва і архітектури.
2. **Винник Наталія Мирославівна** - кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії, політології та юридичної логіки Львівського державного університету внутрішніх справ.
3. **Випасняк Андрій Іванович** - кандидат історичних наук, викладач І категорії циклової комісії суспільних дисциплін Івано-Франківського державного коледжу технологій і бізнесу.
4. **Гайдукевич Олена Олександрівна** - кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри соціально-економічної та гуманітарної підготовки приватного вищого навчального закладу «Інститут менеджменту та економіки «Галицька академія», м. Івано-Франківськ.
5. **Геник Любов Ярославівна** - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри релігієзнавства, теології і культурології філософського факультету Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
6. **Гладка Галина Любомирівна** - к.і.н., доцент кафедри українознавства і філософії Івано-Франківського національного медичного університету.
7. **Голомідова Марія Михайлівна, с. Християна** - магістр теології, настоятелька Мирянського Чину Св. Василя Великого при монастирі Отців Василіян, м. Івано-Франківськ.
8. **Горан Тетяна Анатоліївна** - аспірант кафедри історії України Інституту історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
9. **о. Горбань Річард**, доктор богослов'я (теології), віце-ректор з наукової роботи Івано-Франківського богословського університету імені св. Івана Золотоустого, професор кафедри богослов'я.
10. **Делятинський Руслан Іванович** - магістр історії, науковий співробітник Інституту історії Церкви Івано-Франківського богословського університету імені св. Івана Золотоустого, старший лаборант кафедри гуманітарних та фундаментальних дисциплін Івано-Франківського навчально-наукового інституту менеджменту Тернопільського національного економічного університету.
11. **Димова Оксана Вікторівна** - студентка 5 курсу Інституту історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
12. **Єгрешій Олег Ігорович** - кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України Інституту історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, викладач і директор Інституту історії Церкви Івано-Франківського богословського університету імені св. Івана Золотоустого.

13. **Ігнатюк Ольга Василівна** - студентка-магістрантка 5 курсу Інституту історичної освіти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, м. Київ.

14. **Ігнатюк Василь Іванович** - директор Середньоберезівської ЗОШ I-III ступенів Косівського району Івано-Франківської області.

15. **Кияк Святослав Романович, отець** - доктор богослов'я (теології), доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри релігієзнавства, теології і культурології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, професор кафедри богослов'я Івано-Франківського богословського університету імені св. Івана Золотоустого.

16. **Марціновська Дарина Святославівна** - кандидат філософських наук, викладач кафедри релігієзнавства, теології і культурології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

17. **Кобута Світлана Степанівна** - кандидат філологічних наук, асистент кафедри іноземних мов і перекладу Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

18. **Концур-Карабінович Наталія Миколаївна** - кандидат історичних наук, доцент кафедри історії та політології Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу.

19. **Маслій Ольга Данківна, с. Андрея, ЗСМ** - аспірант кафедри історії України Інституту історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, магістра новіціату та генеральна дорадниця Управи Згромадження Сестер Мироносиць.

20. **Паславський Іван Васильович** - кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник відділу історії середніх віків Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України.

21. **Пашук Володимир Степанович** - кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України.

22. **Патер Іван Григорович** - доктор історичних наук, професор, старший науковий співробітник Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України.

23. **Пилипів Ігор Васильович** - доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри гуманітарних і фундаментальних дисциплін Івано-Франківського навчально-наукового інституту менеджменту Тернопільського національного економічного університету.

24. **Плекан Юрій Васильович** - кандидат історичних наук, доцент, директор Коломийського інституту ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

25. **Предка Софія В'ячеславівна** - аспірант кафедри новітньої історії України Львівського національного університету імені Івана Франка.

26. **Соловка Любов Михайлівна** - історик-краєзнавець, член Івано-Франківської обласної організації Національної спілки краєзнавців України.
27. **Соф'як Наталія Василівна** - студентка 5 курсу Інституту історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
28. **Флис Світлана** - історик-краєзнавець, старший науковий співробітник Музею етнографії Карпатського краю м. Яремче, філіалу Національного музею народного мистецтва і побуту Гуцульщини та Покуття імені Йосафата Кобринського.

До відома авторів

Вимоги

Редакції до наукових статей, що подаються для публікування в Науковому віснику Івано-Франківського богословського університету УГКЦ «Добрий Пастир»

До друку приймаються лише наукові статті, підготовлені за наступною схемою:

1. УДК (жирним шрифтом у лівому верхньому куті аркуша);
2. автор (співавтори) - ім'я, прізвище (жирним шрифтом у правому куті; прізвище - заголовними літерами),
3. назва установи - основного місця роботи автора (співавторів) (курсивом у правому куті);
4. назва статті (заголовними літерами, жирним шрифтом по центру);
5. резюме й ключові слова українською мовою (курсивом по ширині тексту);

6. виклад основного матеріалу із дотримання вимог постанови Президії ВАК України від 15.01. 2003 року №7-05/1, що передбачає наступні складові елементи:

а. вступ - актуальність і постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями (5-10 рядків);

б. вихідні передумови - аналіз останніх досліджень та публікацій, на які спирається автор, виділення невирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття (звичайно ця частина статті становить близько 1/3 сторінки);

в. постановка завдання - формулювання цілей статті; вказаний розділ вельми важливий, бо з нього читач визначає корисність для себе пропонованої статті; мета статті впливає з постановки загальної проблеми і огляду раніше виконаних досліджень, тобто дана стаття має на меті ліквідувати «білі плями» у загальній проблемі (обсяг цієї частини статті 5-10 рядків);

г. виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів (від 5-6 сторінок тексту);

г. у закінченні наводяться висновки з проведеного дослідження і стисло подаються перспективи подальших розвідок у цьому напрямку.

7. список використаних джерел і літератури подається вкінці тексту статті, оформлений за вимогами ВАК України (Бюлетень ВАК України. - 2009. - № 5. - С. 26-30); покликання на джерела і літературу у тексті статті можна використовувати двох видів: внутрішньо-текстові (у квадратних дужках вказується нумерація відповідно до порядкового номеру джерела у списку, через кому номер сторінки; наприклад: [3, арк. 9; 7, с. 124]) або підрядкові (індексом на кожній сторінці в нижньому колонтитулі за наскрізною нумерацією відповідно до стандарту бібліографічного опису

(наприклад: «... У 1939 - 1941 рр. єпископ Г. Хомишин став об'єктом уваги радянських органів безпеки (в рамках агентурної справи «Чума»)¹. ...»).

8. анотація англійською мовою має включати наступні елементи: автор (співавтор), назва статті, резюме й ключові слова (курсивом по ширині тексту);

9. додатки до статті - графіки, діаграми, таблиці, ілюстрації тощо - розміщувати вкінці статті (при необхідності - в середині тексту).

До статті додаються (окремим файлом) відомості про автора (за схемою: прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання, посада, місце роботи, адреса проживання, електронна пошта, контактний мобільний телефон).

Технічні вимоги до оформлення рукопису

Рукописи для публікації в наступних випусках наукового вісника подаються до редакції в одному роздрукованому примірнику й електронному варіанті.

Електронний варіант статті виконується у вигляді файлу у форматі rtf. або doc. у текстовому редакторі Microsoft Word на CD-диску, обсягом 0,5 друкованого аркуша (приблизно 20 тисяч знаків із пробілами):

Шрифт	Times New Roman;
Розмір шрифту	14 пунктів;
Відстань між рядками	1,5 інтервалу;
Параметри сторінки	формат А4;
Верхнє і нижнє поле	20 мм;
Ліве поле	30 мм;
Праве поле	15 мм.

Роздрукований примірник статті та її електронний варіант мусять бути ідентичними.

Увесь матеріал статті повинен міститись в одному файлі. Файл повинен бути підписаний українською мовою відповідно до прізвища та ініціалів автора статті та містити в другій частині вид матеріалу (наприклад: Петренко А.Б._стаття; Петренко А.Б._дані про автора).

¹ Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква і Радянська держава (1939 - 1950) / Б. Боцюрків; переклад з англ. Н. Кочан, за ред. О. Турія. - Львів: Вид-во УКУ, 2005. - С. 27-53.

Для нотаток